ળાઓમાં જઈને નવી નવી કવિતાઓ બનાવી લોકોને સંભળાવતો જે સાંભળીને લોકો બહુજ પ્રસન્ન થતા. તેની કવિતાનો ઉદ્દેશ બહુજ ઉચ્ચ હોવા છતાં તેને સમજાવવાની શૈલી ઘણીજ સાદી છે તેની કવિતામાં ઉચ્ચ તત્વજ્ઞાન રહ્યું છે છતાં તેને એક સાધારણ માણસ પણ સમજી શકે તેવી સરળ પદ્ધતિ તેણે સ્વીકારી છે. આ વાતની શાક્ષી તેની કવિતાઓ પોતેજ પૂરે તેમ છે; તેથી તે સંબંધે અમો કાંઇ પણ કહેવાની જરૂર જોતા નથી.

પાછલા દિવસોમાં તે વસ્તીને છોડીને તાજ મહેલની પાસે રહેતો હતો જ્યાં લોકો તેની કવિતા સાંભળવા જતા. તે જાતનો મુસલમાન હોવા છતાં તે મુસલમાન અને હિન્દુઓને સમાન દ્રષ્ટિથી જોતો હતો. હિન્દુઓના મહાત્મા તુકારામ, ચૈતન્ય અને કબીરના સમાન ઉચ્ચ વિચારવાળા મુસલમાનોમાં પણ કેટલાક મહાત્માઓ થઇ ગયા છે. તે મહાત્માઓમાં કવિ નઝીરનું નામ સુપ્રસિદ્ધ છે. આ કવિના ઉપદેશમાં પારમાર્થિક તત્વ રહેલું છે; છતાં વિશેષ રૂપથી તેનો ઉપદેશ વ્યવહારિક છે. તેના ઉપદેશમાં ઇશ્વરપ્રેમ, સાંસારિક પ્રપંચ, મનુષ્ય કર્તવ્ય, સંતોષ, દયા, અને દાન વગેરેને પ્રધાનતા આપેલી જોવામાં આવે છે.

તેની કવિતાનો હિન્દુ અને મુસલમાનો સમાનપણે આદર કરે છે. તેની કવિતાનો સંગ્રહ મહાન્ છે; પરંતુ તે ફારસી ઉરદૂ લિપિમાં છપાયેલ છે તેથી આપણા ગુજરાતી બંધુઓ તેનો જોઇએ તે પ્રમાણે લાભ લઇ શકતા નથી. અમોએ આ કવિની કવિતાઓને ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે ગુજરાતી લિપિમાં કેટલાક ભાગોમાં છાપવાનો વિચાર કર્યો છે. જેમાંથી પ્રથમ ભાગ આજે અમો અમારા વાંચનારાઓની સેવામાં અર્પણ કરીએ છીએ. આશા છે કે આ સંગ્રહનો તેઓ અવશ્ય આદર કરશે.

પ્રકાશક.

નઝીરનું સંક્ષિપ્ત જીવન વૃત્તાન્ત.

નઝીરનો જન્મ.

નઝીરના માતાપિતા દિલ્હીમાં રહેતા હતા. નઝીરની માતાને લગભગ બાર બાળકો થયા તેમાંથી એક પણ બાળક જીવિત રહ્યું નહિ. છતાં તે નિરાશ નહિ થતાં પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્નો કરી રહી હતી. કેટલીક દાઇઓ પાસે દવાઓ કરી તેમજ ફકીરો પાસે દોરા ધાગા કરાવ્યા, પણ તેમાં તે ફલીભુત થઇ. નહિ તે સમયે કોઇ ફકીર આવી ચડયો, તેની પાસે દાસીઓ મોકલાવી પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે ઉપાય જાણવાની ઇચ્છા કરી. ફકીરે દાસીના મુખથી સમસ્ત સમાચાર જાણીને નઝીરની નાનીને તેણે કહેવરાવ્યું કે તારી દાસીઓથી કાંઇ કાર્ય સિદ્ધ થનાર નથી. જો તારી પુત્રીને પુત્ર ઉત્પન્ન થાય એવીજ જો તારી ઇચ્છા હોય તો તુ તારા જમાઇને મોકલ. નઝીરના પિતા મહમ્મદ ફારૂક સાધારણ ભણેલા અને સાદા સ્વભાવના હતા, તે બાર પુત્રોના મરણથી અત્યંત દુઃખી હતા. તેણે ફકીરે કહેવરાવેલા સમાચાર સાંભળ્યા. અને તેની પાસે ગયા. ફકીરે બગીચામાંથી પાંચ ફુલ આપ્યા અને કહ્યું કે આ ફુલો સુંઘીને નદીમાં નાખી દેશો અને તેનો દેખાવ જોઇને મને કહેશો. ફકીરના વચનમાં શ્રદ્ધા રાખીને તેણે જમુનાજીને કીનારે જઇ ફુલો સુંઘીને નદીમાં નાખી દીધા. જેમાંથી એક ફુલ ચતું પડયું અને બાકીના ચાર ઉંધા પડયાં. આ જોઇને તે મહમ્મદ ફારૂક ફકીરપાસે ગયા અને અનેલી હકીકત કહી. જેને સાંભળી ફકીર પ્રસન્ન થઇ બોલ્યો કે તારો એક પુત્ર જીવતો રહેશે. જે તારા નામને પ્રકાશિત કરશે અને તે પુષ્પ સમાન ખીલી પોતાની સુગંધીને સર્વત્ર ફેલાવશે. ફકીરનાં આ વચનોને સાંભળી તે પ્રસન્નતા પૂર્વક ઘરે આવ્યો અને તે સમાચાર પોતાની સ્ત્રીને કહ્યા અને થોડા સમયમાં ગર્ભના ચિન્હો જણાવા લાગ્યાં. અને નવમે મહિને આપણો ચરિત્ર નાયક નઝીર ઉત્પન્ન થયો. તેના પૂર્વનાં ભાઇઓ મરી ગયા હતા; તેથી તેના કાન અને નાકને છે દવામાં આવ્યા. અને તેના નાકમાં બુલાક તથા કાનમાં મોતીઓ પહેરાવવામાં આવ્યા.

નઝીરની બાલ્યાવસ્થા.

નઝીરના માતાપિતાઓ સાધારણ સ્થિતિના તેમજ સાધારણ કેળવાયલા હતા; છતાં તેઓ બાર બાળકોના મરણ પછી મળેલા પુત્રની બહુજ સંભાળથી રક્ષા કરતા હતા. નઝીર બાલ્યાવસ્થામાં રમ્મત ગમ્મત તરફ અધિક ધ્યાન રાખતો હતો. તેને ભણવા માટે મદરસા (સ્કૂલ) માં મૂકયો ત્યાં તેને કવિતાનો વિષય અધિક રૂચ્યો. તેણે ન્હાની સરખી ઉમરમાં શેરો અને કવિતાઓ કંઠ કરી લીધી જેનું પરિણામ એ આવ્યું કે પોતે સ્વતંત્ર કવિતા પણ ધીરે ધીરે કરવા લાગ્યો. તે કવિતા કરતાં શિખ્યો ન્હોતો; પણ તે કુદરતી કવિ હતો. તેને કવિતા ઉપર એટલો બધો પ્યાર હતો કે તેને અન્ય કોઈ વિષય તરફ રૂચી થઇ નહિ.

નઝીરનો અભ્યાસ.

નઝીર બાલ્યાવસ્થામાં સ્કૂલમાં જતો હતો પણ ત્યાં તેણે કેટલો અભ્યાસ કર્યો હતો તેમ તે કઇ ભાષાઓ શિખ્યો હતો એ વિષે ખરી હકીકત મળતી નથી છતાં એની કવિતાઓ ઉપરથી જણાય છે કે તેને અરબી ભાષાનું સારૂં જ્ઞાન ન્હોતું, એ સાત આઠ ભાષાઓનો બોમિયો ફારસીનું જ્ઞાન સારૂં મેળવ્યું હતું જેની અંદર એણે એક ગજલની કિતાબ પણ લખી છે. જે છપાવા પામી નથી. ઉર્દુ એની માતૃભાષા હતી. જેની અંદર તેને કશી પણ મહેનત લેવી પડી ન હતી. આ ભાષા સાથે તેને અત્યંત પ્રેમ હતો, જેથી તે આ માતૃ ભાષાની ખાસ ખાસ બાબતો બીજાઓ કરતાં વધુ સમજી શકતો હતો. તે જોતો કે ભાષાનો સર્વે કોઇ ઉર્દુ જ વાપરે છે. પરંતુ ઘણાખરા તેની અંદર અરબી અને ફારસીના શબ્દો વધારે મિશ્ર કરે છે તો ઘણાખરા વ્રજભાષા અને સંસ્કૃતના શબ્દો તેમાં દાખલ કરે છે. ઘણાખરા વેપારીઓ ખાસ પોતાનાજ શબ્દો તેમાં મેળવે છે.- જેને લીધે તેઓનો ધંધો પણ ઓળખાય છે. સાધુ અને ફકીરોના શબ્દોમાં ફરક હોય છે. તેમજ લુચ્ચા લફંગાઓ કાંઇ જુદાજ શબ્દો વાપરે છે. સ્ત્રીઓ કાંઇ જુદાજ શબ્દો વાપરે છે ત્યારે પુરૂષો કાંઇ જુદાજ શબ્દો કાર્યમાં લે છે હિન્દુ સ્ત્રીઓની ભાષા મુસલમાન સ્ત્રીઓથી કંઈ જુદીજ આવે છે. આ સર્વે બાબતોનું જ્ઞાન એટલી તો સુંદર રીતે ગ્રહણ કર્યું હતું

કે તે પાકી ઉમર થતાં આ ભાષાઓનો એક માલીક તરીકે કહી પડયો હતો. જે બાબતની નકલ કરવા કોઈ કહે તો તેને એટલી સુંદરતાની સાથે કરી આપતો કે જાણે અસલ છે એમ જોનારાને મનમાં આવતું. ઉર્દુમાં ઘણી ખરી ભાષાઓ મળેલી છે. અને તેને જ્યાં સુધી જુદી જુદી ભાષાઓનું જ્ઞાન ન હોય ત્યાં સુધી બરાબર સમજી શકતા નથી; જેથી તે જુદી જુદી ભાષાઓનું જ્ઞાન લેવા લાગ્યો. તે થોડા વખતમાં પંજાબી સારી રીતે બોલવા લાગ્યો, વ્રજ ભાષામાં તેણે ગોપ ગોપીઓ જેવી માહીતી મેળવી, પુરબિયાનો લહેજો ગૃહણ કર્યો. મારવાડી વાનો યાદ કીધી. અને તુલસીદાસની ભાષામા કમાલ મેળવ્યો.

એના લખેલા કનૈયાજીનાં જન્મ વિગેરેમાં ખુલ્લું જણાય છે કે એને હિન્દુ ધર્મની અન્દર વપરાતા શબ્દોમાં પંડિતો અને કવીશ્વરોનાં જેવો કમાલ હતો. તેમજ એ પણ દેખાય છે કે તેને સંસ્કૃત અને હિન્દુઓની ધાર્મિક અને ઐતિહાસિક બાબતોમાં સારૂં જ્ઞાન હતું.

દાખલા તરીકે કનૈયાજીનાં જનમનાં થોડાક શએરો અહીં ટાંકી લઉં છુ.

હય રીત જનમકી યું હોતી જીસ ઘરમેં બાલા હોતા હય.
ઉસ મંડલમેં હરમન ભીતર સુખ ચૈન દુબાલા હોતાહય;
સબ બાત ખિયાકી ભુલી હય જબ ભોલા ભાલા હોતાહય,
આનંદ મંડીલી બાજેત હંય નિત ભોન ઉજાલા હોતાહય.
યું નેક નછતર લેતે હંય ઇસ દુનિયામેં સંસાર જનમ,
પર ઉનકે ઔરહી લચ્છન હંય જબ લેતે હંય અવતાર જનમ.

એટલે જે ઘરમાં પુત્રનો જન્મ થાય છે ત્યાંની દરેક મંડલી અને દરેક હૃદયમાં આનંદ વ્યાપી રહે છે. સર્વે વ્યથાની વાતો ભુલાઈ જઇ આનંદનો પ્રકાશ પ્રકાશી જાય છે. એ તો પવિત્ર આત્માઓનાં જન્મથી થાય છે; પરંતુ અવતારે જન્મ લે છે તેઓનાં લક્ષણો તો કાંઈ જુદાજ હોય છે.

એક જગ્યાએ હરની તારીફમાં તે કહે છે કેઃ—

મંય ક્યા ક્યા વસ્ફ કહું યારો ઉસ શામ બરન અવતારીકી.
શ્રીકૃષ્ન કનૈયા મુરલીધર મન મોહન કુંજ બિહારીકી;

ગોપાલ મનોહર સાંવલીયા ઘનશ્યામ અટલ બનવારીકી,
નંદલાલ દુલારે સુંદર છગ બ્રિજ ચંદ મુકટ ઝલકારીકી.
કર દુધ લુટેયા દુધ મખ્ખન રણછોર નવલ ગિરધારીકી;
બનકુંજ ફરૈયા રાસ રચન સુખદાઇ કાન મુરારીકી,
હરઆન દિખાએ રૂપનએ હરલીલા ન્યારી ન્યારીકી.
પત લાજ રખૈયા દુઃખ ભંજન હર ભકિત ભુકતા ધારીકી;
નિત હર ભજ હર ભજરે બાબા જો હરસે ધ્યાન લગાતેહય,
વોહ હરકી આસા રખતેહય હર ઉન્કી આસ બુઝાતે હય.

એટલે હરીની આશા રાખવાથી તે સર્વે તેની ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરે છે.

નજીરના સમયમાં બ્રહ્મજ્ઞાન ઉપર લોકોને અધિક રૂચિ હતી. કબીર અને ગુરૂ નાનકના ઉપદેશે લોકોને પ્રત્યક્ષ રીત્યે બતલાવી દીધું હતું કે મુસલમાન અને હિન્દુઓનું બ્રહ્મજ્ઞાન લગભગ સમાન છે. અને જો બારીક નજરે બન્ને ધર્મના બ્રહ્મજ્ઞાનની તપાસ કરવામાં આવે તો બન્ને એકજ આશ્રમ પડે છે. આ વિચારથી ઘણા ખરા બ્રહ્મજ્ઞાની મુસલમાનો, કેટલાક સાધુઓ, પંડિતો અને વિદ્વાનો આપસમાં મળીને વિચાર કરતા હતા.

નજીરમાં સર્વે કલામોની અંદર એક ખાસ નીતિ શાસ્ત્ર જોવામાં આવે છે. જે ખુલ્લું બતાવે છે કે એ પુરૂષ એક પવિત્ર અને સ્વચ્છ નહેરમાંથી આવેલો હતો. જો કે ઘણી ખરી જગ્યાએ તેનાં કલામોમાં અનીતિની ઉંડી પરિક્ષા સમાયલી; પરંતુ તે બાબતો અને નીતિના વિચારોની શકતી અને ઉંડાઇ આ બાબતોનો વિચાર પણ આવવા નથી દેતી કે આ પરીક્ષાઓ તેની જાતીજ પરીક્ષાઓ હશે.

આલમે આજાદગાં હય એક જહાં સબસે અલગ.
હય જમી ઉનકી ઔર ઉનકા આસમાં સબસે અલગ;
પાક હંય આલાયશોંમે બન્દીશોંમેં બે લગાવ,
રહેતે હંય દુનિયામેં સબકે દરમિયાં સબસે અલગ.

એટલે આ દુનીયા સ્વતંત્રતાથી ભરેલી છે. જ્યાંના દરેક પુરૂષની આકાશ અને જમીનમાં ઘણો ફરક છે. જેઓ દુનિયાની અપ-

વિત્ર વસ્તુઓથી દુર છે તેઓ દુનિયામાં સર્વેથી અલગજ રહે છે.

અને એમની દરેક વસ્તુઓમાંથી કંઇને કંઇ મળતું હોવાથી એક બનાવ એમનો પોતાનો લખેલો ટાંકી લીધો છે.

તે એક જગ્યાએ લખે છે કેઃ—

" એક સ્વરૂપવાન સુંદરી મારે ત્યાં આવી જેની મેં નિયમિ શએરમાં પ્રશંસા કીધી."

કરમ કરદન બ અહેવાલે ગરીબાં,
જ દિલદારાં જદિલદારી તવાં શુફ્ત.

એટલે ગરીબોની હાલત ઉપર રહેમ લાવી પ્રેમી વાતો કર.

થોડીવારમાં તે ઉઠી ઉભી થઈ ગઇ, મે તેનો હાથ પકડયો. ત્યારે તે કહેવા લાગી "હવે મારી ઇચ્છા અહીં ઉભવાની નથી."

મેં કહ્યુ "મારી તો ઇચ્છા છે"

તેણે કહ્યું "તમારૂં મન ચાહે કે હું ચુમ્બી લઉં?"

મેં કહ્યું "હુ તો પરહેજગાર છું."

તેણે કહ્યું "અગર તમો તેવા થઇ જાવ"

મેં કહ્યું "હજી સુધી તો થયો નથી હવે પછીની વાત ઇશ્વર જાણે"

તેણે કહ્યુ "તમારો નજર આગળ હવે એવી બાબત તો આવી રહી છે".

આટલું બોલી તેતો ચાલી પડી; પરંતુ હું તેના આ વિચારો ઉપર ઘણા સમય સુધી હસતો રહ્યો.

નજર મેળાઓમાં ઘણોજ જતો. તે એક જગ્યા ઉપર હમેશાના મેળાનો બનાવ લખે છે કેઃ—

એક સુંદર સ્વરૂપવતી દેવી જે અત્યંત રૂપાળી હતી તે ન્હાઇ ધોઇ અને કપાળ ઉપર ટીલું કરી પોતાને ઘરે જતી હતી. તેને જોતાંજ મને તેની સાથે વાત કરવાની ઇચ્છા થઇ આવી; જેથી હું પણ તેની સાથે ચાલ્યો. ત્યારે તેણે મારી તરફ નજર ફેરવી; ત્યારે મેં કહ્યું "દિમારામ જે સીતારામ"

તે હસી કહેવા લાગી "શું ચાહો છો?"

મ્હેં—કહ્યુ "એક અરજ"

તે બોલી "ફરમાવો?"

મેં કહ્યું "શ્રીરામચંદ્રજીએ લંકા છતેલુ અને તમારા ગુરુ-નિર રૂપે મારા હૃદયનો ગઢ."

બુર દર જેર દિલે મન રાવન,
રામ કરદન્દ બુતાં રામ કીધું.

(આ શએરનો અર્થ ઉપના વાકયોમાં સમાયલો છે)

તેણે પૂછ્યુ "એ બાબતની શાહદી ?"

મેં કહ્યું "હનુમાનજી"

તેણે હસી દીધું અને મારી સાથે વાત કરતી ઘર સુધી ચાલી.

નઝીર ખરું જોતાં કબીર ગુરુનાનક વીગેરેનાં વિચારો સાથે મળતો હતો જે સર્વમાં એક સંપી ચાહતો હતો, અને તે પણ એવી રીતે કે સર્વે એકજ પેદા કરનાર માલિકના બનાવેલા છે અને સર્વે મનુષ્યો સમાન છે. પછી શત્રુતા શા માટે હોવી જોઇએ. ? ધર્મની અન્દરનો ભેદ કેવળ વાકયોનોજ છે. જેના અર્થો એકજ થાય છે. હિન્દુઓ જેને અવતાર કરી કહે છે. તેને મુસલમાનો પેગમ્બરનાં નામથી યાદ કરે છે. માલમ પડે છે કે નઝીર હિન્દુઓના સમાગમમાં પણ વધુ વખત કાઢતો હતો. અને તેઓના વિદ્વાનોનાં વિચારોથી સારી રીતે જાણીતો હતો.

નઝીરનું દિલ્લી છોડી આગરે જવાનું કારણ.

હજુ નઝીર દિલ્લીમાં હતો. પરંતુ હવે સીન બદલાયો. તે જ્યાં જન્મયો, અને ઉછરી યુવાવસ્થામાં આવ્યો ત્યાં તેની ઉપર એક નવી આફતનું વાદળ ઘેરાવા લાગ્યું. એટલે ઇ. સ. ૧૭૩૯માં **નાદરશાહ** ખુનરેજી કરી દીલ્લી લુટી ગયો હતો, તેને વધુ સમય ગુજર્યો હતો નહી. જો કે **નાદરશાહ**નો મરણ પામ્યો હતો. પરંતુ તેની ગાદીએ **અહમદશાહ દુરાની** આવ્યો હતો. જેના એક પછી એક એમ બે હલ્લા થઇ ચુકયા હતા. જો કે ઇ. સ. ૧૭૪૮માં **સરહીન્દ**ના મેદાનમાં મહંમદશાહના સારા નસીબે **અહમદશાહ**ને તેના પુત્રને હાથે પરાજય પામી પાછું જવું પડયું હતું; પરંતુ એપ્રીલ સને ૧૭૪૮માં મહંમદશાહના મરી ગયા બાદ અહમદશાહે ઇ. સ. ૧૭૫૧માં બીજો હલ્લો લાવી લાહોર અને મુલતાન બન્નેને દબાવી બેઠો હતો. બાદશાહ એટલે પોતે અહમદશાહ પોતાના ખાસ મોટે ચડેલા એક ખ્વાજાસરાના માર્યા જવાને લીધે પોતાના મ્હોટા

પ્રધાન અવધના સુબેદાર સફદરજંગથી વેર લેવાનો ઉપાય વિચારી રહ્યો હતો. આ નામરદીનાં કામમાં ગાઝીઉદીન જે સફદર જંગના હાથથી સરદારી ઉપર આવ્યો હતો તે બાદશાહ સાથે મળી ગયો. એ બાબતને લીધે શહેરમાં લોહીની નદીઓ રેડાવી શરૂ થઈ ગઈ. જેની ઉપર હોલકરે આવી પુલ બાંધ્યો. જેને લીધે આ વખત વિચારી જઇ સફદર જંગ બાજુ થઈ ગયો. જો કે બાદશાહ પહેલાંથી આંખ્યો ગમાવી બેઠો હતો કારણ કે જ્યારે ગાઝીઉદીનની બેવફાઇથી તેની આંખ્યોમાં લોહી ઉતરવા લાગ્યું અને આંખ્યો ઢાંકવા માટે શહેર બહાર ગયો. જ્યાં પોતે ગાઝીઉદીનની આંખ્યો કાઢવા ચાહતો હતો; પરંતુ કિસ્મતે ગાઝીઉદીનના હાથે ઇ. સ. ૧૭૫૪માં પરાજ્ય અપાવી પદભ્રષ્ટ કરાવી અહમદશાહે પોતાની આંખ્યો કઢાવી નાંખી, એની જગ્યાએ આલમગીર આવ્યો. જે ગાઝીઉદીનનાં હાથમાં રમકડાનાં પુતળાંની માફક થઈ પડયો. ગાઝીઉદીન પોતાના શત્રુ સફદર જંગનાં મરવા પછી મ્હોટા વઝીરના પદ ઉપર આવ્યો. પરંતુ આ મ્હોટા અધિકારનું માન સંભાળી શક્યો નહી. અને લશ્કરને તેના જુલ્મી કાર્યોએ લાચાર કર્યું. જેઓએ ગાઝીઉદીનને પગ અને માથું નાંગું કરાવી સડકો ઉપર ખેચ્યો જેણે પોતાની હુશીયારીથી છુટી સર્વે બળવાખોરોને લોહીમાં ન્હવડાવવી શરૂ કર્યો. અહીંથી માંથું ફરતાં દુરાનીનો મુકાબલો કરવાના ધુને મગજમાં પ્રવેશ કર્યો. અને દુરાનીનાં માણસોને ધમકીઓ આપવી શરૂ કરી. દુરાની એવા ઓને કયારે વિચારમાં લાવવાનો હતો તે વખતની પેઠે ઇ. સ. ૧૭૫૬માં અટક પાર ઉતરી ત્રીજો હલ્લો દીલ્લી ઉપર લાવ્યો અને નાદરશાહનાં ખુનરેજીનાં બનાવોને પાછા તાજા કરી આપ્યા.

જ્યારે દુરાનીનાં શહેરમાં આવવાની ખબર ચારે બાજુ પ્રસરી ગઇ ત્યારે દિલ્લીવાળા થરથર કંપવા લાગ્યા; કારણ કે તેઓની નજરો સમક્ષ નાદરશાહનાં ખુની દેખાવો ફરતાજ હતા. આ ખબરથી નગરનાં ઘરમાની સ્ત્રીઓ પણ ડરી ગઇ અને વિચારવા લાગી કે જેમ બને તેમ દિલ્લી છોડી ચાલ્યા જવું જોઇએ. શહેરની અંદર ન્હાસ ન્હાસ પડી ચુકી હતી. આ દેખાવ નિતાળી નાઝર પણ બેચેન થઇ ગયો અને તરતજ જેમ બન્યુ તેમ એક મ્હોટો રથ અને એક ન્હાની ગાડી લાવી. ઘરમાં બેજ સ્ત્રીઓ હતી જેમાં એક નાની તથા એક

પોતાની મા. તેઓને લઇ આગરે જઈ મુકામ કર્યો; કારણ કે દિલ્હીની પછી આગરા જેવું સંભાળ પૂર્વક શહેર બીજું કોઇપણ હતું નહીં.

નઝીરની આગરામાં થએલી પ્રખ્યાતી.

નઝીર નવા શહેરમાં આવેલો હોવાથી એને સર્વ ચીનનો નવો બન્દોબસ્ત કરવો પડયો. આગરામાં આ સમયે શાએર મીરતકીની શાએરી ઘણીજ વખણાતી હતી અને આખું શહેર તેઓને માનતુ હતુ. નઝીર દિલ્હીથી આવ્યો તો શએર કહેતો આવ્યો. અહી આગરાની અંદર શાએરો મળી પોત પોતાની ગજલોની સરસાઇ કરવા એકઠા થતા હતા. જ્યાં નઝીર પણ જઇને બેસવા લાગ્યો. જ્યારે અહીંનાં રંગ ઢગથી સારી રીતે જાણીતો થયો ત્યારે તેના હૃદયમા ઉમંગ થયો કે હું પણ એમાં કંઇક શએરો કહુ. નઝીર પોતેજ પોતાનો ઉસ્તાદ હોવાથી તેણે એક ઘણીજ સારી ગજલ તૈયાર કીધી, આ બાબદ મીરતકીને પણ ખબર પડી જ્યારે મશાએરામાં એક પછી એક એમ નઝીરનો નંબર આવ્યો. ત્યારે મીરતકીએ એક મુરબ્બીની મહેરબાનીની રીતે કહ્યું. -

નઝીરે ઉસ્તાદ મીરતકીના શબ્દો સાંભળી બોલવાનુ શરૂ કર્યું.

નજર પડા એક બુતે પરીવશ નિરાલી સજધજ નઇ અદાકા,
જો ઉમ્ર દેખોતો દસ બરસકી પ કહેર આફત ગજબ ખુદાકા.

એટલે એક નવી સજધજ અને નોજ નખરાની સુંદરી નજરે પડી. જેની ઉમર તો દસ વર્ષની હતી પરંતુ તે એક આફત રૂપે હતી

સર્વ શાએરો વાહવા પોકારી ઉઠયા ગંજલપુરી થતા મીરતકીએ એની પીઠ ઠોકી અને શાબાશી આપી.

આ મશાએરા (કવિ મંડલી)માથી નઝીરનું નામ પ્રખ્યાતીમાં આવ્યુ એની બનાવેલી ગજલની જ્યા જ્યાએ વાતો થવી શરૂ થઇ ગઇ જેની હજારો નકલો લોકો લખી લઇ ગયા.

એની પ્રખ્યાતી થતાં એના એક સારા ખાનદાનમાં એની ગજલની પ્રખ્યાતી ઉપરથી લગ્ન થઇ ગયા.

નઝીરની વૃદ્ધાવસ્થા.

નઝીરની ઉમ્મર આસરે સો વર્ષ થવા આવી હતી; પરંતુ તેણે ચસ્મા લીધા ન્હોતા. આ સમયમાં એમની ઉપર લકવો પડયો હતો જેમાંથી સારા થઈ પાંચ વર્ષ જીવતા રહ્યા હતા.

એમને નામ સુંધવાની આદત ન હતી તેમજ કોઇ પણ રીતનો નીશો પણ કરતા નહીં. અફીમને પણ હાથ લગાડતા નહીં. ફક્ત હુક્કો પીતાં. પાંચે વખતની નમાજ પઢતા રોજ્યો રાખતા કુરાન પઢતા. તસબીર (માળા) કયારેક હાથમાં લેતા. લકવો પડયા પછીનાં પાંચ વર્ષ ઘરથી બહાર નિકળ્યા નહીં.

ત્યાર પછીનો એમનો મ્હોટો સફર એ હતો કે દીવાન ખાનાંમાંથી ઓટલા ઉપર જતા જ્યાં લીમ અને બોરડીનાં બે ઝાડ હતા જે ઝાડ હાલમાં પણ કાયમ છે અને તેઓ એમની કબર ઉપરજ છાયા કરી રહેલા છે. એ ઝાડોની નીચે નઝીર પધારી કરી બેશતો.

ઘણા ખરા પુરૂષો એમને દરેક વખત ઘેરી રાખતા. નઝીરને કોઈપણ મળવા આવતું તો તેઓ તેને એજ ઝાડોની નીચે મળતા તેઓ એજ બન્ને ઝાડોની નીચે મરણ પામ્યા અને તેજ ઝાડોની નીચે તેમને દફન કરવામાં પણ આવ્યુ.

નઝીરનું મૃત્યુ.

જ્યારે નઝીર મરણ પામ્યા ત્યારે હિન્દુ ચેનાઓએ કહ્યું કે અમારી રીત પ્રમાણે તેઓ ઉપર ક્રિયા કરવામાં આવશે. જે સાંભળી નઝીરનાં ખાનદાન વાળાઓએ ના કહ્યું. નઝીરનાં મરણ પામ્યા પછી હજારો માણસો જેમા હિન્દુ મુસનમાનો હતા તેઓએ મળી નઝીરની નમાજ પઢાવી. અને તેમની ઉપરની ચાદર હિન્દુઓ લઈ ગયા. જેની ખબર નથી કે તે ચાદરનું તેઓએ શુ કર્યું.

મુસલમાનોએ તેની પથ્થરની કબર બનાવી હિન્દુઓએ સોમવારને દીને તેમનો મેળો ભર્યો. જે હાથમાં પણ દરસાલ થાય છે. એઓ હીજરીસન ૧૨૪૩ અને ઇ. સ. ૧૮૨૭માં મરણ પામ્યા.

નઝીર સંતોષી હતો.

નઝીરનો સંતોષ એની ઉપરથી જણાય છે કે ઘણાંખરા રાજાઓ તરફથી એને તેડું આવ્યુ; પરંતુ એ ગયો નહી. એને પહેલાતો લખનઉના નવાબ વજીદઅલી શાહે એક કાસદ (દૂત) મોકલી બોલાવ્યો. કાસદની સાથે ત્રણ હજાર રૂપીઆ મોકલાવ્યા હતા. કાસદ જ્યારે એમના મકાન પાસે આવ્યો, ત્યારે નઝીર રસ્તામા ફરતા હતા. કાસદે એમને પૂછ્યુ કે નઝીરનુ મકાન કયાં છે? તેમણે કહ્યું "સીધા ચાલ્યા જાઓ. બાન્દા નવાબના બાજુમા એક સાધારણ ઘર છે. જેની આંગણામાં લીમ અને બોરડીના બે ઝાડ છે. તેજ તેઓનુ મકાન છે." કાસદ જ્યારે એમના મકાન ઉપર પહોંચ્યો ત્યારે દરવાજા ઉપર પહોચીસ દ આપ્યો અન્દરથી જવાબ મળ્યો કે તે કયાએ ગયેલા છે. એટલામાં ફરતા ફરતા ખીજ્દ

નઝીર પણ આવી પહોંચ્યા. જ્યારે 'કાસદને ખબર થઇ કે એઓ પોતેજ નઝીર છે; ત્યારે તેણે કહ્યું કે તમોએ મને ધોકો આપ્યો. પછી ઘણાજ માન સાથે મળી પોતાના બાદશાહનો સંદેશો સંભળાવ્યો. નઝીરે કહ્યું હું મારા માલિકથી પૂછી લઉં. એક રાત્રીની મને રજા મળવી જોઇએ. બીજે દિવસે બીહામણો ચેહેરો બનાવી પહોંચ્યા. કે સાહેબ લ્યો મને તો મારા માલીકે ઘણીજ ધમકીઓ આપી કે માણસ એક અને બે નોકરી જેથી તમો તમારા રૂપીઆ લઇ લ્યો. અને મને માફ કરો.

ભરતપુરના રાજાએ તેડું મોકલ્યું ઘણાકોનું કહેવું છે કે ગયા હતા અને ઘણાકો કહે છે નહીં ગયા. છેવટ એકે જ્યારે ભરતપુર પહોંચ્યા; ત્યારે રાજાએ એમને માટે ઘર અત્યંત સાફસુફ કરાવી ગાલીચાઓ પાથરી દઇ વીસ રૂપીઆ પગાર કરી આપ્યો એઓએ કહ્યું ગાલીચાઓ ઉઠાવી આપો મને ફક્ત એક સાદડી જોઇએ છે. અને વીસ રૂપીઆ શું કરીશ. મને તો પાંચ રૂપીઆ ઘણા છે.

પરંતુ એ બાબત ખરી લાગતી નથી. પહેલી ઉમરમાંજ તેઓએ ભણાવવાની નોકરી મથુરામાં કીધી હતી એની પછી તેઓ નોકરી માટે બહાર ગયા નહીં.

એક બીજી બાબત એમ છે કે એમના પીતા કે જેમનું નામ મંહમદ ફારૂક હતું તેઓ અઝીમ આબાદમાં એક નવાબને ત્યાં નોકર હતા. જ્યારે તેઓ મરણ પામ્યા ત્યારે નવાબે નઝીર ઉપર લખ્યું કે તમારા પિતા ગુજરી ગયા છે, ખુદાની મરજી આગળ કોઇનું કાંઇ ચાલતું નથી. જે માલ તેઓ મુકી ગયા છે તેની ઉપર તાળાંઓ મારવામાં આવેલ છે. તમો તેના વારસ છો માટે આવી તમારા પિતાનો માલ લઈ જાઓ. નઝીરે લખ્યું "હું મારા બરાબરની કલમનો ચલાવનાર માલને માટે ક્યાં ક્યાં રખડતો ફરૂં ? માટે આપ મહેરબાની કરી સર્વે માલ લઈ ત્યાંજ વહેંચી આપો."

નઝીર મનુષ્યોમાં પ્રેમ અને ભાત ભાવ ફેલાવતો હતો.

નઝીર મીત્રો ઉપર પોતાનો જાન પણ અર્પણ કરી દેતા હતા. જે માણસ સાથ મુલાગાત કરતા તેને ખુલ્લા હૃદયથી મળતા. દોસ્તી તથા મહોબ્બતના હકોની ઘણીજ સંભાળ રાખતા. તેમણે કોઇ પણ પુરૂષની સાથે દુશ્મની રાખી હોય એમ માલમ પડતું નથી. તેઓ આનંદી હતા. જે મંડલીમાં હતા ત્યાં એમની વાતોથી લોકો ઘણાજ ખુશી રહેતા. તેઓની આદતોમાં કોઇપણ ખરાબ બાબત જોવામાં ન આવતી. નાનો સરખો માણસ પણ મીયાં નઝીરને સલામ કરતો તો બન્ને હાથથી તેને સલામનો જવાબ આપતા.

એક જગ્યાએ તેઓએ ખુશામદની તારીફ પણ કીધી છે. પરંતુ તેથી એવા વિચાર રાખવાનો નથી કે દરેક મનુષ્યે નિચતાથી ભરેલી ખુશામદ કરવી જોઇએ. તેનો મતલબ તો એટલોજ છે કે કોઈપણ વાત એવી ન કરવી જોઇએ કે જેથી સામેવાળાના અંતઃકરણમા કોઈ પ્રકારનું દુ:ખ ઉત્પન્ન થાય. સાધારણ અદબ કે જેથી સામેવાળાનું હૃદય આનંદિત થાય તેમ કરવામાં ફાયદો સમાયેલો છે. એમનો હેતુ તો એ છે કે ચાર દિવસ જે પુરૂષને નમી સલામ કરશો તો તે ખુશીમાં આવી તમારૂં દરેક કામ અતિ ઉમંગથી કરી આપવાનો તત્પર રહેશે. સલામ કરવાથી અમને તો કશુ નુકસાન થનારૂં નથી પરંતુ સમય ઉપર દરેક કામ નિકળી જશે. હાથ જોડીને વાત કરવી જો કે ઘણા ખરા અભિમાની વિચાર વાળાઓને ખરાબ લાગશે. પણ તેની અંદર પણ આપણી કશી દોલત ખરચ થનારી નથી. પરંતુ સાંભળનારા એટલી સરખી વાત ઉપરથી ફુલાઈ જઈ દરેક કાર્ય કરી આપવાને પોતાનું માન સમજશે. નઝીર નમ્રતા વાળો ઘણો હતો તે આવી રીતની ખુશામદ દરેક સાથે રાખતો હતો તે જેમ કે ઉપર કહેવામાં આવેલ છે તેમ એક સાધારણ જેવા માણસની સલામનો જવાબ બન્ને હાથથી આપતો તે કોઇ સાધારણ માણસ સાથે પણ વાત કરતો તો હાથ જોડી જોડી અને અદબ કરીને વાત કરતો. ઘર અને બહાર સર્વે જગ્યાએ તેની નમ્રતા તથા અદબની જાળ પથરાયલી હતી.

એના સ્વભાવમા નમ્રતાનો અંસ વધારે હતો કોઇ વાત તેની મરજી વિરૂદ્ધ થાય તોપણ તેને કપાળે કરચળી આવતી નહીં. ઘણા જ થોડા પુરૂષોએ એને ગુસ્સો કરતો જોયો છે. ગરીબ માણસોની ખબર અંતર દર પળે લેતો. તેમને જોઇ નઝીરનું અંતઃકરણ દુખાતુ કોઇ પણ સવાલ કરનારાને પાછો ફેરવતો નહી. પોતે ઘણીજ હિમ્મત વાળો હતો જે હિમ્મતની આગળ બાદશાહી ખજાનો પણ કશી વિસાતમાં ન હતો તેના સ્વભાવમા લજ્જા ઘણીજ હતી.

તેણે ફકીરીમાં પધારી ઉપર આસ્થા અને આશ્ચર્યતાએ હિન્દુઓનો પણ એક મ્હોટો મેળો જમાવી રાખ્યો હતો અને એવીજ રીતે જોગીઓ અને સન્યાસીઓનાં સ્થાન ઉપર મુસલમાનો પણ જતા હતા. આ સમયે ઇસ્લામ અને હિન્દુપણું બન્ને હાથ મેળવવા આગળ વધી રહ્યું હતું. ભોમરી અને બ્રાહ્મણોએ પોત પોતાની અંદર સુમેળ કરી લીધો હતી. અકબરનની કચેરીમાં ધર્મ-સ્ની એકતાએ આ સુલેહ નામાની ઉપર મહોર કીધી હતી. રામ અને રહીમનો ફરક ઉડી ગયો હતો. પેગમ્બર અને અવતાર એ

એકજ શબ્દ થઈ ગયા હતા. ગુરૂ નાનક અને ભક્ત કબીરદાસની લોક પસંદ સ્કુલોમાં દરેક ધર્મના પુરૂષો વધુને વધુ દાખલ થતા જતા હતા. જેમાંથી ઘણા ખરા તાલીમ મેળવી નીકળી પણ ચુકયા હતા. નઝીર પણ તેજ તાલીમ લીધેલા પુરૂષોમાં એક હતો. એને હિન્દુ અને મુસલમાન બન્ને કોમ અતિમાનની નજરથી નિહાળી એમને માનતા. બન્ને ધર્મનાં પુરૂષો એને પોતાનો આત્મીક આગેવાન તરીકે પિછાનતા હતા, લોકો કલાકો સુધી એની પાસે બેસી રહેતા હતા.

નઝીર ચમત્કારી પુરૂષહતો.

એની પ્રવિણતા માટે નિચે દાખલાઓ આપવામાં આવે છે.

એક દિવસ મીયાં નઝીર બજારમાં ચાલ્યો જતો હતો. ત્યાં એક સરકારી સીપાઈ આવ્યો. અને એમને મજુર જેવો સમઝી પકડી પોતાની પાસેની ગાંસડી એમને માથે ચઢાવી આપી. નઝીરે ગાસડી માથા ઉપર ઉંચકી લીધી અને કશું પણ બોલ્યા નહીં અને ગાસડી ચુપકી સાથે ઉઠાવી આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા સીપાઈએ જ્યારે મીયાં નઝીર ઉપર નજર કીધી તો એક આશ્ચર્ય કારક બનાવ તેની નજરે પડયો એટલે ગાંસડી માથાથી એક વેંત ઉંચી ઉંચી નઝીર સાથે હવામાં જતીહતી. આ નિહાળતાં સિપાઈનાં હોસ કોસ ઉડી ગયા અને તે પગ ઉપર પડી નઝીર પાસે માફી માંગવા લાગ્યો.

નઝીરનો પુત્ર મીરઝા નવાઝીશ અલીબેગ કહે છે કે જ્યાં સુધી પીતા ઉપર લકવો પડયો ન હતો, ત્યાંસુધી હું ખરાબ આદતોની અંદર પડેલો હતો અને ભણવાથી જીવ ચોરી બહાનાઓ કાઢતો હતો. જ્યારે તેઓ ઉપર લકવો પડયો જેના લીધે તેઓ ત્રણ દિવસ સુધી બેહોશ રહ્યા. ચોથે દિવસે તેઓને હોશ આવતાં પૂછ્યુ મારી જગ્યાએ કોઈ ભણાવા ગયો હતો (કારણ કે તેઓ ભણાવવા જતા હતા) મેં કહ્યું આપની સીવાય ભણાવવા જેટલી વિદ્યા કોઈમાં પણ નથી. અને મેં તો હમણા ગુલસ્તાન પણ પુરી ભણી નથીઅને તેઓતો તુગર એ અબુલ ફઝલનો અભ્યાસ કહે છે. તેમણે કહ્યુ કે તમો જાઓ અને જઈ તેમને ભણાવો. હુકમ થતાંજ હું ગયો. અને તેઓની દુઆથી કાંઈ એવો માહેર થયો કે કોઈપણ કિતાબ મુશ્કેલ માલમ પડી નહીં.

નઝીર બીજાને કષ્ટ થવા નહિ દેતો.

બીજી બાબત એમ છે કે એઓ ઘોડા ઉપર સવાર થઈ આગ્રાના તાજ મહાલ તરફ દરરોજ જતા તેઓની સાથે બયાજ નામી નોકર રહેતો હતો. અગર રસ્તામાં કોઈ જગ્યાએ ઘોડો અડી જતો

જો પોતે ચાલે તો ઠીક નહીં'તો તેમનો નોકર અથાજ આવી ઘોડાને આગળ વધારી આપતો.

એ બાબત થવાનું કારણ એ હતું કે એક સમય એવીજ રીતે ચાલતાં ચાલતાં એમના ઘોડાએ અડ કીધી જેને આગળ ચલાવવા કાજે એમણે ચાબક માર્યો, પાછળ કોઈ મુસાફર આવતો હતો તેને આ ચાબક લાગ્યો. નઝીર તરતજ ઘોડા ઉપરથી ઉતરી મુસાફરનાં પગમાં પડી માફી માગવા લાગ્યા. અને કહેવા લાગ્યા કે આ ચાબક છે મને પણ મારી લ્યો મારાથી ગુન્હો થયો છે. માટે તેનો બદલો મળવોજ જોઇએ એ બાબત જોઈ. કોઇના પણ હૃદયમાં ગુસ્સો રહેવા પામતો નથી તેવીજ રીતે ફકીરનો ગુસ્સો પણ જતો રહ્યો પણ નઝીરે ઘણાજ કાલાવાલા કર્યા જેથી તેણે અમસ્થો ચાબક એમના શરીર સાથે અડકાડ્યો એજ દિવસથી તેઓએ હાથમાં ચાબક રાખવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી.

નઝીરનો શિષ્ય મોજ.

નૃત્યકળામાં એક મોજ નામનો પુરૂષ ઘણીજ સરસ કાબેલિયત રાખતો હતો જે નઝીર સાથેજ મળતો. તેમજ મોજનો છોકરો લાહેર પણ નઝીરનીજ સેવા ચાકરી કર્યા કરતો. મોજ નૃત્યકળા ઉપરાંત ગાયન કળામાં પણ પ્રવીણ હતો. તેમજ ગાયનો પણ બનાવતો હતો, જે ગાયનોની અંદર નઝીર સુધારો કરતો હતો, મોજના ગાયનો એમતો ઘણાજ પ્રખ્યાત છે પરંતુ એક ગાયન કે જે બીલકુલ નઝીરનાં વિચારોનુંજ છે જેમાં નઝીરનાં સુધારાએ એક નવુંજ જીવન ફુકી આપ્યુ છે. તેને નીચે ટાંકવું સારૂં દેખાય છે.

આસ્તાઇ. બુઢિયા સોચ સોચ મનમેં પસતાઇ.
અપના અબકા કીજે ચરખા ભયા પુરાના,
ચલતા નહીં ફેર ફેર હું આરી;
અંતરા—ડગમગા ત પડી હિલને લગી લાટ માલ લરજત હય ગુડિયા.
તિકલ બલ પર્યો ચમરક ટુટ ધમકરા ભયો ભય પંખરીયા ન્યારી,
અલોગ આવેગા ઉગાહી વાલા માંગેગા જબ્બા જબ;
સુત ન કપાસ નહીં ગુહડીકી આસ.
મોજ કહે' અબ ઉમ્ર જંવાઈ યુંહી અપની સારી,

એટલે ડોસી મનમાં વિચાર લાવી અફસોસ કરવા લાગી કે હવે મારે શું કરવું. કારણ કે આ શરીરનો ચરખો પુરાણો થયો જેને ફેરવતાં ફેરવતાં થાકી ગઇ છુ પરંતુ તે હવે ચાલતો નથી. શરીર ડગમગી જઇ હાલવા લાગી ધ્રુજવું શરૂ થઇ ગયું તેમજ

પાતળું સોયા રૂપી થઇ ગયું અને ચરખો ભાંગી ગયો જેના ચકરો પણ છુટા પડી ગયા હવે એકાએક મામલતદાર (કાળ) આવી જમે માગશે તો મારી પાસે સુતર કપાસ એમાંનું કશુંએ નથી તેમજ ગોંડીની પણ આશા નથી મોજ કહે છે કે હવે આખી ઉમરતો એમજ આપણે ગમાવી આપી.

અર્થાત્ આપણી દેહ તો હવે માટીમાં મળવા ઉપર આવી અને રમોએ અપુણ્યના કાર્યો તો કશાં કર્યાં નથી ઇશ્વર હિસાબ માંગશે તો જવાબ શું આપીશું.

બીજી રીતે ઉપલી બાબત એવી રીતે લખી છે.

નોચી જો વફાદાર કોઇ પાસ રહી આ.
તો રોટી મિલી વર્ને લગી કાતને ચરખા;
જબ કુબડી કમર હોગઇ ઔર સર હુવા ગાલા,
મુંહ સુખ કે ચમરખ હુવા ઔર તન હુવા તકલા.
ફિર રોટીકો ચરખેસે કમા ખાતી હય બુઢિયા,

એટલે નાયકાની પાસે કોઇ વફાદાર છોકરી આવીને રહી તો તેને આધારે નાયકાને રોટલી કમાવામાં મદદ મળી ગઇ અને તેમ ન થયુ તો પછી ચરખો કાંતવા લાગી ગઇ. જ્યારે ચરખો કાંતતાં કમ્મર વાંકો વળી મોઢું સુકાઇ ચરખારૂપી થઇ શરીર સોયા જેવું થયુ તો પછી ચરખાનેજ આધારે રોટલી કમાવી શરૂ કીધી.

નજીરની ઘણીખરી ગજલો એજ મોજ ને લીધે વધુ પ્રખ્યાતિમાં આવી કારણ કે એ પોતે પોતાના તરફથી અથવા નઝીરના હુકમથી એઓની ધુન કાયમ કરી મન હરણ રીતે ગાતો હતો,જેથી તમામ શહેરમાં પ્રખ્યાત પામી જતી હતી.

નઝીરના શિષ્યો અને તેની કવિતાઓ.

તેઓની ગાદીઉપર ગુલઝાર અલી અસીરે જે તેઓનાં છોકરા હતા. હકીમ મીરે કુતબુદીન બાતિન, મીરઝા અસદુલ્લા ગાલિબ,મહારાજ બળવંત સિંહ, રાજા લાલા બુધસેન સાકી, શેખ મદારી જ.મીર, હકીમ મીર મહમદી જાહિર શેખ નબી બખ્શ આશિક, મુન્શી હુસેન અલીખાન અહદ, બેદાર બખ્શ લહેર, શેખ હુસેન બખ્શ બખ્શી.

ગુલઝાર અલી અસીર નઝીરના છોકરા હતા જેઓ સને ૧૨૧૬ હિજરીમાં જન્મ્યા અને સને ૧૨૯૫ હીજરીમાં ૮૯ વર્ષની ઉમ્મરે મરણ પામ્યા એ ઓ ઘણાજ પ્રખ્યાત શાએર થઇ ગયા છે. નઝીરના વિચારો કબીર સાથે કેટલા મળતા છે તેનો એક દાખલો, આપવાથી પાઠકોને જણાશે,

ભવહારે હમ પરદેસી લોગ,
આજકે બિછડે કદ જા મિલેંગેરે;
નદિયા નાવ સંજોગ.

નઝીરને જે લખવાનો શોક હતો તેટલો તે પોતાના લખેલા કાવ્યો એકઠા કરવાનો ન્હોનો. વિચાર આવતાંજ લખવું શરૂ કરતો અને લખી રહ્યા બાદ આમ તેમ રખડતું ફેંકી દેતો. જેને મિત્રો અથવા શિષ્યો ઉંચકી જતા અને પોતાની નોટ બુકમાં ઉતારી લેતા એ બાબતમાં ખતરીઓ પહેલા નંબરે છે, કુલિયાતે નઝીર કરી એક બુક નઝીરનાં કાવ્યોની છપાઇ છે તે તેઓનીજ નોટ બુકમાંથી છપાવેલી છે, નઝીરના સમયમાં કોઈ હિન્દુ ગૃહસ્થ હતા જેમનું નામ વિલાસરાય હતું. તેના છ પુત્રો હતા હરવક્ષરાય, ગોરવક્ષરાય, મુળચંદરાય તનસુખરાય અને બે પુત્રોનાં નામં યાદ નથી. આ પુત્રો નઝીર પાસે ભણતા હતાં, આ ખાનદાનની અંદર નઝીર ને ઘણુંજ માન હતું. નઝીરને માસિક પગાર સીત્તેર રૂપીઆ આપતા. નઝીરનાં બ્રહ્મજ્ઞાની. વિચારોએ તેના.માનમાં ઔર વધારો કરી આપ્યો હતો, વિલાસરાયને ત્યાંના પુરૂષો અને પ્રવીણ પુરૂષ તરીકે માનતા હતા આ નઝીરનાં શિષ્યોએ પોતાના ઉસ્તાદની કવિતાઓને બહુજ માન સાથ એકઠી કરી; પરંતુ સર્વે કવિતાઓ તેઓને મળી શકી નહીં તેમ હાલ મળતી પણ નથી, ઘણાકોને મોઢે યાદ છે; પરંતુ તેઓ લખાવતા નથી ફકીર લોકો ગલી ગલીએ બોલતા ફરે છે એમાંનાં કોઇકજ છપાયલા મળી શકે છે,

નીચલા કાવ્યમાં ચાલીસ વર્ષની કેદ એક ઘણાજ ઉંડા અનુભવને અમારી સમક્ષ રજુ કરે છે. અને ખરેખર જ્યાર સુધી મનુષ્ય એટલી ઉમ્મરે પહોંચતો નથી ત્યાં સુધી પાકો સંસારી થતો નથી, દાખલા તરીકે, ઉંદરનાં અચાર (અથાણું) ઉપર કહ્યું છે કેઃ—

અબ્વલતો ચુહે છાંટ હુવે કડકે બડે, હંય,
ઔર સેર સવાસેર કે મેડકભી પડે, હંય;
ચખ દેખ મેરે યાર વ્હે અબ કયસે કડે હંય.
ચાલીસ બરસ ગુજરે હૈં તબ અયસે સડે હંય,

કયા જોર મજેદાર હય આચાર ચુહોંકા.

અવ્વલતો-, એકતો. છાંટી છાંટીને મોટા શરીરના જાડા ઉંદરો. નાખવામાં આવેલ છે તેમાં વળી શેર સવા શેરનાં દેડકાંઓને પણ નાંખ્યા છે, માટે મારા મિત્ર અને ચાખી જો કે કેવા લાગે છે ? કારણ કે જ્યારે એની ઉપર બરાબર ચાલીસ વર્ષ ગયાં ત્યારે એ એટલાં સડવા પામ્યા છે. આ ઉંદરોનો ઘણોજ મજેદાર આચાર બનેલો છે.

અર્થાત્, સંસારી બાબતોમાં સારા સારા છંટાયલા પુરૂષોએ ભાગ લીધો છે આ બાબતોમાં જ્યારે બરાબર ચાલીસ વર્ષ વીતી જાય છે ત્યારે તે પુરો સંસારી થાય છે માટે તું પણ એ સ્વાદને ચાખ. આ સંસાર ઘણોજ સ્વાદિસ્ટ લાગશે.

નીચલું કાવ્ય આ બાબતનો દાખલો છે કે હરામની અંદર ઘણીજ સુંદરતા છે. જેની તરફ લોકોની પ્રીતિ ઘણીજ છે લુચ્ચાઓ અને દગાખોરોનાં ઘરમાં સોનું વરસે છે, અને ઈમાનદાર કોડી કોડી માટે તરસે છે. તે એવી રીતે કે

આગે થે કઇ અણતો હમીં એક હય ચુહે માર,
મુદતસે હમારા હય ઈસ આચારકા બેપાર;
ગલિયોંમેં હમેં હુંઢતા ફરતે હય ખરીદાર;
બરસે હય પડી કાડી રૂપય પયસેકી બૌછાર.
કયા જોર મજેદાર હય આચાર ચુહેકા,

એટલે, આગળ કેટલાએક હશે પરંતુ હમણા તો અમો એકલાજ ઉંદર માર છઇએ. અમારો આ અચારનો વેપાર ઘણીજ મુદતથી ચાલુ છે. ગલીઓની અંદર ખરીદારોતો અમોને શોધતા ફરે છે. નયા કોડી પૈસા રૂપીઆઓનો તો અમારી ઉપર વર્ષાદ વરસે છે આ એટલો બધો સ્વાદિષ્ટ ઉંદરોનો આચાર છે.

જે તરજ ઉપર આ કાવ્ય રચવામાં આવ્યું છે તેને ઇંગ્રેજીમાં આયેર્નિ અને અરબીમાં તઅરીઝ કરી કહે છે એમાં જે કાવ્ય કહેવામાં આવે છે તેમાં કંઇતો વાતને હંસીમાં ટાળી ઉડાવવામાં આવી છે તો કોઇ જગ્યાએ સર્વે તેની બુરાઇ પોતાને શીરે લઇ લેવામાં આવે છે. જેમ કેઃ—

રોઝી તો હમારી ય્હે ઉનારી હય ખુદાને;
દિનરાત પડે હમકો ય્હે આચાર બનાને;
ઔર પેટકે ભી વાસ્તે દો પયસે કમાને
લ.જજ.તકો નજ઼.ર ઇસ્હી જો ખાવે સોહી જાને,
કયા જોર મજેદાર હય આચાર ચુહેકા."

એટલે, હમારી રોઝી તો ઈશ્વરે એમાંજ ઉતારી છે જ્યાં અમો રાત દીવસ એજ અચાર બનાવી વેચી પેટને માટે બે પૈસા પેદા કરીએ છીએ એની લહેજ્જત તો જે ખાય તેજ જાણે આ અચાર ઘણોજ સ્વાદિષ્ટ છે.

અર્થાત્, હરામમાં ઘણીજ લહેજ્જત છે તેને જે કરે છે તેજ જાણે છે અને તેની અંદર પૈસા પણ ઘણા પેદા થાય છે.

એણે વાવાઝોડા ઉપર લખ્યું છે તેનો દાખલો તો પ્રકાશિત છે એટલે લોભ લાલચનાં બળ અને સંસારી લાલચ તથા સ્વાદની

અંદર પવિત્ર પુરૂષોનુ હૃદય પહેના ડામાડોળ થાય છે. પરંતુ આખરે તેઓ લોભ અને લાલચની ઉપર ફતેહમંદ થઇ જાય છે અને સંતોષની અગાસીમા પવિત્ર આત્માસાથે મળી જાય છે. એની અંદર શત્રુનુ નામ આપેલુ છે તેને શેતાન સમજવુ જોઇએ.

દાખના તરીકે—

નજીર આંધીમેં કહેતે હંયકે અકસર દેવ આતે હંય,
મીયા હમકો તો લે જાતી હંય પરીયાં ઘેર આંધીમેં

એટલે. નજીર, લોકોને એમ કરી કહે છે કેવા વાવાઝોડાની અંદર ઘણાખરા દેવ એટલે શેતાનો આવે છે જે મનુષ્યને ખેંચી લઈ જાય છે. પરંતુ અમને તો પરીઓ ઘેરી આવા વાવાઝોડાનાં તોફાનમા ઘસડી લઇ જાય છે.

અર્થાત્, લાભ લાલચ અને સંસારી સ્વાદ હૃદયમા શેતાન ઉશ્કેરણી કરી મનુષ્યને ખેંચે છે એવી રીતે લોકો કહેછે, પરંતુ હવે તો સ્વરૂપવાન સુંદરીઓ હાથ પકડી પકડીને તેની તરફ ખેંચી લઇ જાય છે.

કોરા વાસણની તારીફમાં એણે લખ્યુ છે તે ખરૂ નિહાળતાં તેની ચીજ માટે લખ્યું છે જેને પાપ પરિતાપની હવા લાગી ન હોય જેની અંદર પાણીનું ટીપું ઇશ્વરી પ્રીતિનો શરાબ છે અને પનીહારી તરીકે પ્રવીણ ગુરૂને યાદકર્યો છે. દાખલા તરીકે—

ખાકસે જબકે ઇનકો ઘડતે હંય,
અન્દગીસે રહે અપની બઢતે હંય,
કારોં પર ફુલ હાર ચઢતે હયં.
હુંગે ગિલમાં દુરૂદ પઢતે હયં,
તાજગી જીકી ઔર તેરે તનકી;
વાહ કયા બાત કોરે બરતનકી.

એટલે મહેનતથી ઘડી તેની ચાકરી કરતાં વધે છે જ્યારે તે તૈયાર થયો તો પાણી ભરવા માટે લોકો લઇ જાય છે તો તેના ગળામાં ફુલનો હાર પહેરાવે છે જેની પ્રશંસા સારા પુરૂષો કરે છે માટે તારા શરીર અને મનને એવીજ રીતનું કોરૂં રાખ કારણ, કોરા વાસણની પ્રશસા થવી અશક્ય છે

નીચલા કાવ્યની ચોથી લાઈનનું મુખ્યું બતાવે છે કે એ ફક્ત કોરા વાસણનીજ પ્રશંસા નથી, પરંતુ ઉદાહરણ આપને મનુષ્યની ઉત્પતિનું કારણ બતાવ્યું છે.

જીસ સુરાહીમેં સર્દ પાની હય
મોતીકી આબ પાની પાની હય;

ઝુન્નખાકા ચકી નશાની હય,
દોસ્તો પ્હેલી બાત પાની હય,

કુ. એટલે કુઝ્ઝામાના ઠંડા પાણી આગળ મોતીનું પાણી રદ છે, કારણ કે જીવનની એજ નિશાની લેખે હોવાથી મિત્રો એમાંથી એજ બાબતની શોધક રો.

ભાંગની પ્રશંસામાં નઝીરે ત્રણ કવિતાઓ લખી છે. જેમાંની હરેક કવિતામાં એક નવોજ રંગ નજરે પડે છે. અને સ્વત્રતાની સાથે લુચ્ચાઇ દોગાઈનાં શબ્દોની અંદર બ્રહ્મજ્ઞાનની ઝળક પ્રકાશિત થશે. ઉદારણ તરીકે,—

પી આશકોંમેં આકર દો ભંગકે પ્યાલે.
જો એક દમમે તેરા ઘર ઘુમેં છપ્પર હાલે,

એટલે બ્રહ્મજ્ઞાનીઓની મંડળીમાં ઈશ્વરીજ્ઞાનથી મસ્ત થઈ જો. આ દુનિયા જેને તું તારૂં ઘર સમજી બેઠો છે અને જેની અંદર તારી ગફલતે છાવણી નાખી છે તે એ આવી રીતનાં જોવાથી કેટલી ધ્રુજતી નજરે પડશે.

ગર દેખને હંય તઝકો 'કુછ અયશકે ઝબાકે,
તો આડ અપને પંજે ઔર સરકો ઝળ ઝળાકે;
પી આશકોંમેં આકર દો ભંગકે પ્યાલે.

એટલે—સંસારથી હાથ ખંખેરી નાંખી અને બીજી દુનિયાનો વિચાર કર.

બીજી કવીતાની પહેલી લાઈન આવી રીતે છે.

ક્યું અખસ ડાલે હય બયઠા કાનુમેં ગફલતકા તેલ.

એટલે કાનની અદર ગફલતનો મેલ નાંખી કેમ બેઠો છે.

કુંડી ખુતનેકો બજા ઔર દેખ ટુક કુદરતકે ખેલ,
છોડ સબ કામોંકો આકિલ ભંગ પી ઔર ડડપીલ.

અર્થાત્—જે શુભ ભુલામણી ધાર્મિક કાર્યો તરફથી લોકોની અંદર ફેલાયની છે અને લોકો ધાર્મિક બાબતોને વિચારી બેઠા છે તેઓને કહે છે કે ચક્ષુઓ ઉઘાડી ઈશ્વરી જ્ઞાનના અખાડામાં ઉતરી જો કે કુદરત કેવા કેવા ખેલો તારી સમક્ષ રજુ કરે છે.

ખીજર કે જેઓ માટે નિચપા કાવ્યમાં કહેલું છે તેઓ ભાંગ પીનોની નમીયત કરે છે તેઓ એક અનીલ ગુરૂ સમાન છે.

કલ મુઝે દરિયા વપે ખ્વાજા ખિદર જો મિલ ગયે,
સબ્જ પયરાહન ગલેમેં હાથમેં આસા લીએ
કમ ખુરાક ઔર નાતવાની કે ગિલે જબ મેંને કીયે;
તબતો વોહ મુંહ દેખ મેરા હસકે યું કહેને લગે.
કુંડી ખુતેકા બજા ઔર દેખ દુક કુદરતકે ખેલ;
છોડ સબ કામોંકા ગાફિલ ભંગ પી ઔર ડંડપીલ.

એટલે કાલે મને નદી ઉપર ખ્વાજા ખીદર મળ્યા જેઓએ લીલું પેરણ ગળામાં કફનીરૂપે પહેરેલું હતું અને હાથમાં લાકડી લીધેલી હતી. જ્યારે મેં તેઓ આગળ કહ્યું કે મને ખાવાનું રૂચતું નથી, અને શકિત ઘટતી જાય છે તો તેઓએ મારૂં મોઢું જોઈ હસી કહ્યું કે કુંડીસાથે ભાંગ ઘુંટવાનાં ડાંડાને બજાવી ભાંગ ઘુંટી પીવી શરૂ કર. પછી તેને કુદરતનાં ચમત્કારો નજરે પડશે.

આ કાવ્યો ગુહ્યાર્થી છે જેમની મતલબ પણ તેમની સાથે ખુલાસા સાથે આપી દીધી છે જેથી વાંચકને સારી પેઠે સમજ પડી જશે.

એની પછીનાં જેટલાં કાવ્યો છે તે સઘળાં રંગમાં રંગાયલાં છે. જેની છેવટ એની ઉપર છે.

યહે વોહ સબ્જી હય જીસે પીને હય યાં આકે ફકીર.

એટલે એ એવી રીતની સબ્જી છે જેને ફકીરોજ પીએ છે.

ત્રીજા અને છેલ્લા કાવ્યની પહેલી લાઇન આવી રીતની છે.

દુનિયાકે અમીરોંમેં યાં કિસકા રહા ડન્કા,

એટલે દુનિયાના પૈસાદાર લોકના વર્ગમાંથી અહિ કોનો ડંકો વાગે છે.

પહેલી કવિતા પ્રમ,ણે એ કાવ્યમાં પણ સ્વાતધીજ પ્રેમીઓનું વર્ણન સમાવવામાં આવ્યું છે.

કુન્ડી કે નકારે પર ખુતેકા લગા ડન્કા,
નિત ભંગ પી ઔર આશિક દિનરાત બની ડન્કા.

એટલે કુંડીનાં નગારા ઉપર ભાંગ ઘુંટવાનાં મોટાથી ડન્કો લગાવ અને નિત્ય ભાંગ પી અને રાત દિવસ ડંકો વગાડ.

નીચલી શએરો એક હીસારૂપી છે.

ઉલ્ફતકે જુમરરૂદકી ચડે એતકી. બુટી હય,
પત્તોકી ચમક ઇદકે કિમ્ખાબકી બુટી હય.
મુંહ જીસકે લગી ઉસ્સે ફિર કાહેકો છુટી હય;

સ્ટેતાન ટકોરેકી ઘસ બાતપે દુટી હય.
કુંડી કે નકારેપર ખુત્તેકા લગા ડન્કા,
નિત ભંગપી ઔર આશિક, દિનરાત બજા ડન્કા

એટલે, પ્રેમી હોરાનાં ખેતર એ એકજ છે જેનાં પાંતરાઓની ચમક કિંમખાબ ઉપર પાડેલી વેલ રૂપી છે. જેને મોઢે લાગી તેનાથી છુટતી નથી. આ ટકોરાની તાન એ વાત ઉપર આવી તુટે છે કે કુંડી અંદર મોટી ડોકી ભાંગ તૈયાર કરી પ્રેમી ભાંગ પી અને રાતદિવસ ડંકા વગાડ.

સાધુની મસ્તીનો દેખાવ નીચલા કાવ્યથી જણાશે.

હુંય મસ્ત વહી પુરે જો કુંડીકે અન્દર હુંય;
દિલ ઉનકે બડે દરિયા જી ઉન્કે સમન્દર હુંય
બયકે હુંય સનમ બુતહો ઔર ઝુમતે મન્દર હુંય,
કહેતે હય યહી હુંસ હુંસ આશક જો કલન્દર હુય;
કુંડીકે નકારે ' ર ખુતકેકા લગા ડન્કા.
નિત ભંગ પી ઔર આશિક દિનરાત બજા ડન્કા

એટલે—જેઓ કુંડીની અંદર ડુબેલા છે એટલે જેઓ ભાંગ પીવાથીજ કાર્ય ગણે છે તેઓજ પૂરા મસ્ત છે તેઓના હૃદય મ્હોટી નદી અથવા સમુદ્રરૂપી છે તેઓનાં મનમાંનો તેઓનો વ્હાલો મુર્તિ બની આગળજ બેઠેલો છે અને ઉપરનું મંદિર ડોલે છે જેઓ દિવાના પ્રેમીઓ છે તેઓ હસી હસીને એજ કહે છે કે બધું છોડી ભાંગ પી અને તારો ડંકો વગાડ.

પ્રિયવાંચક ! આ પ્રમાણે નઝરની કવિતાઓ ઘણીજ ઉપદેશ ભરેલી છે તેની કવિતાની ખરી ખુબીને તેજ સમજી શકે તેમ છે કે જે તેનો પ્રેમપૂર્વક અભ્યાસ કરે છે.

નઝરના જીવનચરિત્રની બીજી પણ કેટલીક આશ્ચર્યમય ઘટનાઓ અને તેની કવિતાની ખુબીઓ સમજવા સમજાવવા યોગ્ય છે. પરંતુ તેના જીવનને લગતું સપૂર્ણ સાહિત્ય તરત નહિ મળવા ને લીધે આ સંક્ષિપ્ત વૃત્તાન્ત પૂર્ણ કરૂં છું; મને આશા છે કે વાંચકો આ ચરિત્ર તથા તેમની કવિતાએને પ્રેમપૂર્વક વાંચી વિચારી બનતો લાભ ઉઠાવશે જો એમ થશે તો હું મ્હારો પરિશ્રમ પૂર્ણ થયેલો સમજીશ.

નઝીર.

૧.

ખુદાકી બાતેં—ઈશ્વરી લીલા.

જહાંમેં કયા કયા .ખિરદકે અપને હરેક બજાતા હય શાદિયાને,
કોઇ .હકીમ ઔર કોઇ મહંદિસ કોઇ હો પંડિત કથા બખાને;
કોઇ હય .આકિલ કોઈ હય ફા.જિલ કોઈ નુજૂમી લગા કહાને,
જો ચાહે કોઇ યેહ ભેદ ખોલે યેહ સમ હંય .હીલે યેહ સબ બહાને;
પડે ભટકતે હંય લાખો દાના કરોડ઼ પંડિત હ.જારો સિયાને,
જો ખુબ દેખા તો યાર આ.ખિર ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને ૧

૧. દુનિયામા દરેક પુરૂષ પોત પોતાની સમઝના કેવા કેના ડંકાઓ વગાડે છે, જેમા ફિલસુફ (તત્ત્વજ્ઞાનીઓ) મહાન્ વિદ્યા વિલાસીઓ અને પંડિતો પોતાનીજ કથા વખાણે છે. કોઇ તો સમઝદાર, કોઇ જ્ઞાની અને કોઇ ભવિષ્ય ભાખનાર કહેવડાવવા લાગી જાય છે; પરંતુ જ્યારે ઇશ્વરી બાબત ઉપર આવેછે તો એ સર્વ, બહાનાઓજ કાઢવા લાગી જાય છે. લાખો સમજદારો, કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ એ વિષયોની ખોળમા ભટકતા ફરે છે; પરંતુ છેવટ તો એજ જોવામા આવેછે કે ઇશ્વરની વાતો ઈશ્વરજ જાણેછે.

હવાકે ઉપર યેહ આસમાંકા બે ચોબા .ખયમા જો તન રહા હય,
ન ઇસ્કી મેખેં ન હંય તનાબેં ન ઇસ્કી ચોબેં અધર ખડ઼ા હય;
ઇધર હય ચાંદ ઔર ઉધર હય સૂરજ ઇધર સિતારા ઉધર હવા હય,
કીસીકો મુતલક .ખબર નહીં હય કે કબ બના હય ઔર કાહેકા હય;
પડે ભટકતે હંય લાખો દાના કરોડ઼ં પંડિત હજ.રોં સિયાને,
જો ખુ.બ દેખા તો યાર આ.ખિર .ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૨

૨. હવા ઉપર આકાશનો થાંભલા શીવાયનો તંબુ જે ઉભેલો છે;

જે ખીલા રસ્સી અને લાકડાંઓ-શીવાય અધર છે.અને તેની અંદર આ તરફ ચંદ્રમાં અને તે તરફ સૂર્ય આ બાજુ તારાઓ અને તે બાજુ હવા છે. એવી કોઇને પણ ખબર નથી કે એ ક્યારે બનાવ્યો છે. તેમજ શાનો છે. એની શોધમાં લાખો સમઝદારો કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ ભટકતા ફરેછે; પરંતુ છેવટે એજ કહી ઉઠેછે કે ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વર જ જાણે છે.

ફલક જો કહેનેકો દૂરહયગા જ.મીંકા ગ્રબ યેહે જો બિસ્તરા હય,
બડે હંય લાખોં પહાડ જિસપર ફલકસે સર જિન્કા જા લગા હય;
હ.જારોં હિકમતકા એક બિછોના યેહે પાની ઉપર જો બિછ રહાહય,
બહોત .હકીમોંને ખ.ક છાની કોઈ ન સમઝા યેહે ભેદ કયા હય;
પડે ભટકતે હંય લાખો દાના કરોડે.ાં પંડિત હ.જારોં સિયાને,
જો ખુ.બ દેખા તો યાર આ.ખિર .ખુદાકી બાતેં ખુ.દાહી જાને. ૩

૩. આકાશ તો કહેવામાં દૂર છે, પરંતુ આ પ્રથ્વિના પડનેજ લ્યો; કે જેની ઉપર લાખો પર્વતો એવીરીતે ઉભેલા છે કે જેઓની ટોચ આકાશ સાથે જઇ લાગી છે. અને આ ઘણી હુસીયારીથી પાથરવામાં આવેલ બિસ્તરો એટલે પ્રથ્વી કે જે પાણીની ઉપર પથરાઇ રહેલ છે જેની હજારો તત્વજ્ઞાનીઓએ શોધ કીધી પણ એનો ભેદ કોઇ પણ જાણી શક્યો નહીં. અને એજ શોધમાં લાખો સમજદારો કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ માથું મારેછે; પરંતુ છેવટે થાકી એજ કહેછે કે ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વર જ જાણે છે.

જ.મીંસે લેકર જો આસમાં તક ભરી હંય લાખોં તર.હકી ખલ્ક.ત,
કહીં હય હાથી કહીં હય ચિંવટી કહીં હય રાઇ કહીં હય પરબત;
યેહે જીતને જલ્વે દિખા રહીહય; ખુ.દાકી સનઅ.ત ખુ.દાકી હિકમત,
જો ચાહે ખોલે યેહે ભેદ ઉસકે કીસીકો ઇતની નહીં હય કુ.દરત;
પડે ભટકતે હંય લાખો દાના કરોડોં પંડિત હજા.રોં સ્યાને,
જો ખુબ દેખા તો યાર આ.ખિર .ખુદાકી બાતેં ખુ.દાહી જાને.

૪-જમીનથી લઇ આકાશ સુધી લાખો પ્રકારની ઇશ્વરની ઉત્પન્નકરેલી વસ્તુઓ ભરેલી છે. જેમાં ક્યાંએ તો હાથી, ક્યાંએ કીડી,

ક્યાંએ રાઇ અને કોઇ સ્થળે પર્વતો છે. તેમજ આ જે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના રંગો ઇશ્વરી લીલા અને તેની શકિત બતાવી રહેલાં છે તેનો ભેદ ખોલવા ઇચ્છે તો તેની શકિત મંદપડી જાયછે. જેથી લાખો સમજદારો, કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ ભટકતા ફરેછે;પરંતુ પરિણામે તો તેઓને એજ કબુલ કરવું પડેછે કે ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વરજ જાણે છે.

કોઈ હય હુંસતા કોઇ હસ રોતા કહીંહય શાદી કહીં ગ.મી હય,
કહીં તર.ક્કી કહીં તનઝ્ઝુલ કહીં ગુમાં ઔર કહીં યકીં હય;
કોઇ પડ.ા હય જ.મીકે ઉપર કોઇ ખુ.શીસે ફલકનશીં હય;
વ્હેભેદ અપના વોહ આપ જાને કીસીકો હરગિજ. ખબર નહીંહય;
પડે. ભટકતે હંય લાખો દાના કરોડ.ાં પંડિત હ.જારો સ્યાને,
જો ખુ.બ દેખા તો યાર આ.ખિર ખુ.દાકી બાતેં ખુ.દાહી જાને. ૫

૫. કોઇ હસે છે તો કોઇ રડેછે, અને કોઇ સ્થળે આનંદ તો કોઇ જગ્યાએ ઔદાસિન્યતા પ્રસરેલ છે. કોઇ જગ્યાએ ઉન્નતિ તો કોઇ જગ્યાએ અવનતિ અને કોઇ ઠેકાણે સંદેહ તો કોઇ સ્થળે નિશ્ચિન્તપણુ છે. કોઇ તો જમીન ઉપર પડેલ છે. તો કોઇ આનંદમાં આકાશ ઉપર જઇ બેઠેલ છે. જેમાં પોતેજ પોતાનો ભેદ સમજે છે બીજા કોઇને કશી પણ ખબર પડતી નથી અને એની શોધમાં લાખો સમજદારો, કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ ભટકે છે; પરંતુ ભેદ ન મળવાથી છેવટે એજ કહી ઉઠે છે કે ઇશ્વર જ પોતે પોતાની વાતો સમજી શકે છે,

.અજબતરહ.કી વોહરંગીચૌસર .ગરજ. બિછાઇહય અબ ખુ.દાને,
કોઇહય કુટકલ કીસીકા જુગહય ભરેહંય નરદેંભી .ખાનેખાને;
જો પાસા ફેંકે બના બડાકર ઔર દાવ કિતને હંય દિલમેં ઠાંને,
જો ચાહતાં હો અઠારા આવે તો ઉસકો પડ.તે હંય તીન કાને;
પડે. ભટકતે હંય લાખો દાના કરોડ.ાં પંડિત હ.જારો સ્યાને,
જો ખુ.બ દેખા તો યાર આ.ખિર ખુ.દાકી બાતેં ખુ.દાહી જાને. ૬

૬. ઇશ્વરે એક આશ્ચર્યકારક રંગોની ચોસર પાથરેલી છે. જેમાં કોઇ કુટકળ તો કોઇનો જોગ છે અને ખાનાખાનાઓમાં

નર્યો પણ ગોઠવી દેવામાં આવે છે. જેને માટે હૃદયમાં હજારો પ્રકારના દાવો ગોઠવી પાસાઓ નાંખવામાં આવે છે. અંતઃકરણ તો ઇચ્છે છે કે અદાર આવે, પરંતુ ત્યાં તો ત્રણુ ખાલીજ પડે છે. મારેજ લાખો સમજદારો, કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ એ વિષયની શોધમાં ભટકતા ફરે છે; પરંતુ અંતે તો એજ શ્રેષ્ટ વાત જોવામાં આવે છે કે ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વર જ જાણે છે.

અજબયડે શતરંજકાસા નક્શા બિછાહય દિન ઔર રાત ઈસિજા,
જો ઘાત ચાહે કરે કીસીકો ન આએ થુઈ ઉસ્કો હાથ ઇસજા;
હજારો મનસુબે બાંધે દિલમેં બનાવે ચાલોંકી ઘાત ઇસજા;
નહીં હય એક ચાર ચોક કાયમ સબોંકી બાજીહય માત ઈસિજા;
પડે ભટકતે હય લાખો દાના કરોડો પંડિત હજારો સ્યાને,
જો ખુબ દેખા તો યાર આખિર ખુદાકી બાતે ખુદાહી જાને. ૭

૭. રાત અને દિવસમાં એક આશ્ચર્યકારક શેતરંજ નો નકશો પથરાઇ રહેલ છે. જેમાં સામે વાળાને હરાવવા માટે દાવ હાથ લાગતો નથી અને હજારો પ્રકારના મનસુબાઓ કરી વિવિધ પ્રકારની બાજીઓ રચવામાં આવે છે તેમાં ચાર ચોક કાયમ રહેતા નથી અને સર્વેની બાજી હાર ખાય છે. જેની તપાસમાં લાખો સમજદારો, કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ ભટકતા ફરે છે. પરંતુ ખરૂં તો એજ જોવામાં આવે છે કે ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વરજ જાણેછે.

અજબ તરહકે વરક બને હય કોઇ મુકદ્દર કોઇ સફા હય,
કીસીકે સરપર હય તાજે શાહી કીસીકો સમશીરે પુરજફા હય,
કોઇ અમીર ઔર કોઇ વજીર હય કોઇ ફકીરીમેં દિલ ખફા હય,
સબોંકો ઇસજા ખયાલ આયા યહે હકકી કુદરતકા ગંજીફા હય;
પડે ભટકતે હય લાખો દાના કરોડો પંડિત હજારો સ્યાને,
જો ખુબ દેખા તો યાર આખિર ખુદાકી બાતે ખુદાહી જાને. ૮

૮. આ દરેક ચીજના આશ્ચર્ય યુકત પડો બનાવવામાં આવેલ છે જેમાં કોઇ તો મેલો અને કોઇ સાફ છે. તેમજ કોઇના શીરે શહેનશાહી છત્ર છે. તો કોઇનાં માથે ક્રોધની તરવાર લટકે છે. કોઇ રાજા, કોઇ પ્રધાન

તો કોઇ નિરધનાવસ્થામાં હૃદયથી દુઃખી છે. જે ઉપર વિચાર ચલાવી સર્વે એજ કહી ઉઠયા છે, કે એતો ઇશ્વરી લીલાનીજ ચૌસર છે. જેની તપાસમાં લાખો સમઝદારો, કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ ભટકતા ફરેછે. પરંતુ છેવટ તો એજ કબુલવુ પડેછે કે ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વર જ જાણે છે.

ચ્હેકૌન જાને કે કલ કીયા કયા ઔર આજ માલિક વોહ કયા કરેગા,
કીસે બિગાડે કિસે સંવારે કિસે લુંટાવે કિસે ભરેગા;
કિસીકે ઘર કૌન હોવે પયદા કિસીકે ઘર કૌનસા મરેગા,
કિસીકો હરગિજ, ખબરનહીંહયકે કયા કીયા હય ઔર કયા કરેગા;
પડે, ભટકતે હય લાખો દાના કરોડે, પંડિત હ, જારોં સ્યાને,
જો ખુ, બ દેખા તો યાર આખિર ખુ, દાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૯

૯. એ તો કોઇ પણ જાણી શકતું નથી કે ઇશ્વરે કાલે શું કર્યું અને આજે શું આરંભશે? તેમજ કોને ખરાબ કરશે અને કોને સુધારાની શીખરે ચઢાવશે. અને કોને ખાલી કરી કોને ભરશે કોઇને ઘરે કોણ પેદા થશે અને કોને ત્યાં કોણ મરશે. તેમજ કોઇને એ વિગતની ખબર નથી કે શું કર્યું; અને શું કરશે જેની શોધમાં લાખો સમઝદારો. કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ દિવાના થઇ માથું ફોડતાં ભટકે છે; પરંતુ અંતે તો એજ કબુલ કરવું પડે છે કે ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વર જ જાણે છે.

અજબ તરહ, કા ચ્હે હ, લ હયગા કમન્દ કહિયે વયા કમન્દા,
ન છુટે ચિંવટી ન છુટે હાથી ન કોઇ વહ, શી કોઇ પરિન્દા;
સલોંકી ગરદન ફંસી હય ઇસમેં કીસીકો ટુટા ન એક ફંદા
નઝીર ઇતની મજાલ કિસકી કહાં ખુ, દા ઔર કહાં હય બંદા;
પડે, ભટકતે હુંય લાખો દાના કરોડેં પંડિત હ, જારો સ્યાને,
જો ખુ, બ દેખા તો યાર આખિર ખુ, દાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૧૦

૧૦. આ એક આશ્ચર્યકારક સ્થિતિ છે જેને દાવમાં લેવની દોરડી કહો અથવા ફાંસો કહો કે જેનાથી કીડી હાથી ગાંડો અથવા પક્ષી કોઇ પણ છુટકારો મેળવી શકતો નથી. જેની અંદર સર્વેનીગર-

દન ફસાએલી છે અને તેમાંથી એકનો પણ ફંદો છુટેલો નથી. ઉસ્તાદ નઝીર કહે છે કે એટલું સામર્થ્ય કોનુ છે કે એ ભેદોમાં હાથ નાખે ક્યાં ઇશ્વર અને ક્યાં તેનો એક દાસ એ વિષયજીની શોધમાં લાખો સમજદારો, કરોડો પંડિતો અને હજારો સ્યાણાઓ ભટકી ભટકી ને થાકી ગયા અને અંતે તો એજ શ્રેષ્ટ જણાયું કે ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વર જ જાણે છે.

૨.

કીર્તિ અને તંદુરસ્તી

હુંય મર્દ અબ વહી કે જીન્હોંકા હુય ફને દુરસ્ત,
હુ.રમત ઉન્હીકે વાસ્તે જીનકા ચલન દુરસ્ત;
રહેતા નહીં કિસીકા સદા માલ ધન દુરસ્ત,
દૌલત રહી કિસીકી ન બા.ગો ચમન દુરસ્ત;
જીતને સખુ.ન હુંય સબમેં યહી હુય સખુ.ન દુરસ્ત.
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૧

૧. દુનિયામાં તેઓજ પક્કા મરદ કહેવાય છે જેઓને હુન્નર હોય અને તેઓ માટે જગાતની દ્રષ્ટિ ઉંચી થાય છે કે જેઓની ચાલ ચલગત શ્રેષ્ઠ હોય, પૈસો અને ટકો હમેશાં એકજ સ્થિતિમાં રહેવા પામતો નથી તેમજ દોલત, બંગલા, વાડીઓમાંનું કશુંએ એકજ હાલતમાં રહેતુ નથી, જેથી એ શબ્દો શ્રેષ્ટ દેખાય છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

દુનિયામેં અબ ઉન્હીકે તઇ કહિયે પાદશાહ,
જીનકે બદન દુરસ્ત હુંય દિનરાત સાલો માહ;
જીસ પાસ તંદુરસ્તીઓ હુરમતકી હો સિપાહ,
અયસી ફિર ઔર કૌનસી દોલત હુય વાહ વાહ;
જીતને સખુ.ન હુંય સબમેં યહીં હુય સખુ.ન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત.

૨. દુનિયામાં તેઓને ખરા રાજા કહીશું કે જેઓ દિવસ રાત્રી માન અને વર્ષો એકજ રીતથી તંદુરસ્તીથી ગાળે અને જેઓ પાસે કીર્તિ અને તંદુરસ્તી રૂપી મહાન્ લશ્કર હોય કે જેના જેવી બીજી કો પણ દોલત નથી અને એજ વિચારથી સર્વે શબ્દોમાં એજ શબ્દ શ્રે ગણી શકાશે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

ગો ઘરમેં અપને રાતો દિન હશમત પનાહી હય,
ખિન તંદુરસ્તી સબ વોહ ખરાબી તબાહી હય;
યેહે તંદુરસ્તી યારો બડી બાદશાહી હય;
સચ પુછિયે તો અપન યેહે ફ્જલે ઇલાહી હય,
જીતને સખુન હંય સબમેં યહી હય સખુન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૩

૩. જો કે પોતાના ઘરની અંદર રાત અને દિવસ માન અને આબરૂ છે; પરંતુ તે તંદુરસ્તી શિવાય ખરાબી અને નાશનુંજ કારણ છે. કેમ કે તંદુરસ્તી એ એક મ્હોટી બાદશાહી છે. અને ઇશ્વરી ઉપકારજ છે. માટેજ દુનિયામાં જેટલા શબ્દો છે. તેમાં એજ શબ્દ શ્રેષ્ટ દેખાય છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

ગર દૌલતોંસે ઉસ્કા ભરા હય તમામ ઘર,
બીમાર હય તો ખાકસે બદતર હય સબ વોહ જર;
હો તંદુરસ્ત ગર્ચે યે મુફલિસ હય સરબસર,
ફિર ન કીસીકા ખૌફ ન હરગિજ, કિસીકા ડર;
જીતને સખુન હંય સબમેં યહી હય સખુન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૪

૪. જોકે પૈસા ટકાથી જો તેનું ઘર ભરાઇ ગયેલ છે; પરતુ તે પોતે બીમારછે તો તે પૈસો તેને માટી બરાબર છે. અને જો કોઇ નિર્ધન છે અને તે તંદુરસ્તી ભોગવે છે તો તેને કોઇ પણ ચીજનો ભય નથી માટે સર્વે શબ્દોની અંદર એ શબ્દ અત્યંત શ્રેષ્ટતા ભોગવે છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

આજિજ, હો યા ફકીર હો પર તંદુરસ્ત હો,
બે જર હો યા અમીર હો પર તંદુરસ્ત હો;
કયદી હો યા અસીર હો પર તંદુરસ્ત હો,
મુફલિસ હો યા ફકીર હો પર તંદુરસ્ત હો;
જીતને સખુન હંય સબમેં યહી હય સખુન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૫

૫. લાચાર, ભિખારી, નિર્ધન, પૈસાદાર, કેદી, કંગાલ અને સાધુ હોય; પરંતુ તે તંદુરસ્તી ભોગવતો હોય તોજ સુખી છે. કારણ કે જેટલા શબ્દો છે તેટલામાં એજ શબ્દો સારા નજરે પડે છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

ઇસમેં તમામ ખત્મ હંય આલમકી ખુશિયાં,
હો તંદુરસ્તી ઔર મિલે હુરમતસે આબો નાં;
કિશ્મતસે જબ ય્હે દોનો મયસ્સર હો ફિર તેવાં,
ફિર અયસી ઔર કૌનસી દોલત હય મેરી જાં;
જીતને સખુન હંય સબમેં યહી હય સખુન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૬

૬. દુનિયામાં હર એક વસ્તુની ત્યાં અવધિ આવી રહે છે કે જ્યાં મનુષ્ય તંદુરસ્ત હોય અને તે આબરૂથી ખાવા પીવાનુ મેળવતો હોય. જ્યારે તેનાં મહાભાગ્યે એવી ચીજો મળી તો એનાથી શ્રેષ્ઠ ચીજ મારા વ્હાલાઓ કોઇ પણ જોવામાં આવનાર નથી; કારણ કે જેટલા શબ્દો છે તેઓમાંથી એજ શબ્દ શ્રેષ્ટ દેખાય છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

પરવા નહીં અગરચે લિખા યા પઢા ન હો,
મહેતાજ હક સિવા ય્હે કિસી ઔરકા ન હો;
હુસ્નો જમાલો ઇલ્મો હુનરકો મિલા ન હો,
એક તંદુરસ્તી ચાહિયે કુછ હોવે યા ન હો;
જીતને સખુન હય સબમેં યહી હય સખુન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૭

૭. કોઇ પણ માણસ અજ્ઞાની હોય તો તેની પરવા નથી પરંતુ ઇશ્વરના ઉપકારો શીવાય કોઇનો પણ ઉપકારી ન હોય. વિદ્યા અને હુન્નરની શ્રેષ્ટતાથી અંજાણ હોય તો ઠીક; પરંતુ તે તંદુરસ્ત હોય કારણ કે એ બાબતો તંદુરસ્તી શીવાય નકામી છે અને તેથી સર્વે શબ્દોમાં એજ શબ્દ શ્રેષ્ટ દેખાય છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

બીમાર ગર્ચે લાખ તરહસે હો બાદશાહ,
તો ઉસ્કો જાનિયે પ્હે ગદાસેભી હય તબાહ;
હમ તો ઉસીકો શાહ કહે ઔર જહાંપનાહ,
જબ જીસ્કા તાન દુરસ્ત હો હુ.રમતસે હો નિબાહ;
જીતને સખુ.ન હય સબમેં યહી હય સખુ.ન દુરસ્ત.
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૮

૮. બાદશાહ હોય અને તે મંદવાડ ભોગવતો હોય તો તેને ભિખારી કરતાં પણ વધુ કંગાલ સમજવો જોઇયે. અમો તો તેનેજ શ્રીમન્ત અને રાજાધિરાજ કહીશું કે જેનું શરીર સારૂ હોય અને તે આબરૂથી જીવન ગાળતો હોય; કારણકે સર્વે શબ્દોમાં એજ શબ્દ શ્રેષ્ઠતા ભોગવે છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તન્દુરસ્તીથી રાખે.

હો ગર્ચે લાખ દૌલતેં બીમારકે કને,
ઔર ન્યામતોંકે ઢેર લગે હોં બને ઠને;
બહેતર હંય મુફલિસીકે મીયાં ચાબને ચને,
જો તંદુરસ્ત હંય વહી દુલ્હા હંય ઔર બને;
જીતને સખુ.ન હંય સબમેં યહી હય સખુ.ન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૯

૯. માણુસની પાસે લાખો રૂપીયા હોય તેમજ તેની આગળ સુંદર વસ્તુઓના ઢગલાઓ લાગી ગયેલા હોય તો તે નકામાંજ છે. કારણ કે જેઓ તન્દુરસ્ત હોય છે તેઓજ એક વરરાજા રૂપી હોય છે. જો તેઓ ચણાઓ ફાકી ને પણ દિવસ કાઢતા હોય અને તેથીજ જેટલા શબ્દો છે તેટલામાંથી એજ શબ્દો શ્રેષ્ઠ નજરે આવે છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

જબ તંદુરસ્તચોકી રહે દિલપેં બસ્તિયાં,
ફિર સો તરહકે અયશ હું ય ઔર મય પરસ્તિયાં;
ખાનેકો ન્યામતેં હોં વ યા ફાકા મસ્તિયાં,
સબ અયશ ઔર મજે હુંય જો હો તંદુરસ્તીયાં;
જીતને સખુન હુંય સબમેં યહી હય સખુન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૧૦

૧૦. જ્યારે તંદુરસ્તીઓની હ્રદયોમાં વસ્તીઓ રહે ત્યારે હજારો રીતની આરામ અને અશાએશ તેમજ સરાબનોશી નજરે આવે છે. જો ખાવાને સારી ચીજો હોય અથવા ભુખથી દિવસ કપાતા હોય, પરંતુ જ્યારે તંદુરસ્તી હશે તો એ સર્વે એક એશ સમાન લાગશે કારણ કે જેટલા શબ્દો છે તેટલામાંથી એજ શબ્દો ટાંકી લેવા યોગ્ય છે કે ઈશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

ચાહા જો દિલ નશેકો તો ફોરન મંગા લિયા,
મહબુબ દિલબરોંકો ગલેસે લગા લિયા;
આયા જો અયશ દિલમેં ખુશીસે ઉડા લિયા;
જો મિલ ગયા સો પી લીયા ચાહા સો ખા લિયા;
જીતને સખુન હુંય સબમેં યહી હય સખુન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત ૧૧

૧૧. જ્યારે અંતઃકરણ નશો કરવા ચાહે ત્યારે તરતજ મંગાવી લીધો. તેજ પ્રમાણે ખુબસુરત સુંદરીને ગળે પણ લગાડી લીધી. તેમજ હ્રદયમાં આરામની ઈચ્છા કરી તો તરતજ ભોગવી લીધું. જે મળ્યુ તે પી લીધું અને અંતઃકરણે ઈચ્છયું તે ખાઈ લીધું. કારણ કે સર્વે શબ્દોમાં એજ શબ્દો શ્રેષ્ટ જોવામાં આવે છે કે ઈશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

આયા જો દિલમેં સૈરે ચમનકો ચલે ગએ,
બાજાર ચૌક સૈરે તમાશેમેં ખુશ હુવે;
બયઠે ઉઠે ખુશીસે હરએક જા ચલે ફિરે,
જાગે મજેમેં રાતકો યા ખુશ હો સો રહે;

જીતને સખુ.ન હંય સબમેં યહી હય સખુ.ન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૧૨

૧૨. હૃદયમાં સંકલ્પ થયો તો બગીચાની સહેલ કરવા નિકળી ગયા, અથવા બજાર, ચોક યા ખેલ તમાશો જોઈ મનરંજન કરી લીધું. યા તો હંશી ખુશીથી આમતેમ ફર્યા હર્યા બેઠયા ઉઠયા અથવા રાત્રી આનંદમા જાગરણથી કાઢી યા મીઠી ઉંઘમાં પડી સુઈ રહ્યા, કારણ કે જેટલા શબ્દો છે તેટલામાંથી એજ શબ્દો શ્રેષ્ટ છે કે ઇશ્વિર કીર્તિ અને તંદુર્સ્તીથી રાખે.

કુ.દરતસેં પ્હે જો તનકી બનીં હય હરએક કલ,
જબ તક પ્હે કલ બની હય તભી તક પડે.હય કલ;
ગર હો ખુદા ન .ખ્વાસ્તા એક કલભી ચલ બચલ,
ફિર ન ખુશી ન .અયય ન કુચ્છ જી.ન્દગીકા ફલ;
જીતને સખુ.ન હંય સબમેં યહી હય સખુ.ન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૧૩

૧૩. કુદરતે જે આ શરીરની દરેક કલ બનાવેલી છે, તે જ્યાં સુધી બરાબર છે; ત્યાં સુધીં જ આરામ છે. જ્યારે તેમાથી ઇશ્વિર ન કરે ને કોઇ કળ ઢીલી પડી ગઈ તો પછી આનંદ–એશ–આરામ અને જીવનનું ફળ સર્વે નકામું થઈ પડે છે અને તેથીજ સર્વે શબ્દોમાં એ શબ્દો શ્રેષ્ટતા ભોગવે છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તી આપે.

અદના હો યા ગરીબ તવંગર હો યા ફકી.ર,
યા બાદશાહ શહેરકા યા મુલ્કકા વજી.ર;
હય સબકો તંદુરસ્તીઓ હુરમતહી દીલપજી.ર,
જો તુને અબ કહા સૌ યહી સચ હય અય નઝીર;
જીતને સખુન હંય સબમેં યહી હય સખુ.ન દુરસ્ત,
અલ્લાહ આબરૂસે • રખે ઔર તંદુરસ્ત. ૧૪

૧૪. ગરીબ, શ્રીમંત, ભિખારી, રાજા કે મત્રી હોય એ સર્વે. ને કીર્તિ અને તંદુરસ્તી જ શ્રેષ લાગે છે. માટે જ ઉસ્તાદ નઝીર જે કહે છે તેજ ખરૂં છે કે જેટલા શબ્દો છે. તેમાંથી એજ શબ્દો ખરા અને સારા છે કે ઇશ્વર કીર્તિ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

૩.

કલયુગ.

દુનિયા અજબ બાજાર હય કુછ જીન્સ યાંકી સાથ લે,
નેકીકા બદલા નેક હય બદસે બદીકી બાત લે;
મેવા ખિલા મેવા મિલે ફળ પુલ દે ફલ પાત લે,
આરામ દે આરામ લે દુઃખ દર્દ દે આફાત લે;
કલજુગ નહીં કરજુગ હય ય્હે યાં દિનકો દે ઔર રાત લે,
કયા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૧

૧. દુનિયા એક વિચિત્ર પ્રકારનું બજાર છે, જેનીકોઇ પણ વસ્તુ સાથે લેવી વ્યાજબી છે. જેમાં ભલાઇનાં બદલા તરીકે ભલાઇ અને ભુંડાઇના બદલા તરીકે ભુંડાઇ મળે છે. અને મેવા ખવાડતાં મેવા ફુળ પાન-દેતાં ફુલ પાન મળે છે. આરામ દેતા આરામ અને દુઃખ દેતાં દુઃખજ મળે છે. આ દુનિયા કલજુગ નથી પરંતુ કરજુગ (કર અને જો) છે જેમાં દિવસે આપી રાત્રેજ તેનુ ફળ લેવાનું છે. જે કેટલો બધો રોકડો વ્યાપાર છે કે આ હાથે આપી બીજા હાથે લેવાનું છે.

કાંટા કીસીકે મત લગા ગો મિસ્લે ગુલ પુલા હય તુ,
ચોહ તેરે હકમેં તીર હય કિસ બાત પર ભૂલા હય તુ;
મત આગમેં ડાલ ઔરકો ફિર ઘાંસકા પૂલા હય તુ;
સુન રખ ય્હે નુકતા બેખબર કિસ બાત પર ભૂલા હય તુ;
કલજુગ નહીં કરજુગ હય ય્હે યાં દિનકો દે ઔર રાત લે,
કયા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૨

૨. જો તું ફુલ રૂપી ખીલેલો હોય તો તેના ઉપર અભિમાની થઇ કોઇને કાંટા ન માર; કારણ કે તેજ શુળ તારા માટે એક બાણ રૂપી છે. કોઇને પણ અગ્નિમાં નાંખવાથી દુર હટ, કારણ કે પછી-તું પણ એક ઘાસ ના પુળા રૂપીછે. એ અજાણ આ શબ્દો સાંભળી રાખી અભીમાનથી દુર થા આ દુનિયા કલજુગ નથી; પરંતુ કર જુગ

(કર અને જો) છે. જ્યાં દિવસે આપી રાત્રે લેવાનું છે. એના જેવો કોઇ પણ રોકડો વેપાર નથી કે જેમાં આ હાથે આપી આ હાથે લેવાનુ છે.

શોખી શગરત મતકરો ફન સબકા બસેખા હય યહાં,
જો જો દિખાવે ઔરકો વોહ આપહી દેખે યહાં;
ખોટી ખરી જો કુછ કે હય, તિસ્કા પરેખા હય યહાં,
જો જો બુરા તુલતા હય દિન તિલ્‌તિલ્‌કા લેખા હય યહાં;
કલજુગ નહીં કરજુગ હય યહે યા દિનકો દે ઔર રાત લે,
ક્યા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૩

૩. અભિમાન, લુચ્ચાઇ, દગો ફટકો એ સર્વેનો બદલો મળેછે અને જે બીજાની સાથે કરે તેજ પોતે ઉચકવું પડેછે. ખોટું ખરૂં પારખવાની આ દુનિયા એક કસોટી છે. અને એમાં જે જે ખોટુ તોલાય છે. તેના એક એક તસુનો હીશાબ આપવાનો છે. આ કળજુગ નથી; પરંતુ કરજુગ (કર અને જો) રૂપી છે. અહીં દિવસે આપી રાત્રે વસુલ કરવાનું છે. એના જેવો રોકડ વેપાર કોઇ પણ નથી કે જેમાં આ હાથે આપી આ હાથે લેવાનું છે.

જો ઔરકી બસ્તી રખે ઉસ્કા ભી બસ્તા હય પુરા,
જો ઔરકે મારે છુરી ઉસ્કો ભી લગતા હય છુરા;
જો ઔરકી તોડે ઘડી ઉસ્કા ભી ટુટે હય ઘડા,
જો ઔરકી ચીતે બદી ઉસ્કા ભી હોતા હય બુરા;
કલજુગ નહીં કરજુગ હય યહે યાં દિનકો દે ઔર રાત લે,
ક્યા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૪

૪. જે બીજાની વસ્તી રહેવા દેશે તો તેનું પણ એક પરૂં વસવાનુંજ. જે બીજાને છરી મારશે તો પોતાને પણ છરી લાગશે જ. જે બીજાની પાણીની નાની સરખી ઘડી ફોડશે તો તેનો પણ ઘડો ફુટવાનોજ, અને જે બીજાની બુરાઇ ઇચ્છશે તેનું અવશ્ય બુરૂં થવાનું જ. આ કળજુગ નથી; પરંતુ કરજુગ (કર અને જો) છે, જે દિવસે આપી રાત્રે લેવાનું છે. આ વેપાર તો કેટલો બધો રોકડો છે કે આ હાથે આપી આ હાથે લેવાનું છે.

જો ઔરકો ફલ દેવેગા વોહ ભી સદા ફલ પાવેગા,
ગેહુંસે ગેહું ઔર જવસે જવ ચાવલસે ચાવલ પાવેગા;
જો આજ દેવેગા યહાં વયસાહી વોહ કલ પાવેગા,
કલ દેવેગા કલ પાવેગા કલપાવેગા કલ પાવેગા;
કલજુગ નહીં કરજુગ હય યેહ યાં દિનકો દે ઔર રાત લે,
ક્યા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે.

૫. જે બીજાને ફળ આપશે તે પોતે ફળ મેળવશે જ જેમાં ઘઉંને બદલે ઘઉં, જવને બદલે જવ અને ચોખાને બદલે ચોખા પામશે. જે આજે અહીં આપશે તેવુંજ તેને કાલે નક્કી મળવાનું. કોઇને સુખ આપતાં સુખ અને દુઃખ આપતાં દુઃખ મેળવશે; આ કળજુગ નથી, પરંતુ કરજુગ એટલે કરીને જોઇ લેવાનું છે. જ્યાં દિવસે આપી તેનો બદલો રાત્રે લઇ લેવાનો છે. આ વેપાર તો કેટલો રોકડ છે જે આ હાથે આપી બીજા હાથે વસુલ કરવાનો છે.

જો ચાહે લે અલબત્ત ઘડી સબ જીન્સ યાં તૈયાર હય,
આરામમેં આરામ હય આઝારમેં આઝાર હય;
દુનિયા ન જાન ઇસકો મીયાં દુનિયાકી યેહ મંઝધાર હય,
ઔરોંકા બેડા પાર કર તેરા ભી બેડા પાર હય;
કલજુગ નહીં કરજુગ હય યેહ યા દિનકો દે ઔર રાત લે,
ક્યા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૬

૬. સર્વે ચીજો અહીં તૈયાર છે તેમાંથી મનગમતી લેવી જોઇએ. જે લેતાં એ વિચાર જરૂરનો છે કે આરામની અંદર આરામ અને દુઃખની અંદર દુઃખ છે. એને દુનિયા રૂપે ન જાણ; પરંતુ એને એક તોફાની દરિયા રૂપે સમજ જેમાંથી બીજાની હોડી પાર કરતાં તારી હોડી પણ પાર થશે (બીજાને મદદ કરતાં તને પણ પરમેશ્વર સહાય થશે) આ દુનિયા કળીજુગ નથી, પરંતુ કરીજુગ એટલે કર અને જો રૂપી છે જેમાં દિવસે આપી રાત્રે લેવાનું છે. એ વેપાર તો કેટલો રોકડો છે જે આ હાથે આપી આ હાથે લેવાનું છે.

તુ ઔરકી તારીફ કર તુઝકો સનાખ્વાની મિલે,
કર મુશ્કીલ આસાં ઔરકી તુઝકો ભી આસાની મિલે;
તુ ઔરકો મહેમાન કર તુમકો ભી મહેમાની મિલે,
રોટી ખિલા રોટી મિલે પાની પીલા પાની મિલે;
કલજુગ નહીં કરજુગ હય યહે યહાં દિનકો દે ઔર રાત લે,
કયા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૭

૭. તું બીજાની પ્રશંસા કરશે તો તારી પણ પ્રશંસા થશે અને બીજાઓને સહાય કરતાં તારા કાર્યોમાં પણ તને સહાયતા મળશે. તું બીજાને પરોણા (મહેમાન) તરીકે બોલાવ તો તને પણ મીજમાની મળશે. અને રોટલીનાં બદલામાં રોટલી અને પાણીના બદલે પાણી મળશે, આ દુનિયા કળીજુગ નથી; પરંતુ કરજુગ (કર અને જો) છે. અહીં દિવસે આપી રાત્રે લેવાનું છે. એ એવો સુંદર વેપાર છે જે આ હાથે આપી આ હાથે લેવાનું છે.

કરચુક જો કછુ કરના હો અબ યહે દમ તો કોઇ આન હય,
નુકસાનમેં નુકસાન હય અહેસાનમેં અહેસાન હય;
તોહમતમેં યાં તોહમત મિલે તુફાનમેં તુફાન હય,
રહેમાનકો રહેમાન હય શયતાનકો શયતાન હય.
કલજુગ નહીં કરજુગ હય યહે યાં દિનકો દે ઔર રાત લે,
ક્યા ખુબ સોદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૮

૮. જે કાંઇ કરવું હોય તેમાં ઉતાવળ કર; કારણ કે આ શ્વાસનો કશો પણ ભરોસો નથી અને નુકસાનને બદલે નુકસાન, ઉપકારને બદલે ઉપકાર, તોહોમતને બદલે તોહોમત, તોફાનને બદલે તોફાન, દયાને બદલે દયા અને શેતાનને બદલે શેતાનજ મળશે. આ દુનિયા કળીજુગ નથી; પરંતુ કરજુગ (કર અને જો) છે. અહીં દિવસે આપી રાત્રે લેવાનું છે. એ એવો સુંદર વેપાર છે જે આ હાથે આપી આ હાથે લેવાનું છે.

યાં જહર દે તો જહર લે શક્કરમેં શક્કર દેખ લે,
નેકોંકો નેકીકા મઝા મુઝીકો ટક્કર દેખ લે;

મોતી હિયે મોતી મિલે પથ્થરમેં પથ્થર દેખ લે,
ગર તુઝકો ય્હે બાવર નહીં તો તુલી કરકે, દેખ લે.
કલજુગ નહીં કરજુગ હય હે યાં દિનકો દે ઔર રાત લે,
કયા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે.

૯ સોમણ આપતાં મોમન, ખાંડ ખવાડતાં ખાંડ, ભખાઓને ભનાઇ અને પાજીઓને ઠોકરજ મળશે તેમજ મોતીના બદલામાં મોતી અને પથ્થર ના જવાબમાં પથ્થર જોશે અને જો તને એ વાત ઉપર વિશ્વાસ ન હોય તો કર અને જો. આ દુનિયા કળીજુગ નથી. પરંતુ કરજુગ (કર અને જો)છે. જ્યાં દિવસે આપી રાત્રે લેવાનું છે. આ વેપાર એટલો બધો મજાનો છે જે આ હાથે આપી આ હાથે લેવાનું છે.

અપને નફેકે વાસ્તે મત ઔરકા નુકસાન કર,
તેરા ભી નુકસાન હોવેગા ઇસ બાત પર તુ ધ્યાન કર;
ખાના જો ખા તો દેખકર પાની પીએ તો છાન કર,
યાં પાઉંકો રખ ફુંકકર ઔર ખૌફસે ગુજરાન કર;
કલજુગ નહીં કરજુગ હય ય્હે યાં દિનકો દે ઔર રાત લે,
કયા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૧૦

૧૦. તારા નફા માટે બીજાઓનું નુકશાન ના કર અને એ યાદ રાખ કે બીજાનું નુકશાન કરતાં પોતાને નુકસાન પહોંચશે. અને ખાવાનું ખાય તો જોઇને ખા અને પાણી પીએ તો ગાળીને પી. આ દુનિયાની અંદર પગ ફુંકી ફુંકીને રાખ અને ડરતો ડરતો ચાલ. આ કળીજુગ નથી; પરંતુ કરજુગ (કર અને જો) છે અહીં દિવસે આપી રાત્રે લેવાનું છે આ વેપાર એટલો સુંદર છે જે આ હાથે આપી આ હાથે લેવાનું છે.

ગફલતકી ય્હે જાગેહ નહીં યાં સાહબે ઇદરાક રહે,
દલશાદ રખ દિલશાદ રહે ગમનાક રખ ગમનાક રહે;
હર હાલમેં ભી તુ નજીર અબ હર કદમકી ખાક રહે,
ય્હે વોહ મકાં હય ઓ મીઆં ય્હાં પાક રહે બે બાક રહે;

કલજુગ નહીં કરજુગ હય યહેં યાં દિનકો દે ઔર રાત લે,
કયા ખુબ સૌદા નકદ હય ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે.

૧૧. આ ભુલ ખાવાની જગ્યા નથી અહીં તો સમઝીને જ ચાલવું બાજબી છે. કોઈનાં હૃદય શાન્ત રાખ કે જેથી તારૂં અંતઃકરણ પણ શાન્ત રહે. કારણ કે કોઇને પણ દુઃખી રાખશે તો તું પણ દુઃખીજ રહેશે. નઝીર પોતે પોતાને કહે છે કે દરેક સ્થિતિમાં તું ઉપલા વર્ણનવાળા પુરૂષોનાં પગની રજ બની રહે અને અહીં પવીત્ર અને નિડર બની જા. આ કળીજુગ નથી; પરંતુ કરજુગ એટલે કર અને જો રૂપી છે અહીં દિવસે આપી રાત્રે લેવાનું છે. આ વેપાર એટલો સુંદર છે કે જ્યાં આ હાથે આપી આ હાથે વસુલ કરવાનું છે.

કનાયત—સંતોષ. ૪

જો ફકરમેં પૂરે હંય વોહ હર હાલમેં ખુશ હંય;
હર કામમેં હર દામમેં હર હાલમેં ખુશ હંય;
ગર માલ દીયા યારને તો માલમેં ખુશ હય,
બે જર જો કીયા તો ઉસી અહવાલમેં ખુશ હંય;
અફલાસમેં અદબારમેં ઇકબાલમેં ખુશ હંય,
પુરે હંય યહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હંય ૧

૧. જેઓ સાધુપણામાં પૂર્ણ છે તેઓજ સર્વે સ્થિતિઓમાં આનંદ માને છે. અને તેઓજ દરેક કાર્યમાં દરેક રીતે અને દરેક સ્થિતિમાં આનંદિત છે. જો ઇશ્વરે ધનવાન બનાવ્યો તો તેમાંજ મોજ માની લીધી, અને નિર્ધન બનાવ્યો તો તેમાંજ આનંદિત થયા. ગરીબાઈ, ભાગ્યહીનપણું, નસીબદારીમાંજ આનંદ માનનારાઓ દરેક હાલમાં ખુશી રહી પૂરા મર્દ કહેવાય છે.

ચહેરેપે મલાલત, ન જીગરમેં અસરે ગમ,
માથે પે કહીં ચીન ન અબરૂમેં કહીં ખમ;
શિકવા ન જબાં પર ન કભી ચશ્મ હુંઇ નમ,

.ગમમેં ભી વહી .અયશ .અલમમેં
હર બાત હર અવક.ાત હર .અફઆલમેં .ખુશ હંય,
પુરે હંય વહી મર્દ જો હર .હાલમેં .ખુશ હંય.

૨. ખોદાં ઉપર કશી રીતની ચીંતા અને હ્રદયમાં કશું દુઃખ ન હોય. કપાળ ઉપર કોઈ પણ જગ્યાએ કળચળી અને કાંતિમાં કશો સંદેહ ન હોય. જીભ ઉપર કોઈની ખરાબ વાતો અને આંખોમાં અશ્રુ ન હોય. દુઃખમાં પણ તેજ એશ અને મુસીબતમાં પણ તેજ દમ રાખનારાઓ દરેક બાબત દરેક સમય દરેક કાર્યમાં ખુશી રહેનારાઓ તેમજ દરેક સ્થિતિને આનંદ માનનારાઓ પૂરા નર કહેવડાવે છે.

ગર પારકી મરજી હુઇ સર જોડ.કે બયઠે,
ઘરબાર છુડ.ાયા તો વહીં છોડ.કે બયઠે;
મોહ.ા ઉન્હેં જીસ રૂખ. વહી મુંહ મોડ.કે બયઠે,
ગુદડી જો સિલઈ તો વહીં ઓઢ.કે બયઠે;
દુઃખ દર્દમેં આફાતમેં જંજાલમેં ખુ.શ હંય,
પુરે હંય વહી લોગ જો હર .હાલમેં ખુ.શ હંય. ૩

૩. જો ઈશ્વરની મરજી થઇ તો માથું નમાવી કબુલ કરી લીધું. અગર તેણે ઘરબાર છોડી દેવા ઉપર લાચાર કર્યા તો તે પ્રમાણે કર્યું. અને જે બાજુ તેઓનું મોહું ફેરવી આપ્યું તેજ તરફ તેઓ બેશી ગયા. તેમજ તેઓને જો ગોદડી સીવડાવી દીધી તો તેજ ઓઢી નેમાંજ આનંદ માની લીધો. દુઃખ દરદ આફતો અને જંજાલોમાં અને આનંદકારી દરએક દશામાં ખુશી રહેનારાઓજ પુરા નર કહેવાશે.

ગર ઉસ્ને દિયા .ગમતો ઉસી .ગમમેં રહે .ખુશ,
જીસ તૌર કહા ઉસ્ને ઉસ .આલમેં રહે .ખુશ;
ખાનેકો મિલા કમ તો ઉસી કમમેં રહે .ખુશ,
જીશ તરહ. રખા ઉસ્ને ઉસી દમમેં રહે .ખુશ;
ગર શાલ ઉઢાઈ તો ઉસી શાલમેં .ખુશ હંય,
પુરે હંય મર્દ જો હર .હાલમે .ખુશ હંય. ૪

૪. જો ઈશ્વરે દુઃખ દીધું તો તેમાંજ આનંદ માન્યું અને જેમ કહ્યું તેજ કહ્યું તેજ પ્રમાણે કરી લઇધું. જો ખાવાનું મોડું મળ્યું તો તેમાંજ આનંદિત થયા. જેવી રીતે તે માલિક રાખ્યા તો તેની મરજીને સ્વાધીન થઇને રહ્યા. જો શાલ ઓઢાવી તો તેજ શાલની અંદર ખુશી રહ્યા અને પૂરા મર્દ પણ તેજ કહેવાશે કે જેઓ દરેક સ્થિતિમાં આનંદ માને.

જીનેકા ન અન્દોહ ન મરનેકા .જરા .ગમ,
યકસાં હય ઉન્હેં જી.ન્દગી ઔર મૌતકા .આલમ;
વાકિફન બરમસેં ન મહીનેસે વોહ એકદમ,
ને શબકી મુસીબત ન કભી રોજકા માતુમ;
દિનરાત ઘડી ફિર મહો સાલમેં .ખુશ હંય,
પુરે હંય વહી મર્દ જો હર .હાલમેં .ખુશ હંય. ૫

૫. જેઓને ન તો જીવનની ચિન્તા અને ન મરવાનો ભય છે તેઓ માટે મૃત્યુ અને જીવન સર્વે એકજ સમાન છે. તેઓ મહિના અને વર્ષોને પણ જાણતા નથી. તેમજ રાત્રી જવાનો દુઃખ અને દિવસ વીતવાનો પણ શોક કરતા નથી. દિવસ રાત્રી ઘડી મહીનાઓ અને વર્ષોમાં એજ પ્રમાણે મોજ માને છે અને દરેક સ્થિતિમાં પોતાને આનંદ માનનારાઓ છે તેજ પૂરા મરદ કહેવાશે.

ગર ઉન્હેને ઉઢાયા તોલીયા ઓઢ. દૂશાલા,
કમ્મર જો દીયા તો વહી કાંધેપે સંભાલા;
ચાદર જો ઉઢાઇ તો વહી હોગઈ બાલા,
બંધવાઇ લંગોટી તો યહીં હંસકે કહા લા.
પોશાકમેં દરતારમેં રૂમાલમેં .ખુશ હંય,
પુરે હંય વહી મર્દ જો હર હાલમેં .ખુશ હંય. ૬

૬. જો ઈશ્વરે દુશાલો ઓઢાડ્યો તો તે આનંદિત થઇ ઓઢી લીધો અને કામળી આપી તો તેજ ખાંધ ઉપર નાંખી લીધી. ચાદર ઓઢાવતાં તેનેજ શ્રેષ્ઠતાથી જોવા લાગી ગયા. અને લંગોટી આપતાં તેનેજ હસીને બાંધી લીધી. ડ્રેસમાં ફેંટામાં રૂમાલમાં સર્વેમાં આનંદ માનનારાઓજ પુરા મરદ કહેવાશે.

કુછ ઉન્કોં તલબ ઘરકી ન બાહિરસે ઉન્હેં કામ,
તકિયેકી નખ્વાહિશ હય ન બિસ્તરસે ઉન્હેં કામ;
મુફ્લિસસે ન મતલબ ન તવંગરસે ઉન્હેં કામ;
મયદાનમેં બાજારમેં ચૌપાલમેં ,ખુશ હંય,
પુરે હંય વહી મર્દ જો હર હાલમેં ,ખુશ હંય. ૭

૭. તેઓને ઘરબારની કશું કામ નથી તેમજ તકિયા બિસ્તરાથી પણ તેઓને કામ નથી. તેઓને કોઈ જગ્યા અથવા મંદિરથી પણ કશો સબંધ નથી. અને ગરીબ તવંગર કોઈની સાથે વ્યવહારજ રાખતા નથી તેઓ મેદાન બજાર ચોપાનમા આનંદ રહેનારા અને સર્વે સ્થિતિઓમા પોતાની ખુશી માનનારાઓ જ પુર્ણ મરદ કહેવાશે.

ઇન્કે તો જહામેં ,અજબ ,આલમ હય નજ઼ર આતે,
અબ અયને તો દુનિયામેં વલેકમ હંય નજ઼ર આતે;
કર્યા જાને ફરિશ્તે હયકે આદમ હંય નજ઼ર આતે.
હર વક્તમે હરઆનમેં ,ખુર્રમ હય નજ઼ર આતે;
જીસ હાલમેં દેખા વોહ ઉસી હાલમેં ,ખુશ હંય,
પુરે હંય વહી ,મર્દ જો હર હાલમેં ,ખુશ હંય. ૮.

૮. તેઓની તો દુનિયામાં સર્વ આશ્ચર્યકારકજ વાતો છે; તેવો તો હવે દુનિયાની અંદર વણાજ થોડા રહી ગએના છે. શુ જાણીએ કે તેઓ દેવ છે યા મનુષ્ય છે. ઉસ્તાદ (કવિ) નઝીર કહે છે કે તેઓ દરેક વખત દરેક સમયમા ખુશીજ દેખાય છે. તેઓને જે બાજુ રાખ્યા તેમાં તેઓએ આનંદ માની લીધો અને દરેક હાલતમાં આનંદીત રહી પોતાને પૂરા નર કહેવરાવ્યા છે.

૫
સખાવત–ઉદારતા.

જરદાર હુય તો હરગિજ. મત માર અપને મનકો,
તન જેબ તન સુખોંસે તરસાવ અપને તનકો;
જો નર ચલન ચલે હુંય ચલ તુભી ઉસ સખુનકા;
ખુરશીદકા હુય ધ્હે તુકંતા રખ યાદ ઇસ સખુકો;
દિલકી ખુશીકે ખાતિર ચખડાલ માલ ધનકો,
ગરમર્દ હુય તો આશિક કૌડી ન રખ કફનકો ૧

૧. જો તું પૈસાદાર છે તો તારા મનને ન માર અને તારા શરીરને ખુબસુરત બનાવનાર તેમજ તેને સુખ આપનાર ચીજોથી તારા શરીરને ન તરસાવ. જેઓ આગના પુરૂષો ચાલ ચાલી ગયા છે તે પ્રમાણે રસ્તો તુ પણ ગ્રહણ કર. અને ઉમ્માદ (કવિ) ના નીચેના શબ્દ યાદ રાખ કે તારા હૃદયની ખુશી માટે તારો સર્વે માલ ધન ખાઈ જા જો તુ મરદજ હોય તો ઓ પ્યારા ! તું તારા કફન માટે એક કોડી પણ ન રાખ.

જા બયઠ મયકદોમે સબ દર્દો ગમને દૂર કર,
ઝપકા ગુલાબી મયકે પ્યાલે ઉલટપુલટ કર;
મહબુબ દિલફરેબસે ખુશ હો લિપટ લપટ કર,
પી દૂધ ઔર ખાતે મેવે મીઠાઇ ચટ કર;
દિલકી ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો,
ગર મર્દ હુય તો આશિક કૌડી ન રખ કફનકો. ૨

૨. સર્વે દુઃખ અને દર્દો વીસારી દારૂ ના પીઠાંઓમા જઈ બેસ અને ગુલાબી દારૂના પ્યાલાઓ ઝમકાવ ખુબસુરત સુંદર સ્વરૂપવતીઓ સાથે બેસી મોજ કર અને દુધ પતાસા મીઠાઈ મેવાઓ ખાઈ આનંદિત થા. તારા હૃદયની ખુશી માટે તારા માન અને પૈસાને ઉડાવી નાખ. જો તું મરદજ હોય તો ઓ પ્યારા ! તારા કફન માટે એક કોડી પણ ન રાખ

ય્હે નિયામતેં હય જીતની જો કુછ મિલે સો ખાજા,
તાઝ ઔર બ.દતમેં એક બાર જગ મગા જા;
પાપી બ.ખીલ મત બન દાતા સ.ખી કહા જા,
એકદમ તો અપના ડંકા મન માનતા બજા જા;
દિલકી .ખુશી કે .ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધન કો,
ગર મર્દ હય તો .આશિક. કૌડી ન રખ કફનકો.

૩. જર જણમો એકજ વખત પહેરી ઝળકી દે. પી અને પીરસાવવામાં કંજુસ ન થા. એક વખત તો તારો મન માનતો ડંકો વગાડી દે ના અને સખી કહેવાઈ જા. તારા હૃદયની ખુશી માટે તારા પૈસા ટકાને ખાઇ ઉડાવી જા. જો તું મરદ હોય તો ઓ પ્યારા! તારા કફન માટે એક કોડી પણ ન રાખ.

સંદુક.મેં જો જ.ર હય ઉસ્કો ભી લે ગંવાદે,
મય કે બહાકે નાલે તબલોંકો ખડ.ખડ.ા દે;
કોઠે ચકાં હવેલી સબ ખોદ કર ખિલા દે,
કડીઓ તલક જલોંદે ઇંટોં તલક હિલાદે;
દિલકી .ખુશી કે .ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો,
ગર મર્દ હય તો .આશિક. કૌડી ન રખ કફનકો.

૪. તારી પેટીમાં પણ છુપાવી રાખેલા પૈસાને પણ લઇ ખર્ચી નાખ દારૂની નદીઓ વહેવડાવી તબનાઓ ખખડાવ અને અગાસી ઘર હવેલી એ સર્વે ખોદીને ખવાડી દેજે. અહીં સુધી કે કડીઓને પણ બાળી નાંખ અને ઇંટોને પણ હલાવી દે. તારા હૃદયની ખુશી માટે તારા પૈસા ટકાને ઉડાવી નાંખ જો તુ મરદજ હોય તો ઓ પ્યારા! તારા કફન માટે કોડી પણ ન રાખ.

જો જો બ.ખીલ કુટન .જર છોડ.કર મરેગા,
યા ખાએગા જંવાઇ યા .ખાલ.ા લગેગા;
તેરા વહી હય જો કુછ રાહે .ખુદામેં દેગા,
ખાના ખિલાના હંસના તુભી સદા રહેગા;
દિલકી .ખુશીકે .ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો,
ગર મર્દ હય તો .આશિક. કૌડી ન રખ કફનકો. ૫

૫. જે સડેલા કંજુસો પૈસા છોડીને મરી જશે. તેઓના પૈસા કાંતો તેમના જમાઈ ખાશે અથવા સરકાર લઈ જશે. તારૂં તો તેજ કહેવાશે કે જે ઇશ્વરના રસ્તામાં ખરચશે. જો ખવરાવવા પીવરાવવામાં ખુશી રહેશે તો દરેક સમય માટે આનંદિત રહેશે. તારા હૃદયની પ્રસન્નતા માટે તારા પૈસા ટકાને ઉડાવી નાંખ. જો તું મરદ હોય તો ઓ પ્યારા ! તારા કફન માટે કોડી પણ ન રાખ.

ગર આપડેગા તુઝ પર કુછ હાદિસા ખલકકા,
માલીક ફિર ઓર કોઈ ઠેરેગા તેરે દિલકા;
આગેસે દે દિલાકે હો રહેતુ ઉસસે હલકા,
કર ફિક અપને દિલમેં કુછ આજકા ન કલકા;
દિલકી ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો,
ગર મર્દ હયતો આશિક કૌડી ન રખ કફનકો. ૬

૬. જો તારી ઉપર કોઈ હાદસો આવી પડશે, તો તારા હૃદયનો માલીક બીજોજ થઈ પડશે, માટે એ આપતોથી બચવા કાજે તું પહેલાંથીજ આપી કરી તારૂં વજન હલકું કરી નાંખ અને તારા હૃદયમાં આજ અને કાલની પણ કશી ચિંતા ન રાખ. તારા હૃદયના આનંદ માટે તારા માલ અને ધનને ઉડાવી નાખ, જો તું મરદજ હોય તો ઓ પ્યારા ! તારા કફન માટે એક કોડી પણ ન રાખ.

જીસ્ને યેહે જર દીયા હય ફિર વોહી ધન ભી દેગા,
માલો મકાં હવેલી બાગો ચમન ભી દેગા;
જીતા રહેગા જબ તક ખાનેકો અન ભી દેગા,
મર જાએગા તો વોહી તુજકો કફન ભી દેગા;
દિલકી ખુશીકે ખાતિર ચખડાલ માલ ધનકો,
ગર મર્દ હય તો આશિક કૌડી ન રખ કફનકો. ૭

૭. જેણે આ પૈસો તને આપ્યો છે. તેજ પાછું બીજુ ધન પણ આપશે. આ માલ ઘર હવેલી એ તેના શિવાય બીજું કોઇ પણ આપનાર નથી અને જીવતો રહેશે તો તને ખાવાને અન્ન પણ તેજ

આપશે અને મરી જશે તો કફન પણ તેજ તને આપશે માટે તારા હૃદયને ખુશી કરવા તારૂં માલ અને ધન ઉડાવી નાંખ. જો તું મરદજ હોય તો ઓ પ્યારા ! તારા કફન માટે એક કોડી પણ ન રાખ.

જો પાસ હય જ઼ખીરા મત રખ વોહ કોને અંદર,
મરજીદ કુંએ બના દે તાલાબ બાગ મંદર;
દરિયા કહીં બના દે બનની કહીં સમંદર,
સબ કુછ ઉડા લુટાકર હો રહે સદા કલન્દર;
દિલકી ખ઼ુશી કે ખ઼ાતિર ચખડાલ માલ ધનકો,
ગર મર્દ હય તો આશિક કૌડી ન રખ કફનકો.

૮. જે તારી પાસે છે તેને ખુણાઓમાં સંતાડી ન રાખ અને તલાવ બગીચા મસીદ મંદીર બનાવી આપ કોઇ જગ્યા એ નદી બની જા અને કોઇ જગ્યાએ સમુદ્ર થઇ જા અને જે કાંઇ તારી પાસે છે તો તેને ઉડાવી લંગોટ કસી કલંદર થઇ જા. તારા હૃદય ની ખુશી માટે તારા પૈસા અને ટકાને ઉડાવી નાંખ જો તુ મરદજ હોય તો ઓ પ્યારા ! એક કોડી પણ કફન માટે ન રાખ.

જીતને ગંડે દમે હંય સબ ખાલે ઔર ખિલાલે,
રખ ધુન ઉસીકી દિલમેં અબ ખાલે ઔર ખિલાલે,
અપના સમઝ ઉન્હીંકો જબ ખાલે ઔર ખિલાલે,
અબ તો નઝીર તુભી સબ ખાલે ઔર ખિલાલે;
દિલકી ખ઼ુશીકે ખ઼ાતિર ચખડાલ માલ ધનકો,
ગર મર્દ હય તો આશિક કૌડી ન રખ કફનકો

૯. જે કાંઇ દાટી મુકેલ છે. તે સર્વે કાંઇ ખવાડ અને ખા. અને એજ ધુન મગજમાં રાખ કે હવે ખાવું અને ખવરાવવુંજ. અને જ્યારે તું ખવરાવે ત્યારે તું તારોજ વિચાર કરીને ખવરાવ. ઉસ્તાદ (કવિ) નઝીર પોતાને કહે છે કે તું પણ હવે જે કાંઇ તારી પાસે છે તે ખાઇ અને ખવરાવી લે તારા હૃદયની ખુશી માટે તારૂં માલ ધન ખાઇ જા. જો તું મરદ જ હોય તો ઓ પ્યારા ! તારા કફન માટે એક કોડી પણ ન રાખ!

વણઝારો. ૬

—(•)—

ટુક હિર્સો હવાકો છોડ, મીઆં મત દેસ બદેસ ફિરેમારા,
કઝ્ઝાક અજલ કા લુટે હય દિન રાત બજાકર નક઼ારા,
કયા બધીઆ ભંયસા બયલ સુતર કયા ગૌની પ'લા સરભારા,
કયા ગેહુ' ચાંવલ મોઠ મટર કયા આગ ધુંવા ઔર અંગારા;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા. ૧

૧. આ સર્વે લાલચ લોભ તજી દેશ પ્રદેશ ભમવાનું મુકી દે; કારણ કે કાળનો લુટારો રાત દિવસ નગારાં વગાડી લુટતો ચાલ્યો જાયછે. આ બળધિયા, ભેંસો,ગુણે, ઉંટ, ગાય, ઘઉં, ચોખા,મઠ, આગ, ધુમો જે કાંઇ તારી પાસે છે તે સર્વે જ્યારે તારી વણુજાર અહીંથી મુકામ ઉઠાવશે; ત્યારે અહીંજ પડયું રહી જશે.

ગર તું હય લખખી બન્જારા ઔર ખેપ ભી તેરી ભારી હય,
અય ગાફિલ તુઝમે ભી ચઢતા એક ઔર બડા બયપારી હય;
કયા શક્કર મીસરી કન્દ ગરી કયાં સાંભર મીઠા ખારી હય,
કયા દાખ મુનકકા સુંઠ મીરચ કયા કેસર લોંગ સુપારી હય;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા. ૨

૨. જો તું લાખી વણુજારો છે અને તારી ખેપ પણ ભારી છે; પરંતુ તેની ઉપર કુલાઇ ન જા; કારણ કે તારાથી પણ એક બીજો ચઢતો વેપારીછે. આ શાકર મિઠાઇ અથવા ખારી જણુસો તેમજ દરાખ સુઠ મરચા કેશર લવંગ સોપારી એ સર્વે જ્યારે તારી વણુજાર મુકામ ઉઠાવશે; ત્યારે તે અહીંજ પડયું રહી જશે.

તુ બધિયા લાદે બયલ ભરે જો પુરબ પચ્છમ જાવેગા,
યા સુદ બઢા કર લાવેગા યા ટોટા ઘાટા પાવેગા;
કઝ્ઝાક અજલકા રસ્તેમેં જબ ભાલા માર ગિરાવેગા,
ધન દૌલત નાતી પોતા કયા એક કુંબા કામ ન આવેગા;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા. ૩

૩. જો તું વણુજારાની ગુણો બળદીઆઓ ઉપર લાદી પૂર્વ

અથવા પશ્ચીમ તરફની મુસાફરી કરશે અને વ્યાજ વધારી અથવા કોઈ પણ રીતે લાવશે અને રસ્તામાંજ લુટારારૂપી કાળનો દૂત જ્યારે ભાલો મારી તને પાડશે. ત્યારે તારો પૈસો ટકો બચ્યાં ખાતાં કોઇ પણ કામે આવનાર નથી અને જ્યારે તારી વણજાર અહીંથી મુકામ ઉઠાવશે ત્યારે આ સર્વ જ્યાંના ત્યાંજ રહી જશે.

હર મન્ઝીલમેં અબ સાથ તેરે યેહ જિતના ડેરા ડાંડા હય,
જ઼ર દાર દિરમકા ભાંડા હય બન્દુક સિપર ઔર ખાંડા હય;
જબ નાયક તનકા નિકલ ગયા જો મુલકોં મુલકોં હાંડા હય,
ફિર હાંડા હય ન ભાંડા હય ન હલવા હય ન માંડા હય;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા. ૪

૪. દરેક મજલમાં આ તારી સાથે જે સરસામાન છે. જેમાં પૈસા ટકાનો ભંડાર અને બંદુક ઢાલ તથા તરવાર પણ સામેલ છે; પરંતુ જ્યારે તારા શરીરનો નાયક નિકળી ગયો કે જે દેશ દેશ ફરતો હતો પછી કંઈ પણ ભંડાર રોટલી હલવો રહેનારો નથી અને જ્યારે તારી વણજાર અહીંથી મુકામ ઉઠાવશે; ત્યારે સર્વ તારૂં અહીંનું અહિં જ પડ્યું રહેવાનું છે.

જબ ચલતે ચલતે રસ્તેમેં યેહ ગૌન તેરી ઢલ જાવેગી,
એક બધયા તેરી મટીપર ફિર ઘાસ ન ચરને આવેગી;
યેહ ખેપ જો તુને લાદી હય સબ હિસ્સોંમેં બટ જાવેગી,
ધી પૂત જવાઈ બેટા કયા બન્જારન પાસ ન આવેગી;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા. ૫

૫. જ્યારે ચાલતાં રસ્તામાં જ આ તારી ગુણ ઢળી જશે; ત્યારે તારી વણજારમાંનો એક પણ તારી માટી ઉપર ઘાસ પણ ચરવા આવનાર નથી. આ ખેપ જે તેં તારી ઉપર ઉંચકી છે તેનાં બધા ભાગ પડી વહેંચાઈ જશે અને ત્યારે સ્ત્રી પુત્ર જમાઈ માબાપ કોઈ તારી પાસે પણ નહિ આવશે. અને જ્યારે તારી વણજાર મુકામ ઉઠાવશે; ત્યારે સર્વ કાંઈ અહીંનું અહીં જ રહી જશે.

યેહ ખેપ ભરે જો જાતા હય યેહ ખેપ મિયાં મત ગિન અપની,
અબ કોઈ ઘડી પલ સાઅતમેં યેહ ખેપ બદનકી હય કફની;

કયા થાલ કટોરે ચાંદીકે કયા પીતલકી ડિબયા ધપની,
કયા અગ્તન સોને રૂપેકે કયા મટ્ટીકી હુંડીયા ચપની;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા. ૬

૬. આ જે ખેપ તેં ભરી છે એ તરીજ વિચારી ન લે; કારણ કે કોઈ પણ સમયે આ ખેપ તારી ફકતીરૂપ થઈ પડશે. આ ચાંદીની થાળી કટોરાઓ અને પીતળની ડબ્બીઓ તથા સોનાનાં વાસણો અથવા મરોડીનાં વાસણો એ સર્વ જ્યારે તારી વણજાર અહીંથી મુકામ ઉઠાવશે; ત્યારે અહીંનું અહીં જ પડ્યું રહેશે.

યેહ ધૂમ ધડક્કા સાથ લીએ કયું ફિરતા હય જંગલ જંગલ,
યેક તિનકા સાથ ન જાવેગા મોજુદ હો જીસદમ આન અજલ;
ઘર બાર અટારી ચવપારી કયા ખાસા તનસુખ ઔર મલમલ,
કયા ચિલવન પરદે ફર્શ નએ કયા લાલ પલંગ કયા રંગમહલ;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા. ૭

૭. આ સર્વે નર સામાન લઈ શા કારણે જંગલે જંગલ ભટકતો ફરે છે. જ્યારે મોતનો દૂત આવી તારા શીર ઉપર ઉભો રહેશે; ત્યારે કાંઇ પણ તારી સાથે જનારૂં નથી. આ ઘરબાર અગાસીઓ કપડાં મલમલ અને આ દરવાજાના પરદાઓ ગાદીયાઓ લાલ પલંગ અને રંગ મહેલો જ્યારે તારી વણજાર મુકામ ઉઠાવશે; ત્યારે આ સર્વે અહીંનું અહીંજ પડ્યું રહેશે.

કુછ કામ ન આવેગા તેરે યહે લાલ ઝમરરૂદ સીમો ઝર,
જબ પુંજી બાટમેં બિખરેગી ફિર આન બનેગી જાન ઉપર;
નવબત નક્કારે બાન નશાં દવલત હશમત ફોજેં લશકર,
કયા મસનદ તકિયે મુલ્ક મકાં કયા ચૌકી કુરસી તખ્ત છત્ર;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા. ૮

૮. આ હીરા, જવાહિર, સોનું, ચંદી તારા કામે [illegible] નથી અને જ્યારે જ્યારે મોત માથા ઉપર આવી [illegible] સર્વે પુંજી વાટમાં વિખેરાઈ જશે. નીશાનો લશકર ફોજ [illegible] એઠકો તકીયા ગામ ઘર ચોકી ખુરસી અને તખ્ત [illegible] તારી વણજાર મુકામ ઉઠાવશે; ત્યારે કાંઈ પણ રહે [illegible]

કયા જી પર બોઝ ઉઠાતા હય ઈન ગુનો ભારી ભારીકે,
જબ મૌત લુટેરા આન પડા ફિર દુને દંધ બયપારીકે;
કયા સાજ જડાઓ જર જેવર કયા ગોટે થાન કિનારીકે,
કયા ઘોડે જીન સુન્હેરીકે કયા હાથી લાલ અમારીકે;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા. ૯

૯. આ ભારી ભારી ગુણોનો વજન શા કારણે જીવ ઉપર ઉંચકે છે? જ્યારે કાળનો દુત આવી પહોંચશે; ત્યારે વેપારીનાં બમણાં આપવા પડશે, અને આ સાજ જડાવ જર જેવર જણસ કીનારીનાં થાન તથા સુનેરી જીનના ઘોડા અને લાલ અંબાડીના હાથીઓ આ સર્વે જ્યાંનું ત્યાં પડ્યું રહેશે; જ્યારે કે તારી વણજાર અહીંથી મુકામ ઉઠાવશે.

મગરૂર ન હો તલવારોં પર મત ભૂલ ભરોસે ઢાલોંકે,
સબ પટા તોડકે ભાગેંગે મુંહ દેખ અજલકે ભાલોકે;
કયા ડબ્બે મોતી હીરોંકે કયા ઢેર ખજાને માલોંકે,
કયા બુગચે તાજ મુશજ્જર હે કયા તખ્તે શાલ દુશાલોંકે;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા ૧૦

૧૦. તું તારી તરવારોના ઉપર અભિમાની ન થા. અને ઢાલના ભરોસા ઉપર ફુલાઈ ન જા. આ સર્વે જ્યારે મૃત્યુ શીર ઉપર આવી ઉભું રહેશે; ત્યારે પોતાના કમરનો પટો તોડી તેનું મોહું ભાળતાંજ ન્હાશી છુટશે. આ હીરા મોતીના દાબડા અને ખજાનાઓનાં ઢગલા તથા તાજ છતર અને શાલ દુશાલાઓનાં પોટલાંઓ એ સર્વે જ્યારે તારી વણજાર મુકામ ઉઠાવશે, ત્યારે અહીંનું અહીંજ પડ્યું રહેશે.

કયા સખ્ત મકાંબનવાતા હય ખમ તેરે તનકા હય પોલા,
તુ ઉંચે કોટ ઉઠાતા હય વાં ગોર ઘડેને મુંહ ખોલા;
કયા જીની ખન્દક રૂંદ બડી કયા બુર્જ કંગુરા અનમોલા,
ગઢ કોટ રહકલા તોપ કિલા કયા શીશા દારૂ ઓર ગોલા;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા.૧૧

૧૧. તારો શરીરરૂપી થાંભલો તો પોલો છે કે જેની ઉપર

તું મજબુત મકાન બનાવે છે. અને ઉંચા કોટ કીલ્લાઓ બંધાવે છે; પરંતુ એ નથી જોતો કે તારે માટે કબરે તો મોહું ઉઘાડી દીધું છે. આ ગુંબજો મીનારાઓ કંગુરાઓ બન્દુકો તોપ કીલ્લા અને દારૂ ગોળાં એ સર્વે જ્યાંનાં ત્યાંજ પડ્યા રહી જશે કે; જ્યારે તારી વણજાર અહીંથી દિહાગરી કરશે.

હર આન નફે ઔર ટોટે મેં કયા મરતા ફિરતા હય બન બન,
ટુક ગાફિલ દિલમેં સોચ જરા હય સાથ લગા તેરે દુશમન;
કયા લોંડી બાંદી દાઈ દદા કયા બન્દા ચેલા નેક ચલન,
કયા મન્દર મસ્જીદ તાલ કુંવા કયા ખેતી બાડી ફૂલ ચમન;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બન્જારા ૧૨

૧૧. દરેક સમયે લાભ નુકશાન માટે કેમ માર્યો માર્યો જંગલે જંગલ ભટકે છે! તારા હૃદયમાં જરા વિચાર કર કે તારો શત્રુ તો તારી સાથે લાગેલો છે આ દાસીઓ, દાઈઓ, કુટણીઓ તેમજ સારી ચાલ ચલણના નોકર ચાકરો અને મસીદ મંદીર કુવા તળાવો ખેતી બગીચાઓ એ સર્વે જ્યારે તારી વણજાર મુકામ ઉઠાવશે; ત્યારે અહીંનું અહીંજ પડ્યું રહેવાનું છે.

જબ મર્ગ ફિરા ગર ચાબુક કો યહે બયલ બદનકા હાંકેગા,
કોઈ નાજ સમેટેગા તેરા કોઈ ગોનસીએ ઔર ટાંકેગા;
હો ઢેર અકેલા જંગલમેં તુ ખાક લહદકી ફાંકેગા.
ઉસ જંગલમેં ફિર આહ નજીર એક તિનકા આન ન ઝાંકેગા;
સબ ઠાઠ પડા રહે જાવેગા જગ લાદ ચલેગા બન્જારા.૧૩

૧૩. આ તારા શરીરરૂપી બળદિયાને જ્યારે મોતનો દૂત ચાબખો મારીને હાંકશે; ત્યારે તારી ઉપરથી પડી ગએલ અનાજને કોઈ તો ઉંચકવા લાગી જશે અને કોઈ તો તારી ફાટી ગએલી ગુણ સીવવા મંડી જશે. અને તું તો જંગલની અંદર એકલો અટુલો જઈ પડી કબરની ધૂળ ફાંકવા મંડી જશે તે સમયે ઉસ્તાદ (કવિ) નજીર કહે છે કે એક તણખલું સરખું પણ તને ઝાંખીને જોવા આવનાર નથી. અને તારી વણજાર ઉઠી જશે; ત્યારે તારો સર્વે ઠાઠ બાઠ જે કાંઈ છે તે સર્વે જ્યાંનું ત્યાંજ પડ્યું રહી જશે.

દુનિયા. ૭

ચ્હે પીઠ અજબ હય દુનિયાકી ઔર કયા કયા જીન્સ અખટ્ટી હય,
ય્હાં માલ કિસીકા મીઠા હય ઔર ચીજ કીસીકી ખટ્ટી હય;
કુછ પકતા હય કુછ ભુનતા હય પકવાન મિઠાઈ કુટ્ટી હય,
જબ દેખા ખુબ તો આખિરકો ન ચુલ્હા ભાડ ન ભટ્ટી હય;
ગુલ શોર બબુલા આગ હુવા ઔર કીચડ પાની મટ્ટી હય,
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો ચ્હે ધોકેકીસી ટટ્ટી હય. ૧

૧. આ દુનિયાની આશ્ચર્યકારક પીઠ ઉપર કેવા કેવા પ્રકારની જણસો એકત્ર થએલી છે. જ્યાં કોઇની મીઠી અને કોઇની ખાટી જણસો છે. કોઇ જગ્યાએ રંધાય છે. કોઇ જગ્યાએ સેકાય છે. કોઇ જગ્યાએ મીઠાઇનાં પકવાનો થાય છે; પરંતુ જ્યારે સારી રીતે જોયું તો ચુલો ભઠ્ઠી એમાંનું કશુંએ નથી. એક આગનાં ભડકારૂપ થઇ અત્યંત ઠંડો ગાર જેવો થઇ જાય છે. અમો આ દુનિયાને જોઇ ચુક્યા જે એક ધોખાની ટટ્ટીરૂપ છે.

કોઇ તાજ હુંઅ હુંમકર કોઇ તખ્ત ખડા બનવાતા હય,
કોઇ ભાઈ બાપ ચચા નાના કોઇ નાની પૂત કહાતા હય,
જબ દેખા ખુબ તો આખિરકો ન રિસ્તા હય ન નાતા હય;
ગુલ શોર બબુલા આગ હુવા ઔર કીચડ પાની મટ્ટી હય,
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો ચ્હે ધોકેકી સી ટટ્ટી હય. ૨

૨. કોઇ તો હસી હસી તાજ વેચાતો લે છે. અને કોઇ ઉભો રહી તખત બનાવે છે. કોઇએ તો રંગેનાં કપડાં પહેર્યાં છે, ત્યારે કોઇ ગોદડી ઓઢીને જ જાય છે કોઇ તો ભાઇ પિતા કાકા નાનો અને કોઇ નાની તથા પુત્ર કહેવાય છે. જ્યારે સારી રીતે જોયું તો કોઇ પણ સગું વહાલું નથી. એકદમ અગ્નિનાં ભડકારૂપી ઉઠયો; પરંતુ પાછળથી પાણી જેવો ઠંડો થઇ પડયો એવી રીતની દુનિયાને સારી રીતે જોઇ કે જે એક ધોખાની ટટ્ટીરૂપ છે.

કોઇ શેઠ મહાજન લાખપતી બજબજ કોઇ પન સારી હય,
ય્હાં બોઝ કીસીકા હલકા હય ઔર ખેપ કીસીકી ભારી હય;

ક્યા જાને કૌન ખરીદેગા ઔર કિસ્ને જીસ ઉતારી હય ?
જબ દેખા ખુબ તો આખિરકો દલ્લાલ ન કોઈ બેપારી હય.
ગુલ શોર બબુલા આગ હુવા ઔર કિચડ પાની મટ્ટી હય,
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો યહે ધોકેકીસી ટટ્ટી હય. ૩

૩. કોઇ શેઠ મહાજન અને લક્ષાધીપતી જ્યારે કોઇ વેપારી અને કોઇ પંસારી ગાંધી છે. અહીં કોઇનો ભાર હલકો તો કોઇનો વજનદાર છે. એ પણ જણાતુ નથી કે કોણ વેચાણ લેશે અને આ બધી ચીજો લાવેલ કોણ છે? જ્યારે સારી રીતે જોયું તો કોઇ પણ વેપારી યા દલાલ નથી એ કામ અગ્નિરૂપી ભડકો પાણીથી ઠંડું થઇ જવું પડ્યું. આ દુનિયા સારી રીતે જોઇ લીધી જે એક ધોખાની ટટ્ટીરૂપ છે.

કોઈ કુલકે બયઠે મમનદ પર કોઇ રોવે અપની દૌલતકો
કોઇ બોલે અપના મુઝસે લો ઔર મેરા હો સો મુઝકો દો
કોઈ લડતા હય કોઇ મરતા હય કોઇ ઝઘડે હકપર નાહકકો
જબ દેખા ખુબ તો આખિરકો કુછ લયના એક ન દેના હૈ
ગુલ શોર બબુલા આગ હુવા ઔર કીચડ પાની મટ્ટી હય
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો યહે ધોકેકીસી ટટ્ટી હય.

૪. કોઇ તો તખત ઉપર અકડીને બેશે છે અને કોઇ પોતાના પૈસા ટકાને રડે છે. કોઇ કહે છે કે તારૂં જે હોય તે મારી પાસેથી લઇ મારૂં જે હોય તે મને આપ. કોઈ લડે છે, કોઇ મરે છે અને કોઇ સચ્ચાઇ ઉપર વ્યર્થ ઝઘડો કરે છે. જ્યારે સારી રીતે જોયું તો લેવું એકને દેવું એ એક દમ અગ્નિની જ્વાળા સમાન ઉઠીને ઠંડુ કીચડ પાણી થઇ જવું પડે છે. આ દુનિયાને સારી રીતે જોઇ લીધી એ એક ધોખાની ટટ્ટીરૂપ છે.

રમ્માલ નુજુમી આમિલ હય ઔર ફાજિલ મુલ્લા સ્યાના હય,
કોઇ આકિલ કામિલદાના હય કોઇ મસ્ત પડા દીવાના હય;
તાવીજ, પલીતે ફાલ કુર્સ ઔર જાદુ મંતર લાના હય,
જબ દેખા ખુબ તો આખિરકો સબ હીલા મક બહાના હય;

શુલ શેર બબુલા આગ હુવા ઔર કીચડ, પાની મટ્ટી હય,
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો વ્હે ધોકેકોસી ટટ્ટી હય. ૫

૫. કોઇ ભવિષ્ય ભાખનાર જોષી છે તો કોઇ વિદ્વાન સમજદાર છે, કોઇનો અકલમન્દ, પ્રવીણ અને સમજદાર તો કોઇ દીવાનો મસ્ત પડેલો છે, મંત્રતંત્ર જંત્ર એ ચીજો લાવે છે; પરંતુ છેવટે જોયું તો એ સર્વે એક નિમિત્તરૂપ જ છે અગ્નિના ભડકારૂપ ઉડી કીચડ પાણી જેવું થઇ જવું પડે છે. એ દુનિયાને જોઇ લીધી જે એક ધોખાની ટટ્ટીરૂપ છે.

કોઇ લોટે કુંચે ગલીઓંમેં તૈયાર કીસીકા ડેરા હય,
કોઇ બાગ કુંવા બનવાતા હય ઔર ઘેર કિસીને ઘેરા હય;
નિત કજીએ ઝઘડે રહેતે હય મ્હે મેરા હય મ્હે તેરા હય;
જબ દેખા ખુબ તો આખિરકો ન તેરા હય ન મેરા નય:
શુલ શેર બબુલા આગ હુવા ઔર કીચડ, પાની મટ્ટી હય,
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો વ્હે ધોકેકોસી ટટ્ટી હય.

૬. કોઇ તો ગલીઓની અંદર આળોટે છે તો કોઇનાં તંબુઓ તૈયાર છે. કોઇ બગીચાઓ કુવાઓ બનાવે છે; ત્યારે કોઇએ એક કંપાઉન્ડ બનાવેલ છે. રાત્રી દિવસ તારા મારા માટે ઝગડા લડાઇઓ રહેછે. જ્યારે સારી રીતે જોયું તો તારૂં મારૂં કશુંએ નથી. અગ્નિના ભડકારૂપ ઉડી કીચડ અને પાણી રૂપી થઇ જવું પડે છે. જ્યારે સારી રીતે જોયું તો આ દુનિયા એક ધોખાની ટટ્ટી માલમ પડી.

કોઇ ટોપી પહને જાતા હય કોઇ બાંધ ફિરે અમ્મામા હય,
કોઇ સાફ બિરહના ફિરતા હય ન પગડી હય ન જામા હય;
હમ ખ્વાબ ગફી ઔર ગાડેકા નિન કજિયા હય હંગામા હય,
જબ દેખા ખુબ તો આખિરમે ન પગડી હય ન જામા હય.
શુલ શેર બબુલા આગ હુવા ઔર કીચડ પાની મટ્ટી હય,
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો વ્હે ધોકેકીસી ટટ્ટી હય ●

૭. કોઇતો ટોપીપહેરીને જાએ છે તો કોઇ ફેટો બાંધીને ફરેછે; ત્યારે કોઇ ઉઘાડો ફરે છે જેને જામા પાઘડી સાથે કાંઇ પણ લેવું દેવું નથી. મખમલ, રેશમ અથવા ડોઢીનો રાત દિવસ ઝઘડો છે; પરંતુ

જ્યારે સારી રીતે જોયું તો પાઘડી અને જામો એમાંનું કાંઇ પણ નથી. અગ્નિના ભડકા રૂપી ઉઠેલો અને કીચડ પાણીનાં જેવો તરત જ ઠંડો થશે. આ દુનિયા જોઇ લીધી જે એક ધોખાની ટટ્ટી છે.

કોઈ રોતા હય કોઈ હસતા હય કોઇ નાચે હય કોઇ ગાતા હય,
કોઇ છીને ઝપકે લે ભગે કોઇ ધોંસે ધડકકા લાતા હય;
કોઇ માલ અખટ્ટા કરતા હય કોઇ કુંજી કુફલ લગાતા હય,
જબ દેખા ખુબ તો આખિરકો સબ ઝગડા રગડા જાતા હય;
ગુલ શોર બબુલા આગ હુવા ઔર કીચડ પાની મટ્ટી હય,
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો યહે ધોકેકીસી ટટ્ટી હય. ૮

૮. કોઇ રડે છે, કોઇ હસેછે અને કોઇ તો નાચે છે, કોઇ ગાય છે, કોઇ તો પડાવી લઇ જાય છે, કોઇ તકરાર લડાઇ કરી લાવે છે, કોઇ પૈસો એકઠો કરે છે તો કોઇ તેની ઉપર તાળું મારે છે; જ્યારે સારી રીતે જોયું તો સર્વ એક ઝઘડોજ ચાલ્યો જાય છે. કારણ કે એક અગ્નિની જ્વાળા પછી કીચડ અને પાણી થઇ જવાનું. આ દુનિયાને અમોએ જોઇ જે એક ધોખાની ટટ્ટી છે.

અબ કિસકા રંગ બુરા કહિયે ઔર કિસકા રૂપ ભલા કહિયે,
એકદમ કી પીઠ લગી હય યહે અંબોહ મજા ચરચા કહિયે;
યહે સયર તમાશે દેખ નજીર અબ જા કહિયે બેજા કહિયે,
કુછ બાત નહીં બન આતી હય ચુપ ચાપ ભલી હય કયા કહિયે;
ગુલ શોર બબુલા અગ હુવા ઔર કીચડ પાની મટ્ટી હય,
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો યહે ધોકેકીસી ટટ્ટી હય. ૯

૯. હવે કોના રંગને સારો અને કોના કાર્યને ખરાબ કહીશું એક થોડી વાર માટે આ પીઠ લાગેલ છે એને વાદ વિવાદ કહીશું! આ સહેલ તમાશાઓ જોઇ ઉસ્તાદ (કવિ) નજીર કહે છે કે સારૂ કહેવું યા ખરાબ કહેવું ? કંઇપણ બાબત નજરે આવતી નથી માટે ચુપ ચાપ રહેવું એજ ઠીક છે મનુષ્ય અગ્નિ રૂપી ભડકો કીચડ પાણીમાં મળી જાય છે. આ દુનિયાને સારી રીતે જોઇ જે એક ધોખાની ટટ્ટીરૂપ છે.

ફના ૮. નાશ.

પડ. ઇલ્મ ગએ ઈસ દુનિયામેં ગરકામિલ જી. ઈદરાક હુવે,
ઔર લાદ કિતાબેં ઉટો પર હર માનીકે દરરાક હુવે;
મ.અકૂલ પઢે, મનકુ.લ પઢે, હરમન્તક.મેં ચાલાક હુવે,
યાં જીનને .ઇલ્મકે દરિયા હુંય ઉન દરિયાકે પયરાક હુવે.
સબ જીતે જીકે ઝઘડે, હુંય સચ પુછો તો કયા .ખાક હુવે,
જબ મૌતસે આકર કામ પડ.. સબ કિ.સ્સે ક.જી.યે પાક હુવે. ૧

૧. આ દુનિયામાં વિદ્યા લઇ પ્રવીણ સમઝદાર થયા અને ઉંટા ઉપર પુસ્તકો ચઢાવી દરેક શબ્દોનાં અર્થો જાણવા લાગ્યા નીતિ શાસ્ત્ર અને બીજી સર્વે વિદ્યાઓ જાણી ચાલાક થયા. અહીં જેટલી વિદ્યાઓના દરીયા છે ને સર્વેનાં મગર મચ્છરૂપી થઇ ગયા; પરંતુ આ સવે જીવનના ઝઘડા છે. જો ખરૂ પૂછો તો તમો ધુળ બરાબર પણ થયા નથી. જ્યારે કાળ સાથે કામ પડ્યું તો આ સર્વ ઝઘડા અને બાબતોથી પવિત્ર થઇ જવાય છે.

મશહુર .હકીમ ઔર વૈદ હુવે યા પ.ઢકર ઇલ્મ તબાબતકા,
દાલાન કિતાબોંસે રોકા ઔર નુસ.ખોંસે -સંદુક, ભરા;
જબ મૌત મરજ.ને આન લીયા સબ ભૂલે નબ્જ. ઔર કારૂરા,
ગો નુસ.ખે લાખ મુજર્રબ થે પર કામ ન આયા એક નુસ.ખા,
સબ જીતે જીકે ઝઘડે. હુંય સચ પુછો તો કયા .ખાક હુવે,
જબ મૌતસે આકર કામ પડા સબ કિ.સ્સે ક.જિયે પાક હુવે ૨

૨. પ્રખ્યાત વૈદ અને હકીમ બની તેનો સર્વે ઇલમ જાણવા લાગ્યા. દીવાનખાનું પુસ્તકોથી ભર્યું અને પેટીઓ નુસખાઓથી ભરી જ્યારે મોતની બીમારીએ આવી પકડયો, ત્યારે નબજ કારૂરા સર્વે વિસારી દીધું જોકે અકસીર નુસખાઓ હતા; પરંતુ તેમાંથી એક પણ કામ આવ્યું નહિ. જેથી જણાયું કે આ સર્વે જીવતા જીવનની ઉપાધિઓ છે. ખરૂં પૂછો તો એ રજમાત્ર પણ નથી. જ્યારે મૃત્યુથી કામ પડ્યું ત્યારે સર્વે ઉપાધિઓ પવિત્ર થઈ જાય છે.

યા મસ્ત શરાબી રિન્દ હુવે યા .જાહિદ તા મક.ફૂર હુવે,
યા પીપી કર દિલ શાદ હુવે યા ચુલ્લુમેં મસરૂર હુવે;

જબ ઉમ્રકે પ્યાલે દોનોંકે આ સા.અતપર મ.અમૂર હુવે,
યાં ઝુમ્મા તસબી.હ દુર હુવે વાં સા.ગર શીશે ચૂર હુવે;
સબ જીતે જીકે ઝઘડે. હંય સચ પુછો તો કયા .ખાક હુવે,
જબ મૌતસે આકર કામ પડા સબ કિસ્સે ક.જીએ પાક હુવે, ૩

૩. મસ્ત દારૂડીયા થયા અથવા પરહેજગાર થયા અથવા પી પીને હૃદય ખુશ કર્યું અથવા એક અંજલીમાંજ મન રંજન કરી લીધું. જ્યારે ઉમ્મરનાં પ્યાલાઓ વખત ઉપર આવી ભરાઇ ગયા; ત્યારે ત્યાં નહાવો માળા દુર થઇ અને તે તરફ દારૂના શીશાઓ ફુટી ગયા. ખરૂ પૂછો તો આ સર્વે જીવનની ઉપાધિઓ છે; પરંતુ જ્યારે કાળ સાથે કામ પડ્યું; ત્યારે સર્વે ઉપાધિઓ પવિત્ર થઇ જાય છે.

ઈસ દુનિયાકી ધન દૌલતમેં મર શાહ સુલયમાં જાહ ચલે,
યા ઠેરે પીરો વજી.ર આ.જ.મ યા રાજા બનકર આહ ચલે;
મુંહ દેખ અજલકે લશકરકા તબ લેકર ઘરકી રાહ ચલે,
નહીં હાથી ઘોડે સંગ ગયે નઇ તખ્.ત છતર હમ રાહ ચલે.
સબ જીતે જીકે ઝઘડે. હય સચ પુછો તો કયા ખ.ાક હુવે,
જબ મોતસે આકર કામ પડ.ા સબ કિસ્સે કજીએ પાક હુવે. ૪

૪. આ દુનિયાનાં પૈસા ટકામાં જે બાદશાહ સુલેમાન થઇ જાય અથવા પ્રધાન અમીર ઉમરાવ યા રાજા થઈ જાય; પરંતુ કાળનાં લશ્કરનું મોઢું નિહાળતાંજ ઘરમાં ભરાઈ ગયા. જ્યાં હાથી, ઘોડા, સિંહાસન, છત્ર, કાંઇ પણુ સાથે ન ગયું. આ સર્વે જીવનનીજ ઉપાધિઓ છે. ખરૂં પૂછો તો ધૂળ બરાબર પણુ નથી, જ્યારે કાળ સાથે કામ પડયું તો સર્વે ઉપાધિઓ દૂર થઇ ગઈ.

યા હાકિમ યા મહ.કુમ હુવે યા કા.તિલ યા મકતુલ હુવે,
યા ખ.ાદિય યામ ખ.દુમ હુવે યા જાહિલ યા મજહુલ હુવે,
જ.રદાર હુવે સરદાર હુવે મસ્હુદ હુવે મક.બૂલ હુવે,
કુછ ઐાર ન દેખા આખિરકો સબ અંત ઈસીકી ધુલ હુવે.
સબ જીતે જીકે ઝઘડે. હંય સચ પુછો તો કયા ખ.ાક હુવે
જબ મૌતસે આકર કામ પડ.ા સબ કિસ્સે ક.જીએ પાક હુવે ૫

૫. રાજા, પ્રજા, યા કોઇને મારી નાખનાર યા કતલ થઇ

બધા હુન્નરો છે. જો કોડી ન હોય તો પછી માણસ કોડીના ત્રણ ત્રણ જેવા થઇ ફરે છે.

કૌડી ન હોતી ફિર યહે ઝમેલા કહાંસે હો,
રથખાના ફીલખાના તબેલા કહાંસે હો;
મુંડવાકે સર ફકીરકા ચેલા કહાંસે હો,
કૌડી ન હોતી સાંઇકા મેલા કહાંસે હો.
કૌડીકે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હ્યં,
કૌડી ન હોતી કૌડીકે ફિર તીન તીન હ્યં. ૪

૪. જો પાસે કોડી ન હોય તો આ ધામધૂમ કયાંથી ? એટલે ગાડી ઘોડા હાથી તબેલાઓ કયાંથી હોય ? તેમ જ કોડી વગર માથું મુંડાવી કોઇ સાંઇનો ચેલો કેવી રીતે થઈ શકે અને વગર કોડીએ સાધુનો મેળો પણ થઈ શકે નહીં. તમામ દુનિયામાં કોડીનાં કાર્યો છે. જો કોડી મનુષ્ય પાસે ન હોય તો પછી તે કોડીના ત્રણ ત્રણ જેવા થઈ જાય છે.

કાંધે પે તેગ ધરતે હ્યં કૌડીકે વાસ્તે,
આપસમેં ખુન કરતે હ્યં કૌડીકે વાસ્તે;
યાં તક તો લોગ મરતે હ્યં કૌડીકે વાસ્તે,
જો જાન દે ગુજરતે હ્યં કૌડીકે વાસ્તે,
કૌડીકે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હ્યં,
કૌડી ન હોતી કૌડીકે ફિર તીન તીન હ્યં. ૫

૫. ખંભા ઉપર તલવાર કોડી મારેજ ઉઠાવે છે અને આપસ આપતેમાં મારામારી પણ કોડી માટે જ થાય છે. અહીં સુધી કે લોકો કોડી માટે મરી જાય છે અને કોડી ઉપર પોતાનું જીવન કુરબાન કરી દે છે; કોડીથી જ આ દુનિયામાં સર્વે વેપાર રોજગાર થાય છે. જો કોડી પુરૂષ પાસે ન હોય તો પછી તે કોડીનાં ત્રણ ત્રણ જેવા થઇ પડે છે.

ગાલી વ માર ખાતે હ્યં કૌડીકે વાસ્તે,
શર્મો હયા ઉઠાતે હ્યં કૌડીકે વાસ્તે;
સો મુલ્ક છાન આતે હ્યં કૌડીકે વાસ્તે,

મરજીદકો હમમેં હાતે હુંય કોડીકે વાસ્તે.
કૌડીકે સબ જહાનસેં નક્શો નગીન હુંય,
કોડી ન હોતો કોડીકે ફિર તીન તીન હુંય. ૬

૬. મનુષ્ય ગાળ અને માર કોડી માટેજ ખાય છે, અને કોઈની શરમ લજ્જા પણ કોડીને લીધે જ ઉંચકે છે સેંકડો દેશ કોડી માટે ભમી ભમીને આપે છે. અને મસ્જીદને પણ એક ઘડીમાં કોડી માટે પાડી નાંખે છે. સર્વે દુનિયામાં કોડીનો જ કારભાર છે. જો કોડી કોઈ પુરૂષ પાસે ન હોય તો કોડીના પછી ત્રણ ત્રણ જેવા થઇ પડે છે.

બીન કૌડી ખુરદી એકે બરાબર ભી પત ન થી,
કૌડી જબ આઇ પાસ તો બન બયઠે સેઠજી;
આગે ગુમાસ્તોંકે ખુલી હર તરફ બિહી,
ફિર વોહ જો કુછ કહેંતો યહી બાત હય સહી;
કૌડી કે સબ જહાનમેં નક્શો નગીન હુંય,
કૌડી ન હોતો કૌડીકે ફિર તીન તીન હુંય. ૭

૭ કોડી વગર ખુરદા જેટલી પણ પત ન હતી પણ જ્યારે પાસે કોડી આવી ત્યારે શેઠ બની બેઠા. અને ગુમાસ્તાઓ આગળ દરેક બાજુ ખાતાવડી ખુલી પડી. પછી જે તેઓ કહે તેજ ખરૂં મનાય છે. માટે એ સર્વે કોડીનાજ ખેલો છે. જો પાસે કોડી નથી તો પછી પુરૂષ કોડીનાં ત્રણ ત્રણ જેવા ભટકતા ફરે છે.

જિન કૌડી થી ન તેલકી બાસી પુંગોરીયાં,
કૌડી હુઇ તો છિનને લગી લંબી ચૌડીયાં;
યું ખલ્ક દૌડી મખ્ખીયાં જું ગુડ્પે દૌડીયાં,
ખાલિક્ને કયાહી ચીજ્ બનાઈ હય કૌડીયાં.
કૌડી કે સબ જહાનમેં નક્શો નગીન હુંય,
કૌડી ન હોતો કૌડીકે ફિર તીન તીન હુંય. ૮

૮ કોડી વગર તેલની વાસી પુરીઓ પણ ન હતી; પરંતુ જ્યારે કોડી આવી ત્યારે લાંબી ચોડી રોટલીઓ રંધાવા લાગી, અને

દુનિયા એવી રીતે દોડી કે જેમ માંખ ગોળ ઉપર દોડે છે. જેથી એજ જણાયું કે ઇશ્વરે કેટલી સરસ ચીજ કોડી બનાવી છે. કેમકે કોડીનાં જ આ દુનિયામાં રંગો છે જો કોડી ન હોય તો પછી માણસ કોડીનાં ત્રણ ત્રણ જેવા થઈ પડે છે.

ખાસે મહલ ઉઠાતે હંય કૌડીકે જોર સે,
પકકે કુંએ ખુદાતે હંય કૌડીકે જોરસે;
પુલ ઔર સરા બનાતે હંય કૌડીકે જોરસે,
બાગો ચમન લગાતે હંય કૌડીકે જોરસે;
કૌડીકે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હંય,
કૌડી ન હોતો કૌડીકે ફિર તીત તીન હંય.

૯. કોડીનાં જ બળથી મહાન્ મહેલો ઉઠાવવામાં આવે છે અને પાકા કુઆ પણ કોડીનાં બળ ઉપર જ ખોદવામાં આવે છે. પુલ અને ધર્મશાળાઓ કોડીથી જ બનાવવામાં આવે છે; તેમજ બગીચાઓ અને વાડીઓ કોડીથી જ થાય છે. કોડીજ આ દુનિયાનો સર્વે વહેવાર ચલાવે છે. જો કોડી પાસે ન હોય તો પછી માણસ કોડીના ત્રણ ત્રણ જેવા થઇને ફરે છે.

લે મુફલિસ ઔર ફકીરસે તા શાહ ઔર વઝીર,
કૌડી વોહ દિલરૂબા હયે કે હય સબકે દિલ પઝીર;
દેતે હંય જાન કૌડીપે તિફલો જવાનો પીર,
કૌડી અજબ હી ચીજ હય મંય કયા કહું નઝીર;
કૌડીકે સબ જહાંનમેં નકશો નગીન હંય,
કૌડી ન હોતો કૌડીકે ફિર તીન તીન હંય. ૧૦

૧૦. ગરીબ અને ફકીરથી લઈ રાજા અને પ્રધાન એ સર્વેને કોડીજ વહાલી છે. અને બચ્ચાં જુવાન તથા બુઢાઓ પણ કોડી ઉપર જ જીવન આપે છે. કોડી એક આશ્ચર્યકારક ચીજ છે. હું શું કહું નઝીર આ દુનિયાંમાં કોડીના જ સર્વે વ્યવહાર છે. જો કોડી નથી તો પછી મનુષ્ય કોડીનાં ત્રણ ત્રણ જેવા ભટકતા ફરે છે.

આટા-દાલ.૯.

—•—

ક્યા કહું યારો મંય નકશા ખલ્કકે એહવાલકા;
એહલે દૌલતકા ચલન યા મુફલિસો કંગાલકા;
રહે ખયાંનો વાકઇ હય હર કીસીકે હાલકા;
ક્યા તવંગર ક્યા ગની ક્યા પીર ઔર ક્યા બાલકા;
સબકે દિલકો ફિક્ર હય દિન રાત આટે દાલકા. ૧

૧ દુનિયાની સ્થિતિનો નકશો હું કેવી રીતે વર્ણવી શકું જેમાં પૈસાદારો અથવા ગરીબોનો પણ ચલન જોવામાં આવે. તો ખરેખરો દરેક પુરૂષનો હાલ છે; તેમાં તવંગર પૈસાદાર, મ અથવા બાળકો હોય એ સર્વેના હૃદયને લોટ અને દાલની ચિં લાગેલીજ છે.

ગર ન આટે દાલકા અંદેશા હોતા સદ્રેરાહ,
તો ન ફિરતે મુલ્ક ગીરીકો વજીરો બાદશાહ;
સાથ આટે દાલકે હય હશમ તો ફૌજો સિપાહ,
જા બજા ગઢ કોટસે લડતે હુવે ફિરતે હય આહ;
સબકે દિલકો ફિક્ર હય દિન રાત આટે દાલકા. ૨

૨ જો લોટ અને દાલની ચિંતા ન હોત તો પ્રધાન અને રાજાઓ દેશો જીતવા માટે ફરતા નહીં. લોટ દાળની સાથેજ લશકર અધિકાર. માન અને આબરૂ છે અને સ્થાન સ્થાનમાં ગઢ અને કોટ સાથે લડતાં ફરે છે; જેમા સર્વેના હૃદયને લોટદાળનીજ ચિંતા હોય છે.

ગર ન આટે દાલકા હોતા કદમ યાં દરમિયાં,
મુનશીઓ મીરાં વજીરો બખ્શીઓ નવ્વાબો ખાં;
જાગતે દરબારમેં ક્યું આધી આધી રાત હાં,
ક્યા અજબ નકશા પડા હય આહ ક્યા કહિયે મીયાં;
સબકે દિલકો ફિક્ર હય દિન રાત આટે દાલકા, ૩

૬ જો લોટ દાલનો પગ વચમાં આવ્યો ન હોત તો મુન્શી,

અમીર, પ્રધાન, બખશી, નબાબ અને ખાં તેઓ અર્ધી અર્ધી રાત્રી દરબારમાં જાગરણ ન કરત. આ કેટલો આશ્ચર્ય કારક ચીતારછે કે જેનું વર્ણન કરી સકાતું નથી. એમાં સર્વેને લોટ અને દાળની ચિંતાછે,

અપને આલમ મેં ર્‌હે આટા દાલ ભી કયા ફર્દ હય,
હુસ્નકી આનો અદા સબ ઇસકે આગે ગર્દ હય;
આશિકોંકા ભી ઇસીકે ઇશ્કસે મુંહ જર્દ હય,
તા કુ જા કહિયે કે કયા વોહ મર્દ કયા નામર્દ હય;
સબ કે દિલકો ફિક્ર હય દિનરાત આટે દાલકા. ૪

૪ આપણા આગળ લોટ અને દાળ એક એવી જણસછે કે જેની આગળ ખુબસુરતીનાં નાજુક નખરા પણ ધુળ જેવા છે. પ્રેમીઓનો પણ એનાંજ પ્રેમમાં મોઢાં પીળાં પડી ગયા છે. અને મરદ કહી શુ કે નામરદ કહીશું; કારણકે સર્વેના હ્રદયને લોટ અને દાળનીજ ચિન્તા લાગેલી છે.

દિલબરોંકી ચશ્મ અબરૂ જુલ્ફ કયા ખત ખાલ હય,
નાજકી શોખી અદાએં હુસ્ન લાલોં લાલ હય;
કયા કમર પતલી હય કાફિર કયા ઠુમકતી ચાલ હય,
ગૌર કર દેખા હય જો કુછ હય સો આટા દાલ હય;
સબકે દિલકો ફિક્ર હય દિનરાત આટે દાલકા. ૫

૫ સ્વરૂપવંતીઓની આંખ્યો, ભ્રકુટી, કેશ અને ચામડી સુંદર છે અને નાજુક નખરાની રીત અને સ્વરૂપ લાલમ લાલછે. કેવી કમર પાતળી અને કેવી ઠુમકતી ચાલ છે; પરંતુ વિચાર કરી જોયું તો આ સર્વે લોટ દાળથીજ છે અને તમામ મનુષ્યોના હ્રદયને *ચિન્તા પણ આટાદાળનીજ છે.*

અબ જીન્હેં અલ્લાહને યાં કર દીયા કામિલ ફકીર,
વોહ તો બેપરવા સખી દાતા હય.આપહી દિલ પજીર;
ઔર જીતને હંય વોહ સબ હંય દાલ આટેકે અસીર,
ઉન ગરીબોંકી ભી અબ ર્‌હે ચકલ હંયગી અય નજીર;
સબકે દિલકો ફિક્ર હય દિનરાત આટે દાલકા. ૬

૬ હવે જેઓને ઈશ્વરે પ્રવીણ ફકીર અહીં બનાવી દીધા છે. તેઓ તો બે પરવા સખીદાતા પોતાનાજ હૃદયથી છે અને બીજા જેટલાઓ છે તેઓ તો દાળ આટાનાં કેદી તરીકે છે. તેઓ બીચારાઓની નજીર કહે છે કે પ્રથમથી એવી તસબીર બની ગઈ છે કે સર્વ લોટ દાળનીજ ચિંતામાં પડેલા જણાય છે.

પયસા. ૧૦

પયસેહીકા અમીરકે દિલમેં ખ્યાલ હય,
પયસેહીકા ફકીર ભી કરતા સવાલ હય;
પયસાહી ફોજ પયસાહી જાહો જલાલ હય,
પયસેહીકા તમામ રહે જગમે હવાલ હય,
પયસાહી રંગરૂપ હય પયસાહી માલ હય,
પયસાહી ન હોતો આદમી ચરખેકી માલ હેય, ૧

૧ અમીરોના હૃદયમાં પૈસો જ રમ્યા કરે છે, અને ફકીર પણ પૈસાનોજ સવાલ કરે છે. લશકર અને રોાબદોબ એ સર્વે પૈસો જ મેળવી શકે છે. દુનિયાનો વ્યવહાર પણ પૈસો જ કરી શકે છે. સર્વે રંગ અને રૂપ પૈસાથી જ થાય છે. જો એ ન હોય તો પછી માણસ માર્યો માર્યો ફરે છે.

પયસા ન હોતે બાગો કુંએ ફિર કહાંસે હોં,
ખાનેકો પુરી ઔર પુએ ફિર કહાંસે હોં;
અપશો તરબકે નકકે કુએ ફિર કહાંસે હોં,
હલવા કચોરી માલ પુએ ફિર કહાંસે હોં,
પયસાહી રંગરૂપ લય પયસાહી માલ હય,
પયસા ન હોતો આદમી ચરખેંકી માલ હેય. ૨

૨. જો પૈસાઓ ન હોય તો બગીચાઓ કુવા ક્યાંથી થાય! ખાવાને પુરીઓ, પુવા, હલવા, કચોરી; તેમજ એશ આરામ ક્યાંથી મળી શકે! કારણ કે પૈસાનો જ સર્વે રંગ રૂપ અને એજ માલ સેખે છે. જો એ ન હોય તો પછી માણસ ભટકતો ફરે છે.

જોડે, ચમન બહાર હંય પયસેકે વાસતે,
ઘહેને મરસ્સ અકાર હંય પયસેકે વાસ્તે;
ખુશબુકે ફુલહાર હંય પયસેકે વાસ્તે,
સબ નકશ ઓર નિગાર હંય પયસેકે વાસ્તે,
પયસાહી રંગરૂપ હય પયસાહી માલ હય,
પયસા ન હોતો આદમી ચરખેકી માલ હય.

૩ બગીચા જરજેનર સુગંધી ફુલના તોરાઓ પૈસાથીજ મેળવી શકાય છે; કારણ કે જે કાંઈ નકશી અને કારીગરી છે તે સર્વે પૈસાની જ છે. પૈસોજ રંગ અને રૂપ તરીકે છે અને એજ માલ લેખે પણ કહેવાય છે. જો એ ન હોય તો પછી મનુષ્ય ધકકાઓ ખાતો પીલાઇ જાય છે.

શૈનક બહાર હોતી હય પયસેસે સબ હુસૂલ,
આર જો નહોવે ચહેરેપે ઉડતી હય ખાક ધુલ;
પયસાહી સારી ચીજ હય પયસાહી મર્દ મૂલ,
પયસેસે આદમી હય જહાં બીચ ના કુબૂલ;
પયસાહી રંગરૂપ હય પયસાહી માલ હય,
પયસા ન હોતો આદમી ચરખેકી માલ હય. ૪

૪. સુધારો અને દુરૂસ્તી સર્વે પૈસાથી જ થાય છે. જો એ પાસે ન હોય તો મ્હોં ઉપર ધૂળ ઉડે છે. સર્વે ચીજો પૈસાથી જ છે અને મનુષ્યનું મૂલ્ય પણ પૈસો જ છે. જો પૈસો ન હોય તો કોઇ ઉભું પણ રાખતું નથી. પૈસો જ રંગ અને રુપ તથા પૈસો જ માલ છે. પૈસો પાસે ન હોય તો મનુષ્ય ચરખાનાં ચક્રની રીતે પિલાઇ જાય છે.

પયસાહી બસ બનાતા હય ઇન્સાકી બાતકો,
પયસાહી જોબ દેતા હય બ્યાહ ઓર બરાતકો
ભાઇ સગા ભી આનકે પુછે ન બાતકો,
બિન પયસે ચારો દુલ્હા બને આધી રાતકો,
પયસાહી રંગરૂપ હય પયસાહી માલ હય,
પયસા ન હોતો આદમી ચરખેકી માલ હય. ૫

૫. મનુષ્યની વાત પૈસો જ બનાવે છે. અને લગ્નને પણ પૈસો જ ખીલવી નાખે છે. જો પાસે પૈસો ન હોય તો સગો ભાઇ પણ વાત પૂછે નહીં અને લગ્ન પર અરધી રાત થાય છે. આ દુનિયામાં સર્વે કાંઇ પૈસો જ છે જો પાસે પૈસો ન હોય તો મનુષ્ય ચરખારૂપી પીલાઈ જાય છે.

પયસેને જીસ મકાંમેં બિછાયા હય અપના જાલ,
ફંસને હંય ઉસ મકાંમેં હુરિસ્તોંકે પરબ્બાલ,
પયસેકે આગે કયા હંય વહે મહબુબખુશ જમાલ;
પયસા પરીકો લાએ પરસ્તાનસે નિકાલ,
પયસાહી રંગરૂપ હય પયસાહી માલ હય,
પયસા ન હોતો આદમી ચરખેકી માલ હય. ૬

૬. જે ઘરમાં પૈસાએ પોતાની જાળ પાથરી છે ત્યાં દેવ જેવા પુરૂષો પણ જઈ ફસાઇ જાય છે ખુબસુરત સ્વરૂપવંતીઓ પણ પૈસા આગળ કાંઇ વીસાતમાં નથી; કારણ કે પરીને પણ પરસ્તાનમાંથી પૈસોજ બોલાવી શકે છે. પૈસો જ રંગ અને રૂપમાં વૃદ્ધિ કરે છે અને પૈસોજ માલ છે. જો પાસે પૈસો ન હોય તો મનુષ્ય ચરખારૂપી પિલાઇ જાય છે.

તે ગોસિપર ઉઠાતે હંય પયસેકે વાસ્તે,
તીરો સિનાં લગાતે હંય પયસેકે વાસ્તે;
મયદાંમેં જખ્મ ખાતે હંય પયસેકે વાસ્તે,
યાં તકકે સર કટાતે હંય પયસેકે વાસ્તે;
પયસાહી રંગ રૂપ હય પયસાહી માલ હય,
પયસા ન હો તો આદમી ચરખેકી માલ હય. ૭

૭. તલવાર અને દાત પૈસા માટે જ ઉઠાવે છે. અને તીર તલવાર પણ પૈસા માટે જ લગાવે છે રણભૂમીમાં ઘાયલો પણ થાય છે તો પૈસા માટે જ અહીં સુધી કે પૈસા માટે મનુષ્ય જીવથી પણ ચાલ્યો જાય છે. આ દુનિયામાં પૈસોજ રંગ અને રૂપ હોઇને એજ માલ છે. જો પૈસો પાસે ન હોય તો મનુષ્ય ચરખારૂપી પીલાઈ જાય છે.

.આલમમેં .યાર કરતે હંય પયસેકે .જોરસે,
બુનિયાદે દેર કરતે હંય પયસેકે .જોરસે;
દો.જ.ખમેં કબ્ર કરતે હંય પયસેકે .જોરસે,
જન્નતકી સએર કરતે હંય પયસેકે .જોરસે;
પયસાહી રંગ રૂપ હય પયસાહી માલ હય,
પયસા ન હો તો આદમી ચર.એકી માલ હય. ૮

૮. દુનિયામાં સુધારા પૈસાનાં બળથીજ કરે છે. મન્દિર પણ પૈસાથી જ બંધાય છે. નર્કમા કબર પણ પૈસાથી જ કરે છે અને સ્વર્ગમાં મહેલ પણ પૈસાથી જ કરી શકે છે. પૈસો જ રંગ રૂપ અને પૈસો જ માલ છે જો પામે પૈસો ન હોય તો મનુષ્ય ચરખારૂપી પીનાઈ જાય છે.

દુનિયામેં દીનદાર કહાના ભી નામ હય,
પયસા જહાંકે બીચ વોહ કાયમ મુકામ હય;
પયસાહી જીસ્મો જાન હય પયસાહી કામ હય,
પયસેહીકા નજી.ર રહે આદમ ગુલામ હય;
પયસાહી રંગ રૂપ હય પયસાહી માલ હય,
પયસા ન હો તો આદમી ચર.ખેકી માલ હય. ૯

૯. દુનિયામાં દીનદાર પુરૂષ કહેવરાવવું પણ એક રીતનું નામ છે. અને તે પૈસાથી થઇ શકે છે. શરીર અને આત્મા પણ પૈસો જ છે અને દરેક કામ પણ એથીજ સરી જાય છે. અને મનુષ્ય પણ એ નજી.ર। પૈસાનોજ ગુલામ છે પૈસો જ રંગ રૂપ અને પૈસો જ માલ છે. જો પૈસો પામે ન હોય તો મનુષ્ય ચરખારૂપી પિલાઇ જાય છે.

તલ્લારો જ.ર.-સોનું. ૧૧

દુનિયામેં કૌન હય જો નહીં મુબતિલાએ જ.ર,
જીતને હંય સબકે દિલમેં ભરી હય હવાએ જ.ર;

આંખોમેં. દિલમેં જાનમેં સીનેમેં જાએ જ.ર,
હમકો ભી કુછ તલાશ નહીં અબ સિવાએ જ.ર.
જો હય સો હો રહા હય સદા મુબતિલાએ જ.ર,
હર એક યહી પુકારે હય દિનરાત હાએ જ.ર. ૧

૧ દુનીયામાં એવો કોણ નથી જે સોનું મેળવવાની ઇચ્છા માં ન ફરતો હોય, જેટલા કોઇછે તેઓનાં હૃદયમાં એનીજ હવા ભરાયલી છે. તેમની આંખ્યો, હૃદય, આત્મા અને જીવનમા સોનાનીજ જગ્યાછે, તેવીજરીતે અમોને પણ સોના શિવાય બીજી ચીજની ઇચ્છા નથી. જેઓ છે તેઓ સોનાની પાછળ ભટકેછે. દરેક એજ પુકારે છે કે હાય સોનું. !

કિતને તો જ.રકા નક.શ તિલીસમાત કહેતે હંય,
ઔર કિતને જ.રકો કશફો કરામત કહેતે હુંય;
કિતને .ખુદાકી અ.યન ઇ.નાપાત કહેતે હુંય,
કિતને ઇસીકો કા.જિ ઉલ હાજાત કહે તે હુંય;
જો હય સો હો રહા હય સદા મુબતિલાએ જ.ર,
હર એક યહી પુકારે હય દિનરાત હાએ જ.ર. ૨

૨ કેટલાકો તો સોનાને તલેસમ કરી કહે છે અને કેટલાકો ચમત્કાર રૂપી કહે છે કેટલાકો ઇશ્વરી બખશીશ તરીકે કહેછે અને જ કાર્ય ચલાવી આપનાર તરીકે કહે છે જે છે તેઓ એનીજ પાછળ ભટકેછે કેટલાકો તો હાય વાયના પોકારો મારે છે.

આબે તિલાકી બુંદ ભી અબ જીસકે હાથ હય,
વોહ બુંદ કયા હય ચશ્મએ આબે હયાત હય;
દુનિયામેં અ.યશ દીન ભી ઇ.શરતકે સાથ હય,
જ.ર વોહ હય જીસ્સે દોનો જહાંમેં નજાત હય;
જો હય સો હો રહા હય સદા મુબતિલાએ જ.ર,
હર એક યહી પુકારે હય દિનરાત હાએ જ.ર. ૩

૩ સુવર્ણનાં પાણીનું ટીપું પણ કોઇના હાથમા હોય તો તે ટીપું શું ? તેને લોકો અમ્રતના ઝરા ગણે છે. દુનીયામાં એશ અને આરામ અને ધર્મ પણ સુખી હાલતમાં છે. સોનું તે ચીજછે

કે જેનાથી ખને દુનીયામા છુટકારો છે. જે છે તે સોના પાઠ દીવાના જેવા મુંટકત અને કેટલાકો તો એને માટે હાય ચોપ- મુગો મારે છે.

જરકે કાનમે ગડા હય તો વાલી બહાર હય,
સમશીર પર ચઢા હય તો વાંલી બહાર હય;
દીવીરમે લગા હય તો વાલી બહાર હય,
ગર ખાકમે ગિરા હય તો વાંલી બહાર હય;
જો હય સો હો રહા હય સદા મુબતિલાએ જર,
હર એક યહી પુકારે હય દિનરાત હાએ જર ૪

૪ ખાણની અંદર સોનુ છે તો ત્યા પણ એક બહાર જેવું છે તલવાર ઉપર ચઢાવ્યો છે તો તે પણ એક ગમ્મતરુપે છે દિવાનમા લેમાડયુ છે તો ત્યા પણ બહારછે માટીમા પડેલુ છે તો ત્યા પણ એક બહાર જેવુ લાગેછે જે છે તે એનાજ પાછળ મેમે છે દરેક એનીજ હાય મારે છે

જરકે દીએસે પીર ઔર ઉસ્તાદ નર્મ હો,
જરકે સબબસે દુશમને નાશાદ નર્મ હો,
જો શોખ સંગ દિલ હો પરી જાદ નર્મ હો,
જર વોહ હય જીસકો દેખકે ફૌલાદ નર્મ હો,
જો હય સો હો રહા હય સદા મુબતિલાએ જર,
હર એક યહી પુકારે હય દિનરાત હાએ જર. ૫

૫ સોનુ આપતાં વીરઅને ઉસ્તાદ નરમ પ છેડે, તેમજ શત્રુ પણ નરમ થઇ જાયછે- સ્વરુપવતી સુંદરીપાંપાણમય હૃદયી પણ એની આગળ નરમ થઇ જાયછે એ તે જણસ છે કે જેની આગળ પોલાદ પણ નરમ થઇ જાયછે જે છે તે એનીજ પાછળ દીવાના થઇ રહેછે દરેક હાય હાય કરી એનુજ નામ રેછે ૨

કપડે પે ગર લગા હય તિલાઇ મુકવાબતુન,
મંય ઉસકે તાર તારકી સારીફ કેયા લીખું,
હો દસ્તરસ તો ચાર ઇસાકકે કો કયા લીખું,
મેરેલી દિલમે હય કે મેં યહી ઉસકો છાંમલું;

જો હયસો હો રહા હય સદા સુબતિલાએ જ,ર,
હર એ યહી પુકારે હય દિનરાત હાએ જ,ર. ૬

૬ કપડાં પર જે સોનેરી ફીત લગાડી હોય જેના તાર તારની તારીફ શું કરવામાં આવે ? જો મારોજ ત્યાં હાથ પહોંચતો હોય તો ચાર ઉચકકાને શું લખું ? મારા પણ હૃદયમાં એજછે કે હુ તેને છીનવી લઉં. જે છે તે સદા એની પાછળ દીવાનો થઇ રહ્યો છે. અને દરેક એનુજ નામ રટ્યા કરે છે,

જા લોગ રૂમ શામમેં જ,રકો કમાતે હંય,
માચીન ચીન જ,રકે જહાજ, આતે જાતે. હંય;
દખ્ખનસે ,જરકે વાસ્તે સબ યાંકો આતે હંય,
ઔર યાંકે ,જરકે વાસ્તે દખ્ખનકો જાતે હંય;
જો હય સો હો રહા હેય સદા સુબતિલાએ જ,ર,
હર એક યહી પુકારે હય દિનરાત હાએ જ,ર. ૭

૭ રૂમશામ સુધી લોકો સોનું કમાવા જાય છે. ચીન માચીન સુધી સોનાં માટેનાંજ વ્હાણુ આવે જાય છે. દક્ષીણુ તરફથી પૈસા કમાવા માટે આ બાજુ આવે છે અને સોના માટે અહિના દક્ષીણુ તરફ જાય છે. જે સોના પાછળજ ભટકેછે. અને એનુંજ નામ પોકાર્યા કરે છે.

અબ જીનકે ઘરમેં ઢેર હંય સોનેકે દામકે,
હર એક ઉમીદ,વાર હંય ઉન્કે ગુ,લામ કે;
સબ મિલકે પાંઉં ચુમે હંય ઉસકે ગુ,લામકે,
કયા રૂતબે હંય તિલાએ ગ,લયહિસ્સલામ કે;
જો હય સો હો રહા હય સબ સુબતિલાએ જ,ર,
હર એક યહી પુકારે હય દિનરાત હ,એ જ,ર. ૮

૮ હવે જેઓનાં ઘરમાં ગીનીઓનાં ઢગ લાગેલ છે. તેમની નોકરીમાં દરેક-કોઇ ઉમેદવાર રહેછે. સર્વે, કોઇ તેઓનાંજ ગુલામનાં પગો ચુમવા લાગી જાય છે. સોનાને લોકોનું બધું માન લોકો આપે છે..જે છે તે સોના પાછળજ દીવાનો થઇને ભટકે છે. અને દરેક એનાજ નામની ,બુમો ,પાડે છે.

કિતનોકે દિલમેં ધુન હય કે જ.રહી કમાઇએ,
કુછ :ખાઇએ ખિલાઇએ ઔર કુછ બનાઇએ;
કહેતા હય કોઇ હાએ કહાં જ.ર કો પાઇએ.
ક્યા કીજે જહર ખાઇકે ઔર મરહી જાઇએ,
જો હય સો હો રહા હય સદા મુબતિલાએ જ.ર;
હર એક યહી પુકારે હય દિનરાત હાએ જર. ૯

૯ કેટલાકનાં દીલોમાં એજ લાગેલું છે કે પૈસોજ કમાવવો. કંઈ ખાવું ખવડાવવું અને કંઈ બનાવવું કોઇ તો હાય કરી કહે છે કે સોનું ક્યાંથી મેળવવું ? એને માટે શું કરવું ? ઝેર ખાઇ મરી જવું જોઇએ જે છેતે એનીજ પાછળ દીવાના થઈ ભટકે છે અને દરેક એનેજ માટે હાય વોય કરે છે.

સોના અગરચે જર્દ હય યા સુર્ખ ફામ હય,
લેકીન તમામ ખ.લ્કકો ઉસ્સેહી કામ હય;
સબમેં જ્યાંદા હુસ્નકી ઉલફતકા દામ હય.
જ.ર વોહ હય જીસકા હુસ્ન ભી અદના ગુલામ હય.
જો હય સો હો રહા હય સદા મુબતિલાએ જ.ર,
હરએક યહી પુકારે હય દિન રાત હાએ .જર. ૧૦

૧૦ સોનું જો કે પીળું અથવા લાલ હોય, પરંતુ સર્વ દુનીઆનાં તેનાથીજ કામ ચાલે છે. સર્વથી વધારે ખુબસુરતીની મ્હોબતનાં પૈસા છે. સોનું તે છે કે જેનો સ્વરૂપ પણ એક ગુલામછે. જે છેતે સદા સોના પાછળ ભટકેછે. દરેક એનુંજ નામ રટયા કરે છે.

હોતી હંય .જરકે વાસ્તે હર જા ચઢ.ાઇઆં,
કટતે હંય હાથ પાઉં ગલે ઔર ક.લાઈઆં;
બંદુકેં ઔર હય કહીં તોપેં લગાઇયાં,
કુલ .જરકી હો રહી હય જહાંમેં લડ.ાઇયાં;
જો હય સો હો રહા હય સદા મુબતિલાએ .જર,
હર એક યહી પુકારે હય દિન રાત હાએ .જર. ૧૧

૧૧ સોના કાજે દરેક તરફ ચઢાઇઓ થાય છે. અને પગ

હાય ગળાંઓ કપાયછે. કોઈ જગ્યાઓમાં તો બંદુકો અને કયાંએ તોપો લગાવીછે. સમ્પૂર્ણ જગતમાં સોના માટેજ લડાઇઓ થઈ રૂહીછે. જે છે તેનોજ દીવાનો થઇ ભટકેછે. દરેક એનાંજ નામની બુમો મારે છે,

જીતની જહાંમેં ખલ્ક હય કયા શાહુ કયઃ વઝીર,
પીરો મુરીદ મુફલીસો મુહતાજ ઔર ફકીર;
સબ હંચગે જરકે જાલમેં જી જાનસે અસીર,
કયા કયા કહું મેં ખુબીઆં જરકી મીયાં નઝીર;
જો હય સો હો રહા હય સદા મુબતિલાએ જર,
હર એક યહી પુકારે હય દિન રાત હાએ જર. ૧૨

૧૨ દુનીયામાં બાદશાહ અથવા પ્રધાન પીર મુરીદ ગરીબ અને લાચાર સર્વે પૈસાની જાતમાં કેદી થઈ પડેલા છે. મીયાં નઝીર હું સોનાની કઈ કઈ ખુબીઓનું વર્ણન કરૂં ? જે છે તે એનાજ પાછળ દીવાના થઈ ભટકે છે. દરેક એનાજ નામની હાય ! હાય ! કરે છે.

ફનાયે જહાં.—દુનિયાનો નાશ. ૧૨

ગર તાજ સરપેરખકર અફસર હુવા તો ફિર કયા,
ઓર બહેરે સલતનતકા ગૌહર હુવા તો ફિર કયા;
માકે અ.લમ મરાતિબ પુરજર હુવા તો ફિર કયા,
નૌબત નશાં નકારા દરપર હુવા તો ફિર કયા;
સબ મુલ્ક સબ જહાંકા સરવર હુવા તો ફિરકયા. ૧

૧ માથા ઉપર મુગટ રાખી રાજ્યનો અમૂલ્ય હિરો થઇ પડયો અથવા ઉચા હોદાઓ મેળવી ડંકા અને ઝુંડાઓ દરજા ઉપર રાખ્યા અથવા તમામ દુનિયાનો બ્હાલો થઈ પડયો તો પણ શું થયું?

રખ કરકે ફોજો લશકરકી સલતનત પનાહી,
ફેરી દુહાઇ અપની લે માહતા બમાહી;

જબ અનાકર ફનાકી સરપર પડી તબાહી,
ફિર સર રહાં ન લશકર ન તાજો બાદશાહી;
દારા જમો સીકંદર અકબર હુવા તો ફિર કયા. ૨

૨ લશકરો રાખી રાજ્ય ચલાવ્યું અને આકાશથી તે પાતાળ સુધી હુકુમત બજાવી; પરંતુ જ્યારે નાશની તબાકી શીર ઉપ પડી; ત્યારે માથું અને રાજ્ય મુગટ રહેવા પામ્યાં નહી. જો કે દારા જમશેદ એલેકઝાન્ડર ધીગેરે અકબર તેઓ હોય તો પણ શું થયું?

યા જાતમેં કહાયે નામી અસીલ જાતી,
જમશેદ ફરકે પોતે નવશી રવાંકે નાતી;
થે આપ મિસો ફલ્હા ઔર ફોજથી બરતી,
જબ ચલ બસે તો કોઇ ફિર સંગ થા ન સાથી;
મુલ્કો મકાં ખજાના લશકર હુવા તો ફિર કયા. ૩

૩ ઉંચ વર્ણમાં કહેવડાવ્યા અને શમશેદ તથા નોસીરવાનાની જાતનાં થયા અને પોતે વરરાજા રૂપી થઇ લોકોને જાનૈયા બનાવ્યા; પણ જ્યારે અહીંથી મુકામ ઉઠાવ્યો; ત્યારે કોઈ સગે ન આવ્યું જો દેશ, ખજાનો મુલક હોય તો પણ શું થયું ?

યા રાજબંસી હોકર દુનિયામેં રાજ પાયા,
ચીતોડ ઘઢ સિતારા કાલીંજરા બનાયા;
જબ તોપને અજલકે આ મોરચા લગાયા,
સબ ઉડ ગએ હવા પર કોઈ ન કામ આયા;
ગઢ કોટ તોપ ગોલા લશકર હુવા તો ફિર કયા. ૪

૪ અથવા રાજવંશી થઈ દુનિયામાં રાજ્ય મેળવ્યું અને ચિતોડ ગઢ, સતારા, કાલીંજર વસાવ્યું; પરંતુ જ્યારે તોપનાં કાળે આવી મોરચો બાંધ્યો; ત્યારે સર્વે હવા ઉપર ઉડી ગયા કોઇ ચીજ કામ ન આવી પછી તો તોપ ગોળા ગઢ કોટ હોય તો પણ શું થયું

કિતને દીનોં રહે ગુલથા નવ્વાબ હંય રહે ખાં હંય,
રહે ઇન્નેં પંજ હજારી રહે આલી ખાન્દાં હંય;
જાગીરો માલો મનં સબ ગો બાજે ઇન્હે યાં હંય,

દેખા તો એક ઘડીમેં ન નામ, ન નિશાં હુંય;
દો દિનકા શોર ચરચા ઘર ઘર હુવા તો ફિર કયા. ૫

૫ કેટલા દીવસોએ શબ્દ સંભળાતો કે ખાન અને નવાબ અને આવીખાનદાન પંજહજારીનાં છોકરા થાયછે. જાગીર માલ અને અધિકાર જોકે તેઓને ત્યા છે; પરંતુ જ્યારે જોયું ત્યારે એક ઘડીમાં નામનીશાન મટીજાયછે આ બે દિવસનો ગુમારો, પડયો જેથી શુ થઈ ગયું. ?

કહેતા થા, કોઈ દેખો યહે હય, અમીર ખાં જી,
ફિર કિસ્કે મીર ખાં જી, કિસ્કે વજીર ખાં જી;
પંજા, ઉઠા, કજાકા જબ આકે શેર, ખાં, જી,
ઔર યહે હુંય ખાન ખાનાં ઔર યહે હુંય શેર ખાંજી;
ઉમ્દાગની તવંગર બાજર હુવા તો ફિર કયા. ૬

૬ કોઇ કહેતો કે આ અમીરખા છે પછી કોના મીરખાં અને વજીરખાં જ્યારે, કાળનો પંજો ઉઠયો; ત્યારે તે સમયે શેરખાજીનુ નામ રહી ગયું. પૈસાદાર તવંગર વેપારી ચયો તો પણ શુ થયું ?

કહેતા થા કોઈ ઘોડા હય નામદાર ખાં કા,
યહે પાલકી, યહે હાથી હય જુલફિકાર ખાં કા;
આયા કદમ અજલકે જબ તીસમાર ખાં કા,
ફિર ભી કહીં ન દેખા ફિર શહે સવાર ખાં કા;
અપ્પાનો મેગ ડંબર, દરપર હુવા તો ફિર કયા. ૭

૭ કોઈ કહેતો હતો કે આ નામદારખાનો ઘોડો છે અને આ પાલકી તથા હાથી જુલફિકારખાનનુ છે, પરંતુ જ્યારે કાળના તીસમારખાનો પગ આવ્યો પછી ઘોડા ઉપર બેશનારને જોવામા ન આવ્યો મેઘડંબર તેઓ ઘર દરવાજે થયું તો શું થયું ?

કહેતા થા કોઇ દેવડી હય ખાન મહેરબાંકી,
યહે બાગ યહે હવેલી હય મહેલ દાર ખાં કી;
જબ રાજને કજાકે કરની બસુલી ટાંકી,
એક ઇટભી ન પાઇ હરગિજ કિસી મકાંકી;
રંગીં મહલ સુનેહરા ઘરદર હુવા તો ફિર કયા, ૮

૮ કોઇ કહેતો હતોકે આ દેવડી ખાન મહેરખાનની છે. અને આ બગીઓ તથા હવેલી મહેલદાર ખાનની છે. જ્યારે કાળના રાજાએ ખોદાવી નાંખવાનો હુકમ આપ્યો; ત્યારે એક ઈંટ પણ તે ધરની જોવામાં ન આવી. રંગીન મહેલ અને સુનેરી ઘર થયા તો પણ શું થયું. ?

કિતનોને બાદશાહી ક્યા ક્યા ખિતાબ પાયા,
મોહરેં બડી ખુદાઇ સિકકા બડા બનાયા;
જબ આનકર ફનાને નામો નશાં મિટાયા,
વોહ નામ ઔર વોહ સિક્કા ઢુંઢા કહીં ન પાયા;
દો દિનકા મહોર છાપા દરપર હુવા ફિર કયા. ૯

૯ કેટલાકોએ તો રાજ્યના કેટલાક મ્હોટા મ્હોટા ખિતાબનાં પુછડાં મેળવ્યા અને મ્હોટી મ્હોટી મ્હોરો (સ્ટેંપો) બનાવી સીક્કાઓ મ્હોટા મ્હોટા બનાવ્યા; જ્યારે કાળે આવી તેમના નામ નિશાનનો નાશ કર્યો ત્યારે તે નામ અને સીકકા શોધ કરવા છતાં જડયા નહી બે દિવસ માટેના મહોર સીકકા દરવાજા ઉપર થયા તો પણ શું થયું. ?

જાગીરમેં કિસીને જરરેજ મુલક પાયા,
ગર બંન્દોબસ્ત અપના નજમીનસંક બિછાયા;
લે કર સનદ અજલકા જબ ફોજદાર આયા,
એક દિનમેં હુકમ હાસીલ સબ હો ગયા પરાયા;
હાંસી હિસાર ઠઠ્ઠા ભકકર હુવા તો ફિર ક્યા. ૧૦

૧૦ કોઇએ જાગીરમાં સોના જેવો દેશ મેળવ્યો અને તેની ઉપર પોતાના નામનો બંદોબસ્ત ચલાવ્યો; પણ જ્યારે મોતનો ફોજદાર સનદ લઈ હાજર થયો: ત્યારે એકજ દિવસમાં મેળવેલો હુકમ પરાયો થઇ પડયો. કોટ અને કીલ્લાની અંદર થયો તો પણ શું થઇ થયું. ?

કહેતાથા કોઈ લશકર હય તુરરે બાજ ખાં કા,
રહે ખયમા શામયાના હય શહેનવાજ ખાં કા;
આયા કટક અજલકે જબ યક્કાબાજ ખાં કા,

સરભી કહીં ન પાયા ફિર સર ફરાજ ખાં કા;
સરદાર મીર બખ્શી બઢકર હુવા તો ફિર ક્યા. ૧૧

૧૧ કોઈ કહેતો હતો કે આતુરરેખાજખાંનું લશ્કર છે અને આ તંબુ તથા શામિયાનો શાહેનવાજખાનનો છે; પણ જ્યારે કાળને ખાન સામે આવ્યો; ત્યારે તો સરફરાજખાનનું શીર પણ જોવામાં આવ્યું નહિ. સરદાર મીર બખ્શીથી પણ વધારે અધિકાર મેળવ્યો તો શું થયું ?

હાથીપેં ચઢકે નિકલે યા ખાસે ઘોડે ઉપર,
યા નાલકી સમાલી યા પાલકીકી ઝાલર;
યા લે સુરાહી હુક્કા દૌડે જલેબ અન્દર,
જબ આ અજલ પુકારી સાહબ રહા ન નોકર;
આકા હુવા તો ફિર ક્યા નોકર હુવા તો ફિર ક્યા. ૧૨

૧૨ હાથી અથવા ઘોડા ચઢીને નીકળ્યા યા પાલખીની ઝાલર સંભાળી લીધી અથવા કુંજો હુકકા લઇને દોડયા; પરંતુ જ્યારે મત્યુ આવ્યું; ત્યારે સાહેબ અને નોકર કોઇ પણ રહેવા પામ્યા નહી. પછી માલેક અને નોકર થયો તો પણ શું થયું ?

યા લેકે એક કલમદાં ઔર રખ કલમકો સરપર,
જોડે હિસાબ લાખોં ચહેરે લિખે સરાસર;
જબ ઉમ્રકી કચેહરી ઝાંકી કઝાને આકર,
ફિર આપ ન કલમદાં કાગજ રહા ન દફતર:
મુન્શી વકીલો દીવા મરમર હુવા તો ફિર ક્યા. ૧૩

૧૩ હાથમાં કલમદાન લઇ કલમને કાનમાં ખોંચી લાખોના હિસાબો કર્યાં, પરંતુ જ્યારે ઉમરની કચેરીમાં મૃત્યુએ ડોકીયું કર્યું; ત્યારે પોતે, કલમદવાત તેમજ કાગળ એમાંથી કશુંએ રહેવા પામ્યું નહીં મુન્શીવકીલ દીવાન તેઓ થયા તો પણ શું થયુ ?

યા લે કજાકી ખીદમત હો બયઠે આપ કાઝી,
મહેજર કબાલા લીખે કઝીએ ચુકાએ શરઇ;
એ અલામને કજાકા જબ આ ફના પુકારી,
ફિર મહકમા ન ઝઘડા કાઝી રહા ન મુફતી;

કોઠા લપેટ દુરરા દરપર હુવા તો ફિર કયા. ૧૪

૧૪ કાજીથઈ કજાત લઇ લીધી, અને દબાલાઓ લખી લડાઇઓ સુકવી; પરંતુ જ્યારે મોતે આવી; સાદ આપ્યો પછી કાજી મુફતી ઝગડો કાંઇ પણ રહેવા પામ્યું નહીં. ચાબકા કુરરા મોટીઓ રાખી તો પણ શું થયું?

કોતવાલ બનકે બયઠા યા સદર હો મુકરર,
ફાસિક ડરે હજારાં ઔર ચોર કાંપે થર થર;
આયા કજાકા મર્ધા જીસદમ છડી ઉઠા કર,
કુતવાલી ઔર સદારત સબ ઉડ ગઈ હવા પર;
દો દિનકા ખોફો ખતરા ઔર ડર હુવા તો ફિર કયા ૧૫

૧૫ કોટવાલ થઇ બેઠો અથવા સદર થઇ ગયો જેનાંથી ગુનેહગારો ચોરો ધ્રુજવા લાગી ગયા; પરંતુ જ્યારે મૃત્યુનો દૂત આવી પહોંચ્યો; ત્યારે કોટવાલી અને સદારત હવા ઉપર ઉડી ગઇ. આ બે દિવસ માટે રોબદોબ કર્યો તો પણ શું થયું?

કહેતે થે કિતને હમતો હય જાતમેં કલાંજી,
હમ શેખ હમ મુગલ હંય હમ હંય પઠાન હાંજી;
જીસદમ કજા પુકારી અબ ઉઠ ચલો મીયાં જી,
ફિર શેખજીન સૈયદ મિરજા રહે ન ખાં જીઃ
જાતો હસબ નસબકા જૌહર હુવા તો ફિર કયા, ૧૬

૧૬ કેટલાકો કહેતા હતા કે અમો જાતનાં મ્હોટા છીએ શેખ, મુગલ અને પઠાણ છીએ; પરંતુ જ્યારે મૃત્યુએ આવી બુમ મારી કે મીયાંજી હવે ઉઠો પછી શેખસૈયદ મીરજા અને ખાં કોઇ પણ રહેવા ન પામ્યા પોતાની જાતમાં હિરારૂપે થયો તો પણ શું થયું?

યા લેકે જર જહાંમેં કરને લગે તિજારત,
યા સેઠ બનકે બયઠે ખાસી બના ઇમારત;
ખોલી કજાને અખિયાં જબ કરકે એક ઇશારત,
સબ કોઠી ઔર દુકાને કરડાલી દમમેં ગારત;
મલો મકાં જવાહિર ઔર જર હુવા તો ફિર કયા. ૧૭

૧૭ પૈસો લઈ દુનિયા માટે વેપાર કરવા લાગ્યા અથવા એક

મહાન્ ઈમારત બનાવી શેઠ બની બેઠા; જ્યારે એક ઇશારા સાથે મૃત્યુએ બાંહી ખોલી ત્યારે એક દમમાં જર અને જેવર ઘર અને બારનો નાશ કરી નાંખ્યો. ઘરબાર અને જેવર થયા તો પણ શું થઇ ગયું. ?

યા હો સીપાહી બાંકા તિરછા બડા કહાયા,
બલદાર બાંધ ચીરા તુરરેકો ઝગ્ર મગાર્યો;
એતોંમેં જાકે કુદા લાખોંકે તંઈ ભગાંયા,
જબ મુંહ અજલકા દેખા ફિર કુછભી બન ન આયા;
યકતા શુજાઅ. બહાદુર સફદર હુવા તો ફિર કયાં. ૧૮

૧૮ વાંકા સીપાઈ થઇ મ્હોટા કહેવાયા, માથા ઉપર વળદાર પાઘડી બાંધી તુરરાને ઝગમગાવ્યો એતરોમાં જઈ કુદયો અને લાખોને ન્હસાડયા; પરંતુ ત્યાં કાળનું મોઢું ભાળ્યું; ત્યારે કંઇ બની શકયું નહી. સુરમો શુરવીર બહાદુર થયો તો પણ શું થયું ?

ઘોડા. ઉઠાકે હુઆ ફોજોમેં હો દિલાવર,
મારે તુ પંચે ભાલે ખાઇ કટાર જમધર;
મારા કજાને ભાલા જીસદમ ફનાકા આકર,
ફિર મરદુમી શુજાઅત સબ હોગઈ બરાબર;
ખુદૌ સલાહ ચલતા બકતર હુવા તો ફિર કયા. ૧૯

૧૯ ઘોડાને એડ બતાવી લશકરોમાં જઈ પડયો બંદુક ફોડી ભાલાઓ લીધા કટાર બાંધી, પરંતુ જ્યારે મૃત્યુએ પોતાનો ભાલો માર્યો? ત્યારે શુરવીરતા અને મરદુમી બરાબર થઇ ગઇ. પછી બખતર પહેર્યું તો પણ શું થઈ ગયું ?

યા ખાના જંગી લડકર ખાયા બદનમેં ટાંકા,
મુછોંકો તાવ દેકર સૌ ફુર્ત દાંતે હાંકા;
જમ ઘુર કર કજાકે બાંકેને આકે ઝાંકા,
ટેઢા રહા ન તિરછા ગંડા રહા ન બાંકા;
તેગા. સિપર કરાબીં જમધર હુવા તો ફિર કયા. ૨૦

૨૦ લડી ઝઘડી લાગી ખાધું. અથવા શરીર ઉપર લગાવ્યું

અને મુછો ઉપર તાવ આપી ધૂત ધાત કર્યું; પરંતુ જ્યારે મૃત્યુએ ઘુરીને જોયું; ત્યારે વાંકુ સીધું કંઈ રહેવા પામ્યું નહિ. તલવાર ઢાલ જમેયો હોય તો પણ શું થયું. ?

યા હો હકીમ હાજીક, કરને લગા તબાબત,
મુરદોંકે તઈ જીલાયા ઈસાકી લી કરામત;
ખોલે મરજ હજારોં ધોઇ હરએક જહમત,
જબ આઇ સરપે અપને ફિર કુછ ચલી ન હિમ્મત;
લુકમાન યા ફલાતું આ કર હુવા તો ફિર કયા. ૨૧

૨૧ મહાન્ હકીમ થઈ દવાઓ કરવા લાગ્યા અને મુડદાઓને જીવતદાન આપી જીસસક્રાઇસ્ટનું ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરી લીધું અને દરેક રીતના દુઃખો દૂર કરી હજારો દર્દી સારા કર્યા; પરંતુ જ્યારે પોતાના માથા ઉપર આવી; ત્યારે કાંઈપણ ચાલ્યું નહીં. અહીં આવી લુકમાન અને ફલાતું રૂપી થયો તો પણ શું થયું. ?

યા હો નુજુમી કામિલ તારોંકો છાન ડાલા,
સુરજ ગહન બિચારે ચંદર ગહન નિકાલા;
બુર્જો સિતારે બાંધે એહ કામકો સંભાલા,
જબ વકત અપના આયા ઉસ વકતકો ન ટાલા;
જોતિશ નુજુમ પંડિત પઢકર હુવા તો ફિર કયા. ૨૨

૨૨ જ્યોતિષ વિદ્યામાં પ્રવિણ થઈ ખગોળ વિદ્યાને છાણી નાંખી અને સુર્ય ગ્રહણ વિચારી ચંદ્ર ગ્રહણ કાઢયા તારા અને ગૃહોને બાંધી હુકમો બહાર પાડયા; પણ જ્યારે પોતાનો સમય આવ્યો ત્યારે તેને દૂર કરી શકયો નહીં. પછી જ્યોતિષ વાંચી પંડિત થયો તો પણ શું થયું. ?

યા પઢ કે દો કિતાબેં યા કરકે ઇલ્મ હાસિલ,
યા ભૂત જીન ઉતારે મશહુર હોકે આમિલ;
જબ દેવકા અજલકે સાયા હુવા મુકાબિલ,
સુઘ્ઘા રહા ન સ્યાના આલિમ રહા ન ફાજિલ;
તઅવિજ ફાલ જાદુ મંતર હુવા તો ફિર કયા. ૨૩

૨૩ અથવા બે પુસ્તકો વાંચી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી હુશીયાર થઇ

જીન ભૂત ઉતાર્યા જ્યારે કાળનાં દેવની છાયા સામે આવી ત્યારે મુલ્લાં શ્યાણાઓ અને વિદ્વાન કોઈપણ રહેવા પામ્યા નહિ. પછી તંતર જંતર મંતર અને જાદુ કરનારો થાય તો પણ શું થયું. ?

માથેપે ખીંચ ટીલા યા હાથ લેકે માલા,
પોથી બગલમેં દાબી જુન્નારકો સંભાલા;
પુજા કથા બખાની કયા કયા સબ્દ નિકાલા,
કુછ બન સકા ન આયા જબ જાન લેને વાલા;
બેદો પુરાન પઢકર મસ્સર હુવા તો ફિર કયા. ૨૪

૨૪ માથા ઉપર ટીલાં બનાવી અને હાથમાં માલા પકડી બગલમાં પોથી દાબી અને ગળામાં જનોઈ નાંખી પૂજા કીધી અને કેવા કેવા શબ્દો કહ્યા; પરંતુ જ્યારે જીવ લેનારો આવ્યો ત્યારે કાંઈ પણ બની શકયું નહીં. પછી વેદ પુરાણ વાંચીને જ્ઞાની થયા તો પણ શું થયું. ?

યા પીકે મયકિસીને કી અયશ કામ્યિાબી,
લુટા નસેમેં હરજા કર દિલસે બે હિજાબી;
જીસ્દમ કજાસે અપને ઝમકાઇ એક ગુલાબી,
ફિર યહ રહી નસીના ન મસ્તન શરાબી;
એક દમ લબોંપે મયકા સાગિર હુવા તો ફિર કયા. ૨૫

૨૫ કોઇએ શરાબ પી અને એશ આરામ મેળવ્યો અને કોઇએ આબરૂ લુટી. જ્યારે મોતે આવી એક ગુલાબી ગ્લાસ આપ્યો પછી તે શરાબીપણું અને મસ્તી એ સર્વ દૂર થઈ ગયાં તે વખતે હોઠ ઉપર દારૂનો પ્યાલો થયો તોપણ શું થયું. ?

હુસ્નો જમાલ પાકર યા ખુબરૂ કહાયા,
યા ઈશ્કમેં કિસીને જી જાનકો ઘટાયા;
આકર પડા સરોં પર જીસ્દમ અજલકા સાયા,
દોનોંમેં ફિર કિસીકો ઢુંઢા કહીં ન પાયા;
આશિક હુવા તો ફિર કયા દિલબર હુવા તો ફિર કયા. ૨૬

૨૬. ખુબ સુરતી મેળવી ખુબ સુરત કહેવડાવ્યો અથવા કોઇના પ્રેમમા જીવજાન ખપાવ્યો જ્યારે માથા ઉપર મૃત્યુનો દૂત આવી ને

પડયો ત્યારે એ બન્નેમાંથી કોઈ પણ મળી શક્યું નહીં આશીક અને માશુક થયા તો પણ શું થયું. ?

યા હોકે પીર જાદે કરને લગે ફકીરી,
કર કર મુરીદ કિત્નેકી ઉન્કી દસ્ત ગીરી;
જબ પયરહનકી કફની આકર અજલને ચીરી,
સબ ઉડ ગઇ હુવા પર દમમેં મુરીદી પીરી;
મુરશદ ફકીર હાદી રહબદ હુવા તો ફિર કયા. ૨૭

૨૭ પીરજાદા થઈ ફકીરી કરવા લાગ્યા અને કેટલાક મુરીદો બનાવી તેમની મદદ કીધી; પરંતુ જ્યારે મોતે તેના પહેરણુની કફની ચીરી ત્યારે સર્વે મુરીદી અને પીરી એકદમમાં ઉડી ગઈ. મુરશદ, ફકીર રસ્તો બતાવનાર થયા તો પણ શું થયું. ?

યા સર મુંડાકે બયઠે આજાદ હો નવેલે,
યા ખુદ મુંડે કહા કર સૌ રૂપ રંગ ખેલે;
મેલે કીએ હજારોં મુંડે ફકીર ચેલે,
જબ આ ફના પુકારી જા સો રહે એકલે;
તકિયા હુવા તો ફિર કયા બિસ્તર હુવા તો ફિર કયા. ૨૮

૨૮ માથું મુંડાવી આજાદ થઈને બેઠા અથવા પોતે મુડેવા કહાવી હજારો રૂપ રંગ લીધા અને હજારો ચેલાઓ કરી અને ફકીર અને ચેલાને મુડયાં પણ જ્યારે મૃત્યુએ આવી સાદ આપ્યો ત્યારે એકલા જઈને સુઇ રહ્યા પછી બીસ્તર અને તકીયો થયો તો પણ શું થયું. ?

જોગી અતીત જંગમ યા સેવડા કહાયા,
યા ખોલકર જટાકો યા ઘોંટ સર મુંડાયા;
તિરસુલ લે કજાકા જબ વકત સરપર આયા,
ન બાલકોં થાંબા ન આપકો બચાયા;
નાનક કબીર પંથી લીરથર હુવા તો ફિર કયા. ૨૯

૨૯ જોગી, અતીત, જંગમ યા સેવડો કહાવ્યો અથવા જટા ખોલી માથુ દાઢીને મુંડાવ્યુ; પરંતુ જ્યારે મૃત્યુ-ત્રીસુળ લઇ-જમદૂત આવ્યો; ત્યારે બાળકોને પણ બચાવી ન શકયા તેમ પોતે પોતાને

પણ સંભાલી ન શકયા પછી તો નાનક કબીર પંથી ભરથરી થયા તો પણ શું થયું ?

• • યા નેક બનકે બયઠે અચ્છે લગે કહાને,
યા હોકે બદ હર એકકે દિલકો લગે સતાને;
આકર બજે અજલકે જબ સરપે શાદિયાને,
થે નેકો બદ જહાં તક સબ લગ ગએ ઠિકાને;
બહેતર હુવા તો ફિર કયા બદતર હુવા તો ફિર કયા. ૩૦

૩૦ અથવા શ્રેષ્ટ બની સારા કહેવરાવવા લાગ્યા અથવા ભુંડા થઇ દરેકના હૃદયને સતાવવા લાગ્યા જ્યારે મોતનો ડંકો માથ ઉપર વાગ્યો; ત્યારે જે સારા ખરાબ પુરૂષો હતા તે ઠેકાણે લાગ ગયા. પછી સારો અને ભુંડો થયો તો પણ શું થયું ?

કયા હિન્દુ કયા મુસલમાં કયા રિન્દો ગબ્રો કાફિર,
નક્કાશ કયા મુસવ્વિર કયા ખુશ નવીસ શાએર;
જીતને નજીર હૈંય યાં એક દમકે હૈંય મુસાફિર,
રહેના નહીં કિસીકો ચલના હય સબકો આખિર;
દોચારે દિનકે ખાતિર યાં ઘર હુવા તો ફિર કયા. ૩૧

૩૧ શું હિન્દુ અને મુસલમાન તેમજ આઝાદ મજુસી અ કાફર શું તસવીર ખેંચનાર અને કવી થયા. પરંતુ જેટલા નજી છે તેઓ એક દમનાં મુશાફર છે. અહીં કોઇને રહેવું નથ સર્વેને અંતે ચાલવાનું છે. બે ચાર દિવસ માટે અહીં ઘર થયુ તો પણ શું થયું ?

મોત-મૃત્યુ. ૧૪

દુનિયામેં અપના જી કોઇ બહેલા કે મરગયા,
દિલ તંગિયોંસે ઔર કોઈ ઉકતાકે મરગયા;
આકિલથા વોહ તો આપકો સમઝાકે મરગયા;
બે અકલ છાતી પીટકે ઘબરાકે મરગયા,

દુખ પાકે મરગયા કોઇ સુખ પાકે મરગયા;
જીતા રહા ન કોઈ હર એક આકે મર ગયા. ૧

૧. કોઇ તો દુનિયામાં પોતાના જીવને ખુશ કરીને મરી ગયો, અને કોઇ દુઃખે કટાળી મરણ પામ્યો એમાંથી જે સમજદાર હતો તે પોતાને સમજાવી મરણ પામ્યો; પરંતુ જે મૂર્ખ હતો તે પોતાની છાતી પીટી મરણ પામ્યો. કોઇ તો દુઃખી થઈ મર્યો અને કોઇ સુખી થઇ મર્યો જીવતો કોઈ પણ રહેવા પામ્યો નહીં દરેક અહિં આવી મરણ પામ્યા.

દિન રાતરન મચે હુય યહાં ઔર બડી હુય જંગ,
ચલતી હુય નિત અજલકી સિનાં ગોળી ઔર તુફંગ;
જીસ્કા કદમ બઢા વોહ મુવા વહીં બે દિરંગ,
જો જી છુપાકે ભાગા તો ઉસ્કા હુવા યહે રંગ;
વોહ ભાગતેમેં તેગો તબર આકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઈ હરએક આકે મર ગયા. ૨

૨ રાત દિવસ રણ મચ્યું છે અને મહાન્ લડાઇ ચાલુ છે. જેમાં મોતની ગોળી અને તીર ચાલે છે. જેણે કદમ આગળ કાઢયો કે તેજ સમય મુરદો થઇ પડયો, જે જીવ સંતાડી ન્હાસવા ગયો તેનું છેવટ એ આવ્યું કે ન્હાસતામાં ભાલો ખાઈ મરણ પામ્યો. કોઇ પણ જીવતો રહયો નહિ અહીં આવી મરણ જ પામી ગયો.

પયદા હુવે હંય ખલ્કમેં અબ જીતને જુજ. વકુલ,
યા ચુપ ગુજારી ઉમ્ર વયા ધુમકર ચહલ;
જબ આન કર ફનાને ખિલાયા અજલકા ગુલ,
કામ આઈ કુછ કિસીકો ખમોશી ન શોરો ગુલ;
ચુપકે કોઇ મુવા કોઇ ચીલ્લાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઈ હરએક આકે મર ગયા. ૩

૩ દુનિયામા જેટલું કાંઈ પેદા થયું છે તેઓ ચુપકીદી પકડીને બેઠા અથવા આમ તેમ ફરીને દિવસો કાપ્યા; પણ જ્યારે કાળે પોતાનો ફુલ ખીલવ્યો તે સમયે તે ચુપકીદી અથવા બુમ કાંઇ પણ કામે ન આવી કોઇ બુમ મારી અને કોઇ ચુપકીદી

પકડી મરણ પામ્યો. કોઇ પણ જીવનો ન રહ્યો. સર્વે કોઇ આવીને મરણ પામી ગયા.

ગર લાખ અશરતોંસે હય દિલમેં રહે ધૂમધામ,
યા સૈ મુસીબતોંસે હુવા ગમકા અજદહામ;
આખિરમેં જબ અજલને કિયા આનકર સલામ.
ગમમેં કિસી હસીંકે કોઇ હોગયા તમામ.
કોઇ હુર પરિયાં છાતિસે લિપટાકે મરગયા,
જીતા રહા ન કોઇ હરએક આકે મર ગયા. ૪

૪ જો કે લાખો એશઆરામની હૃદયમાં ધુમ ધામ છે અથવા સેંકડો દુઃખોથી મારા ઉપર બેચેનીનો પર્વત તુટી પડયો પણ છેવટમાં જ્યારે મૃત્યુએ આવી સલામ કરી; ત્યારે કોઇ કોઇના સ્વરૂપમાં પોતાનું જીવ છોડી ગયો અને કોઇ હુરપરીયોને છાતી સાથે ચાંપી મરણ પામ્યો જીવતો રહેવા પામ્યો નહી. સર્વ કોઇ આવીને મરણ પામ્યા.

પઢ.કર નમાજ, કોઈ રહા પાક બા વ.જુ,
કોઈ શરાબ પીકે ફિરા મસ્ત કુબકૂ.
નાપાકી પાકી મૌતકે ઠહેરી ન રૂબરૂ.
કોઈ ઈબાદતોંસે સુવા હોકે સુર્ખ રૂ.
નાપાક ફસિયાહ ભી પચતાકે મર ગયા.
જીતા રહા ન કોઇ હરએક આકે મર ગયા. ૫

૫ કોઈ વજુકરી પાક થઇ નમાજ પઢી અને કોઇ શરાબ પી ગલી ગલી ભટકયો. નાપાકી અને પાકી મૃત્યુ પાસે ઉભા રહેવા ન પામ્યા. કોઈ તો ખુદાની બંદગી કરી પવિત્ર થઇને ગયો અને કોઈ અપરાધોમાં પડી નાપાકી સાથે કાળે મોઢે ગયો. એમાંથી કોઈ પણ જીવતો રહેવા ન પામ્યો, દરેક આવી મરણ પામ્યા.

કર દિલકે આઇનેકે તઈ સાફ એકબાર,
કરદે કુલુબ દિલપે કીયા અપને આશકાર.
જબ પીકને અજલકે કીયા આનકર પુકાર.
કામ આઇ રૌશની ન કરામાતકી બહાર.

.કામિલ ફકીર ખલ્ક.મેં કહેલાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઇ હરએક આકે મર ગયા. ૬

૬ હ્રદયની આરસીને એક વખતે સાફ કરી અને પોતાનાં હ્રદયને ચમત્કાર રૂપી બનાવી પ્રવીણ થઈ ગયો; પણ જ્યારે મૃત્યુ દુતે આવી અવાજ આપ્યો; ત્યારે તે પ્રકાશ અને ચમત્કાર કાંઇ પણ કામે ન આવ્યો. પવીણ ફકીર કહાવી મરણ પામ્યો કોઇપણ જીવનો ન રહો. સર્વે કોઈ આવીને મરણ પામ્યા.

બિલફર્જ. ગર કીસીકો હુઇ યાદ કીમીયા,
યા મુફલીસીમેં એકને .ખુને જીગર પીયા.
કોઇ .જયાદા .ઉમ્રસે એકદમ નહીં જીયા.
સુખી કિસીને રોટી ચબા .ગમમેં જી દીયા.
ક.લિયા પુલાવ .જર્દા કહીં ખાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઇ હરએક આકે મર ગયા. ૭

૭ વિચારી લો કે જો કોઇને કીમીયા યાદ હોય અથવા એક ગરીબાઇમાં પોતાનું હ્રદય દુઃખી કર્યું; તેમજ કોઇ વધારે ઉમરે પહોંચ્યો; પરંતુ એક દમ પણુ ન જીવ્યો અને કોઇએ સુખી રોટલી ચાવી દુઃખે જીવ આપ્યો; ત્યારે કોઈ પુલાવ કલીયો જર્દો ખાઈ મરણ પામ્યો. જીવતો કોઇ પણ રહેવા ન પામ્યો સર્વે કોઇ આવી મરણ પામ્યા.

પહેના લિબાસ .ખુબ અગર ઇ.ત્રકા ભરા,
યા ચીથડે.ાંકી ગુદડી કોઇ ઓઢ. કર મરા;
આ.ખિરકો જબ અજલકી ચલી આન કર હવા,
પુલેકી ઝોંપડી.કો કોઇ છોડ. કર મરા;
બ.ગો મકાં મ.હલ કોઈ બનવાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઇ હરએક આકે મર ગયા. ૮

૮ અત્યંત અત્તર લગાડી કપડાં પહેર્યાં અથવા કોઇએ ચીથરાઓની ગોદડી પહેરી; પરંતુ જ્યારે મોતની હવા ચાલી ત્યારે કોઇ તો ઘાસની ઝુંપડી છોડીને મરણ પામ્યું અને કોઇ બગીચાઓ મહેલ બનાવી મરણ પામ્યો. રહેવા કોઇ પામ્યો નહી. સર્વે આવી મરણ પામ્યા.

ગેસુ- બઢાકે કોઇ મશાયખ હુવા યહાં,
યા બેનવા હો કોઈ હુવા ખુદ મુંડા યહાં;
જબ સુરશદે અજલકા કદમ આયા દરમિયાં,
કોઇ તો લંબી દાઢી લીએ હો ગયા રવાં;
પુંછેં ભવેં તિલક કોઇ મુંડવાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઇ હરએક આકે મર ગયા ૯

૯ કોઈ તો માથા ઉપર વાળ વધારી મશાએખ થયો અથવા માથું મુંડાવી ફકીર થયો; પરંતુ જ્યારે કાળનાં ગુરુનો કદમ વચમાં આવ્યો તેમાં કોઇ તો લાંબી દાઢી લઇને રવાને થઇ ગયો અને કોઇ મુછો નેણ તીનક મુંડાવી મરણ પામી ગયો. જીવતો કોઇ પણ ન રહેવા પામ્યો સર્વ કોઈ આવીને મરણ પામ્યા.

ગર એક બે વિકાર હુવા એકકદ્ર દાર,
સરપર લગા જબ આનકે તેગે અજલકા વાર;
બેકદ્રી કામ આઇ કિસીકા ન કુછ વિકાર,
થા બે હયા સો વોહ તો મુવા ખોકે નંગો આર;
ઔર જીસકો શર્મથી સો વોહ શરમાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઈ હર એક આકે મર ગયા. ૧૦

૧૦ જો એક બેકદર થયો અને એક કદરદાન પુરૂષ થયો; પણ જ્યારે તેઓનાં માથા ઉપર મોતની તરવારનો વાર પડ્યો. ત્યારે બેકદરી અથવા વદર કાંઇપણ કામે ન આવ્યું. જે હૈયાફૂટો હતો તે તો પોતાની શરમ–આબરૂ ખોઈને મરણ પામ્યો અને જેને શરમ હતી તે તો શરમાઇને મરી ગયો. જીવતો કોઇ ર્હ્યો નહીં દરેક આવી મરણ પામ્યા.

કોઇ હુડી ચાબતા થા કોઇ સુઠ ઔર મટર,
જીસદમ કઝાને હાથમેં લી તેગ ઔર સિપર;
કામ આઈ કુછ ફકીરી ન કુછ તખ્તકે ઔર છતર,
રહે ખાક પર મુવા વોહ મુવા તખ્તકે ઉપર;
શી જયસી જીસકી કદ્ર વોહ બતલાકે મર ગયા,

જીતા રહા ન કોઇ હર એક આકે મર ગયા. ૧૧

૧૧ કોઈ મોતી ચાવતો તો કોઇ દાળ ચાંવલ; પણ જ્યારે કાળે પોતાના હાથમાં તરવાર લીધી; ત્યારે તખ્ત છતર અને ફકીરી કાંઇ પણ કામે ન આવી. આ ધુળ ઉપર પડયો અને તે તખ્ત તથા છતર ઉપર પડયો. જેની જેવી કદર હતી તે બતાવી મરણ પામ્યો. જીવતો કોઈ પણ રહ્યો નહીં દરેક આવી મરણ પામ્યા.

઼આશિક઼ હો ગર કિસીને કીસી ગુલકી ચાહકી,
મ઼અશુકી઼ કામ આઇ કિસીકી ન ઼આશકી;
ઔર જબ અજલકી દોનોંસે આકર લગની લગી,
઼આશિક઼ને અપને ઇ઼શ્ક઼ બઢા઼નેમેં જાન દી;
દિલબર ભી અપને ઼હુસ્નકો ચમકાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઇ હર એક આકે મર ગયા. ૧૨

૧૨ આશક થઈ કોઇએ કોઈ ગુલની ઇચ્છા કરી; પરંતુ માસુકી અને આશકી કાંઈ પણ કામે ન આવી અને જ્યારે મોતની બન્ને સાથે આવી લગન લાગી. આશકે પોતાની પ્રીતિ વધારવામાં જીવન આપ્યું, માશુક પણ પોતાના સ્વરૂપને ચમકાવી મરણ પામ્યો જીવ તો કોઇ પણ ન રહ્યો. દરેક આવી મરણ પામી ગયા.

કિત્નોમેં બઢ઼કે અયસી બ઼ઢી ઉલફ઼તોંકી ચાહ,
જો જીસ્મો જાન એક હુવે હોકે વાહ વાહ;
઼આશિક઼ મુવા તો મર ગયા માશુક઼ ઼ખ્વાહ મ઼ખ્વાહ,
માશુક઼ મર ગયા તો વોહ઼ ઼આશિક઼ ભી કરકે આહ;
ઉસ ગુલ બદનકી ઼કબ્ર ઉપર જાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઇ હરએક આકે મર ગયા. ૧૩

૧૩ કેટલાકોમાં તો એટલી બધી પ્રીતિ વધી પડી કે જેઓ જાણે એકજ શરીર રૂપી થઇ ગયા; જ્યારે આશક મર્યો ત્યારે તે જોઈ માશુક પણ મરી ગયો અને માશુક મરી ગઈ તો આશક પણ તેની ઉપર જઈ હાય કરી મરણ પામ્યો. જીવતો કોઇ પણ રહ્યો નહીં. સર્વ કોઇ આવી મરણ પામ્યા.

કયા કાલી પીલી શકલકે ગોરે ગુલ .ઓજા.ર,
.આશિક. કોઇ હર ઔર કોઇ મઅ.શુક. તર્હ દાર;
.આકિ.લ હકીમો .આ મિલો ફાજિ.લ રિસાલદાર,
પંડિત નુજુમી વૈદ યે નાદાં યે હોશીઆર;
દો દિનકી શાન હર કોઈ દિખલાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઈ હર એક આકે મર ગયા. ૧૪

૧૪ કાળા પીળા શકલના અથવા સ્વરૂપવાનો જેમાં કોઈ તેઃ આશક અને કોઇ માશુક છે અને કોઇ જંતરમંતર કરનાર, કોઈ સમઝદાર, કોઇ હકીમ, કોઈ રીસાલેદાર, પંડિત, વૈદ્ય, જોશી, નાદા- અથવા હોશીઆર એ સર્વે હુસીયારી બે દિવસ માટે બતાવી મર- પામ્યા. કોઇ પણ જીવતો રહેવા ન પામ્યા દરેક કોઇ આવી મરી ગયા.

કયા ઓછી જા.ત પાતકે અશરાફ કયા નજીબ,
કિ.સમતસે ફુટી કૌડી કિસીકો ન હો નસીબ;
જીસદમ ક.જા.કે હાથને બન્દ આંખકી હ.બીબ,
કયા હોશીઆરો આ.કે.લો દાના વ કયા તબીબ;
કોઈ ખ.જા.ના .ખાકમેં ગડ.વાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઇ હર એક આકે મર ગયા. ૧૫

૧૫ નીચ ઉચ જાતના અથવા અશરાબ કે કમજાત ભાગ્યથી કોઇને ફુટી કોડી પણ ન મળે કે જે સમય મરણનાં હાથે આંખ્યો બધ કીધી તે વખતે સમજદાર, જ્ઞાની, અકલમંદ, દાના અને તબીબ જેમાંના કોઈ તો જમીનમાં ખજાનો દટાવી મરણ પામ્યો એમાં કોઈ પણ જીવતા ન રહ્યા દરેક આવી મરણ પામી ગયા.

મરનેસે પહેલે મર ગએ જો .આશિક.ને .જાર,
વોહ .જીન્દ એ અબદ હુવે તા .હશ્ર બરક.રાર;
કયા કાતિબાને એહલે કલમ .ખુશ નવીસ કાર,
જીતની કિતાબેં દેખતે હો લાખ યા હ.જાર;
કોઇ લિખકે મર ગયા કોઇ લિખવાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઇ હરએક આકે મર ગયા. ૧૬

૧૬ જે આશકો મોતની પહેલાં મરણ પામી ચુક્યા છે તેઓ કયામત સુધી જીવતાજ રહેનાર છે તેમાંના શું સરસ લખનારા કલમના ધણી હોય જેટલી કીતાબો સાખો અને હજારો જુઓછો તેમાંની કોઇ લખી અને લખાવી મરણ પામ્યો, કોઇ પણ જીવતો રહેવા ન પામ્યો દરેક આવી મરી ગયા.

પીરો મુરીદ શાહો ગદા મીર ઔર વ.જીર,
સબ આનકર અજલકે હુવે દામમેં અસીર;
મુફ્લિસ .ગરીબ સા.હિબે તાજો અલમ સરીર,
કૌન ઇસ જહાંમેં જી.ન્દા રહા અય મીયાં નજી.ર;
કોઇ હ.જારેં .અયશકી ઠહેરાકે મર ગયા,
જીતા રહા ન કોઈ હરએક આકે મર ગયા. ૧૭

૧૭ પીર, મુરીદ, બાદશાહ, ફકીર, અમીર, વજીર, એમાંના સર્વ આવી મૃત્યુના શીકાર થઇ પડ્યા ગરીબ, ભીખારી, અથવા બાદશાહ કોઈ પણ મીયાં નજીર કહે છે કે જીવતા રહેવા પામ્યા નથી. કોઈ તો હજારો રીતના આરામ ઉડાવી મરી ગયા તેમાંથી જીવતો કોઇ પણ ન રહ્યો. સર્વે કોઇ આવી મરણ પામી ગયા.

ફકિ.રોંકી સદા—ફકીરોનાં વચન. ૧૫

અટ માર અજલકા આ પહોંચા ટુક ઇસકો દેખ ડરો બાબા,
અબ અશ્ક બહાઓ આંખોંસે ઔર આહેં સર્દ ભરો બાબા;
દિલ હાથ ઉઠા ઇસ જીનેસે બે બસ મન માર મરો બાબા,
જબ બાપકી .ખાતિર રોતે થે અબ અપની .ખાતિર રો બાબા;
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઇ ઘોડે.પર .જીન ધરો બાબા,
અબ મૌત નકા.રા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૧

૧ મૃત્યુનો સમય આવી પહોંચ્યો તેને જોઇ કંઇક ડરે, અને આંખ્યોથી અશ્રુઓ ઢાળી હાય વોય કરો અને આજીવનથી હાથ

જીયકી તમારૂં મન મારીને મરો. પહેલાં તો પિતા માટે રડતા હતા, હવે તમો તમારા માટે રડો. શરીર સુકીને કમર તે કુબડી થઈ ગઇ હવે ઘોડાની ઉપર જીન રાખો કાળનાં નગારાં વાગી ચુકયાં, ચાલવાનો સામાન કરો.

અબ જીનેકો તુમ રૂખસત દો ઔર મરનેકો મહેમાન કરો,
ખયરાત કરો એહસાન કરો યા પૂન કરો યા દાન કરો;
યા પુરી લડુ બનવાઓ યા ખાસા હલવા નાન કરો,
કુછ લુત્ફ નહીં અબ જીનેકા અબ ચલનેકા સામાન કરો;
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઇ ઘોડે પર જીન ધરો બાબા,
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૨

૨ હવે જીવનને રજા આપી મરવાને પરોણા તરીકે બોલાવો શખાવત કરો યા પુન્ય કરો અથવા દાન કરો અથવા પુરી લાડવા હલવો ન બનાવો. હવે જીવનમાં કશું પણ સુખ નથી. હવે ચાલવાનો સામાન કરો. શરીર સુકી કમ્મર કમાન જેવી થઇ. હવે ઘોડા ઉપર જીન ચઢાવો, હવે મૃત્યુનાં નગારાં વાગી ચુકયાં ચાલવાની ફીકર કરો.

દિલ કુટો અપના જીનેસે અબ ઔર ગલેકો મત કાટો,
અબ ચાટ ફનાકી ટુક ચખ્ખો ઔર ખુન કિસીકા મત ચાટો;
ધુન છોડો હિસ્સે બખરેકી ઔર ભાજી અપની તુમ બાટો;
ના કંદ બછેરે કુદ ચુકે અબ ઔર દુલત્તી મત ચાટો;
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઇ ઘોડે પર જીન ધરોં બાબા,
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૩

૩ જીવવા કાજે હૃદયને નહિ કુટો હવે મૃત્યુની લહેજત પણ ચાખો. અને કોઇનો રકત રેડવાથી હાથ ઉચકો. ભાગ પાડવાની ધુનને છોડી તમારી ભાજી હવે વહેચો. હવે બધી જગ્યાએ કુદી ચુકયા. હવે બે લાતો મારો નહિ. શરીર સુખાઇ કમ્મર કમાન જેવી થઇ. હવે ઘોડા ઉપર જીન ચઢાવી ચાલવાનો સામાન કરો; કારણ કે મૃત્યુનાં નગારાં વાગી ચુકયાં છે.

અ્હે અસ્પ બહોત કુદા ઉછલા અબ કોડા. મારો જેરકરો,
જગ માલ ઋખટા કરતેથે અબ તનકા અપને ઢેર કરો;
ગઢ. ટુટા લશકર ભાગ ચુકા અબ મ્યાનમેં તુમ શમશીર કરો,
તુમ સાફ લડાઇ હાર ચુકે અબ ભાગનેમેં મત દેર કરો;
તન સુખા કુંબડી. પીઠ હુઇ ઘોડે પર જીન ધરો બાબા,
અબ મોત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૪

૪. આ ઘોડાઓએ ઘણી ખરી ઉછળ કુદ કીધી; હવે તેને કોરડો મારીને ઠંડો કરો. પહેલાં તો માલ એકત્ર કરતા હતા હવે તમારા શરીરને ઢગવાળો, કિલ્લો તુટી લશકર ન્હાસી ચુક્યું હવે તમારી તરવારને મીયાનની અંદર કરો. તમો ખુલ્લી રીતે લડાઇમાં હારી ચુકયા. હવે ન્હાસવામાં કાંઇ પણ વાર ન કરો. શરીર સુકાઇ કમ્મરે વાંકા વળી ગયા. હવે ઘોડા ઉપર જીન ધરી ચાલવાનો સામાન તૈયાર કરો; કારણ કે મૃત્યુના ડંકા વાગી ચુકયા છે.

સરકાંપા ચાંદી બાલ હુવે મુહ ફુચલા પલકેં આન ઝુકીં,
કદ ટેઢા કાન હુવે બહેરે ઔર આંખેંભી ચુંધીયચે ગઇ;
સુખ નીંદ ગઇ ઔર ભૂખ ઘટી દિલસુસ્ત હુવા આપાજ મહીં,
જો હોની થી સો હો ગુજરી અબ ચલનેમેં કુછ દેર નહીં;
તન સુખા કુબડી. પીઠ હુઇ ઘોડે પર જીન ધરો બાબા,
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર નરો બાબા. ૫

૫ માથાનાં વાળો સફેદ થઇ માથું કંપવા લાગ્યું અને મોઢાનું ચામડું દાંતો પડી જવાથી બેસી જઇ મોઢું ફેલાઇ ગયું અને પાપણો ઝુકી પડી શરીર વાંકુ અને કાન બહેર મારી ગયા અને આંખ્યો મીચમીચી થઇ પડી. સુખ નિદ્રાની નાશ પામી ભુખ ઘટી હૃદય સુસ્ત થઇ પડ્યું અને સાદ બારીક થયો. જે થવાનું હતું તે થઇ ચુકયું. હવે ચાલવામાં વાર નથી. શરીર સુખાઇ કમ્મરે વાંકા થયા, હવે ઘોડાની ઉપર જીન ધરી ચાલવાની ફીકર કરો કારણ કે મૃત્યુનાં નગારાં વાગી ચુકયાં છે.

અ્હે પાઉં ઘસિટ કર ચલનેસે મત રસ્તેકો હયરાન કરો,
ઔર પોપલે મુંહસે રોટીકો મત મલમલ કર હલકા ન કરો;

અબ આપ હુવે તુમ પાનીસે મત પાનીકા નુકસાન કરો,
કુછ લાભ નહીં હય જીનેમેં અબ મરનેસે પયચાન કરો;
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઇ ઘોડેપર જીન ધરો બાબા,
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા ૬

૬. પગ ઘસડીને ચાલી રસ્તાને હેરાન કરવાનું છોડી દો અને ખોખા મોઢાથી રોટલીને પીલી પીલીને નાહક દુઃખી ના કરો. હવે તમો પોતે પાણીની પેદાશ થઇ. પાણીનું નુકશાન ના કરો. જીવવામાં લાભ નથી. હવે કાલ સાથે દોસ્તી બાંધી લો. કારણ કે શરીર સુખાઇ ગયુ અને કમર વાંકી થઇ ગઇ. હવે ઘોડા ઉપર જીન ધરી ચાલવાની સફર કરો; કારણ કે મૃત્યુનાં નગારાં વાગી ચુક્યાં છે.

ગર અચ્છી કરની નેક અમલ તુમ દુનિયાસે લે જાવેગે,
તો ઘર અચ્છાસા પાઓગે ઔર સુખસે બયઠકે ખાવેગે;
ઔર અયસી દૌલત છોડકે તુમ જો ખાલી હાથોં જાઓગે,
કુછ બાત નહીં બન આનેકી ઘબરાઓગે પછતાઓગે;
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઇ ઘોડેપર જીન ધરો બાબા,
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા; ૭

૭ જો સારી કરણી અને શ્રેષ્ટ અમલ દુનિયાથી લઇ જશો તો ત્યાં સારૂ ઘર મેળવી સુખથી બેશીને ખાશો અને એવી દોલત છોડી તમો જો ખાલી હાથે જશો તો કાંઇ વાત બનનાર નથી. ગભરાઇને પસ્તાશો. શરીર સુખાઇ ગયું. કમર વાંકી થઇ. ઘોડા ઉપર જીન ધરી ચાલવાનો સામાન કરો; કારણ કે મૃત્યુના નગારા વાગી ચુક્યાં છે.

યહે ઉમ્ર જીસે તુમ સમજે હો યહે હરદમ તનકો ચુનતી હય,
જીસ લકડીકે બલ બયઠે હો દિન રાત યહે લકડી ઘુનતી હય;
તુમ ગઠડી બાંધો કપડેકી ઔર દેખ અજલ સર ધૂનતી હય,
અબ મૌત કફનકે કપડેકા યાં તાના બાના બૂનતી હય;
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઇ ઘોડેપર જીન ધરો બાબા,
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૮

૮ આ જીવન સમજો છો. જેને તે દરેક સમયે શરીરને ચણે છે. તમે જે લાકડીનાં જોર ઉપર બેઠા છો તે લાકડી રાત દિવસ સડતી જાય છે. તમો કપડાની ગાંઠડી બાંધો છો જે જોઇ મૃત્યુ માથું હલાવે છે. હવે મોતે કફનનાં કપડાંઓનો અહીં તાણો પુરવો શરૂ કર્યો છે. શરીર સુખાઇ ગયું. કમર વાંકી વળી ગઇ. હવે ઘોડાની ઉપર જીન ધરી ચાલવાની ફીકર કરો; કારણ કે હવે મૃત્યુના નગારાં વાગી ચુકયાં છે.

ઘરબાર રૂપયે ઔર પયસેમેં મત દિલકો તુમ ખુરસન્દ કરો,
યા ગોર બનાવો જંગલમેં યા જમના પર આનંદ કરો;
મૌત આન લતાડેગી આખિર કુછ મકર કરો કુછ ફંદ કરો,
બસ ખુબ તમાશા દેખ ચુકે અબ આંખેં અપની બંદ કરો;
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઇ ઘોડે પર જીન ધરો બાબા,
અબ મોત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૯

૮ ઘરબાર રૂપૈયા અને પૈસામાં તમો તમારા હૃદયને ખુશી ન કરો યા તો જંગલમાં કબર બનાવો અથવા જમનાની ઉપર આનંદ કરો (એટલે બલિદાન થઇ જાઓ) મૃત્યુ આવી પકડશે તે સમયે કોઇ પ્રકારનો દગો ચાલવાનો નથી. હવે સઘળો તમાશો જોઇ ચુકયા. તમારી આંખ્યો મીંચી લ્યો શરીર સુખાઇ ગયું કમર વાંકી વળી ગઇ ઘોડાની ઉપર જીન ધરી અને ચાલવાનો સામાન કરો; કારણ કે મૃત્યુ પોતાનો ડંકો વગાડી ચુકેલ છે.

રહે ઉંટ કિરાએકા યારો સંદુક, જનાજા બારી હય,
જો ઇસપર હો અસવાર ચલે, ફિર ઘોડે ના અમ્બારી હય;
કિસ નીંદ પડે તુમ સોતે હો રહે બોઝ તુમ્હારા ભારી હય,
કુછ દેર નહીં અબ આહ,નજીર તૈયાર ખડી અસવારી હય;
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઇ ઘોડે પર જીન ધરો બાબા,
અબ મોત નકારા બાજ ચુકે ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૧૦

૧૦. આ ભાડાના ઉંટ ઉપર જનાજાની પેટી ભરી છે. જ્યારે તેના ઉપર સવાર થઇ ચાલશો ત્યારે પછી ઘોડા અને અમ્બારી કાંઇ

પણ કામની નથી તમો કઇ નિદ્રામા મસ્ત પડયા છે આ તમારા વજન ભારી થઈ ચુકેલ છે હવે કઈપણ વાર જેની નજર કઇજ નથી સવારી તૈયાર ઉભેલી છે શરીર સુખી ગયુ કમ્મર વાળી રહી ગઇ હવે ઘોડા ઉપર જીન રાખી ચાલવાનો સામાન દુરસ્ત કરો કારણ કે મૃત્યુનો ડંકો વાગી ચુકયો છે

મુસદ્દસ–તથા ૧૬

જીતને તુ દેખતા હય યહે ફલ ફુલ પાન બેલ,
સબ અપને અપને કામ કે હુંય કર રહે ઝમેલ,
નાતા હય યા સો નાથ જો રિશ્તા હય સો ઢુકેલ,
જો ગમ પડે, સો ઉસકો તુ અપને હી તનપે ઝેલ
ગર હય ફકીર તુ તો ન રખ યા કિસીસે મેલ,
યા તૂ બડી ન બેલ પડા અપને સરસે ખેલ ૧

૧ દુનિયામા જેટલા ફળ ફુલાદિક છે તેઓ પોતપોતાનાજ ઝમેલા કરી રહ્યા છે સગાઇ નાથ તરીકે કહેવાય છે પરંતુ જે પોતાને માથે પડે છે તે પોતાનેજ ઉચકવુ પડે છે જો તું ફકીર જ છે તો કોઇ સાથે મેળ મેળાપ ન રાખ અને તુ પોતાની વડાઈઓ ન માર કારણ કે તારા માથા ઉપર મોટો ખેલ ઉભેલો છે

યહે સુરતેં જો દેખે હય મત ઇન્સે દિલ લગા,
બસ્સે યહે સુતિયાં ઇન્હેં અય યાર મત જગા,
શજરા કુવાહ ફેંક ઉડાદે ઝુકા લગા
આગે કો છોડ નાથ ન પીછે કો રખ પગા,
ગર હય ફકીર તુ તો ન રખ યા કિસીસેં મેલ,
યાં તુંબડી ને બેલ પડા અપને સરસેં ખેલ. ૨

૨ આ સુરતો જે જુએ છે તેની સાથે દિલ ન લગાડ અને આજે ઉંઘાયલી વસ્તુઓ છે તેને જાગૃત અવસ્થામા ન લાવ વશા વળી રોપી નાખી શરાબના ગ્લાસ ઉડાવ, જે એવી રીતે કે આગે

નાચ અને પાછળ પગા જેવું કાંઇ ન રાખ. જો તું ફકીર છે તો અહીં કોઈની સાથે મેળાપ ન રાખ. અહીં તુ મ્હોટી મ્હોટી વાતો ન કર; કારણ કે તારા માથા ઉપર ખેલ ઉભેલો છે.

જબ તું હુવા ફકીર તો નાતા કિસીસે કયા,
છોડા કુટમ તો ફિર રહા રિશ્તા કિસીસે કયા;
મતલબ ભલા ફકીરકો બાબા કિસીસે કયા.
દિલબરકો અપને છોડ કે મિલના કિસીકો કયા,
ગર હય ફકીર તું તો ન રખ યાં કિસીસે મેલ;
યાં તું બડી ન ખેલ પડા અપને સરપે ખેલ, ૩

૩. જ્યારે તું ફકીર થયો; ત્યારે કરેલો સંબંધ શું કામનો છે ? જ્યારે કુટંબ કબીલાને છોડી દીધું; ત્યારે પછી મેળમેળાપ શા કામનો ? ફકીરને બીજાઓ સાથે મતલબ શી ? પોતાના પ્યારાને છોડી કોઈની સાથે શા કારણે દિલ લગાડવો. જો તું ફકીરજ છે તો અહીં કોઇની સાથે મેળમેળાપ ન રાખ. અહીં તું મ્હોટાઇની વાત ન કર; કારણ કે તારા શીરે ખેલ ઉભેલો છે.

તેરી ન યહે જમીન હય નઈ તેરા આસમાં,
તેરા ન ઘર ન બાર ન તેરા યહે જીસ્મો જાં;
ઉસકે સિવાકે જીસપે હુવા તુ ફકીર યાં,
કોઇ તેરા રફીક ન સાથી ન મહેરબાં.
ગર હય ફકીર તુતો ન રખ યાં કિસીસે મેલ,
યાં તું બડી ન ખેલ પડા અપને સરપે ખેલ. ૪

૪ આ જમીન તથા આકાશ તારા નથી, તેમજ આ ઘરબાર તથા આત્મા અને શરીર પણ તારો નથી. જે ચીજ ઉપર તું ફકીર થયો છે તેની શિવાય બીજું તારું કશુંએ નથી. કોઇ પણ તારો મિત્ર અથવા સાથ જેવો નથી. જો તું ફકીર છે તો અહીં કોઈની સાથે મેળાપ ન રાખ. અહીં તું તારી મ્હોટાઇ ન કર; કારણ કે તારા માથા ઉપર ખેલ ભમે છે.

દેતા હય અપને દિલકો દે ઉસ કિસીકો હાથ,
જીસ યાર સે કે હોતે હૈ જીતે જુવેકા સાથ.

આર ન્હેજો તુજસે કરતે હુંય મિલમિલકે મીઠીબાત;
મારા પડેગા દેખ નખા ઇન્કી આત ઘાત,
ગર હય ફકીર તુતો ન રખ યાં કિસીસે મેલ;
યાં તો બડી ને બેલ પડા અપને સરપે, ખેલ: ૫

૫ તારે અગર તારૂં દિલ કોઇને આપવું હોય તો તેવાને હાથે આપ કે જેની સાથે તારા જીવન મરણનો નીભાવ હોય. જેઓ તારી સાથે મળીને મીઠી મીઠી વાતો કરે છે તેમની ચાલમાં ન આવ; કારણ કે એમની (ઈંદ્રિઓની) જાળમાં પડતાં ફંસાઇ પડશે. જો તું ફકીર છે તો અહીં કોઇની સાથે મેળ મેળાપ ન રાખ. અહીં તું તારી વાત મ્હોટાઈની ન કર; કારણ કે તારા માથા ઉપર બેલ ઉભેલો છે.

ન્હે ઉલ્ફતોં કે સાથ તેરે આઠ પહેર હુંય,
ન્હે ઉલ્ફતેં નહીં હુંય મેરી જાન કહેર હુંય;
જીતને ન્હે શહેર દેખે હુંય જાદુકે શહેર હુંય,
જીતની મિઠાઈઆં હુંય મેરી જાન જહર હુંય.
ગર હય ફકીર તુ તો ન રખ યાં કિસીસે મેલ,
યાં તૂં બડી ન બેલ પડા અપને સરપે ખેલ. ૬

૬ આ મિત્રતાની સાથે જે તારા આઠ પહોરો છે તેને મીત્રતા ન જાણી વિષ સમાન સમજ. જેટલાં આ શહેર તે જોયાં છે તે બધા જાદુના શહેર છે. અને જેટલી મીઠી ચીજો છે તે એક વિષ સમાન જ છે. જો તું ફકીર જ છે તો અહીં કોઇની સાથે મેળાપ ન રાખ. અને તારી મ્હોટાઇ ન કર; કારણ કે તારા માથે બેલ ઉભો છે.

ખુબાંકે ન્હે જો ચાંદ સે મુંહ પર ખુલે હુંય બાલ,
મારા હય તેરે વાસ્ને સૈયાદને ન્હે જાલ;
ન્હે બાલ બાલ અબ હય તેરી જાનકા વબાલ,
ફંસીયો ખુદાકે વાસ્તે ઇસમેં ન દેખ ભાલ;
ગર હય ફકીર તુ તો ન રખ યાં કિસીસે મેલ,
યાં તું બડી ન બેલ પડા અપને સરપે ખેલ ૭

૭ ખુબ સુરતીનાં ચંદ્રમા ઉપર જે વાળ પડેલા છે તે તરફ શીકાર કરવા જાળ રૂપી પાથરવામાં આવેલ છે. આ એક એક વાળ તારા જીવનનાં જોખમરૂપી છે. એમાં જોઇ કરીને ફસવાથી દૂર ભાગ, જો તું ફકીર છે તો અહીં કોઇની સાથે મેળાપ ન રાખ અને તું તારી મોટાઇ ન ચલાવ; કારણ કે તારા માથા ઉપર ખેલ ભમે છે.

જીસ્કા હય તુ ફકીર ઉસીકો સમઝ તુ યાર,
માંગે તો માંગ ઉસસે કયા નક્દ કયા ઉધાર;
દેવે તો લે વહીજો ન દેવે તો દમ ન માર,
ઉસ્કે સિવા કિસીસે ન રખ અપના કારોબાર;
ગર હય ફકીર તુ તો ન રખ યાં કિસીસે મેલ,
યાં તું બડી ન બેલ પડા સરસે અપને ખેલ. ૮

૮. જેનો તું ફકીર છે તેને જ તુ સમજ અને જે રોકડો અથવા ઉધારો માંગવો હોય તોર તે તેનીજ પાસેથી માંગ અને તે આપે તોજ લે ન આપે તો કાંઇ પણ ના કહે તેના શિવાય. કોઇ સાથે પણ તારો કારભાર ન રાખ જો તું ફકીર છે તો અહીં કોઇની સાથે મેળાપ ન રાખ અને તું તારી મોટાઇને મુકી દે; કારણ કે તારા માથે ખેલ ભમે છે.

દુનિયા હંસે ન જાન એહે દરિયા હય કહેરદાર,
લાખોં મેં દસ્સે કોઇ ઉતર કર હુવા ન પાર;
જબ તૂ બહા તો ફિર ન મિલેગા તુઝે કિનાર,
મલ્લાહ યાં ન નાવ ન બલ્લી હય મેરે યાર;
ગર હય ફકીર તૂ તો ન રખ યાં કિસીસે મેલ,
યા તૂ બડી ન બેલ પડા અપને સરસે ખેલ. ૯

૯. તેને દુનિયા ન સમઝ એ એક મુસીબતોનો દરિયા છે. એના ઉપરથી ઉતરી લાખોમાં કોઇ પાર થયો નથી; જ્યારે તું તણાવા લાગ્યો તો પાર લાગનાર નથી; કારણ કે હોડી ચલાવનાર અથવા હોડી આગળ એમાંનુ કશું નથી. જોતું ફકીર છે તો અહીં કોઇ સાથે મેળ ન રાખ અહીં તુ તારી મોટાઇ ન માર; કારણ કે તારા માથા ઉપર ખેલ ઉભેલો છે.

દુનિયા ન ઈસે કહે એહે તિલિસમાત હય મિયાં,
એહે જાનવર એહે બાગ, એહે ગુંલજા, એહે મકાં;
શકલેં જો દેખતા હય એહે જાદુકી હય અયાં,
સબ કુછ તેરે લઈ હુંય એહે ધોકેકી ટટ્ટીયાં;
ગર હય ફકીર તૂ તો ન રખ યાં કિસીસે મેલ,
યાં તૂં ખડી ન ખેલ પડા અપને સરસે ખેલ.૧૦

૧૦ એને દુનિયાન કહે એ એક તીલીસમ રૂપી છે. આ જાનવર, બગીચા, વાડીઓ અને ઘરો તેમજ જે કાંઈ સૂરતો અહી જોવામા આવે છે. એ સર્વે તારા માટે દગાની ટટીઓ રૂપી છે, જો તું ફકીરજ છે તો અહીં કોઈની સાથે મેળાપ ન રાખ અને તું તારી ન ચલાવ; કારણ કે તારા શીરે ખેલ ઉભો રહેલો છે.

ક્યા ફાયદા અગર તુ હુવા નામકા ફકીર,
હોકર ફકીર તુ ભી રહા હાલમે અસીર;
અયસા કીયા તો મુફ્કો નાહક કીયા અસીર,
હમ તો ઇસી સખુન કે હુંય કાયલ મીયાં નજીર;
ગર હય ફકીર તુ તો ન રખ યાં કિસીસે મેલ,
યાં તૂ ખડી ન ખેલ પડા અપને સરસે ખેલ. ૧૧

૧૧ જો તું નામનો ફકીર થયો હશે તો શું લાભ થશે ? કારણ કે ને સ્થિતિમાં પણ એક કેદી તરીકેજ છે. જો એમજ હતું તો ફકીરપણાને શા માટે એક બંદીવાન તરીકે બનાવ્યો ? આમો તો મીયાં નજીર એજ શબ્દો માનવારા છીએ કે જોતું ફકીરજ છે તો અહીં કોઇ સાથે પણ સંબંધ ન રાખ અહીં તું તારી પોટાઇ ન કર કારણ કે તારા માથા સાથે ખેલ વળગેલો છે.

ઇનઆમે ખુદા-ઇશ્વરી બક્ષીસ. ૨૦

અય દિલ કહી તુ જાકે ન અપની જબાં હિલાએ,
ઔર દર્દ અપને દિલકા કિસીકો તુ મત્ત સુનાએ;
માંગ ફિરસે જીરકે હાથસે તુ પેટ ભરકે ખાએ,

મશહુર રહે મસલ હય કહું કયા મંય તુઅસે હય;
ગ.યરજ. ખુ.દાકે કિસ્મેં હય કુ.દરત જો હાથ ઉઠાએ,
મક. દૂર કયા કીસીકા વહી દે વહી દિલાએ. ૧

૧ આ હદય તો કોઇ પાસે જઇ પોતાની ફરીયાદ કરતો નથી માટે હે અંતઃકરણનું પણ જઇ કોઇના આગળ જબાન હિલાવવાનું ન કર, તેનીજ પાસે માંગ કે જે તને પેટ ભરી ખવાડે છે. આ કહેવત પ્રખ્યાત થઇ પડી છે કે ખુદા શિવાય કોઇમાં શકિત નથી કે તે પોતાનો હાથ ઉંચો કરે. કોઇનો પણ ભાર નથી કે તે કોઇને આપી શકે.

કા.દિર ક.દીર ખા.લીકો. હ.કિમ હ.કીમ હય,
માલીક માલીક હૈ.ય તવાના ક.દીમ હય;
દોનો જહાંમેં જા.ત ઉસીકી કરીમ હય,
યઅ.ને ઉશી.કા નામ ગ.ફુરૂર રહિ.મ હય;
ગ.યરજ. ખુ.દાકે કિસ્મે હય કુ.દરત જો હાથ ઉઠાએ,
મક.દૂર કયા કિસીકા વહી દે વહી દિલાએ. ૨

૨ તેજ માલીક પેદા કરનાર, હાકમ અને હિકમતવાળો જીવતો રહેનાર કુદરતવાળો અને કાયમ રહેનારો છે.તેની બક્ષીસો બન્ને જગતની અંદર છે. એટલે તેનું નામ મહેરબાનીના કરનાર તરીકે પ્રખ્યાત છે. તેના શિવાય કોઇમાં પણ શકિત નથી કે પોતાનો હાથ ઉઠાવે અને કોઇનો ભાર નથી કે કંઇ પણ આપી શકે.

સત્તાર જુ.લ જલાલ ખુ.દાવન્દ કિર દિગાર,
રેજ.જા.ક. કારસાજ. મદદ ગાર દોસ્ત દાર;
ઇન્સાન દેવ જીન્નોપરી ફીલો મોરો માર,
જારી ઉસીકે હાથસે હંય સબકે કારો બાર;
ગ.યરજ. ખુ.દાકે કિસ્મે હય કુદરત જો હાથ ઉઠાએ,
મક.દૂર કયા કિસીકો વહી દે વહી દિલાએ. ૩

૩ તે પાક પરવરદિગાર ખાવાનું પહોંચાડી મદદ કરે છે. તેમાં મનુષ્ય, દેવ, જીન, પરી, હાથી, મોર અને સાંપ એ સર્વેનાં

તેનાજ હાથથી કામ ચાલે છે તેના શિવાય કોઇમાં પણ શકિત નથી કે પોતાનો હાથ ઉંચકી શકે. કોઇનો પણ ભાર નથી કે કંઇપણ આપી શકે.

કહને કે તંઇ અગર્ચે વોહ અબ બે નિયાજ હય,
પર સબ નયા જ.મન્દોંકા ઉસ્પરહી નાજ હય;
જીતને હુંય બન્દે સબકા વોહ બન્દે નવાજ હય,
જીતની હય ખ.હક, સબકા વહી કાર સાજ હય;
ગયરજ. ખુ.દાકે કિસ્મે હય કુ.દરત જો હાથ ઉઠાએ,
કમકૂર કયા કિસીકા વહી દે વહી દિલાએ. ૪

૪ કહેવામાં તો તેની જાત અલગપણું રાખનારી છે; પરંતુ સર્વે અપેક્ષીઓને તેનાજ ઉપર મ્હોટાઇ છે. જેટલા સેવકો છે તેનોતે માલેકછે અને જેટલી પેદાયશની વસ્તુઓછે તેને તેજ પહોંચાડનાર છે. તેના શિવાય કોઇની અંદર શકિત નથી કે પોતાનો હાથ ઉચકી શકે અને આપવાનુ કોઇ પણ સામર્થ્યરાખીશકતો નથી

એહલે જહાં હુંય જીતને તુ ઇન સબકા છોડ હાથ,
નઇ પાઉં પડ કિસીકે તુ અય દિલ ન જોડ હાથ;
દોહાથવાલે જીતને હુંય ઇન સબસે મોડ હાથ,
ઉસસેહી માંગ જીસ્કે હુંય અબ સૌ કરોડ હાથ;
ગ.યજ. ખુ.દાકે કિસ્મે હય, કુદરત જો હાથ ઉઠાએ,
મકદૂર કયા કિસીકા વહી દે વહી દિલાએ. ૫

૫ દુનીયાવાળાઓ જેટલા કાંઇછે તેઓનો હાથ છોડી દે અને પગ તેમજ હાથ તેઓ આગળ જોડવાનું છોડીદે. જેઓ બે હાથ વાળાઓ છે તેઓથી મોહું ફેરવીને અને તેની પાસેથી માંગ કે જેના કરોડો હાથ છે તેના શિવાય કોઇમાં પણ શકિત નથી કે કોઇને કંઇ ચીજ આપી શકે અને કોઇનું પણ સામર્થ્ય નથી. તેજ આપવા લેવા વાળો છે.

ઉસ્કે સિવા કિસીકે કને ગર તુ જાએગા,
ઇસ આબરૂકો અપની તુ નાહ.ક. ગંવાએગા;

શરમિન્દા હોકે મુંહી તુ ખાલી ફિર આએગા,
બિન હુકમ ઉસ્કે યાર તુ એક જવ ન પાએગા;
ગ.યરજ. ખુદાકે કિસ્મે હય કુદરત જો હાથ ઉઠાએ,
મક.દૂર કયા કિસીકા વહી દે વહી દિલાએ. ૬

૬ તેના શિવાય જો તુ બીજા કોઇ પાસે જશે, તો તારી આ આબરૂને નાહકમાં ગુમાવશે અને નામુરાદ થઇ ખાલી જ હાથે પાછો આવશે અને તેના હુકમ શિવાય એક જવ બરાબર પણ મેળવી શકનાર નથી. તેના શિવાય કોઇ પણ આપવા લેવાની કુદરત તમજ સામર્થ્ય રાખી શકતો નથી.

જ.રસીમો લઅ.લ દુરકી ભુવારી ઉસીસે માંગ,
સન્દુક. માલો ધનકી પિટારી ઉસીસે માંગ;
બેટા ભી માંગતા હય તો જારે ઉસીસે માંગ,
કૌડી ભી માંગની હય તો પ્યારે ઉસીસે માંગ;
ગ.યરજ.ખુ.દાકે કિસ્મે હય કુ.દરત જો હાથ ઉઠાએ,
મક.દૂર કયા કીસીકા વહી દે વહી દિલાએ. ૭

૭ સોનું, મોતી, હીરા, ઝવેરો તેનીજ પાસેથી માંગ પૈસાટકાની પેટીઓ માંગવી હોય તો તેનીજ પાસેથી માંગ જો પુત્ર પણ માંગવો હોય તો તેનીજ પાસેથી માંગ અને કોડી પણ માંગવી હોય તો તેનીજ પાસેથી માંગ. તેના શિવાય કોઇમાં પણ શકિત નથી કે હાથ ઉઠાવી કોઇને કાંઇ આપી લઇ શકે.

ગર વોહ દિલ.યા ચાહે તો દુશમનસે લા દિલાએ,
આર જો ન દેવો દોસ્ત ભી ફિર અપના મુહ છુપાએ;
બિન હુ.કમ ઉસ્કે રોટીકા ટુકડા ન હાથ આએ,
ગર ચુલ્લુ પાની માગો તો હરગિજ. ન કોઇ પિલાએ;
ગ.યરજ. ખુદાકે કિસ્મે હય કુ.દરત જો હાથ ઉઠાએ,
મક.દૂર કયા કિસીકા વહી દે વહી દિલાએ. ૮

૮. જો તે અપાવવા ઇચ્છે તો તેના શત્રુની મુંડી પકડી તેની પાસેથી અપાવે છે. અને જો ન આપવા ચાહે તો મીત્ર પણ પોતાનું

મોઢું સંતાડે છે તેના હુકમ વગર કકડો રોટલી પણ મળી શકે નહી. જો તમો એક ટીપું પાણી માંગો તો તે પણ ન મળી શકે. તેના શિવાય કોઇમાં પણ આપવા લેવાની શક્તિ નથી અને કોઈ પણ સામર્થ્ય રાખતો નથી.

જ.રદાર જીસકો સમઝા હય તુ સેઠ સાહુકાર,
યહે સબ ઉસીસે માંગે હુય દિનરાત બાર બાર;
હરગિજ. કિસીકે સામને મત હાથ કો પસાર,
પુરી તેરી ઉસીકે દીએસે પડ.ગી યાર;
ગ.યરજ. ખુ.દાકે કિસ્મે હય કુ.દરત જો હાથ ઉઠાએ,
મક.દૂર કયા કિસીકા વહીં દે વહીં દિલાએ. ૯

૯ પૈસાવાળો અને શેઠ શાહુકાર તું તેને જ જાણ, અને કોઇ બીજા આગળ ઘડી ઘડી હાથ ન ફેલાવ. તારૂં પુરૂં તેનાજ દેવાથી પડશે અને તેનીજ પાસેથી માંગ તેના શિવાય કોઇપણ કંઇ આપવાની શક્તિ રાખી શકતો નથી. તેજ આપી અને લઇ શકવાની શક્તિ ધરાવે છે.

જ.રદાર માલદાર કે મત ફિરતુ આસ પાસ,
મહો તાજ હોકે આપ વોહ બયઠા હય જી ઉદાસ;
માં બાપ યાર દોસ્ત જીગર સબસે હો ઉદાસ,
હરદમ ઉસી કરીમકી રખ અપને દિલમે આસ;
ગ.યરજ ખુ.દાકે કિસ્મે હય કુ.દરત જો હાથ ઉઠાએ;
મક.દૂર કયા કિસીકા વહી દે વહી દિલાએ. ૧૦

૧૦ પૈસાવાળાની આસપાસ ફરવાનું માંડીવાળ; કારણ કે તે પોતે જ મ્હોટો જ થઇ બેશેલો છે. પીતા, માતા, મિત્ર, અને સંતાન એ સર્વથી ઉદાસ થઇ બેઠો છે. માટે દરેક સમય તેનીજ મહેરબાનીની ઉમેદ હૃદયમાં કાયમ રાખ તેના શિવાય બીજો કોઇ પણ કાંઇ આપવા લેવાની શક્તિ રાખવાને અશકય છે તેનામાં જ એ શક્તિ અને સામર્થ્ય છે અને તેજ આપી શકે છે.

ઉમ્દા હય જીતને ખ.લ્ક.મેં કયા વજી.ર,
અલ્લાતી બસ ગ.ની હય મીયાં ઔર હૈં સબ ફકી.ર;

કયા ગંજો મુલ્કો માલો મકાં તાજ કયા સરીર,
જો માંગના હય ઉસ્સેહી માંગો મીયાં નજીર;
ગયરજ ખુદાકે કિસ્મે હય કુદરત જો હાથ ઉઠાએ,
મકદૂર કયા કીસીકા વહી દે વહી દિલાએ. ૧૧

૧૧ જેઓ બાદશાહ અને વજીર છે તેઓનો ઇશ્વર જ માલીક છે નહી તો સર્વે ફકીર રૂપી છે. માલ પૈસો ટકા તાજ ઘર તખત જે કાંઇ માંગવું હોય તે મીયાં નજીર તેનીજ પાસેથી માંગ. ખુદાના શિવાય કોઇમાં પણ શક્તિ નથી કે હાથ ઉઠાવે અને કોઇમાં પણ હિમ્મત નથી કે કોઇનો સવાલ પૂર્ણ કરી શકે.

રોટીઆં—રોટલીઓ. ૧૮

જબ આદમીકે પેટમેં આતી હૈંય રોટીઆં,
ફુલી નહીં બદનમેં સમાતી હૈંય રોટીઆં;
આંખેં પરી રૂખોંસે લડાતી હૈંય રોટીઆં,
સીને ઉપર ભી હાથ ચલાતી હય રોટીઆં;
જીતને મજે હૈંય સબ યેહ દિખાતી હૈંય રોટીઆં. ૧

૧ જ્યારે માણુસના પેટની અંદર રોટલીઓ પડે છે; ત્યારે એકદમ ફુલી જઇ સમાયા કરતી નથી. અને પછી ખુબસુરત સુંદરીઓ સાથે આંખો લડાવવાનું સુઝે છે. તે અહીં સુધી કે છાતી પર પણ હાથ નખાવે છે; જેટલી ગમ્મત છે તે સર્વે એજ બતાવે છે.

રોટીસે જીસ્કા નાક તલક પેટ હય ભરા,
કરતા ફિરે હય કયા વોહ ઉછલ કુદ જા બજા;
દિવાર ફાંદ કર કોઇ કોઠા ઉછલ ગયા,
ઠઠ્ઠા હાંસી શરાબ સનમ સાકી ઇસ સિવા;
સૌ સૌ તરહકી ધુમ મચાતી હય રોટીઆં. ૨

૨ જેનું પેટ નાક સુધી રોટલીથી ભરાઇ રહેલું છે તે આમ તેમ ઘણીજ ઉછલ કુદ કરતો ફરે છે; તે અહીં સુધી કે કોઇએ

વંડી ઓળંગી તો કોઈ અગાસી ઉછળી ગયો, તેમજ મસખરી,હંસી પ્યારી શરાબ કે એ ઉપરાંત દરેક રીતની ધામધૂમો એજ રોટલી મચાવે છે.

જીસ જાપે હાંડી ચુલ્હા તવા ઔર તનૂર હય,
ખાલિક્કી કુદરતોંકા ઉસી જા જહુર હય;
ચુલ્હેકે આગે આંચ જો જલતી હુજૂર હય,
જીતને હંય નૂર સબમેં યહી ખાસ નૂર હય;
ઇસ નૂરકે સબબ નજર આતી હંય રોટીઆં. ૩

૩. જે જગ્યાએ હાંડી ચુલ્હા તવો અને ભઠ્ઠી છે, તે જગ્યાએ તે ખુદાની કુદરતો પ્રત્યક્ષ છે, અને જે અગ્નિ ચુલ્હાની આગળ બળે છે તે દુનિયા માહેના પ્રકાશમાંનો એક ખાસ પ્રકાશરૂપી છે; કારણ કે એ પ્રકાશને લીધેજ રોટલીઓ નજરે આવે છે.

આવે તવે તનૂરકા જીસ જા જબાપે નામ,
યા ચકકી ચૂલ્હેકાં જહાં ગુલજાર હો તમામ;
વાં સર ઝુકા કે કીજીએ ડંડોત ઔર સલામ,
ઇસ વાસ્તે કે ખાસ યહે રોટી કે હંય મુકામ;
પહેલે ઇન્હી મકાનોં મેં આતી હંય રોટીઆં. ૪

૪ જે જગ્યા ઉપર તવો અને ભઠ્ઠીનું નામ આવે અથવા ઘંટી ચુલ્હાઓ ત્યાં ગોઠવાયલા હોય ત્યાં માથું નમાવી દંડવત અને સલામ કરવા જોઇએ; કારણ કે એ ખાસ રોટલીના જ મુકામો છે અને એનીજ અંદર સર્વેથી પહેલાં રોટલીઓ આવે છે.

ઉન રોટીઓંકે નૂરસે સબ દિલ હય પૂર પૂર,
આટા નહીં યહે છલની સે છન છન ગિરે હય નૂર;
પેડા હય એક ઇરકા હય બરફી વ મોતી ચૂર,
હરગિજ, કીસી તરહ ન બૂઝે પેટકા તનૂર;
ઇસ આગકો મગર યહે બુઝાતી હંય રોટીઆં. ૫

૫ આ રોટલીઓનાં પ્રકાશો સર્વે હદય પ્રકાશિત થઈ ગયાં અને ચાળનીથી આટો પડતો નથી; પરંતુ તેમાંથી પ્રકાશ ચળાય

ચળાઇને પડે છે. એનો દરેક પેડો, બરફી અને મોતીચુર રૂપી છે. કારણકે પેટની ભટ્ટી કોઇપણ રીતથી ઓલવાતી નથી અને તે અગ્નિને આ રોટલીજ ઓલવી શકે છે.

પૂછા કિસીને યેહ કિસી કામિલ ફકીરસે,
યેહ મહેરો માહ હક્કને બનાએ હય કાહે કે;
વોહ સુનકે બોલા બાબા ખુદા તુઝકો ખયર દે,
હમ તો ન ચાંદ સમઝેં ન સૂરજ હંય જાનતે;
બાબા હમેં તો યેહ નજર આતી હંય રોટીઆં. ૬

૬ કોઇએ કોઈ પ્રવીણ ફકીરથી સવાલ કર્યો કે આ ચંદ્ર અને સૂર્ય ઇશ્વરે શાથી બનાવ્યા છે. ફકીર સાંભળી કહેવા લાગ્યો કે તમને ખુદા ખેરથી રાખે. અમો તો ચંદ્ર અને સૂર્ય એમાંનું કશું પણ જાણતા નથી; પરંતુ અમને તો એ રોટલીઓજ નજરે આવે છે.

રોટી જબ આઇ પેટમેં સૌકંદ ખુલ ગએ,
ગુલજાર ફુલે આંખોંમેં ઔર અયશ તુલ ગએ;
દો તરનવાલે પેટમેં જબ આકે ઢુલ ગએ,
ચૌદા તબકકે જીતને થે સબ ભેદ ખુલ ગએ;
યેહ કશ્ફ યેહ કમાલ દિખાતી હંય રોટીઆં. ૭

૭ જ્યારે પેટમાં રોટલી પડી ત્યારે હજારો કેદ ઉઘડી ગઈ બગીચાઓ આંખ્યોમાં ખીલાઈ અને આરામ તોલાઈ ગયા. જ્યારે પેટલી અંદર બેપડી રોટલી આવી પડી; ત્યારે ચૌદ તબક એટલે સાત જમીન અને સાત આકાશના જેટલા ભેદ હતા તે ઉઘડી ગયા એટલો બધો કમાલ ફક્ત રોટલીઓજ બતાવે છે.

રોટી ન પેટમેં હો તો ફિર કુછ જતન ન હો,
મેલેકી સયર ખ્વાહિશે બગો ચમન ન હો;
ભુકે ગરીબ દિલકી ખુદાસે લગન ન હો,
સચ હય કહા કિસીનેકે ભુખે ભજન ન હો;
અલ્લાહકી ભી યાદ દિલાતી હંય રોટીઆં. ૮

૮. જ્યારે પેટની અંદર રોટલી ન હોય ત્યારે કાંઈ પણ

યાદ આવતું નથી. અને મેળાઓની સહેલ તથા બગીચાઓની ઇચ્છા ન થાય અને ભુખ્યા ગરીબોના હૃદયની ઇશ્વર સાથે લગન ન થાય, અને જેવું કોઇએ કહ્યું છે કે "ભુખ્યા ભજન ન થાય," કારણ કે ઇશ્વરની યાદ પણ રોટીઓજ અપાવે છે.

અબ જીસકે આગે માલ પુવે ભરકે થાલ હુંય,
પૂરે ભગત ઉન્હેં કહો સાહબકે લાલ હુંય;
ઔર જીન્કે આગે રૌગ,ની ઔર શીરમાલ હુંય,
આરિફ વહી હુંય ઔર વહી સાહ,બ કમાલ હુંય;
પક્કી પકાઇ અબ જીન્હે આવી હુંય રોટીઆ. ૯

હવે જેઓની આગળ માલ પુવા ભરી થાળ મૂકવામાં આવેલ છે તેઓજ સાહેબનાં લાલ અને પુરા ભક્ત કહેવાય છે અને જેઓની આગળ ઘીમાં તરતી અને શીરમાલ મુકેલ છે તેજ પ્રતીજ્ઞાએ પહોંચેલાઓ રૂપી છે. જેઓને પાકી અને રંધાયેલી રોટલીઓ મળે છે.

કપડે કિસીકે લાલ હુંય રોટીકે વાસ્તે,
લંબે કીસીકે બાલ હુંય રોટીકે વાસ્તે;
બાંધે કોઇ રૂમાલ હુંય રોટીકે વાસ્તે,
સબ કશ્ફ ઔર કમાલ હુંય રોટીકે વાસ્તે;
જીતને હુંય રૂતબે સબ એહે દિખાતી હુંય રોટીઆં. ૧૦

૧૦ રોટલી માટે કોઇનાં કપડાં લાલ છે તો કોઇના માથા ઉપર લાંબા વાળ છે. કોઈ તો માથે રૂમાલ બાંધે છે એ સર્વે કમાલ રોટલીને જ નસીબ થાય છે. જેટલા માન છે તે સર્વે રોટલી જ બતાવે છે.

રોટીસે નાચે પ્યાદી કવાયદ દિખા દિખા,
અસવાર નાચે ઘોડેકો કાવા લગા લગા;
ઘુંઘરૂ કો બાંધે પાએ કલી ફિરતા હુય નાચતા,
ઔર ઇસ સિવા જો ગૌરસે દેખા તે જા બજા;
સૌ સૌ તરહકે નાચ દિખાતી હુંય રોટીઆં. ૧૧

૧૧ રોટલી રળતાં પાવદળ માણસ કવાયદ દેખાડી નાચવા લાગી જાય છે. અને અસવાર ઘોડાને ચક્કર આપી ને નાચવા લાગી જાય છે, અને પગે ઘુંઘરી બાંધી આમ તેમ ફરી નાચે છે. એ સિવાય કદમ દ્રષ્ટિથી સ્થાન સ્થાનમાં જેવું તો સેંકડો રીતના નાચ આ રોટલીનાં જ પ્રતાપે માલમ પડ્યા.

રોટીકે નાચ તો હંય સભી ખલકમેં બડે,
કુછ ભાંડ ભગતીએ ચ્હે નહીં ફિરતે નાચતે;
ચ્હે રંડીએ જો નાચે હંય ઘુંઘટકો મુંહપે લે,
ઘુંઘટ ન જાનો દોસ્તો તુમ જીન્હાર ઇસે;
ઇસ પરદેમેં ચ્હે અપની કમાતી હંય રોટીઆં ૧૨

૧૨. તમામ દુનીયામાં રોટલીના નાચ મ્હોટા કહેવાય છે. તેમાં કાંઇ ભાંડ ભગતાઇજ ફરતાં નાચતા નથી આ નાયકાઓ જે માથે કપડાંઓ લઈ નાચે છે તેને મારા મીત્રો! ઘુંઘટ સમજશો નહિ. પરંતુ આ પરદાની અંદર તેઓ પોતાની રોટલીજ કમાએ છે.

દુનિયામે અબ બદી ન કહીં આ નિ કોઇ હય,
યા દુશ્મની વ દોસ્તી યા તુન્દ ખુઈ હય;
કોઇ કીસીકા આર કીસીકા ન કોઈ હય,
સબ કોઇ હય ઉસીકા કે જીસ હાથ ડોઈ હય;
નોકર ન ફર ગુલામ બનાતી હંય રોટીઆં. ૧૩

૧૩ દુનીયામાં હવે કંઈ પણ બદી નેકી જેવું નથી અથવા સજ્જનતા કે મતાના અથવા ખરાબ ચાલ ચલણ પણ નથી; તેમજ કોઇ કોઇનું નથી. સર્વે તો તેનાજ છે કે જેના હાથમાં ડોઈ છે. આ રોટલીઓ નોકર ગુલામ બનાવી માણસ પાસે ગુલામી કરાવે છે,

રોટીકા અબ અજલસે હમારા તો હય ખમીર,
રૂખી ભી રોટી હકમેં હમારે હય શહેદો શીર;
યા પતલી હોવે મોટી ખમીરી હો યા પનીર,
ગેહું જવાર બાજરે કી જયેસી હો નજીર;

હમકો તો સબ તરકારીખુશ આતી હય નેરીઆં. ૧૪

૧૪ પહેલાંથીજ અમારૂં અમીર રોટલી મારેજ છે, અને લુખી રોટલી અમારા મારે બધું અને દુધ રૂપી છે. તેમાં મોટી પાતળી મોટી ખમીરી પનીરીજે કાંઇ હોય અથવા ઘઉં બાજરી જુવારની પણ હોય અમને તો દરેક રીતની રોટલીઓ અતિ ગોટ લાગે છે.

ઇજ્જત—અને તંદુરસ્તી. ૧૯

દુઃખકી દોલત હો તો ઉસકો ભી તમરી બુઝિયે,
સુખમે રહેના ખલકમેં ખુશ દસ્ત ગાદી બુઝિયે;
રોશની કો ગમકે હર જાગેહ તિયરી બુઝિયે,
સેહત ઔર હુરમતકો નિત હશમત પનાહી બુઝિયે;
તંદુરસ્તીકો તિપટ ફજલે ઇલાહી બુઝિયે,
આબરૂસે જગમેં રહેના બાદશાહી બુઝિયે. ૧

૧ દુઃખની દોલત હોય તો તેને એક તવંગરી લેખે સમજો સુખથી દુનિયામાં રહેવું એને શ્રેષ્ઠ સમજો. ફિકરનાં પ્રકાશને દરેક જગ્યાએ એક અંધકાર રૂપી સમજો અને તંદુરસ્તી ન માનને બાદશાહી તરીકે સમજો. તંદુરસ્તીને ઇશ્વરના ઉપકાર તરીક વિચારો અને દુનિયામાં આબરૂ સાથે રહેવું એને એક બાદશાહી તરીકે સમજો.

સેહત ઔર હુરમતમે ગર અહલે યા કર દે નિબાહ,
ઇસ બરાબર કૌનસા હય ફિર જહાંમેં ઇઝ્‌જો જાહ;
અબ જો હમ ઇન બાતકે ફનઓકો કરતે હય નિગાહ,
ક્યા કિસી આકિલને ક્યા નુકતા કહા હય વાહ વાહ;
તંદુરસ્તીકો તિપટ ફજલે ઇલાહી બુઝિયે,
આબરૂમેં જગમેં રહેના બાદશાહી બુઝિયે ૨

૨ તંદુરસ્તી અને આબરૂથી જો ખુદા અંત નિભાવ કરે, તો તે બરાબર દુનિયામાં કોઈપણ વસ્તુ નથી. હવે જ્યારે અમે એ બાબત ઉપર નજર કરીએ છીએ; ત્યારે અમને આ જોડકું ઘણોજ સરસ દેખાઈ જાય છે. તંદુરસ્તીને એક ઇશ્વરની કૃપા

તરીકે સમજવું જોઇએ અને દુનિયામાં આબરૂથી રહેવું એન બાદશાહી તરેક સમજવું જાઇએ.

ઇસ્કે સબ મહોતાજ હંય અગ શાહસે લેના ગદા,
જીસસે તન સાલિમ રહે ઔર પેટ હુરમતસે ભરા;
આબરૂ ઔર તંદુરસ્તી જીસ્કો હ.ક.નકી અ.તા,
ફિર જહાંમેં ઉસસા યારો કૌનસા હય બાદશાહ;
તંદુરસ્તીકો નિપટ ફજ.લે ઇલાહી બુઝિયે,
આબરૂસે જગમેં રહેનાં બ.દશાહી બુઝિયે ૩

ફરીથી લઇ તવગર સર્વ એજ બાબતનાં મહોતાજ રૂપી છે કે જે બાબતથી તંદુરસ્તી રહે અને પેટ સનામની સાથે ભરાય. આબરૂ અને તદુરસ્તી જેને ઇશ્વરે આપી છે તેના જેવા દુનિયામાં કોઈ પણ પાદસાહ નથી. માટે તદુરસ્તીને એક ખુદાના ઉપકાર તરીકે સમજવું જોઇએ અને આબરૂથી દુનિયામાં રહેવું એને શહેનશાહી તરીકે સમજવું જોઇએ.

દાલતેં જીતની હંય સબ ઇન દૌલતાંસે હંય તલે,
આબરૂ અલ્લાહ રખે ઔર ઉમ્ર હુરમત સે કટે;
ઇ.જ.જ.તો હુરમત બડી દૌલત હય અલ્લાહ સબકો દે,
હર ઘડી હર આન હરદમ ખ.લક.મે પ્યારે મેરે;
તંદુરસ્તીકો નિપટ ફજ.લે ઇલાહી બુઝીયે,
આબરૂસે જગમેં રહેના બાદશાહી બુઝિયે. ૪

૪ દુનિયામાં જેટલી દોલતો છે તે આ દોલતોની નીચે છે કે ઇશ્વર આબરૂ રાખે અને ઉમર માન સાથે કપાય. માન અને અને આબરૂ ઘણી મ્હોટી સ.મ્પત્તિ છે. જે ઇશ્વર સર્વને આપે. દરેક ઘડી દરેક પળ મારા વ્હાલાઓ !.તંદુરસ્તીને એક ઇશ્વરનાં ઉપકાર તરીકે સમજવી જોઇએ. માન સાથે દુનિયામાં રહેવું એક બાદશાહી તરીકે સમજવું જોઇએ.

આબરૂ દુનિયમેં યરો મોતી કોસી આબ હય,
તંદુરસ્તી ઔરભી ફિર ન્.યશકા અસબબ હય;

જીસમકે 'હય' સેહે કીસીકા સબ અદબ આદાબ હય,
મેહેર હે ઔર જીંદગી સો ફિક્ર અચાલો ખ્વાબ હય;
તંદુરસ્તીકો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બુઝિયે,
આબરૂસે જગમેં રહેનાં બાદશાહી બુઝિયે ૫

૫ દુનિયામાં આબરૂ એક મોતીનાં પાણી રૂપી છે અને તે કરતાં વધુ તંદુરસ્તી આરામનું કારણ છે. જેની પાસે એ ચીજ છે તેનો સર્વત્ર અદબ અને માન રખાય છે, એ જો રહેતો જીવન એક સ્વપ્ના રૂપી છે, માટે તંદુરસ્તીથી રહેવું એક ઇશ્વરના ઉપકાર તરીકે સમજવું જોઇએ અને આબરૂ સાથે દુનિયામાં રહેવું બાદશાહી તરીકે સમજવું જોઇએ.

હય જહાં તક ખલ્કમેં પીરો જવાં ખુર્દો કબીર,
આલિયો કાબિલ ગદાઓ બાદશાહ મીરો વજીર;
ક્યા તવંગર ક્યા ગની ક્યા બેનવા ઔર ક્યા ફકીર,
સબ જહાંમેં હંય ઇસી નુકતેકે કાયલ અય નજીર;
તંદુરસ્તીકો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બુઝીએ,
આબરૂસે જગમેં રહેના બાદશાહી બુઝીએ. ૬

૬. જ્યાં સુધી દુનિયામાં પીર ફકીર અને ન્હાના તથા મ્હોટાઓ છે તેમાં જ્ઞાની સમજદાર ફકીર તેમજ બાદશાહો અને તવંગર પૈસાદાર ગરીબ ભીખારી એ સર્વે મીયાં નજીર એજ બાબતને માનનારા છે કે તંદુરસ્તીને એક ઇશ્વરના ઉપકાર તરીકે જાણવું જોઇએ. અને આબરૂ સાથે દુનિયામાં રહેવું એક બાદશાહી તરીકે સમજવું જોઇએ.

ચપાતિયેં—ઘઉંની રોટલીઓ. ૨૦

જબ મિલી રોટી હમેં સબ નૂરે હક રોશન હુવે,
રાત દિન શમ્સો કમર શામો શફક રોશન હુવે;
જીન્દગીકે થે જો કુછ નજમો નસક રોશન હુવે;

અપને બેગાનોંકે લાઝીમ થે જો હક રૌશન હુવે,
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રૌશન હુવે;
એક રકાબીમેં હમેં ચૌદા તબક રૌશન હુવે. ૧

૧ જ્યારે અમને રોટલી મળી ત્યારે ઈશ્વરી પ્રકાશ ઝળક્યા સાત દિવસ ચૌદ અને સૂર્ય પણ પ્રકાશીત થઈ ગયા જીવનની જે કાંઇ અંટાઈ નીચાઇ હતી તે સર્વે પ્રકાશીત થઇ પડી પોતાના અને પરાયાઓએ સર્વેનાં હક પ્રકાશ પામ્યા અને એ સર્વે બે રોટલીનાં પડમાં સર્વ પ્રકાશ પામી ગયા. તે અહીં સુધી કે એક રકાબીનાં સાત જમીન અને સાત આકાશનાં પડ પ્રકાશમય થઈ ગયા.

વોહ જો અબ ખાતે હંય બાકર ખાનીકુલચા શીરમાલ,
હંય વોહ ખાસુલ ખાસ દરગાહે કરીમે જુલ જલાલ;
ઔર જો રોટી હાલકા રખતે હંય હમ મરદાનમેં જાલ,
જબ મિલી રોટી વહીં હમ હો ગએ સાહબ કમાલ;
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રૌશન હુવે,
એક રકાબીમેં હમેં ચૌદા તબક રૌશન હુવે ૨

૨ તે જે હવે બાકરખાની શીરમાલ એ રોટીઓ ખાય છે તો તે ખાસ ખુદાની દરગાહનાંજ માણસો છે અને અમો રોટલી દાળ નો વહેવાર રાખીએ છીએ તો જ્યાં રોટલી મળી ત્યાંજ અમો પ્રવીણતાએ પહોંચેલા પુરૂષરૂપી થઇ ગયા. રોટલીનાં પડમાં સર્વે પડ પ્રકાશીત થયા તે અહીં સુધી કે એક રકાબીમાં સાત આકાશ અને સાત જમીનનાં પડો પ્રકાશિત થઇ ગયા.

વોહ તો અબ મર્દે ખુદા હંય કુત જીનકા નૂર હય,
વોહ મલાયક હય જહાં રોટીકા કયા મજકૂર હય;
દિલ હમારા તો ફકત રોટીકા અબ રંજૂર હય,
હમ શિકમ બંદોંકા તો યારો યહી દસ્તૂર હય;
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રૌશન હુવે,
એક રકાબીમેં હમેં ચૌદા તબક રૌશન હુવે ૩

૩. જેઓનું ખાવાનું નૂર છે તેઓને ઈશ્વરી પુરૂષો છે તેઓ

। ફરિશ્તારૂપી છે ત્યાં રોટલીનું કાંઈ પણ મજકૂર નથી. અમારું રૂપ તો ફક્ત રોટલી મારેજ દિલગીર છે. અમો પેટનાં પુજારીઓને । એજ દસ્તુર છે. કે બે રોટલીનાં પડોની અંદર સર્વે પડ પ્રકાશિત થયા અને એક રકાબીમાં અમોને સાત આકાશ અને સાત પાતાળનાં પડ પ્રકાશિત થઇ ગયા.

જબ તલક રોટીકા ટુકડા હો ને દસ્તર ખ્વાન પર,
નઈનિઆજમેં લગે દિલ ઔર ન કુછ કુરઆનપર;
રાતદિન રોટી ચઢી રહેતી હય સબકે ધ્યાન પર,
ક્યા ખુદાકાનુ બરસે હય પડા હર નાન પર;
દો ચપાતીકે બરકમેં સબ વરક રૌશન હુવે,
એક રકાબીમેં હમેં ચૌદા તબક રૌશન હુવે; ૪

૪ જ્યાં સુધી રોટલીનો ટુકડો ખાવાના ભાણા ઉપર ન હોય; ત્યાં સુધી નમાજ અને કુરાનમાં જીવ ન લાગે. રોટલી રાત દિવસ સર્વનાં મગજ ઉપર ચઢી રહે છે અને ઈશ્વરી પ્રકાશ દરેક રોટલી ઉપર વરસતો માલમ પડે છે. બે રોટલીનાં પડની અંદર સર્વે પડ પ્રકાશિત થઈ ગયા એકજ રકાબીમાં અમોને સાત આકાશ અને સાત પાતાળનાં પડો પ્રકાશિત થઇ ગયા.

જબ ન હો દો રોટીઆં ઔર એક પ્યાલા દાલકા,
બેલ પર બિગડા ફિરે યાં હાલકા ઔર કાલકા
ગર ન હો રોટી તો કિસકા પીર કિસકા બાલકા,
વસ્ફ કિસ મુંહસે કરૂં મંય નાનકે એ હવાલકા;
દો ચપાતીકે વરકમેં સબ વરક રૌશન હુવે,
એક રિકાબીમેં હમેં ચૌદા તબક રૌશન હુવે. ૫

૫ જ્યારે બે રોટલી અને એક દાળનો પ્યાલો આગળ ન હોય; ત્યારે અહીં દરેક જણ તેનાથી બગડેલા જ જાય છે જે રોટલી ન હોય તો ગુરૂ અને બાળકો કોઈ કોઇના નથી. હું રોટલીની તારીફ કયા મોઢાથી કરૂં ? આ બે રોટલીનાં પડની અંદર સર્વે પડ પ્રકાશિત થઈ ગયા જે એકજ રકાબીમાં અમોને સાત જમીન અને સાત આકાશના પડો પ્રકાશિત થઇ ગયા.

પેટમેં રોટી નથી જબતક થા આલમ થા સિયાહ,
જબ પડી, રોટી તો પહોંચી આશંકે ઉપર નિગાહ;
ખુલગએ પરદે યે જીતને માહાંસે લેતા બમાહ,
ક્યા કરામત હય ફકત રોટીમેં યારો વાહ વાહ;
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુવે,
એક રકાબીમેં હમેં ચૌદા તબક રોશન હુવે. ૬

૬, જ્યાં સુધી પેટની અંદર રોટલી ન હતી; ત્યાં સુધી બન્ને જગત્ અંધકાર રૂપી હતા અને જ્યારે રોટલી પેટમાં પડી; ત્યારે આકાશ ઉપર નજર પહોંચી માછલી રોટલી પાણીથી ચંદ્રમા એટલે આકાશ સુધીના પરદાઓ ઉઘડી ગયા એટલો બધો ચમત્કાર ફક્ત રોટલીના અંદર જ છે. બે રોટલીના પડની અંદર દુનિયાના સર્વે પડ પ્રકાશિત થઇ ગયા, એકજ રકાબીમાં અમોને ચૌદ પડ એટલે સાત આકાશ અને સાત જમીનનાં પડો પ્રકાશિત થઇ ગયા.

ક્યા ચમકતા હય પડા હરઆન ટુકડા નાનકા,
જાન આતી હય લીએ સે નામ હરતરે ખાનકા;
ચંદકા ટુકડા કહું મેં યા કે ટુકડા જાનકા,
રૂહ નાચે હય બદનમેં નામ સુનકર ખ્વાનકા,
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુવે,
એક રિકાબીમેં હમેં ચૌદા તબક રોશન હુવે ૭

૭ દરેક જગ્યાએ રોટલીનો કકડો પડેલો કેટલો ચળકે છે. અને ખાણાનું નામ લેતાં સરીરમાં જીવન આવી જાય છે. એને ચંદ્રમાનો કકડો કહેવામાં આવે? કે આત્માનો કકડો કહીશું? કારણ કે આત્મા ખાણાનું નામ સાંભળી નાચવા લાગી જાય છે. રોટલીના બે પડોની અંદર સર્વે પડ પ્રકાશિત થઇ ગયા. જેમાં સાત આકાશ અને સાત જમીનનાં પડો ઉઘડી ગયા.

હુસ્ન જીતને હય જહાંમે સબ ભરે હય ખ્વાનમેં;
ખુબીઆં જીતની હુયસાકર સબ ભરી હય ખ્વાનમેં;
આશિકો માશુકભી ટિકયાકે હય દરમિયાનમેં,

ફેસરહે હુંયે ઉસકે દિન રોટીકે દસ્તર ખ્વાનમે;
. દો ચપાતીકે વરક પેં સબ વરક રોશન હુવે,
એક રિકાબીમેં હમેં ચૌદા તબક રોશન હુવે. ૮

૮ જેટલી ખુબસુરતી છે તે સર્વે થાળની અંદર ભરાઇ ગએલી છે. અને જેટલી ખુબીઓ છે તે સર્વે થાળમાં ખાઇ ભરાઇ ગએલી છે આશક માશુક પણ એજ ટીકડીની અંદર મોજ કરે છે. અને દેગોનાં હૃદય પણ રોટલીનાંજ થાળમાં ફસેલ છે. બે રોટલીનાં પડમાં સર્વે પડ પ્રકાશિત થઇ ગયા. જે એકજ રકાબીમાં અમોને સાત જમીન અને સાત આકાશના પડો પ્રકાશિત થઇ પડ્યા.

જો મુરીદ અપના કીસી દુર વેશકો કરતા હય પીર,
ઔર ઉસને કુછ દેખે તજલ્લીકી કરામત દિલ વજીર;
ખાતેહી દો રોટીઆં નહીં દિલ હોગયા બદરેમુનીર,
કોઈ રોટીસા નહીં અબ પીરો મુરશદ અય નજીર;
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુવે,
એક રિકાબીમેં હમેં ચૌદા તબક રોશન હુવે. ૯

૯. જે શિષ્ય કોઇ સાધુને પોતાના ગુરૂ બનાવે છે એટલે તેની અંદર કાંઈક ચમત્કાર જુવે છે ત્યારેજ એ કામ કરે છે. બે રોટલી ખાતાંજ તેઓનો હૃદય ચંદ્રમા રૂપી થઈ જાય છે. નજીર આ રોટલી જેવો પીર અને મુરશદ કોઇ પણ નથી. બે રોટલીના પડમાં સર્વે દુનિયાનાં પડો પ્રકાશમય થઈ ગયા અને એક રકાબીમાં સાત આકાશ તથા સાત જમીનનાં પડો પ્રકાશિત થઈ ગયા.

પયસેકી ઇજ્જત—પૈસાનું માન. ૨૨

નકશ ાં જીસ્કે મીયાં હાથ લગા પયસે ેકા
ઉસ્ને તૈયાર હર એક ઠાઠ કીયા પયસેકા;
ઘરભી પાકી જ ઈમારતસે બના પયસેકા,
ખાના આરામસે આનેકો મિલા પયસેકા;
કપડા તનકા ભી મિલા જેબ દિયા પયસેકા. ૧

૧ જેનાં હાથે પૈસો લાગ્યો તેણે દરેક રીતના ઠાઠ તૈયાર કર્યો. સદન પણ પાકુંજ સર બનાવ્યું અને ખાવાનું પણ આરામથી મળવું શરૂ થઇ ગયું; તેમજ કપડું પણ દેહ ઉપર સર્વેથી મિષ્ટ મોજ પૈસાથી મળી શક્યું.

જબ હુવા પયસેકા આય દોસ્તો આકર સંજોગ,
ઇશરતો પાસ હુંઇ દુર હુવે મનકે રોગ;
ખાએ જબ માલ પુરે દુધ દહી મોહન ભોગ,
દિલકો અનંદ હુવે ભાગ ગએ રોગ ઔર દોગ;
અયસી ખુશી હય જહાં આના હુવા પૈસેકા ૨

૨ જ્યારે પૈસાનો સંયોગ થયો; ત્યારે એશઆરામ આવ્યા અને હૃદયનાં રોગ દુર થઈ ગયા; જ્યારે માલપુવા દુધ દહીં મોહન ભોગ ખાધું; ત્યારે હૃદયનાં રોગ નાસી મનરંજન થઇ ગયું એ સર્વ ખુશીઓ જ્યાં પૈસો આવે છે ત્યાં થાય છે.

સાથ એક દોસ્તકે એક દિન જો મંય ગુલશનમેં ગયા,
વાંકે સરવો ચમનો લીલઓ ગુલકો દેખા;
પુછા ઉસમેકે યહે હય બાગ બતાઓ કિસ્કા,
ઉસને જબ ગુલકી તરહ હંસ દિયા ઔર મુઝસે કહા;
મહેરબાં મુઝસે યહે તુમ પુછો હો ક્યા પયસેકા. ૬

૩ એક દિવસ એક મિત્ર સાથે એક વાડીની અંદર ગયો અને ત્યાંના સર્વે ફુલ ઝાડનું કુલ જોયું; જ્યારે તેને પૂછ્યું કે આ બગીચો કોનો છે? ત્યારે તેણે ફુલની રીતે હસી મને કહ્યું કે એ બધું પૈસાનું છે.

ઔર તો કયા ઔર બડે ઇસ્મે હુંય થા બાગે ચમન,
હુંય ખિલે કયારીયોંમેં નરગિસો નસરીનો સમન;
હૌજ, ફુવવારે હુંય બંગલોંમેં ભી પરદે ચિલવન,
જા બજા કુમરી વ બુલબુલકી સદાશોર અફગન;
વાંભી દેખાતો ફકત ગુલ હુય ખિલા પયસે. ૪

૪ એ તો શું પણ એમાં મોટા મોટા બગીચા અને વાડીઓ છે અને દમાર્ગ ઓની અંદર તરેહવાર ફુલ પાતળાંઓ ખાસનાં છે દરેક બાજુ હોજ ફુવારા અને બગલાઓમાં પરદાઓ પડેના છે અને જગા જગાએ બુલબુલોના સાદ સંભળાય છે ત્યાં પણ જોયું તો દેખાયું કે સર્વે ખુલેલું ગુલ પૈસાનુંજ છે.

વાં કોઇ આયા લીએ એક મરસ્સઅ પીંજરા,
લાલ દસ્તાર દુપટા લીહરા જું તો તા;
ઇસ્મેં એકબયઠી વોહ મયના કે: બુલબુલપે ફિદા,
મયને પુછા કે અહે તુમ્હારા હય રહા વોહ ચુપકા;
નિકલી નિન્કારસે મયનાકે સદા પયસેકા. ૫

૫ ત્યાં કોઇ એક મેનેરી પીંજરો લઇને આવ્યો તેનો લાલ ફેટો અને દુપટ્ટો લીલો પોપટ રૂપી હતો. તે પીંજરામાં એક મેના બેઠેલી હતી. મેં પૂછ્યું કે આ તમારૂં છે તો તે ચુપ થઇ રહી ત્યારે મેનાનાં મોઢામાંથી સાદ નિકળ્યો કે પૈસાનો છે.

વાંસે નિકલા તો મકાં એક નજર આયા અયસા,
દશ દીનારોંસે ચમકે થા પડા આબ તિલા;
સીમ ચુનેકી જગેહ ઉસકે થા ઇસમે લગા,

વાહ વાહ કરકે કહા મંયને યહે હોગા કિસકા;
અક્લને જબ મુઝે ચુપકે સે કહા પયસેકા. ૬

૬. ત્યાંથી નિકળ્યો તો એક મકાન ઉપર નજર પડી જેતાં દરવાજા અને દિવાલો ઉપર સોનાનાં પાણીથી કામ કરવામાં આવ્યું હતું અને સુનાની જગ્યાએ બધુ સોનુંજ લાગેનું હતું તરત જ મારા ગોઢેથી વાહ વાહનો અવાજ નિકળી પૂછાઇ ગયું કે એ કોનું હશે ? તો તરત જ બુદ્ધિએ જવાબ આપ્યો કે એ પૈસાનુંજ.

અટકા આશકસે જો મઅશુક કોઇ હઠકા ભરા,
આર વોહ મિન્નતસે કિસ્ત તૌર નહીં હય મનતા;
ખુબીઆ પયસે કી અયયારો કહું મેં કયા કયા;
દિલ અગર સંગસે ભીં ઉસ્કા જયાદા થા કડા,
મોમસા હો ગયા જબ નામ સુના પયસેકા. ૭

૭ કોઇ હઠથી ભરેલો આશક માશુકથી રિસાઈ ગયો જે કાલાવાલાથી કોઈપણ રીતે સમજતો ન હતો. હું પૈસાની તારીફ શી કરૂં ? જો તેનું હૃદય પથ્થરથી પણ વધુ સખત હતું; પરંતુ તેણે જ્યારે પૈસાનું નામ સાંભળ્યું; ત્યારે મીણ જેવો થઇ ગયો.

કામમેં દાસકે યારો જો મેરા દિલ હય અસીર,
ઇસલીએ હોતી હય યહે મેરી જબાંસે તકરીર;
જીભી ખુશ રહેતા હય આર દિલભી બહોત અયશ પઝીર,
જીસ કદર હોસકા મંયને કીયા તહરીર નઝીર;
વરના આગે મંય લીખુંતા બહુજા પયસેકા. ૮

૮ પૈસાનાં ફરેબમાં જે દીલ કેદી થઈ પડ્યું છે; ત્યારે મારી જીભ્યાથી આ રીતની બાબતો બહાર પડે છે; જેનાથી હૃદય પણ ખુશી રહે છે અને આત્મા એશઆરામને ઇચ્છનારો થાય છે. જેટલું મારાથી બનતું હતું તેટલું નઝર મેં કરી એની તારીફ કરી છે. આગળ શું લખું ?

પેટકા ઝગડા–પેટનો ઝઘડો. ૨૨

કરતા હય કોઈ જોરો જફા પેટકે લીએ,
સહેતા હય કોઈ રંજો બલા પેટકે લીએ;
સીખા હય કોઈ મક્રો દગા પેટકે લીએ,
ફિરતા હય કોઈ એ સરો પા પેટકે લીએ;
જો હય સો હો રહા હય ફિદા પેટકે લીએ, ૧

૧ કોઇ પેટમાટે મારામારી-તકરાર કરે છે, તો કોઈ દુઃખ અને આપદા એજ પેટમાટે ઉચકે છે કોઇ દગો ફટકો પેટ માટે શીખેલો છે અને કોઇ લાચારી સહિત પણ પેટ માટેજ ફરેછે જે કોઇ પણ ફિદા થાય છે તે પેટ ખાતેજ.

આજીજ. હુંય ઉસ્કે વાસ્તે કયા શાહ કયા વજીર,
મોહતાજ હુંત ઉસીકે લીએ બખ્શીઓ અમીર;
મુનશી વકીલ એલચી મુતસદ્દીઓ મશીર,
ચાકર નફર ગુલામ તવંગર ગની ફકીર;
સબ કર રહે હુંય ફિક્ર સદા પેટકે લીએ. ૨

૨ એને માટે રાજા કે ફકીર પણ લાચાર છે તેમ અમીર ઉમરાવો પણ તેનાજ લાચાર, મુન્શી વકીલ એલચી મુતસદી અધિકારી નોકર ચાકર ગુલામ તવંગર પૈસાદાર અને ગરીબ એ સર્વને પેટનીજ સદા ફીકર રહે છે.

સરાફ ખુર્દીઓને લગા શેઠ સાહુકાર,
દલાલ જૌહરી વ કીનરી કે પેશેદાર;
પનસારી ઓ બજાજ. અનાજોકે કારોબાર,
બેપાર લેન દેન બનજ કર્જ. ઔર ઉધાર;
હય સબને ખટ ખટા રહે કીઆ પેટકે લીએ. ૩

૩ શરાફ પૈસાનો ટગલો લગાડી બેશે છે. દલાલ ઝવેરી અને કીનારીના વેપારી તેમજ વાણીઆ કપડા વાળાઓ અને અનાજના વેપારીઓ, તેઓનો વેપાર, કરજો, લેણુ દેણુ. ઉધાર, એ સર્વ પેટ ને માટેજ કરવામાં આવે છે.

આન ખલ્કમેં હૈંય છોટે બડે, જીતને પેશાવર,
સોબે ઉસીકે વાસ્તે સબ કરબ ઔર હુનર;
સહાફ જીલ્દસાજ, મુલમગી કમાનગર,
જરદોજ, ગુનફરોશ બીસાતી સીકલગર;
બયઠે હૈંય સબ દુકાન લગા પેટકે લીએ. ૪

૪ દુનિયામાં નાના મોટા ધંધાદારીઓ છે તેઓએ એજ પેટ માટે હુન્નરો શીખેલા છે, તેમાજ બાઇન્ડીંગવાળા તેમજ બીજી પરચુરણ જાતના વેપારીઓ સર્વે પેટ માટે જ દુકાન લગાડી બેઠા છે.

બયઠે હૈંય મસ્જીદોમેં મુસલ્લે બીછા બીછા,
જુબ્બે પહેનકે હાથમેં તસબીહ.કો ફિરા;
વાએજ.કે હર સુખનમે હય ખાનેકા મુદ્દઆ,
આબેદની દઅવતોંકી ઈબાદત હય કર રહા;
જાહીદની માંગતા હય દુઆ પેટકે લીએ ૫

૫ મસીદોમાં મુસલ્લાઓ પાથરી મોટા જબ્બાઓ પહેરી હાથમાં માળા ફેરી બેઠા છે તેઓના તેમજ કથા કરનાર એઓ દરેકનાં બોલે બોલમાં પેટની જ બાબત આવે છે; તેમજ પરહેજ-ગારો પણ દાતારોની બંદગી કરેછે. અને બંદગી કરનારાઓ પણ પેટ મારેજ દુઆ ચાહે છે.

ક્યા માન રાજ, કામકે ઔર ક્યા મુગ્રમેકાર,
હુક્કાક ક્યા મુસૌવરો નકકાશ જરનિગાર;
દેખાતા ના સુનાર કોઈ ઔર ન અબ લુહાર,
સબ અપને અપને પેટકોં કરતે હૈંય કારોબાર;
પેશા હર એકને સીખ લીયા પેટકે લીએ. ૬

૬ કારખાણનાં ભરેલા અને સોનાથી મઢેલા જરીવાળા ઝરી-આઓ; પરંતુ જોતાં કોઇ સુતાર અને લુહાર માલમ ન પડે તેઓ સર્વે પોત પોતાનાં પેટનો કારભાર કરે છે. તેઓએ ધંધો ફક્ત પેટને માટેજ શીખી લીધો છે.

ગાંધીકે મગ઼ઝ઼મેંભી યહી હ્યય રહી હય જો,
ખિંચે હય જમ ગુલાબે નિકાલે હય ઇત્ર વો;
શીશી કિસીકો કીસીકો કુપ્પે કસાંકો દો,
હરદમ છિડ઼ક ગુલાબ લગા તનમે ઇત઼રકો;
લીપટે હરએક કોઇ સુંધા પેટકે લીએ. ૭

૭ ગાંધીનાં મગજમાં પણ એજ બાબત સમાયલીછે તે જ્યારે ગુલાબનું અત્તર કાઢે છે તો કોઇને શીશી અને કોઇને કુપાઓ આપે છે. ગુલાબ છાંટી બદન ઉપર અત્તર લગાડી નાકને સુંઘાડેછે તે પેટને માટે જ.

રંગરેજ઼ કપડે રંગતે હય રંગત હજારીયાં,
સુર્ખો ગુલાબ જ઼ર્દ સિયાહ સબઝ ધારીયા;
મખ઼મલ હય કોઈ કોઇ હય મશરૂ કટારીયા,
જંગલમેં જાકે દેખાતો ઉસકી ન્યારીયા;
નિતખ઼ાક છાનતા હય પરા પેટકે લીએ. ૮

૮ રંગરેજ વિવિધ પ્રકારનાં કપડાં રંગે છે તેમાં લાલ ગુલાબી પીળું કાળું લીલું તેમજ મખમલ તો કોઇ મશરૂ પણ એ સહુ જ્યારે જોયું તો માલમ પડ્યુંકે તે સર્વે પેટને માટેજ કરવામાંઆવેછે

બદનામ હય ઉસીકે લીએ ખ઼લ્ક઼મેં કસાલ,
જ઼ાલમ હુ ભી ઉસીકે લીએ હય કરે હલાલ;
ચૈયદભી ઉસીકે લીએ લે ચલા હય જાલ,
ઠગભી ઉસીકે વાસ્તે ફાંસી ગલેમેં ડાલ;
હર વક઼્ત ઘોંટતા હય ગલા પેટકે લીએ. ૯

૯ કસાઇ પણ એનેજ માટે દુનિયામાં બદનામ થઇ રહ્યો છે. તેમજ ગળું રહેંસ નારો પણ એને માટેજ હલાલ કરેછે, અને શીકારી પણ એનેજ માટે જાળ લઇને જાય છે; તેમજ ઠગો પણ એનેજ માટે ગળામાં ફાંસો નાંખી દરેક વખત ગળું પેટને માટેજ ઘોંટવા તૈયાર થાય છે.

નટ ખેટ ઉચકકે ચોગે ઠગ઼ા બાજ઼ રાહદાર,
ઐયાર જેબકતરે નજ઼ર બાજ઼ હોશીઆર;

સબ અપને અપને પેટકે કરતે હૈં કારોબાર,
બિલ્લીભી મારતી હય ચુહા પેટકે લીએ. ૧૦

૧૦ લુટારૂ, ચોર, ડાકા નાખનારા, ચાલાક, ખીસા કાતરૂ, નજર ચુકાવી ઉચકી જનારા; તેમજ હુશીઆરો એ સર્વ પોત પોતાના પેટનુ કાર્ય કરે છે. એમાંથી કોઇ પણ પોતાને માટે શીકાર કરતો નથી. બીલાડી પણ ઉંદરને પેટને માટેજ મારે છે.

બાંકા સિપાહી ખુબ શુજાઅતમેં બેજીગર,
વોહ ભી ઉસકે વાસ્તે લે તેગ ઔર તબર;
લડતા હય તોપ તીરો તુફંગોમેં આન કર,
ખાતા હય જખ્મ ખુનમેં હોતા હય તરબતર,
આખીરકો સરભી દેતા હય કટા પેટકે લીએ. ૧૧

૧૧ વાંકોશીપાહી કે જે શૂરવીરતામાં એક્કો ગણાય છે; તે પણ એનેજ માટે હાથમાં તરવાર પકડી તીર અને તુફંગોમાં આવી એનેજ માટે લડે છે તે જખમ ખાઇ લોહીમાં ન્હાયછે અને આખરે માથું પણ પેટ માટેજ કપાવી દે છે.

ફાઝીલકે ફઝલોંમેં ભી ઉસીકી હય ઇલ્તેજા,
આબિદ નુજુમીકાભી ઉસીપર હય મુદ્દઆ;
મુલ્લાભી દિન ગુજારે હય લડકે પઢાપઢા,
શાએરભી દેખિયે તો કસીદે બના બના,
કયા કયા કરે હય વરકો સના પેટકે લીએ. ૧૨

૧૨ જ્ઞાનીઓનાં જ્ઞાનમાં પણ તેનીજ માગણી સમાયલી છે. પરેહજગાર અને નજુમીની પણ એજ ઇચ્છા હોય છે. માસ્તરો પણ આખો દિવસ છોકરાઓ ભણાવી દિવસો કાઢે છે તેમ કવી પણ કોઇની પ્રશંસાના બણગાઓ ફુંકી ફુંકી પેટ માટે શું શું બાબતો જાહીર લાવે છે.

કાજીકે હાલકીભી યહી બાત હય ગવાહ,
મુફતીકે કરદીભી રહેશાહીદ હય ખ્વાહમખ્વાહ;
વૈદ ઔર હકીમકીભી ઉસી પર હય અબ નિગાહ,
અત્તારકે ભી દર્દકો દેખાતો ચોહભી આહ,
દિનરાત કુટતા હય દવા પેટકે લીએ. ૧૩

૧૩ કાઝીની સ્થિતિની પણ એજ બાબત આકી છે. અને-મુફતીની પણ એજ હાલતછે. વૈદ તેમજ હકીમની પણ એનીજ ઉપ નજર છે, અને અત્તારનાં પણ દરીને જોયું તો તે પણ રાત દિવ પેટ માટેજ દવા કુટે છે.

પઢતે હંય સબ કુરાન જો મુરદોંકા લેકે નામ,
કુલોમેં બયઠ કરને હંય પંજ આયતેં તમામ;
દોખજ મેંયા બહિશ્તમેં મુરદેકા હો મુકામ;
કુછ હો પર ઉન્કો હલવે ઓ માંડે સે અપને કામ,
ખુશ હો ગએ જબ ઉન્કો મિલા પેટકે લીએ. ૧૪

૧૪ મુરદાઓ નામ લઈ શાસ્ત્ર ભણે છે અને કુલોની અંદર બેશી તે સર્વ બાણનો કરે છે. તેઓને વિચારતો મુરદો સ્વર્ગે જાય કે નહીં; પરંતુ તેઓને પોતાના પેટ સાથેજ પડી છે. અને જ્યારે તે એોને પેટ પુરતું મળ્યું ત્યારે ખુશી થઇ ગયા.

ઊલ્ફત કીસીકે દિલમેં કીસીકે પડા હસ ભયર,
માને કોઇ હરામ કો પુજતા હય સયર;
ખાનેકી સારી દોસ્તી ખાનેકી સારી દયર,
કહેતા હય અબ ફ્કીરભી દેકર દુઆએ ખયર;
બાબા કુછ આજ ગુઝકો દિલા પેટકે લીએ. ૧૫

૧૫ કોઇનાં હૃદયમાં પ્રીતિ તો કોઇનાં દીલમાં શત્રુવટ અને કોઇ હરામ માને તો કોઇ સારી ચીજો પુજે છે તેમાં ખાવાનીજ સર્વ દોસ્તી અને ખાવાનીજ દુનિયા છે અને સાંઇ પણ સારી દુઆ ત્યારેજ ચાહે છે કે જ્યારે તેને પેટમાં પુરતું ખાવાનું મળે છે.

આશક કે તંઇ જો દેખે હંય સાન્યાય મતોંકી ચેટ,
ખાનેકી દેખ ચાટ લગાવટકી કર લપેટ;
ગોદીમેં બયઠ જાતે હંય હરદમ બગલમેં લેટ,
લડકેભી અપને ખોલકે છાતી લગા કે પેટ;
ક્યા ક્યા કરે હય નાજો, સદા પેટકે લીએ. ૧૬

૧૬ આશકને જે હજાર નેમતોની ચાટ લાગેલીછે તે ખાવાની ચાટ અને વાતનો લપેટ આપી છોકરાઓ પણ છાતી ખોલી પેટ

ઉપર હાથ લગાડી ગોદમાં બેસી જઈ બગલમાં સુઈ જાયછે. પેટ માટે શીરી રીતનાં નાઝ નખરા કરવામાં આવે છે.

હંય જીનકે પાસ મનસબો જાગીરો માલો જાહ,
ખુબાંબી ઉન્કે સાથ કરે હય સદા નિબાહ;
ખાનેકા સારી દેરતી ખાનેકી સારી ચાહ,
દેખા જો ખુ.મ ગોરસે હમનેતો વહ વાહ,
મઅશુક.બી કરે હય વફા પેટકે લીએ ૧૭

૧૭ જેઓ પાસે અધિકાર અને જાગીરદારી છે તેઓની સાથે ખુબીઓ પણ છે તમામ દોલતી અને ચાહત ખાવાનીજ હોયછે અમોએ જો ઘણુંજ બારીક નજરે તપાસ્યુ તો જણાયું કે માશક પણ પેટ માટેજ વફાદારી કરે છે.

રંડી જો નાચતી હય પરીજાદ ફુલઝડી,
સરપાંઉસે તમામ જવાહીરમેં હય જડી;
ચિતવન લગાવટોંકી બતાકર ઘડી ઘડી,
લે શામસે સહર તલક હય નાચતી ખડી;
સો સો તરહ.કે ભાવ બતા પેટકે લીએ. ૧૮

૧૮ રંડી જે પરીનાદ અને ફુલની ઝડી જેવી બની નાચે છે. તે નખરાં બનાવી ઘડી ઘડી આંખના અણસારા કરે છે જે માથા ની તો પગ સુધી જવાહીરોમાં જલેબી હોય છે તે સાંજથી તે સવાર સુધી ઉભી રંડી નાચે છે જેમાં હજારો પ્રકારના ભાવ પેટ માટેજ બતાવે છે.

કસબીકે ઘરમેં દેખાતો વાંભી યહી પુકાર,
બિસનીકે દાઉ હોતી હય હરદમ ગલેકા હાર;
હરદમ દુઆ ખુદાસે યહે માંગે હય દિલફિગાર,
અલ્લાહ કહીંસે ભેજદે રોટીકા એક બાર;
કુરઆન માંગતી હય દુઆ પેટકે લીએ. ૧૯

૧૯ કસબીનાં ઘરમાં જઈ જોયું તો ત્યાં પણ એનીજ બુમ છે દરેક વખતે દોડી અગાનો હાર થઈ જાય છે. દરેક વખત દુઆ

ખુદાથી માગે છે કે ખુદા એક વખત પેટની ફકીરી મોકલી આપ તો દરેક ગમગે પેટનીજ દુઆ ચાલે છે.

લાખોંમેં કોઈ લે હય મુહબ્બતને હકકા નામ,
વર્ના ગરજ અપને પેટકે હંય કલમે ઔર કલામ;
ના આકિબતકી ફિક્ર ન ચાહે ખુદાસે ગમ,
સમઝે ન કુછ હલાલ ન જનાકે કુછ હરામ,
જો જીસસે હોસકા સો કીયા પેટકે લીએ ૨૦

૨૦ લાખોમા કોયકજ મોહબ્બતથી પરમેશ્વરનું નામ લે છે નહીં તો સહુ પોતાના પેટનાજ કલમા અને કલામો છે તેઓને જતો પરમેશ્વર અને પોતાની ફીકર છે.તેઓ હરામહલાલ કશુ પણ જાણતા નથી, જે જેનાથી થયું તે પેટને માટેજ કર્યું.

જીતને હંય સબ જહાનમેં કમજાત યા અસીલ,
સબ અપને અપને પેટકા કરતે હંય કાહેકા કીલ;
શેરો પલંગો મુર્ગો હય્વ ચીંવટીઓ વ ફીલ,
કબા બટેર હંન્સ લધડ બાજ ગીધો ચીલ;
સગ ઢુંઢતે ફિરે હંય ગિઝા પેટકે લીએ. ૨૧

૨૧ જેટલા દુનિયામાં કમ નત અથવા સારા પુરૂષો છે તેઓ સર્વે પોત પોતાના પેટનીજ ફીકર કરે છે, વાઘ, વરૂ, ચીત્તો, હરણ, કીડી, મંકોડી, હાથી, કાગડો, તેતર, હંસ ગીધ, અને ચીલ એ સર્વે પોતાના પેટ માટેજ ખાવાનું શોધતા ફરે છે.

જીસકા શીકમ ભરા હય વોહ હંસતા હયમીસ્લે ફુલ,
ખાલી હય જીસકા પેટ વોહ રોતા હય હો મલુલ;
જબ તક ન ઉસ ગઢેમેં પડે આકે ખાક ધુલ,
સુઝે ધરમ નદીન ન અલ્લાહ ના રસુલ;
સો જો કરે કોઇ સો બજા પેટકે લીએ. ૨૨

૨૨ જેનું પેટ ભરાયલું છે તે ફુલના જેવો હસે છે અને જેનું પેટ ખાલી છે તે મલુલ થઇને રડે છે, જ્યાર સુધી તે ખાડામાં ધુળ માટોડી પડતી નથી, ત્યાં સુધી ધરમ દીન ખુદા રસુલ કાંઈ પણ સુઝતું નથી જે જે કાંઇ સારૂં નરસુ કરે છે તે પેટનેજમાટેજ કરેછે.

જર્દાર માલદાર ગદા શાહ કયા વઝીર,
સરદાર કયા ગરીબ તવંગર હો યા ફકીર
હરદમ સબોંકો દેખ ઉસી હાલમેં અસીર
અપની યહી દુઆ હય શબો રોજ અપનજીર
દે શર્મો આબરૂસે ખુદા પેટકે લીએ. ૨૩

૨૩ પૈસાદાર માલદારકે બાદશાહ અથવા વઝીર સરદાર ગરીબ તવંગર ભીખારી એ સર્વને જોશું તો એજ હાલતના કેદી જણાશે. માટે નઝીર કહે છે કે રાતદિવસ મારીતો એજ દુવા છે કે ખુદા પેટને માટે ખાવાનું આબરૂ અને ઇજ્જતથી આપે.

દમ—શ્વાસ. ૨૩

જહાંમેં જબ તલક યારો હમારે જીરમમેં દમ હય,
કભી હંસના કભી રોના કભી શાદી કભી ગમ હય;
કહેં કિસ કિસસે કયા કયા એક દમકે સાથ આલમ હય,
મગર જો સાહિબે દમ હય વોહ ઇસ નુક્તેસે મહરમહય;
જો આયા દમતો આદમ હય ઉસી આદમકા આદમ હય,
ન આયા દમ તો ફિર દમમેં ન આદમ હય ન આદમ હય.૧

૧ દુનિયામાં જ્યાં સુધી અમારા શરીરમાં સ્વાસ ચાલતો છે ત્યાં સુધી હસવું અને રડવું પણ ચાલુજ છે, આ એક શ્વાસ સાથે શીશી બાબતો છે તે કોને જઈ કહિયે, ? પરંતુ જેની અંદર શ્વાસ ચાલતો છે. તેઓ આ બાબતથી અજાણ છે. જો શ્વાસ આવ્યો તોજ મનુષ્ય કહાવશે અને તેજ શ્વાસનોજ આદમ પણ છે જ્યારે દમ ન આવ્યું તો શ્વાસમાં ન તો આદમ છે ન આદમ છે.

મશક્કત મહેનતોંસે જમ્અ કરના દામો દિરહમકો,
તઅલ્લુક રંજ રાહતકા તફક્કુર બેશ ઔર કમકા;
કભી સામાન ઇશરતકા કભી અસબાબ માતમકા,
કહું કયા કયા ગરજ યારો બડા ઝઘડા હય સબ ઇસ દમકા;
જો આયા દમતો આદમ હય ઉસી આદમકા આદમ હય,
ન આયા દમ તો ફિર દમમેં ન આદમ હય ન આદમ હય.૨

૨ મહેનત મજુરી પેસાટકા એકઠા કરવા અને દુઃખ સુખ થોડા ઘણા માટે ઉચકવું કોઇ સમયે સુખી સ્થિતિ તો કોઇક વાર દુઃખની સ્થિતિ એ સર્વે એજ શ્વાસનોજ ઝઘડો છે જો શ્વાસ આવ્યો તોજ મનુષ્યછે અને તેજ શ્વાસનો આદમ પણ છે અને શ્વાસ ન આવ્યો તો પછી એકજ શ્વાસમાં નઆદમ અને જાદમ રહેછે.

ઇસી દમકી કહું મેં સીમ ઔર જરમેથી પેડે હંય,
ઇસીકે વાસ્તે દામ ઔર ગુલામોંકે તુરેડે હંય;
જલેબી અમૃતી બરફી ગુલાબી લડુ પેડે હંય,
ગરજ મંય કયા કહું યારો યહ્ સબ દમકે બખેડે હંય;
જો આયા દમ તો આદમ હય ઉસી આદમકા આદમ હય,
ન આયા દમ તો ફિર દમમે ન આદમ હય ન જાદમ હય ૩

૩ એજ ચાલુ શ્વાસમાં પોતાને સોના અને હીરા ઝવેરાતથી ભરે છે અને એનેજ માટે અત્તર ગુલાબ શરીર ઉપર છાંટે છે જલેબી અમૃતી, બરફી લાડવા પેંડા એ સર્વે પણ એ શ્વાસનેજ માટે કરવામાં આવે છે. જ્યાં શ્વાસછે ત્યાંજ મનુષ્ય છે અને તે શ્વાસનોજ આદમ પણ છે જો શ્વાસ ન આવ્યો તો પછી એક સેકંડમાં ન આદમ અને ન જાદમ રહે છે.

ઇસી દમકે લીએ કયા મહેલ યહે સંગી બનાયે હંય,
ઇસીકે વાસ્તે જર સીમકે તોડે વ માયે હંય;
બહારો બાગો સહેરા સયદ ઔર શીકરે વ બાજે હય,
ફક્ત દમકે હી આનેકે યહ સબ યારો તમાસે હંય;
જો આયા દમ તો આદમ હય ઉસી આદમકા આદમ હંય,
ન આયા દમ તો ફિર દમમેં ન આદમ હય ન જાદમ હંય.૪

૪ એજ શ્વાસને માટે પથ્થરનાં સુશોભીત મહેલો કોતરવામાં આવે છે અને એનેજ માટે સોનાનાં તોલ પણ કરવામાં આવે છે મોજ મઝા જંગલ બગીચા શીકારીઓ શકરા એ સર્વે શ્વાસ આવવાનાજ તમાશાઓછે જ્યારે શ્વાસ આવ્યો ત્યારેજ મનુષ્ય છે અને તેજ શ્વાસનો આદમ પણ છે જ્યારે દમ ચાલ્યો ગયો; ત્યારે એકજ દમમાં ન આદમ અને ન જાદમ છે.

ઇસી દમકી હુંય પેશાકેં રકેં રંગી ઇત્રમેં ડુબી;
ઇસી કે વાસ્તે હય સબ તરહદદકી વ મશ્ગુલી;
ગદાઇ બાદશાહી અશરફો શાંદી વ ગહે બુગ્ની;
ઇસી દમકેકી આનેકી હય અય યરો રકે સબ ખુશી;
જો આયા દમ તો આદમ હય ઉસી આદમકા આદમ હય,
ન આયા દમ તો ફિર દમમેં ન આદમ હય જાદમ હય.૫

૫ એજ શ્વાસની પાપકો અન્તરમાં ડુબાવવામાં આવે છે અને એનેજ માટે સર્વ બનાવ શણગાર અને સુંદર સ્વરૂપ બનાવવામાં આવે છે, ફકીરી બાદશાહી પ્રેમ ખુશ્વાહ અને મહોબ્બત એ સર્વે એજ શ્વાસ આવવાનીજ ખુબી છે, જ્યારે શ્વાસ આવ્યો ત્યારે મનુષ્ય છે અને તેજ દમનો આદમ પણ છે. જો શ્વાસ ન આવ્યો તો તેજ દમમાં આદમ અને જાદમ કાંઇપણ રહેવા પામતુંનથી

ઇસી દમકે લીએ અફ્યું શરાબો પોસ્ત બંગે હુંય,
નશે મસ્તી તરાને આયશો અશરતકે તરંગે હુંય;
મુહબ્બત દોસ્તી ઇખલાસ ઉલફત સુલહે જંગી હુંય,
ઇસી દમહીકે આનેકી રહે સબ યારો ઉમંગે હુંય;
જો આયા દમ તો આદમ હય હય ઉસી આદમકા આદમ હય,
ન આયા દમ તો ફિર દમમેં ન આદમ હય ન જાદમ હય ૬

૬ એજ શ્વાસને માટે અફીમ દારૂ નશાની ચીજો ગાયન અને મોજમઝા તરંગો છે તેમજ દોસ્તી પ્રીતિ મહોબ્બત સુલેહ અને લડાઇ એ સર્વે એજ દમના આવવાની ઉમંગો છે. જો શ્વાસ આવ્યો તોજ આદમ છે અને તેજ શ્વાસનો આદમ પણ છે, જો શ્વાસ ન આવ્યો તો પછી એક દમમાં ન આદમ અને જાદમ છે.

યહી દમ હાથી ઘોડે પાલખી હૌદજ પે ચઢતા હય,
યહી દમ બેકસીમેં નંગે પાઉંસે ખદડતા હય;
કોઇ મુફલિસ હો ઘટતા હય કોઇ ઉમદા હો બઢતા હય,
જો કુછ હય ઉચનીચ અય યારો સબ યહે દમ ગડતા હય;
જો આયા દમ તો આદમ હય ઉસી આદમકા આદમ હય,
ન આયા દમ તો ફિર દમમેં ન આદમ હય ન જાદમ હય.૭

૭ એજ શ્વાસ હાથી ઘોડા પાલખી ઉપર ચઢે છે અને શ્વાસ સાચારીમાં ઉઘાડે પગે દોડાવે છે. એજ કોઈ ગરીબાઈનાં અને કોઈ અમીરાઈમાં હોય છે. જે કાંઈ ઉંચનીચ છે તેજ આ સર્વે દમજ હોયછે જો શ્વાસ આવ્યો તોજ મનુષ્યછે અને તેજ આદમ પણ છે જો દમ ન આવ્યું તો એકજ સેકંડમાં આદમ અને જાદમ કાંઈ પણ નથી.

ઈસી દમકે લીએ રહે સબ બને હંય સુખ જમાનેકે
મજે, અયશો તરબકે ઔર રહમ્મુલ દુઃખ ઉઠાનેકે;
જહાં તક શાદીઓ ગમ હય જહાંકે કરખાને કે
રહે સબ દુઃખ સુખ હય જાય યારો ઈસી એક દમકે આનેકે;
જો આય. દમ તો આદમ હય ઉસી અદમકા આદમ હય,
ન આયા દમ તો ફિર દમમેં ન આદમ હય ન જાદમ હય.૮

૮ એજ શ્વાસ માટે દુનિયાના સુખો પેદા કયા છે મોજમઝા અને દુઃખ ઉઠાવવાની ધારેજ પણ પેદા થઈ છે. જ્યાં સુધી ખુશી અને ગમી દુનિયાના કારખાનામાં છે. એ સર્વે એજ શ્વાસના આવવા જવાના સુખ દુઃખમાં છે. જો દમ આવ્યો તોજ આદમ છે અને તેજ દમ આવવાનો આદમ પણ છે જો દમ નથી તો પછી એક સેકંડમાં આદમ અને જાદમ કાંઈ નથી.

ઇસી દમકે લીએ બહારોમેં બંગલોકી કતારેં હુંય,
ઈસીકે વાસ્તે અબગે હવા ઔર મીઠી ધારેં હુંય;
ચમન ગુલજાર બુટા ફુલ ફલ ઔર આખશારે હુંય,
નજીર અબ કયા કહેં યારો રહે સબ દમકા બહારે હુંય;
જો આયા દમ તો આદમ હય ઉસી આદમકા આદમ હય,
ન આયા દમ તો ફેર દમમેં ન આદમ હય ન જાદમ હય ૯

૯ એજ દમને માટે બુંગલાઓની હાર કતાર બાંધવામાં આવેલી છે અને એજ માટે વાજબ હવા તથા વપોદ પણ છે. બગીચા આ બાગ ફુલ ફળ બુટા અને પાણીના નહેરો પણ એનેજ માટે છે ઉસ્તાદ નજીર કહે છે કે શું કહીએ એ સર્વે શ્વાસનીજ ગમ્મત છે જો શ્વાસ આવ્યો તો આદમ છે અને તેજ દમનો આદમ પણ છે અને જો શ્વાસ નથી તો પછી એક સેકંડમાં આદમ અને ન જાદમ છે.

મક્કે દુનીયા.–દુનીયાની ચાલાકી. ૨૪

કયા કયા ફરેબ કહિયે દુનિયાકી ફિતરતોંકા,
મક્કો દગા વ હુજ્જતી હય કામ અકસરોંકા;
જબ દોસ્ત મિલકે લુટેં અસબાબ મુશફિકોંકા,
ફિર કિસ જબાંસે શીકવા અબ કીજે દુશમનોંકા;
હુશીઆર યાર જાની યહ દસ્ત હય ઠગોંકા,
યાં ટુક નિગાહ ચુકી ઔર માલ દોસ્તોંકા. ૧

૧ દુનિયા માહેલા ચાલતા દગા ફટકાનું વર્ણન કરવું અશકય ધારીએ છીએ; કારણ કે એમાં ફેરબ દગો ચોરી ચીકારી ઘણુકોના કાર્યો થઇ પડ્યા છે. જ્યારે મિત્રો મળીનેજ પોતાના મિત્રોનો માલ ઉડાવે પછી શત્રુઓ માટે તો કહેવુંજ શું? માટે ઓ પ્યારા! આ દુનિયા એક ઠગોનું જંગલ છે જેમાં દરપળે હુશીઆર રહેવું જોઈએ એમાં જ્યાં નજર ચુકી ત્યાં તરતજ આપણો માલ પરાયો થઇ જશે.

ગર દિનકો હય ઉચક્કા તો ચોર રાતમેં હય,
નટ ખટકી કુછ ન પુછો હરગાત બાતમેં હય;
ઉસકે ગલેમેં કત્તી તેગ ઉસકે હાથમેં હય,
વોહ ઉસકી ફિક્રમેં હય વોહ ઉસકી ઘાતમેં હય;
હુશીઆર યાર જાની યહ દસ્ત હય ઠગોંકા,
યાં ટુક નિગાહ ચુકી ઔર માલ દોસ્તોંકા. ૨

૨ જે દિવસના નજર ચુકાવી ઉંચકી લઇ જનાર છે તેજ રાત્રે ચોર થઈ જાય છે. જેની વાત વાતમાં ચંચળ પણું ભરાયલું છે. એક ગળામાં દાતરડું તો બીજાનાં હાથમાં તલવાર છે તે એની ફીકરમાં તો સામે વાળો તેની ઘાતમાં છે. માટે પ્યારા મિત્ર! આ દુનીયા કે જે ચોરોનાં જંગલ રૂપી છે તેમાં હુંશીઆર રહે કારણ અહીં નજર ચુકતાંજ માલ મીત્રોનાં હાથમાં ચાલ્યો જશે.

અયાર ઓ છીછોરા નિત અપને કારપ હય;
ઔર સુણ હે ખેજીયાબાં અપની બહારમેં હય;
કજાક જીસ મકાં પર ફિકે સવારમેં હય,

જ્યાદા ગરીબ ઉસકા ફિર કિસ શુમારમેં હય,
હુશીઆર યાર જાની રહે દસ્ત હય ઠગોંકા,
યાં ટુક નિગાહ ચુકી ઔર માલ દોસ્તોંકા. ૩

૩ ચંચલ અને છીછોરો પોતાનાજ કાર્યમાં લાગેલો છે અને રહવારનું કાર્ય કરનાર પણ પોતાનીજ બહારમાં છે જે ઘરમાં ચોર પોતાની ફીકરમાં લાગેલો છે ત્યાં બીચારો ગરીબ કઇ ગણત્રીમાં છે. માટે આ દુનીયાને ચોરોનો બીહામણો જંગલ વિચારી હુશીઆર રહે કારણ કે અહીં નજર ચુકતાંજ આપણો માલ મિત્રોના હાથમાં ચાલ્યો જશે.

ઇસ રાહમેં જો આયા અસવાર કહેકે ઘોડા,
ઠગસે બચા તો આગે કજ્જાકને ન છોડા;
સોયા સહામેં જાકે તો ચોરને ઝંઝોડા,
તેગા રહા ન ભાલા ઘોડા રહા ન કોડા;
હુશીઆર યાર જાની રહે દસ્ત હય ઠગોંકા,
યાં ટુક નિગાહ ચુકી ઔર માલ દોસ્તોંકા. ૪

૪ આ રસ્તામાં જે ઘોડો પોતાનાં સવારને લઇને આવ્યો અને રસ્તામાં જો ઠગને હાથે બચી ગયો તો આગળ લુટારાના હાથથી છુટવા ન પામ્યો. જ્યારે ધર્મશાળામાં મુકામ કર્યો તો ચોરે છેડયો ત્યાં ભાલો તરવાર ઘોડો અને કોડો 'એમાંનું' કાંઈ પણ રહેવા ન પામ્યું. માટે આ દુનિયા ચોરોનું જંગલ છે. જેમાં દરપળે હુશીઆર રહેવું જોઇએ. અહીં નજર ચુકતાંજ આપણો માલ મિત્રોનાં હાથમાં ચાલ્યો જશે.

નાદાનકો પિલાકર એક ભંગકા પ્યાલા,
કપડે બગલમેં મારે ઔર લે લીયા દુશાલા
દાના મિલા તો ઉસમેં ઘોલા ધતુરા કાલા,
હોતેહી ગાફીલ ઉસકો ફાંસીમેં ખીંચ ડાલા;
હુશીઆર યાર જાની રહે દસ્ત હય ઠગોંકા,
યા ટુક નિગાહ ચુકી ઔર માલ દોસ્તોંકા. ૫

૫ નાદાનને એક ભાંગનો પ્યાલો પાઈ તેના કપડાં ઉતારી બગલમાં મારી લઈ દુશાલો પણ કાઢી લીધો અને જે સમજદાર મળ્યો તો તેજ ભાંગમાં કાળા ધતુરાનાં બીવાં મેળવી પાઇ બેહોશ કરી તેને ફાંસો આપી દીધો. માટે આ દુનિયાને ચોરોનું બીહામણું જંગલ વિચારી હોશીઆર થઇ જા. અહીં નજર ચુકતાંજ તારો માલ તારા મિત્રોનાં હાથમાં પડી જશે.

પયસે રૂપય અશરફી યા સીમો જ,રકા પતરા,
ફિર જીત ઘરમેં લાવે હય કૌન અયસા ચતરા;
મયદાન ચોક ખાએ રહે ફન હય વોહ ધનતરા,
કતરે હય જેબ ચઢકર હાથી પૈજેબ કતરા;
હુશીઆર યાર જાની રહે દસ્ત હય ઠગોંકા;
યા ટુક નિગાહ ચુકી ઔર માલ દોસ્તોંકા. ૬

૬ પૈસા રૂપયા ગીન્નીઓ અથવા સોના રૂપાના પતરાઓ તેઓને જીતીને ઘરની અંદર લાવે એવો હુશીઆર કોણ છે ? આ હુજર એવો પૈસાદાર છે જેને મારે ખીસા કાતરૂ હાથી પર પણ ચઢી ખીસાં કાતરે છે. માટે આ દુનિયાને ચોરોનો બીહામણો જંગલ વિચારી હુશીઆર રહે. અહીં નજર ચુકતાંજ તારો માલ તારા મિત્રોનાં હાથમાં ચાલ્યો જશે.

ચિડીયાને દેખ ગાફીલ કપડા ઉધર ઘસીટા,
કબેને વકત પાકર ચિડીઆકા ઘર ઘસીટા;
ચીલોંને મારપંજે કબેકસર ઘસીટા,
જો જીસકે હથ આયા ઉસનેહી ઘર ઘસીટા;
હુશીઆર યાર જાની રહે દસ્તં હય ઠગોંકા,
યા ટુક નિગાહ ચુકી ઔર માલ દોસ્તોંકા. ૭

૭ ચકલીએ તે તરફ અંજાણ્યું જોઇ કપડું ખેંચ્યું તો કાગડાએ સમય મળતાંજ ચકલીનું ઘર ખેંચી કાઢયું એટલે ચીલે (સમડી) પંજો મારી કાગડાનું માથું વીખી નાંખ્યું. એમાં જે ચીજ જેને હાથ આવી તે તરફ તેણે ખેંચ્યું. માટે આ દુનિયાને ચોરો

જંગલ રૂપ વિચારી હુશીઆર રહે અહિ નજર ચુકતાજ મિત્રોનાં હાથમાં માલ ચાલ્યો જશે.

સૈયાદ ચાહતા હય હો સયદકા ગુજારા,
ઔર સયદ ચાહે દાના ખાકર કરે કનારા;
કાણુ ચઢાતો ઉસ્કા દાના વોહ ખા સિધારા,
આર કુછભી ચાલ ચુકાતો વહીં જાન મારા;
હુશીઆર યાર જાની રહે દસ્ત હય ઠગોંકા,
યાં ટુક નિગાહ ચુકી ઔર માલ દોસ્તોંકા. ૮

૮ શીકારી ચાહે છે કે શીકાર મળે અને શીકાર ચાહે છે કે દાણો ખાઇને કીનારો પકડી લેવો. જો તેનો દાવ ચાલ્યો તો તો દાણો ખાતાંજ પોબારા ગણી ગયો; પરંતુ જો ચાલ ચુકયો તો ત્યાંજ જાનની અંદર ફંસાઇ પડયો. માટે આ દુનિયાને ઠગોનાં જંગલ રૂપે વિચારી હુશીઆર રહે અહિં નજર ચુકતાંજ આપણો માલ પરાયાના હાથમાં ચાલ્યો જશે.

નિકલા હય શેર ઘરસે ગિદડકા ગોસ્ત ખાને,
ગીદડકી ધુન લગાવે ખુદ શેરકો ઠિકાને,
કયા કયા કરે હુંય બાહમ મકરો દગા બહાને,
યાં વોહ બચા નજીર અબ જીસ્કો રખા ખુદાને;
હુશીઆર યાર જાની રહે દસ્ત હય ઠગોંકા,
યાં ટુક નિગાહ ચુકી ઔર માલ દોસ્તોંકા. ૯

૯ સિંહ વરૂનું માંસ ખાવા કાજે ઘેરથી નીકળ્યો છે અને વરૂની ધુન છે કે પોતે સિંહનેજ ઠેકાણે લગાવવો. એક બીજાનમાં ફરેબ દગા અને બહાનાઓ કેવી કેવી રીતના કરવામાં આવે છે અહીં નજીર કહે છે કે તેજ બચવા માગે છે કે જેને ખુદા સંભાળે આ દુનિયા ઠગારાઓનાં જંગલ રૂપ છે માટે એમા હુશીઆર રહેવુ જોઇએ. અહીં જરા પણ નજર ચુકી, કે માલ દોસ્તોના હાથમાં પડી જવાનો.

દુનિયાકે ફરેબ ૨૫.

અય દિલ ન રહે તું આલમે હસ્તીમેં બે ખબર,
ગફલતમેં અપની ઉમ્ર ન ખો શામ ઔર સહર;
અવકાત ઝીત લહવો લઅબમેં ન કર બસર,
દુનિયા યહ એક નિગાર ફરે બિન્દા જલ્વગર;
ઉલપતમેં ઇસકે કુછ નહી બુજ, કુલફતો જરર. ૧

૧ ઓ અંતઃકરણ ! તું જીવનનાં સમયમાં અજાણ્યો ન રહે, અને બુનજુવામણીમાં સવાર અને સાંજ ન કાઢ, તારા જીવનનો સમય મજાક મશ્કરી અને ખેલ કુદમાં ન ગાળ; કારણ કે આ દુનિયા એક ફરેબથી પુર નકશી કમાનો દેખાય છે. તેની મીત્રાચારીમાં દુઃખ તેમજ બે આબરૂ સિવાય બીજું કાંઇ નથી.

દિલકો ફરેબ દેનેકો કર મહેરો ઇલ્તી ફાત,
નાજો અદામેં રખતી હય કયા કયા તનવ્વીઆત;
બદલે હય રંગો રૂપ હજારો દીન ઔર રાત,
આજ ઉસપે ભી કમીં તો લગાઇ કલ ઉસપેં ઘાત;
હસરો ફિજા વ હો શરૂવાઓ શકે બો બર. ૨

૨ હૃદયને ફરેબ આપવા માટે મહેરબાનીની વર્તણુક કરી નાજ નખરામાં મનુષ્યને ભોળવી લે છે. દિવસ અને રાત્રી હજારો રૂપ રંગ બદલે છે જેમાં આજે એકની ઉપર કમી હતી તો કાલે તેને પણ પોતાની ઘાતમાં પોતાના તરેહવાર ફરેબ બનાવી લઇ લેછે.

વોહ નાજો હુસ્ન રખતી હય અય દિલ યહે પીરજાલ,
જો એક નિગાહમેં ડાલે હય ગરદનમેં લાખ જાલ;
પહેલે નશા તો અય શો તરબ ફિર ગયો વબાલ,
હોતા હય આખિર ઉસકે ગિરફતારકા યહે હાલ;
જયસે મગસ કે શહેદમેં ભર જાએ બાલો પર. ૩

૩ આ બુઢી કેવા કેવા નાજ અને નખરાઓથી કાર્ય લે છે જે એકજ નિગાહમાં લાખો જાળ ગરદનમાં નાંખી દે છે, પહેલાં

તો એશ અને આરામ અને પછી દુઃખ છેલ્લાં એની અંદર ફંસા-યલાઓને જેમ માંખીના મધની અંદર પરો ચોંટી જાય છે તેવો હાલ થાય છે.

જાતી હય મિસ્લે ગુલ ચમને નાજ઼મેં જો ખીલ,
બુલ બુલ મનશસે અપને વહીં બયઠતી હય મીલ;
ઐયારગી વ અસ્વ ગરી કરકે મુત્ત સીલ,
સેહરો કુસું વોહ રખતી હય બપેરે ફેરઓ દીલ;
હયરાન સેહરે સામરી હો જીસકો દેખ કર. ૪

૪ નખરાનાં બગીચામાં ફુલ રૂપી ખીલાઇ જઇ પોતાના બુલ બુલની સાથે મળીને બેસે છે અને પોતાના ફરેબ અને દગાથી તેને પોતાનો કરી લેછે. જેમાં જાદુ કળા પણ પોતાના તાબામાં લેવાને વાપરે છે એની આગ સામરી જાદુગર પણ આશ્ચર્ય ચકીત થઇ જાય છે.

જીસ દિલકો ઉસ નિગારકી આઇ અદા પસંદ,
એકદમ વોહ શાદ હોકે રહા ફિર અલમમેં બંદ;
રખતી હય અપને દોશપે હર દમ નઇ કમંદ;
લેનેકો નકદે ઉમ્રકે. શીરીં હય મિસ્લે કંદ,
જબ લે ચુકી તો હોતી હય હનજ઼લબ તલ્ખ઼તર. ૫

૫ જે જીવનને તે જાદુગરની કોઇ અદા પસંદ પડી તો તે ખુશી થઇ, તે પાછું કબ્જામાં જઈ પડયો એ પોતાનાં ખાંધ ઉપર દરેક સમયે નવીજ રસ્સી દરેકને ફાંસવા માટે રાખે છે. જેમાં મનુષ્યને તો પોતાની ઉમર મીઠી શાકર જેવી થઇ પડે છે; પરંતુ જ્યારે તેમાંથી લઇ ચુકી તો પછી કડવા ફળ રૂપી થઇ જાય છે.

તુ ઇસ નિગાહે બહદૈ શકનસે લગા ન દિલ,
હાસિલ નહીં કુછ ઉસસે બાજુજ઼ રંજ જાં ગુસલ;
જીનહર ઉસ્કે બયઠીઓ જાકર ન મુત્તસિલ,
ઐ ઉસસે દિલ લગાતે હય આખ઼િર હો મુનફઈલ;
મલતે હય અપને દસ્તે તઅસ્સુફ બયક દિગર. ૬

૬ તું આ વાયદો તોડનાર જાદુગરથી તારું દિલ ન લગાડ કારણ એનાથી દુઃખ અને કષ્ટ શિવાય બીજું કશું પણ મળવાનું નથી. એની પાસે જઈ કદી પણ બેસ્મો ના. જેઓ એનાથી દિલ લગાડે છે તેઓ છેવટે અફસોસ સાથે પોતાના હાથ ઘસે છે.

આગે ભી મંયને તુઝકો જતાયા હય કિતને બાર,
યઅને તુ ઉસકા કીજીઓ હરગિજ ન એઅતેબાર;
હય કયદો મકો ઉજ ઉસે યાદ બે શુમાર,
તુભી જો ઉસકે પાસ લગાવેગા દિલ તો યાર;
ઈપ નફસે મિલેગા તુઝે ભી યહી સમર. ૭

૭ આગળ પણ મેં તને કેટલાક સમયે જાણીતો કર્યો છે કે તું તેનો કદી પણ ભરૂંસા ના કરતો. કારણ કે એને કેદ મકર ફરેબ હજારો યાદ છે અને તું પણ તેની પાસે દિલ લગાડશે, તો તને પણ એ ઝાડથી એજ ફળ મળશે.

એક દિન ભી તુ કરેગા જો ઉસ બે વફાકી ચાહ,
બરસોં તલક કરેગી યેહ પુરફન તુઝે તબાહ;
હરગિજ કીસીકે સાથ યેહ કરતી નહીં નિબાહ;
મંય તુજકો ઈસકે સ્હ્ણતસે કરતા ન મનઅ આહ;
લેકીન ફરૂંમય કયા તુઝે દરપેશ હય સફર. ૮

૮ એક દિવસ પણ તું જો તે બેવફાની ઈચ્છા કરશે તો વર્ષો એ તને તારાજ કરી નાંખશે. એ કોઇપણ કાળે કોઇની સાથ નિભાવ કરતી નથી. હું તને એની આદતથી જાણીતો નહીં કરતે; પરંતુ હું શું કરૂં કે તને સફર કરવી છે.

જો ગુઝકે રંગો બુએ વફાકે નહો કરીં,
દિલ ઉસકે બાંધનેમેં અઝીયત હય બિલયકીં;
અટકે અગર તુ યાં તો મુનાંસિબ તુઝે નહીં,
તુ ઈસ મિસલકો સોચ જરા કર સફર ગુઝીં;
કરતા હય કતઅ શાહકો બાંધે હુવે કમર. ૯

૯ કુસ રંગ અને ખુશબોમાં વફાદારીમાં ન હોય તેને હદ્ય

બાંધવામાં ઘણી જે મુશ્કેલી થઇ પડે છે. જો તુ અહીં અટકેતો તેને છાજતુ નથી. માટે તું આ બાબતને વિચારી લે કે તુ સફર કરે છે અને કમર બાંધી રસ્તો કાપતો ચાલ્યો જાય છે.

કરતા હય ફિક્ર દિલમેં કે મનઝીલકો જાકે લે,
તો જલ્દ રાહ રવીકે ગમો રંજસે છુટે;
ઠહેરે જરા તો ફિર વહીં દમ લેકે ઉઠ ચલે,
ગર દરમિયાને રાહ કોઈ મિલ જાએ બાગ, ઉસે;
તો ચલતે ચલતે દેખતા જાતા હય એક નજર. ૧૦

૧૦ દિલમાં ફીકર કરે છે કે મન્જલ પર પહોચી જાય અને જેથી ચાલવામા કષ્ટથી છુટી જાય કોઇક જગ્યાએ થોભે છે તો તરતજ ઉઠી ચાલવા લાગે છે અને ચાલતાં રસ્તામાં કોઈ બગીચો મળી જાય તો ચાલતાં ચાલતા તેને પણ જોતો જાય છે.

ઉસ શેલસિતાંકો ગર વોહ અકામતકા દેવે ખત,
દો દિનમેં ફિરતો વોહ રહે મનઝીલ કરે ગલત;
જાતા હય કરકે એક નિગાહ સર સરી ફકત,
બસ ઉસ નિગાર ખાનેકો તુભી ઉસી નિમત;
સએરે મુસાફિર ના કર ઔર ઉસસે દરગુજર. ૧૧

૧૧ તોફાનને જો રહેવાનો પત્ર આપે તો બે દિવસ થોભી જઇ પોતાની મંજલમાં ભુની જાય છે તે એક ઉપરછલ્લી નજર કરીનેજ ચાલતો થાય છે, માટે તું પણ આ નગાર ખાનાને તેવીજ રીતે નીહાળ અને મુસાફરો રૂપી સફર કરી એવી બાબતો છોડી દે.

જાના હો ઇઝમ કરકે મુસાફિરકો તંઇ જહાં,
અટકે કહીં તો પહોંચે વોહ ફિર કિસ તરેહસે વાં;
તુ ભી તો અપના ફાયદા ચાહે, તો મહેરબાં,
ઇસ હર્ફકો "નઝીર" કે યું દિલમેં રખ નહાં;
કરતા હય જયસે નકશ નગીંકે જીગરમેં ઘર. ૧૨

૧૨ ઇચ્છા કરી મુસાફરે જ્યાં જવું છે અને જ્યારે તે રસ્તામાં અટક્યો તો મુકામ ઉપર કેવી રીતે પહોંચશે. તું પણ તારો ફાયદો ચાહે તો મહેરબાન આ નઝીરનાં શબ્દોને તારા હૃદયમાં છુપાવી રાખ. જેવી રીતે કોતરેલ નામ નગીના ઉપર જાય છે.

મૌતકી સવારી—મૃત્યુની સવારી ૨૬.

કયા કયા જહાંમેં અબ હુંય હમારી સવારીયાં,
દિલચસ્પ દિલ ફરેબ પ્યારી સવારીયાં;
કિસ કિસ તરેહકી હમને સંવારી સવારીયાં,
પર હમસે કુછ ન કરગઈ યારી સંવારીયાં;
જબ ચાર કાંધે પર હુઇ ભારી સવારીયાં,
બક મારતી રહે રહે ગઇ સારી સવારીયાં. ૧

૧ આ દુનિયામાં અમારા માટે કેવી કેવી રીતની ખુબસુરત પ્યારી સવારીયો રાખવામાં આવેલ છે; તેમજ અમોએ પણ કેવી કેવી સવારીયો સંમારી છે; પરંતુ તેઓએ અમારી સાથે કશી પણ દોસ્તી કરી નહીં, જ્યારે ચાર ખાંધની ઉપર અમારી સવારી થઇ તો આ સર્વે બીજી સવારીઓ ઝખ મારતી રહી ગઇ !

વોહ તખ્ત જીસ્પે કુલથા જવાહિર જડાહુવા,
કિસ અયશસે ચઢે હુવે ફિરતેથે જા બજા;
જીસ દમ અજલને તખ્તેકે ઉપર દીયા સુલા,
ઉસ તખ્તેકે ભી હોગએ તખ્તે જુદા જુદા;
જબ ચાર કાંધે પર હુઇ ભારી સવારીયાં,
બક મારતી રહે રહે ગઇ સારી સવારીયાં. ૨

૨ તે વખત કે જેની ઉપર કુલ્લે જવાહીર જડેલું હતું તે ઉપર કેટલા એશથી ચડતા અને જગ્યા જગ્યાએ ફરતા હતા. પણ જ્યારે કાળે મોતના પાટીઆ ઉપર સુવડાવ્યો ત્યારે તે વખતના પણ પાટીયા જુદા જુદા થઇ ગયા; જ્યારે ચાર ખાંધાઓ ઉપર ભારી સવારી થઈ તો આ સર્વે સવારીઓ ઝખ મારતી રહી ગઇ !

હાથી જો થે પહાડકે માનીંદ તન સિયાહ,
જીનપર કહેં અમારીયાં રખ઼શિન્દા રશ્ક માહ;
ઘોડોંકી ભી ચમકપે ઠહેરતી ન થી નિગાહ,
કિસ અયશસે ચઢે હુવે ફિરતે થે વાહ વાહ;

જબ ચાર કાંધે પર હુઇ ભારી સવારીયાં,
ઝક મારતી રહે રહે ગઇ સારી સવારીયાં. ૩

૩ પર્વત રૂપી કાળાં હાથીઓ હાથણો અને જેની ઉપર ખુબસુરત અંબાડીયો બાંધી સ્વરૂપવાનો બીરાજતા હતા જેની અબાડીયો ઉપર પણ નજર ઠેરતી ન હતી તેની ઉપર કેટલા આરામથી ચઢી જગ્યા જગ્યાએ ફરતા હતા. પણ જ્યારે ચાર કાંધા ઉપરની ભારી સવારી મળી તો આ સર્વે સવારીઓ ઝખ મારતી રહી ગઈ !

ખાસે વોહ ઘોડ તુરકી વ તાજી જો થે ખડે.
જીનપર સુન્હેરી જીન જવાહિરકે થે જડે;
ટાંગન ભી હુન હુનાતે રહે છોટે ઔર બડે;
માલીક ચલા તો સબ વોહ વહીં રહે ગએ ખડે;
જબ ચાર કાંધે પર હુઇ ભારી સવારીયાં,
ઝક મારતી રહે રહેગઇ સારી સવારીયાં. ૪

૪ તે ઘોડા કે જેઓ ટર્કી અને અરબી કહેવાતા હતા અને જેમની ઉપર સોનેરી જીન ઝવાહીરોથી જડેલા ચઢાવતા હતા. જેઓ અભીમાનથી ખંખારતા હતા; તેઓ જ્યારે તેમનો માલીક ચાલ્યો. તો ત્યાંજ ઉભેલા રહી ગયા. જ્યારે ચાર કાંધા ઉપરની ભારી સવારી મળી તો આ સર્વે સવારીયો ઝખ મારતી રહી ગઈ !

વોહ પાલકી બની થી સુન્હેરી જો જર નિગાર,
ઝાલરવે જીસકે હોતે થે મોતી પડે નિસાર,
લાના લકીપે મોતને જબ કરલિયા સવાર,
ફિર વોહ ન પાલકી ન વોહ ઝાલર ન વોહ કહાર,
જબ ચાર કાંધે પર હુઇ ભારી સવારીયાં;
ઝક મારતી રહે રહે ગઇ સારી સવારીયાં. ૫

૫ તે પાલકી સુનેહરી અને જવાહીરોથી જડેલી બનાવેલી હતી જેની ઝાલર ઉપરથી મોતી કુરબા થતા હતા;. પરંતુ જ્યારે મોતની પાટલીયે પોતાની ઉપર સવારી કરી લીધી ત્યારે તે પાલકી ઝાલર અને ભોઈ સર્વે માનું કોઇપણ ન રહ્યુ. જ્યારે ચાર ખાંધાની ભારી સવારી મળી ત્યારે બીજી સવારીઓ ઝખ મારતી રહી ગઈ !

શ્રી વોહ રથેકે બયદેથે જીન જીનમેં ફએલ ફએલ.
ખજતેથે ચંગ ઔર કલસ્ ઉનકે જું સુહેલ;
રથ બાધને અજલકે જુહી કરલીયા દખેલ,
ફિર કિસકી છતરી પૈયે કહાં ઔર કહાંકે બએલ;
જબ ચાર કાંધે પર હુઈ ભારી સવારીયાં,
ઝક મારતી રહે રહે ગઇ સારી સવારીયાં. ૬

૬ તે ગાડીઓ કે જેમાં ખુલાસેથી બેશતા હતા જેઓનાં ઘંટ અને કળસ મનહરણ રીતે વાજતા હતાં; પરંતુ જ્યારે મોટા રથવાળા કાળે પોતાના રથ ઉપર સવાર કર્યો. પછી છતરી પાયા અને બળ કયાંનાં કયાં ગયાં; જ્યારે ચાર ખાંધા ઉપરની મોટી સવારીનો સમય આવ્યો ત્યારે બીજી સહુ સવારીઓ ત્યાંને ત્યાંજ પડી રહી !

વોહ ગાડીઆં જો દૌડીથીં ઘોડોંસે પેસ્તર,
નાગુરી ઉનકે હાથીકે પાઠેસે ખુબતર;
પૈયા કજાકે હાથસે જબ ઉલટા આનકર,
ગાડી ઇધર ઉલટ ગઈ માલક પડા ઉધર;
જબ ચાર કાંધે પર હુઈ ભારી સવારીયાં,
ઝક મારતી રહે રહે ગઈ સારી સવારીયાં. ૭

૭ તે ગાડીઓ કે જે ઘોડાથી આગળ દોડતી હતી જેઓના બળધીઆ હાથી કરતાં પણ વધુ મસ્ત હતા.' જ્યારે કાળના હાથથી તેનું પૈડું ઉલટાઇ ગયું. ત્યારે ગાડી આ તરફ ઉલટાઈ પડી અને માલીક તે તરફ પડયો; જ્યારે ચાર ખાંધાની ઉપરની મ્હોટી સવારીનો સમય આવ્યો તો બીજી સર્વે મહાન સવારીઓ ત્યાંની ત્યાંજ પડી રહી !

ઘડ બહેલ ફીલ બહેલ શુતર બહેલ રાહદાર,
હરનોંકી બહેલ બકરી બહેલ ઘંટી ઘુગરૂ દાર;
માલીક ચઢા જો મૌતકી ડોલી પે એક બાર,
ફિર બહેલીયાં ન બહેલ ન ઝનકાર ના પુકાર,
જબ ચાર કાંધે પર હુઇ ભારી સવારીયાં;
ઝક મારતી રહે રહે ગઇ સારી સવારીયાં. ૮

૮ ઘોડાગાડી હાથીની ગાડી ઉંટની ગાડી હરણોની ગાડી બકરીઓની ગાડી માણસોની ગાડી ઘુંઘરી વાળી એ સહુ જ્યાંરે માલીક મોતની ડોલી ઉપર સવાર થયો ત્યારે ગાડીને પાલકી અને ઝણકાર પુકાર સર્વે જતુ રહ્યુ. જ્યારે ચાર ખાંધા ઉપર ભારી સવારી થઈ; ત્યારે બીજી સવારીઓ ઝક મારતી રહી ગઇ !

મ્યાનો સુહાફા ઔર વોહ ચંડુલ બગીયાં,
વોહ-પીનસી વોહ બુચે વોહ ચૌપાલે ખુશ નશાં;
માલીક હુવાં અૈજલકે જો ખડ. ખડીએ પે રવાં,
બુચા ગયા ન સાથ ન મ્યાના ગયા મીયાં;
જબ ચાર કાંધે પર હુઇ ભારી સવારીયાં,
ઝક મારતી રહે રહે ગઇ સારી સવારીયાં ૯

૯ પાનકી મારૂની ગાડી અને તે લેંડા બગીઓ અને તે ચૌપાલા એ સહુ જ્યાને માલીક મોતના ખડખડીયા ઉપર ચાલુ થયો તો એ સર્વે મ્યાના ડોલી પાલખી કોઇ પણ સાથે ન ગયુ; જ્યારે ચાર ખાંધા ઉપરની સવારીનો સમય આવી પહોંચ્યો ત્યારે સર્વે સવારીઓ ઝક મારતી રહી ગઇ !

છકડે, લડે, રહેલકે શુતર બહેલ ઔર ખચ્ચર,
ટટ્ટુ હિમાર ભએસે વોહ લદનેકે ગોર ખર;
માલીક ચલા જો મૌતકે ટાંગેકો છોડકર,
ભએંસા ગયા ન સાથ ન ટટ્ટુ ન ગાય ખર;
જબ ચાર કાંધે પર હુઇ ભારી સવારીયાં,
ઝક મારતી રહે રહે ગઇ સારી સવારીયાં. ૧૦

૧૦ ઉંટ અને ખચ્ચરની ગાડીઓ સામાનથી ભરેલી અને ટટ્ટુ ગધેડાઓ ભેંસો અને જંગલી ગધેડાએ ચઢાવેલ ગાડીઓ જ્યારે માલીક મોતનાં ટાંગા ઉપર સવાર થઈ ચાલ્યો; ત્યારે ભેંસ ટટ્ટુ અને ગાય ગધેડું કાંઇ પણું સાથે જવા ને પામ્યુ. જ્યારે ચાર ખાંધા ઉપર ભારી સવારીનો સમય આવ્યો; ત્યારે બીજી સર્વે સવારીયો ઝખ મારતી રહી ગઈ !

અસવાત જબ અજલકા હુવા આનકર અસીર,
ઘોડે ભી દિન હિનાતે રહે સબ જવાનો પીર;
હાથી પે ખાક ડાલતે સહપર રહે હકીર,
એ બાત તો અયાં હય કહું કયા મીયાં નજીર
જબ ચાર કાંધે પર હુઈ ભારી સવારીયાં,
ઝક મારતી રહે રહે ગઈ સારી સવારીયા. ૧૧

૧૧ જ્યારે કાળનો સવાર આવી કેદ કરવા લાગ્યો; ત્યારે સર્વે બુઢ્ઢા જવાન અને ઘોડાઓ પણ ખંખારતા રહી ગયા; હાથી ઉપર ધુળ નાંખતાં અને માથું કુટતાં રહી ગયાં, એ વાત તો જાહેર છે. ઉસ્તાદ(કવિ) નજીર કહે છે કે હું શું કહું? જ્યારે ચાર ખાંધાની ઉપરની સવારીનો સમય આવ્યો; ત્યારે સર્વે સવારીઓ ઝક મારતી રહી ગઈ ।

રાતદિન—રાત્રી અને દિવસ ૨૭.

આમ કયા કહિયે રહી યાં જબ તલક અપની હયાત,
એ બધે કયા કયા તઅલ્લુક અપને જીતે જીકે સાત;
જબ મુએ ફિર તો કિસીને આનકર પુછી ન બાત,
જીન્દગી અપની થી કુલ ચૌંસઠ ઘડીકી કાયનાત;
ઉતનેહી અરસેહીમેં કયા કયા હમપે ગુજરી વારે હાતે,
રહેચલે દુનિયામેં હમભી એક દિન ઔર એક રાત. ૧

૧. હાય શું કહીશું કે જ્યાં સુધી આપણું જીવન છે, તો કેવા મહાન વિચારો થાય છે. જ્યારે મરણ પામ્યા તો કોઇ પણ વાત પૂછવા આવતું નથી. અને તે જીવન ફક્ત ચોસઠ ઘડીનુંજ જીવન હતું, અને તેટલાજ સમયમાં અમારી ઉપર કેટલી કેટલી બીનાઓ પડી ચુકી. અને એક દિવસ એક રાત રહી ચાલતા થયા.

ફિર ઉસી દિનરાતમેં હમ બાદશાહભી હો ચુકે,
સાહિબે તાજો નગીં ફરમાં ખાભી હો ચુકે;
અલીફે મુદકા મકાં કિશ્વર કુશાભી હો ચુકે,

આજીઝો, મુફલીસ ફકીરો બે નવાબી હો ચુકે;
ઉતને અરસેહીમેં કયા કયા હમપે ગુજરી વારે દાત,
રહેચલે દુનિયામેં હમ ભી એક દિન ઔર એક રાત. ૨

૨. આજ દિવસ અને રાત્રીમાં અમો બાદશાહ પણ થયા અને તાજ પહેરી હકુમત પણ ચલાવી લીધી. દેશ અને ઘરોનાં માલીક થઇ શહેનશાહ પણ કહેવડાવી ચુકયા; તેમજ ફકીર ગરીબ લાચાર પણ થઈ ચુકયા. આટલાજ સમયમાં અમારી ઉપર કેટલીક બીનાઓ ગુજરી ચુકી અને એક દિવસ તથા એક રાત્રી કાઢી ચાલતા થઈ ગયા.

ફિર ઉસી દિનરાતમેં હમ હોગએ હશમત પનાહ,
બખ્શીઓ મીરો વજીરો મુન્શીઓ દીવાનો શાહ;
મેહતઓ કુટવાલ કાજી સદર મુફતી એહલે જાહ,
ઇસકદર તો ઉમ્ર જીસ્મેં યહે તમાશે વાહ વાહ;
ઇતને અરસેહીમેં કયા કયા હમપે ગુજરી વારે દાત,
રહે ચલે દુનિયામેં હમ ભી એક દીન ઔર એક રાત. ૩

૩ એજ રાત્રી અને દિવસમાં રાજ્યના માલીક થયા, કારભારી અમીર વજીર મુનશી દીવાન અને રાજા પણ થયા, મહેતા કોટવાલ કાજી મુફતી સદર અને અધિકારી પણ થયા ઉમર તો નામની અને તેમાં એટલા બધા ખેલો ખેલાઈ ગયા આટલા સમયમાં અમારી ઉપર કેટલી કેટલી બીનાઓ ગુજરી ચુકી અને દુનિયામાં એક દિવસ અને એક રાત્રી કાઢી ચાલતા થયા.

ફિર ઉસી દિનરાતમેં હમ આરિફો કામિલ હુવે,
સાહિબે કશ્ફો કરામત ઔર રોશનદિલ હુવે;
આલીમો ફાજિલ ફકીરો જાહિલો આમિલ હુવે,
ચી યહી ફુરસત ઉસીમેં ખાક મીઠી ગિલ હુવે;
ઉતને અરસેહીમેં કયા કયા હમપે ગુજરી વારે દાત,
રહે ચલે દુનિયામેં હમ ભી એક દિન ઔર એક રાત. ૪

૪. એજ રાત્રી અને દિવસમાં અમો પ્રવીણ સાધુ થયા અને ચમતકારો કરી દુનિયાને ચકીત કરવા લાગ્યા વિદ્વાન, ફકીર, મુરખ અને સમઝદાર થયા એક ફુરસદમાં પછી માટીમાં પણ મળી ગયા.

આટલાજ સમયમાં અમારા ઉપર કેવી કેવી બીનાઓ પડી ચુકી; પરંતુ અમો એક દિવસ અને એક રાત્રી કાઢી દુનીયાથી ચાલતા થયા.

ફિર ઉસી દિનરાતમેં હમ પોતે ઓ બેટા હુવે,
ફિર હમીં બાબા હમીં નાના હમીં દાદા હુવે;
સાલે સુસરે ભાઇ મામુ ઔર ચચા તાયા હુવે,
થી યહી ફુરસત ઉસીમેં દેખિયે કયા કયા હુવે;
ઉતને અરસેહીમેં કયા કયા હમપે ગુજરી વારેદાત;
રહે ચલે દુનિયામેં હમભી એક દિન ઔર એક રાત. ૫

૫. એજ દિવસ અને રાત્રીમાં અમો પૌત્ર અને બેટા પણ થયા અને અમોજ બાપ, નાના તથા દાદા પણ થયા તેમજ સાળા સસરા ભાઈ મામા અને કાકા પણ થયા એજ સમયમાં અમોએ જેવી કેવી બાબનો જોઈ એટલાજ સમયમાં અમારા ઉપર શી શી બાબનો ગુજરી ગઇ અને અમો એક દિવસ કાઢી ચાલતા થયા.

ફિર ઉસી દિનરાતમેં કયા કયા બનાએ હમને ઘર,
મસ્જીદો તાલાબો મંદર હુજરએ દિવારો દર;
બયઠકર ઇશરતભી કી ઔર ભીક માંગી દરબદર,
થે મુસાફિર ફિર ઉસીમેં કરગએ આખિર સફર;
ઉતનેહી અરસેમેં કયા કયા હમપે ગુજરી વારે દાત,
રહે ચલે દુનિયામેં હમભી એક દિન ઔર એક રાત. ૬

૬ એજ રાત્રી અને દિવસમાં અમોએ કેવા કેવા ઘરો બનાવ્યાં, મસીદ તલા મંદીર કોઠડિઓ દીવાલ અને દરવાજાઓ જેમાં બેશી મજા પણ કીધી અને દરવાજે ભીક્ષા પગ માંગી જોકે અમો તેમાં મુસાફર જેવા હતા છતાં તેમાંથીજ અમોએ સફર પણ કર્યો એટલાજ સમયમાં અમારાં ઉપર કેવી કેવી બાબતો ગુજરી ગઇ દુનિયામાં એક દિવસ અને એક રાત્રી કાઢી ચાલાત થયા.

ફિર ઉસી દિનરાતમેં હમ દિલ રૂબાભી હો ગએ,
આશિકો ફાસિક અસીરો મુબતિલાભી હો ગએ;
પુરગુનાહ મસ્તો ખરાબો પારસાભી હો ગએ,
થી યહી ફુરસત ઈસીમેં થા જો હોના હો ગએ;
ઉતને અરસેહીમેં કયા કયા હમપે ગુજરી વારે દાત,

રહે ચલે દુનિયામેં હમભી એક દિન ઔર એક રાત ૭

૭ એજ દિવસ અને રાત્રીમાં અમો માશુક પણ થયા; તેમજ આશક ગુનેહગાર, કેદી અને દીવાના પણ થયા અપરાધી, મસ્ત ખરાબ અને સારા માણુસ પણ થયા, એજ ફુરસદમાં જે થતું હતુ તે થઇ ગયા. એટલાજ સમયમાં અમારા ઉપર શી શી બાબ તો ગુજરી ગઇ અને અમો પણ દુનિયામાં એકદિવસ અને એક રાત્રી કાઢી ચાલી ગયા.

ફિર ઉસી દિનરાતમેં હમ કોઠે ઝરકે ભરગએ,
લીં હુજા.ર અજનાસભી ઔર બનકે સવદાગર ગએ;
ખ.ાક છાની ઔર જ.રરઓ નફા કયા કયા કરગએ,
થી યહી પુરસત ઇન્હીં ઝઘડ.ાંમેં આ.ખિર મર ગએ;
ઉતને અ.રસેહીમેં કયા કયા હમપે ગુજ.રી વાર દાત,
રહે ચલે દુનિયામેં હમભી એક દિન ઔર એકરાત. ૮

૮ એજ રાત્રી અને દિવસમાં અમોએ ધરો ભરી લીધા. દરતરો જણસો મેળવી અને સોદાગર બની ધુળ છાનીનાખી. કંઇ કંઇ તરેહનો નફો મેળવ્યો એને એજ ઝઘડાઓ એ ફુરસદમાં કરી મરી પણ ગયા. આટલાજ સમયમાં અમારા ઉપર કેટલી કેટલી બાબતો ગુજરી ગઇ અને દુનિયામાં એકજ રાત્રી અને દિવસનો ટાઇમ કાઢી ચાલતા થયા,

ફિર ઉસી દિનરાતમેં હમ ખેતીઆં ભી બો ગએ,
શાહનઓ આ મિલ મુક.દમ હોકે કા.નું ગો ગએ;
ફિર સીપાહી હો સિપર શમશીરકોભી રો ગએ,
આ.ખિર ઇસ દારે ફનામેં થા જો કુછ વોહ હો ગએ;
ઉતને અ.રસેહીમેં કયા કયા હમપે ગુજ.રી વારેદાત,
રહે ચલે દુનિયામેં હમભી એક દિન આર એક રાત ૯

૯ એજ દિવસ અને રાત્રીમાં અમોએ ખેતરો પણ કર્યા. શાની અને કાયદાઓ, બનાવનારા પણ થંઈ ગયા. પછી સીપાઇ થઇ શમશીરના નામને પણ રડી. ગયા આખરે આ દુનિયામાં જે થતુ હતું તેજ થઈ ગયા. એટલાજ સમયમા અમારા ઉપર કેટલી કેટલી બીનાઓ વીતી ગઇ. એક રાત્રી અને એક દિવસ કાઢી અમો પણ ચાલતા થઇ ગયા.

ફિર ઉસી દિન રાતમેં અપના હુવા બ્યાહો બરાત,
લડકે બાલે ભી ઉસીમેં હો ગએ ફિર આઠ સાત;
દેખ.લી હોલી દીવાલી ઇદભી ઔર શબ બરાત,
ફિર ઉસીમેં ચલ બસે આખિરકો રખ છાતીપે હાત
ઉતને અરસેહીમેં કયા કયા હમપે ગુજરી વારેદાત,
રહે ચલે દુનિયામેં હમભી એક દિન ઔર એકરાત ૧૦

૧૦ એજ રાત્રી અને દિવસમા પોતાના લગન પણ થઇ ગયા અને બાળ બચ્ચાં પણ એજ રાત્રી અને દિવસમાં થઇ ગયા હોળી દીવાળી ઇદ અને શબબરાત પણ એજ રાત્રી અને દિવસમાં જોઇ લીધી અને એજ રાત્રી દિવસમાં છાતીએ હાથ મુકી ચાલતા થયા એટલાજ સમયમાં અમારા ઉપર કેવી કેવી બીનાઓ થઈ ગઇ અમો પણ એક દિવસ અને એક રાત્રી કાઢી ચાલતા થયા !

પેશે હર જીતને જેહાંમેં કયા સગીરો કયા કબીર,
સબ કીએ હમને મીયાં ઉસ હ.ાલમેં હોકર અસીર;
તિફ્લસે હોઍરે જવાં ઔર ફિર જવાંસે બનકે પીર,
ફિર ઉસીમેં પીર હોકર મરગએ આખીર નઝીર.
ઉતને અ.રસેહીમેં કયા કયા હમપેં ગુ.જરી વારેદાત,
રહે ચલે દુનિયામેં હમ ભી એકદિન ઔર એક રાત. ૧૧

૧૧ દુનિયામાં જેટલા ધંધા છે તેમાંથી શું મ્હોટા કે ન્હાના અમોએ તે સ્થિતિમાં કેદી થઈ સર્વે કર્યા. ન્હાનામાં મોટા અને મોટામાંથી બુઢા થયા.અને બુઢ્ઢા થઇ તેમાંજ ગીયાં નઝીર કહે છે કે ફરી પણ ગયા એટલાજ સમયમાં અમારા ઉપર શીશી બાબતો ગુજરી ગઇ, અને દુનિયામાં અમો પણ એક દિવસ અને રાત્રી કાઢી ચાલતા રયા !

કુદરતકા તમાશા–કુદરતનો ખેલ. ૨૮

જો મરના મરના કહેતે હ્યાંય વોહ મરના કયા બતલાએ કોઇ,
જવહર બાએ ખોલ મિલી સંબ અપની અપની ઊડ દુઇ;
સીપલી આંખ દુરંગીકી જબ એક રંગીને માર સુઇ,
ના મરદોંકા ગુલશોર રેહા ના ઔરતકી કુછ આહ હુઇ,

માટીકી માટી આગ અગન જલ નીર પવનકી પવને હુઇ,
અબ કિસ્સે પુછે કૌન મુવા ઔર કિસ્સે કહીએ કૌન મુઈ. ૧

૧ જેઓ મરતું મરતું કરી કહેછે તેઓમાંથી કોઇ પણ મરવું શું છે? તે બતાવી શકતો નથી. એમાં તો ગોત પોતાની જુદાઈ છોડી એક સાથ મળી જતું છે, જ્યારે એક રંગીએ બે રંગીની આંખ મુંઇ મારીને સીવી નાંખી ત્યારે ન તો પુરૂષોની ગર ગડ સંભળાઈ અને ન સ્ત્રીઓની. માટી માટીમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં, પાણી પાણીમાં અને હવા હવાને સ્વાધિન થઇ ગઇ, હવે કોને પૂછી શું કે એમાંથી મર્યો કોણ? અને કોને કહી શું કે કોણ મૃત્યુ પામ્યુ?

નકકારા ધુંધું બજતા થા ઔર કયા કયા થી આવાજ બડી,
જગ ફૂટ ગયા ફિર દેખો તો આવાજ સબ ઉસકી કહાં ગઇ;
નર માદા દોનો એક હુવે જબ આન ભરમકી ખાન ફુટી,
ના નરકા કુછ નરમોલ રહા ના માદેકી પહેચાન રહી;
માટીકી માટી આગ અગન જલ નીર પવનકી પવન હુઇ,
અબ કૌન પુછે કૌન મુવા ઔર કિસ્સે કહિયે કૌન મુઇ. ૨

૨ નગારૂં ધુંધું કરી વાગતું હતું. જેનો મહાન્ શબ્દ સંભળાતો હતો; પરંતુ જ્યારે તે ફુટી ગયું. ત્યારે ટેનો સાદ કયાં ચાલ્યો ગયો, નરમાદી બન્ને એક થઈ ગયા, જ્યારે તેનું ચામડું ફાટી ગયું. અને ત્યારે નરની કીમ્મત પણ ગઇ અને માદાની પીછાનત પણ ચાલી ગઇ. માટી માટીમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં પાણી પાણીમાં અને પવન પવનને હવાલે થઈ ગયુ. હવે કોને પૂછીશું કે એમાંથી મર્યુ કોણ? અને કોને કહીશું કે કારણ મૃત્યુ પામ્યું?

હર ચાર તરફ ઉજયાલીથી ઉસ તેલ ચિકૌરે પાનીકી,
વોહ જોત ન થી ઉસ દીએકીથી ઔર કીમીકી ઈજયાલી;
સબ ધરકે બીચ ઉજાલા થા કયા નોક બંદીથી નુરં ભરી,
જબ દીવા બુઝકર સર્દ હુવા ફિર છાઇ ગઇ કુલ અંધીયારી;
માટીકી માટી આગ અગન જલ નીર પવનકી પવન હુઇ,
અબ કિસ્સે પુછે કોન મુવા ઔર કિસ્સે કેહિયે કૌન મુઇ. ૩

૩ પાણી અને તેલથી ભરેલા ગ્યાસની બત્તીનું ચારે બાજુ અજવાળું હતું તે પ્રકાશ તે દીવાનું ન હતું; પરંતુ તે જ્યોત

કોઇ ખીજી ચીજની હતી. સર્વે ઘરમાં અજવાળું હતું અને પ્રકાશની નોક બંધાઇ ગઇ હતી, જ્યારે દીવો ઓલવાઇ ઠંડો થયો ત્યારે ચારે બાજુ અંધારૂં વ્યાપી ગયું. માટી માટીમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં, પાણી પાણીમાં અને હવા હવાને સ્વાધીન થઈ ગઇ. હવે કોને પૂછીશું કે મુવો કોણ ? અને કોને કહીશું કે કોણ મૃત્યુ પામ્યું ?

યા જબ તક ખાસા દુધ બના થી કયાકયા ઉસ્મેં ચીજ ધરી,
બરરાક મલાઈ માખન થા ઔર ખોયા ગાડા ઔર તરી;
જબ ફટકર ટુકડે, દુધ હુવા ફિર કહાં ગઇ વોહ ચિકનાઇ,
ના દુધ રહા ના દહી રહા ના રવગન મસ્કા છાછ મહી;
માટીકી માટી અગ અગન જલ નીર પવનકી પવન હુઇ,
અબ કિસ્સે પુછે કૌન મુવા ઔર કિસ્સે કહિયે કૌન મુઇ. ૪

૪ જ્યારે દુધ ખાસ દુધ હતું; ત્યારે તેની અંદર કેવી કેવી જણસો પડેલી હતી જેમાં દહીં, મલાઇ, માખણ, માવો, ઘી અને ગાડો એ સર્વે હતાં; પરંતુ જ્યારે તે ફાટી ગયું; ત્યારે તેમાંની ચીકણાઇ કયાં અલોપ થઇ ગઈ. ત્યારે તો દુધ, દહીં, ઘી, માખણ, છાછ એમાનું કશુંએ રહેવા ન પામ્યું. માટી માટીમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં, પાણી પાણીમાં અને હવા ? હવાને હવાલે થઇ ગઈ, હવે કોને પૂછીશું કે કોણ મર્યું ? અને કોને કહીશું કે કોણ મૃત્યુ પામ્યું. ?

યેહે બાત ન સમઝી ઓર સુનો જો લકડીયોંથી આગ લગી,
જબ બુઝકર ઠંડી રાખ હુઇ ફિર ઉસ્કી આંચ કહાં પહોંચી;
યાં એક તરફકો દુલા થા ઔર એક તરફકો દુલન થી,
જબ દોનોં મિલકર એક હુવે ફિર બાત રહી કયા પરદેકી,
માટીકી માટી આગ અગન જલ નીર પવનકી પવન હુઇ,
અબ કિસ્સે પુછે કૌન મુવા ઔર કિસ્સે કહીએ કૌન મુઇ ૫

૫ આ બાબતમાં સમઝણ ન પડી હોય તો સાંભળો. જે લાકડીમાં અગ્નિ લાગી હતી જ્યારે તે ઓલવાઈ ઠંડી થઇ તો તેની અગ્નિ કયાં ગઈ. અહીં એકબાજુ વર હતો અને એક તરફ કન્યા હતી; પણ જ્યારે તેઓ બન્ને મળી એક થયા; ત્યારે પરદાની વાત શી રહી. માટી માટીમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં, પાણી પાણીમાં અને પવન પવનમાં મળી ગયું. હવે કોને પૂછીશું કે મર્યું કોણ ? અને કોને કહીશું કે કોણ મૃત્યુ પામ્યું. ?

ચહે બાત ન સમઝી ઔર સુનો જો મટકી ડાલી પાનીમેં,
આર રસ્તેમેં જબ ફુટ ગઈ હાથોંકી ઈંચા તાની મેં;
ના રાજા કા સંધ્યા રહા નહિં ભેદ રહા કુછ રાનીમેં,
જો ઘેરે મુલ્કી ઘેરો મેં ઔર પાની મિલ ગયા પાની મેં;
માટીકી માટી આગ અગન જલ નીર પવનકી પવન હુઇ,
અબ કિસ્સે પુછે કૌન મુવા ઔર કિસ્સે કહિયે કૌન મુઇ. ૬

૬ એ બાબતમાં સમઝણ ન પડી હોય તો સાંભળો કે જ્યારે પાણીની અંદર માટલી નાખી અને તે રસ્તામાં ખેંચ તાણને લીધે ફુટી ગઇ, ત્યારે રાજા અને રાણીમાં કશો પણ ભેદ રહેવા પામ્યો નહીં. જે મુલ્કી ઘેરાઓ હતા તે ઘેરાઓમાં અને પાણી પાણીમાં અને હવા હવામાં મલી ગઈ હવે કોને પૂછીશું કે કોણ મર્યું ? અને કોને કહીશું કે કોણ મૃત્યુ પામ્યું. ?

ચહે બાત ન સમઝી આર સુનો જો કપડા પાની ભીગાથા,
જબ સુખા ધુપકે અંદર વોહ ફિર પાની ઉસકા કહાં ગયા;
સબ મુરદા મુરદા બોલ ઉઠે વાં ઔર કીસીને રંગ બદલા,
ના ભરમ રહા નર માદેકા ના ધોકા હાથી ચીંવટીકા;
માટીકી માટી આગ અગન જલ નીર પવનકી પવન હુઇ,
અબ કિસ્સે પુછે કૌન મુવા ઔર કિસ્સે કહિયે કૌન મુઇ.૭

૭. આ બાબતમાં સમઝણ પડી ન હોય તો બીજું સાંભળો કે કપડું પાણીમાં ભીંજાઈ ગયું હતું જ્યારે તે ધુપમાં સુકાયુ તો તેનું પાણી કયાં ચાલ્યું ગયું. સર્વે મુરદું મુરદું બોલી ઉઠયા. ત્યાં બીજા કોઇએ રંગ બદલ્યો ત્યાં નરમાદાનો કશો ભરમ ન રહેવા પામ્યો. તેમજ હાથી અને કીડીનો પણ ધોખો રહેવા ન પામ્યો માટી માટીમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં, પાણી પાણીમાં અને હવા હવામાં મળી ગઈ. હવે કોને પૂછીશું કે કોણ મર્યું ? અને કોને કહીશું કે કોણ મૃત્યુ પામ્યું. ?

યાં જીનકો જીના મરના હય અબ યાર ઉન્હીં કો હરના હય,
જબ દોનોં દુખ સુખ દુર હુએ ફિર જીના હય ના મરના હય;
ઇસ ભુલ ભુલૈયાં ચકકરમેં હુક રસ્તા પયદા કરના હય,
સબ છોડ ભરમકી બાતોંકો ઉસ બાત ઉપર દિલ ધરના હય;
માટીકી માટી આગ અગન જલ નીર પવનકી પવન હુઇ,
અબ કિસ્સે પુછે કૌન મુવા ઔર કિસ્સે કહિયે કૌન મુઇ.૮

૮. અહીં જેઓને મરવું જીવવું છે તેઓનેજ ડરવું પણ છે-જ્યારે બન્ને દુઃખ સુખ દુર થયાં પછી જીવવું અને મરવું એ કાંઈ નથી. આ ભુલ ભુલામણીના ચક્રરમાં ફકત રસ્તોજ શોધવો છે. મર્મ, ભરમની વાતો રહિત કરી એક વાત પકડવી છે. માટી માટીમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં, પાણી પાણીમાં અને પવન પવનમાં મળી ગયું. હવે કોને પૂછીશું કે કોણ મુવો ? અને કોને કહીશું કે કોણ મૃત્યુ પામ્યું

ક.ક. નાહ.ક. ઉનસે કૌન લડે જો મરના સમઝે જીનેકા,
ચલનેકા રહેના નામ રખેં ઔર જીના ખાને પીનેકા;
જો મરગએ આગે મરનેસે વોહ જાને ભેદ કરીનેકા,
હો ખાસી દુલ્હન જા લિપટે ઉસ લાલ બને રંગ ભીનેકા;
માટીકી માટી આગ અગન જલ નીર પવનકી પવન હુઇ,
અબ કિસ્સે પુછે કૌન મુવા ઔર કિસ્સે કહિયે કૌન મુઈ ૯

૯. જેઓ મરવા જીવવાનું સમજે છે તેઓ સાથે ખરૂં ખોટું કરી કોણ લડે. ? ચાલવાનું નામ કામ તરીકે રાખીજીવવા ખાવા પીવાને છોડી દેવાનું નામ રાખે, જેઓ મરવા આગળ મરી ચુકેલા છે; તેઓજ એ ભેદને સારી રીતે સમજે છે. તે વરને કન્યા જઇ રંગમાં લપેટાઈ જાય છે. માટી માટીમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં, પાણી પાણીમાં અને હવા હવામાં મળી ગઇ હવે કોને પૂછીશું કે કોણ મુવું અને કોને કહીશું કે કોણ મૃત્યુ પામ્યું. ?

કયા સુરત લોગ લુગાઈકી કયા નકશા નારી નરપતકા,
કયા રંગ બનેકા રૂપ હુઇ કયા સોંગ બનાયા ગતગતકા;
જો સમઝેં ઉનકો આસાં હય નહીં ફર્ક હય રાઈ રબતકા,
બસ ઔર નઝીર અબ કયા કહિયે હય જેરતમાશા કુદરતકા;
માટીકી માટી આગ અગન જલ નીર પવનકી પવન હુઇ,
અબ કિસ્સે પુછે કૌન મુવા ઔર કિસ્સે કહિયે કૌન હુઇ.૧૦

૧૦. લોક અને લુગાઇની સુરત શું ? અને નારી નરપતિનો નકશો શું ? વરને કેવો કેવો સણગાર્યો અને ગત ગતનો સોંગ કર્યો એ બાબતો જે સમજે છે તેઓને સહેલાઇ છે. એમાં રાઈ પર્વતોનો કશો ભેદ નથી ઉસ્તાદ નઝીર કહે છે કે શું કહી શું આ એક કુદરતનો તમાશો છે માટી માટીમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં, પાણી પાણીમાં અને અને પવન પવનમાં મળી ગયું. હવે કોને પૂછીશું કે ગયું, કોણ ? અને કોને કહીશું કે કોણ મૃત્યુ પામ્યું ?

ફોની-નાશી. ૨૯

દુનિયાંમેં કોઇ શાંદ કોઈ દર્દ નાક હય,
યોં ખુશ હય યા અલમકે સબબસીના ચાક હય;
હર એક દમસે જાનકો હરદમ તપાક હયે,
નાપાક તનેં પલીદ નજીસ યાકે પાક હયે;
જો ખાકસે બના હય વોહ આખિરકો ખાક હયે. ૧

૧ દુનિયામાં કોઈ આનંદિત અને કોઇ દુઃખી છે, કોઇક તો ખુશી છે અને કોઇક દુખને લીધે દીવાના જેવો છે. દરેક સ્વાસની સાથે જીવનનો મેળાપ છે, તેમા જોકે નાપાક, ખરાબ અથવા પવિત્ર શરીર પણ હોય, પરંતુ એ સર્વે જે માટીમાંથી બન્યા તેમાંજ મળી જવાનાં છે.

હય આદમીકી જાતકા ઇસ જા ખડા જહુર,
સે અર્શ તા બ ફર્શ ચમકતા હય જીસકા નુર;
ગુજરે હય ઉન્કી કબ્રપે જબ વહશ ઔર તુયુ,
રો રો યહી કહે હય હર એક કબ્રકે હુજુર;
જો ખાકસે બના હય વોહ આખિરકો ખાક હય ૨

૨ મનુષ્યો આ દુનિયામાં આકાશથી તે પાતાળ સુધી પ્રખ્યાતી મેળવે છે; પણ જ્યારે તેઓની કબર ઉપર જંગલી જાનવરો અથવા પક્ષીઓ જાય છે; ત્યારે રડીને એમજ કહે છે કે જે માટીમાંથી પેદા થયો તેનેજ સ્વાધીન છે.

દુનિયાસે જબકે અવલીયા ઓ અંબીયા ઉઠે,
ઇજસામ પાક ઉન્કે ઇસી ખાકમેં રહે;
રૂહે હય ખુબ જાનમે રૂહોંકે હય મજે,
પર જીસ્મસે તો અબ યહી સાબિત હુવા મુઝે;
જો ખાકસે બના હય વોહ આખિરકો ખાક હય. ૩

૩ જ્યારે દુનિયાથી નબી અને વલી ઉઠી ગયા જેઓનાં શરીરો પણ એજ માટીમાં રહી ગયાં જ્યારે સુધી શરીરમાં આત્મા છે; ત્યાં સુધી તેમાં ગમ્મત છે, પરંતુ શરીરથી તો એજ સાબીત થયું કે જે માટીમાંથી પેદા થયા તેમાંજ મળી જવાનાં છીએ.

- વોહ શખ્સ થે જો સાત વિલાયતકે બાદશાહ,
હશમતમેં જીનકી અર્શસે ઉંચી થી બારગાહ;
મરતેહી ઉન્કે તન હુવે ગલીયોંકી ખાકે રાહ,
અબ ઉનકે હાલકી ભી યહી બાત હય ગવાહ;
જો ખાકસે બના હય વોહ આખિરકો ખાક હય. ૪

૪ તે પુરૂષો કે જે આખી દુનિયાનું રાજ્ય ભોગવતા હતા અને જેઓની વડાઇમાં તેઓનો તખ્ત ઉંચુ હતું, પણ મરતાંજ તેઓનાં શરીર ગલીઓની માટી થઇ ગયા. હવે તેઓની સ્થિતિની પણ એજ સાક્ષી છે કે જે માટીમાંથી પેદા થયા તેમાંજ મળી ગયા.

કિસ કિસ તરહકે હો ગએ મહબુબ કજ કુલાહ,
તન જીસકે મિસ્લે ફુલ થે ઔર મુંહભી રશ્કે માહ,
જાતી હય ઉન્કી કબ્રપે જીસદમ મેરી નિગાહ,
રોતાહું ફિર તો મંય યહી કહે કહેકે દિલમેં આહ,
જો ખાકસે બના હય વોહ આખિરકો ખાક હય. ૫

૫ કેવી કેવી રીતનાં ખુબસુરત અને વાંકી ટોપીવાળાઓ થઇ ગયા કે જેઓનાં શરીર ફુલ સમાન અને મોઢું ચંદ્રમાં સમાન હતું તેઓની કબર ઉપર જ્યારે નજર પડે છે પછી તો રડવું આવી એજ શબ્દો મોઢામાંથી નીકળી જાયછે કે જે માટીમાંથી બન્યાતેમાંજ મળી જવાના છીએ.

વોહ ગોરે ગોરે તનકે જીન્હોંકી દિલમેં જાએ,
હોતે થે મયલે ઉનકો કોઈ હાથ ગર લગાએ;
સો દિલચે તનકો ખાક બનાકર સિવા ઉડાએ,
રોના મુઝે તો આતા હય અબ કયા કહું મંય હાએ.
જો ખાકસે બના હય વોહ આખિરકો ખાક હય. ૬

૬ તે સુંદર સરીર કે જેઓની હૃદયમાં જગ્યા હતી તેઓ હાથ લગાડતાંજ મેલા થઇ જતા હતા. તેઓનાં શરીરની માટી બની ઉડી ગયા,જેના ઉપરથી મને રડવું આવે છે કે જે માટીમાંથી પેદા થયો તેમાંજ મળી જવાનો.

ગર એકકો હજાર રૂપયેકા મિલા કફન,
ઔર એક પડા રહા સુંકી બેકસ બિરેહના તન;

કીડે, મકોડે, ખા ગએ દોનોંકે તન બદન,
દેખા જો હમને આહ તો સચ હય યહી સખુન,
જો ખ઼ાકસે બના હય વોહ આખિ઼રકો ખ઼ાકહય. ૭

૭ જે એકને હજાર રૂપૈયાનું કફન મળ્યું અને એક નાગો ધડાક પડી રહ્યો. જેમાં બન્નેનાં શરીર કીડાં મકોડાં ખાઈ ગયાં; ત્યારે ખરૂં તો એજ શબ્દોમાં જોયું કે જે માટીમાથી બન્યો તેનેજ સ્વાધીન થવાનું છે.

જીતના યહે ખ઼ાકકા હય તિલીસમાત બન રહા,
ફિર ખ઼ાક ઉસ્કો હોના હય યારો જુદા જુદા;
તરકારી સાગ પાત જ઼હર અમૃત ઔર દવા,
જ઼રસીમ કૌડ઼ી લઅ્લ જ઼મર રૂદ ઔર ઉન સિવા,
જો ખ઼ાકસે બના હય વોહ આખિ઼રકો ખ઼ાક હય. ૮

૮ આ માટીનો જેટલો તીલીસમાત બની રહ્યો છે તેને આખરે જુદી જુદી માટીમાં મળવું તો જરૂર છે. તરકારી સાગ પાતરાં વિષ અમૃત અને દવા પૈસો સોનું કોડી લાલ અને એ ઉપરાત જે માટીમાથી બન્યું તે તેમાંજ મળી જવાનુ છે.

ગઢ કોટ તોપ રહેલકા તે઼ગો કમાનો તીર,
બાગે઼ ચમન મ઼હલ વ માકાનાત દિલ પઝી઼ર;
હોના હય મળકો આહ ઇસી ખ઼ાકમેં ખ઼મીર,
મેરી જ઼બાંપે અબ તો યહી બાત હય નઝી઼ર,
જો ખ઼ાકસે બના હય વોહ આખિ઼રકો ખ઼ાકહય. ૯

૯ ગઢ, કીલ્લો, તોપ, તરવાર, ધનુષ, બાણ, બગીચા, વાડીઓ, મહેલ અને સુંદર ઘરો એ સર્વને એજ માટીમા મળવું છે,ઉસ્તાદ નજીર કહે છે કે મારી જીભ ઉપર હવે તો એજ વાત છે કે જે માટીમાંથી પેદા થયા તેમાંજ મળી જવાનું છે.

ફકીરી—સાધુપણું. ૩૦

હંય આ઼શક ઔર મઅ્શુક઼ જહાં વા શાહવઝી઼રી હ઼ બાબા,
ના રોના હય ન઼ ધોના હય ના દર્દ અસીરી હય બાબા;
દિનરાત બહારેં ચેહલી હંય ઔર ઇશ્ક સગીરી હય બાબા,
જો આશક હોવે સો જાને યહે ભેદ ફકી઼રી હય બાબા.

હરઆન હંસી હરઆન ખુશી હર વકત અમીરી હય બાબા,
જબ આશક મસ્ત ફકીર હુવે ફિર કયા દિલગીરી હય બાબા.૧

૧. જ્યાં આશક અને માશુક છે ત્યાં શાહ અને વછરી જેવું છે તેઓ આગળ રડવું કકળવું તેમજ દુઃખ દર્દ એમાંનું કશું પણ નથી. તેઓમાં તો દિવસ રાત્રી મોજમઝામાં વિવિધ પ્રકારના ખેલો ચાલ્યા કરે છે, એ બાબત આશકજ જાણી શકે છે; કારણ કે એ ભેદ ફકીરીનો છે. તેઓને દરેક પળ હંસી ખુશી અને અમીરીમાંજ ગાળે છે; જ્યારે ફકીર મસ્ત આશક થયા તો પછી દિલગીરીનું કશું પણ કારણ મળતું નથી.

હય ચાહ ફકીર એક દિલ બરકી ફિર ઔર કિસીકી ચાહ નહીં
એક રાહ ઉસીસે રખતે હંય ફિર ઔર કિસીસે રાહ નહીં;
યાં જીતના રંજો તરદદુદ હય હમ એકસેભી આગાહ નહીં,
કુછ મરનેકા અફસોસ નહીં કુછ જીનેકી પરવાહ નહીં;
હરઆન હંસી હરઆન ખુશી હર વકત અમીરી હય બાબા,
જબ આશિક મસ્ત ફકીર હુવે ફિર કયા દિલગીરી હય બાબા.૨

૨ સાધુઓનો પ્રેમ એક પ્યારા ઉપરજ છે તેઓને બીજાની ચાહના નથી, તેઓ તેનાથીજ રાહરસમ રાખે છે. બીજાથી કશું પણ લેવું દેવું રાખતા નથી અહીં જેટલા દુઃખ દર્દ કષ્ટ મુસીબત છે તેઓ એ એકથી પણ જાણીતા નથી. તેઓને મરવાનો અફસોસ તેમજ જીવવાની પરવાહ જેવું કશુંએ નથી. તેઓ તો દરપળે હંસી ખુશી અને અમીરીમાંજ ગાળે છે. જ્યારે ફકીર મસ્ત આશક તરીકે થયા ત્યારે પછી દિલગીરી રાખવાનું કશુંએ કારણ મળતું નથી.

કુછ જુલ્મ નહીં કુછ જોર નહીં કુછ દાદ નહીં ફરિયાદ નહીં,
કુછ કૈદ નહીં કુછ બંદ નહીં કુછ સબ્ર નહીં આજાદ નહીં;
શાગિર્દ નહીં ઉસ્તાદ નહીં વીરાન નહીં આબાદ નહીં,
હય જીતની બાતેં દુનીયાકી સબ ભુલ ગએ કુછ યાદ નહીં
હરઆન હંસી હરઆન ખુશી હર વકત અમીરી હય બાબા;
જબ આશક મસ્ત ફકીર હુવે ફિર કયા દિલગીરી હય બાબા.૩

૩ કાંઈ પણ દુઃખ મુસીબત જુલ્મ જોર દાદ ફરિયાદ નથી. તેમ કેદ બંદીવાનપણું અને ધીરજ તથા સ્વતંત્રતા પણ નથી. શિષ્ય

ચુરૂ ઉજ્જડ અને આબાદ એમા પણ કોઈ વાતથી જાણીતા નથી દુનિયાની જેટલી વાતો છે તે સર્વે ભુલી ગયેલા છે તેઓને કશુ પણ યાદ નથી દરપળે હંસી અને ખુશી અને અમીરીજ હોય છે, તેઓ જ્યારે મસ્ત આશક થયા તો તેઓને દિલગીરી જેવું કાંઇ પણ નથી.

જીસ સિમ્ત નજ઼ર ભર દેખે હય ઉસ દિલ બરકી ફુલવારી હય,
કહી સબજે઼કી હરિયાલી હય કહીં ફુલોંકી ગુલકારી હય;
દિનરાત મગન ખુ઼શ બયઠે હય ઔર આસ ઉસીકી ભારી હય,
બસ આપહી વોહ દાતારી હય ઔર આપહી વોહ ભંડારી હય;
હર આન હસી હરઆન ખુશી હરવક઼્ત અમીરી હય બાબા,
જબ આ઼શક મસ્તાફ઼કીર હુવે ફિર કયા દિલગીરી હય બાબા.

૪ તેઓ જે તરફ નજર ફેરવી નિહાળે તેઓને તેજ વ્હાલાની ફુલવારી દ્રષ્ટીએ પડે છે, જેમાં કોઈ જગ્યાએ તો લીલોતરી તેમજ ક્યાંએ તો ફુલોનુ નકશીકામ નજરે આવે છે. તેઓ રાત દિવસ મગ્ન થઈ તેનીજ મહાન્ આશા રાખી બેઠેલા છે અને તેઓજ દાતારી તેમજ ભંડારી પણ થઈ ગયા છે તેઓ દરપળે હંસી અને ખુશી અને અમીરીમા રહે છે, જ્યારે તેઓ મસ્ત આશક થઇ ગયા, ત્યારે દિલગીરીનુ કશુએ કારણ રહેતુ નથી.

નિત઼ અશરત હય નિત ફ઼રહત હય નિત શાદી હય,
નિત મહેરો કરમ હય દિલબરકા નિત દિલભી ખ઼ુશ મુરાદી હય;
જબ ઉમડા દરિયા ઉલફ઼તકા હર ચાર તરફ઼ આબાદી હય,
હર રાત નઇ એક શાદી હય હર રોજ મુબારક બાદી હય;
હરઆન હંસી હરઆન ખ઼ુશી હરવકત અમીરી હય બાબા,
જબ આ઼શક઼ મસ્ત ફ઼કી઼ર હુવે ફિર કયા દિલગીરી હય બાબા

૫ તેઓનાં મનથી તો હમેશા મોજમઝા એશ આરામ ખુશી મહેરબાની અફસોસ એ સર્વે બ્હાનાનુ છે; તેમજ તેઓનું હૃદયપણ મુરાદ વાળુંજ છે. જ્યારે પ્રેમનો દરિયા હૃદયમા ઉભરાયો ત્યારે ચાર બાજુ તેઓ આબાદીજ જુએ છે. તેઓને હરરાત એક નવીજ શાદી અને દિવસ મુબારક બાદી છે હરપળે હંસી ખુશી અને હર વખતે અમીરીજ છે. જ્યારે મસ્ત આશક થયા;ત્યારે પછી દિલગીરી કશીએ નથી.

હય તનતો ગુલકા રંગ બના ઔર મુંહપર હરદમ લાલી હય,
જુજ ઐશો તરબ કુછ ઔર નહીં જીસ દિનસે સુરત સંભાલી હય;

હોટોમેં રાગ તમાશેકા ઔર ગતપર બજતી તાલી હય,
હરરોજ, બસંત ઔર હોલી હય ઔર હરએક રાત દિવાલી હય;
હરઆન હસી હરઆન ખુશી હરવક્ત અમીરી હય બાબા,
જબ આશક મસ્ત ફકીર હુવે ફિર કયા દિલગીરી હય બાબા.

૬ આ શરીર તો કુશ્કના રંગનું બન્યું તે અને મોઢે દરવખતે રતાશ છે. તેઓને જ્યારથી એવું થઈ બેઠા છીએ ત્યારથી એશ આરામ શીવાય બીજું કશુંએ નથી. તેઓને મોઢે રાગ રાગણી અને હાથથી તાલી વાગતીજ જાય છે. તેઓને તો દરરોજ વસંત અને હોલી અને દર રાતે દીવાળી છે. દરપળે હંસી અને ખુશી તથા અમીરી છે તેઓ જ્યારે મસ્ત ફકીર થયા; ત્યારે તેઓને દિલગીરીનું કારણ મળતું નથી.

હમ ચાકર જીસકે હુસ્નકે હંય વોહ દિલબર સબસે આલા હય,
ઉસ્નેહી હમકોજી બક્ષા ઉસનેહી હમકો પાલા હય;
દિલ અપના ભોલા ભાલા હય ઔર ઈશ્ક બડા મતવાલા હય,
કયા કહીએ ઔર નઝીર આગે કૌન સમઝને વાલા હય;
હરઆન હંસી હરઆન ખુશી હરવક્ત અમીરી હય બાબા,
જબ આશક મસ્ત ફકીર હુવે ફિર કયા દિલગીર હય બાબા.૭

૭ અમો જેની ખુબસુરતીના ચાકર છીએ તે વહાલો સર્વોપરી છે. તેણેજ અમોને જીવન આપ્યું છે. અને તેણેજ અમોને પાળ્યા છે આપણું અંતઃકરણ ભોળું છે અને પ્રેમ અત્યંત મતવાળો છે માટે ઉસ્તાદ નઝીર કહે છે કે શું કહીએ એને કોઇ પણ સમઝવા વાળું નથી. દરપળે હંસી ખુશી અને અમીરીજ છે તેઓને કે જેઓ મગ્ત આશક થયા છે તેમને કોઈ પણ કારણ દિલગીરીનું નથી.

જુવાની અને—બુઢાપાની તકરાર. ૩૧

જહાંમેં યારો ખુદાકી કહે કુયા ખુદાઇ હય,
કિ હર કિસીકો તકબ્બુર હય ખુદનુમાઇ હય;
ઇધર જવાની બુઢાપેપે ચઢકે આઇ હય,
ઉધર બુઢાપેકી ઉસપર હુઇ ચઢાઈ હય;
અજબ જવાની બુઢાપેકી અબ લડાઈ હય

૧ દુનિયામાં પણ મિત્રો ખુદાની કેવી ખુદાઇ છે કે દરેક કોઇને અભિમાન અને આપ વડાઈ છે. આ તરફ તો યુવાની બુઢાપા ઉપર ચઢીને આવી છે; ત્યારે તો તે તરફ બુઢાપાની જવાની ઉપર ચઢાઇ છે. એટલે (જુવાની બુઢાપા ઉપર ગઇ ત્યારે બુઢાપો જુવાની ઉપર ચઢીને આવ્યો) આ આશ્ચર્ય યુક્ત જુવાની અને બુઢાપાની તકરાર છે.

જવાની અપની જવાનીમેં હૈ રહી સરશાર,
બુઢાપા અપને બુઢાપેમેં દમ રહા હય માર;
હુવે હય દોનોં જો લડનેકે વાસ્તે તૈયાર,
ઇધર જવાનીને ખીંચી હય તયશસે તલવાર;
બુઢાપેને ભી ઉધર લાઠી એક ઉઠાઇ હય. ૨

૨ જુવાની પોતાની જુવાનીમા મગ્ન થઈ રહી છે, તો બુઢાપો પોતાના બુઢાપણુમાં દમ મારી રહ્યો છે. આ બન્ને જે લડવા માટે તૈયાર થયા છે તેમાં આ તરફ યુવાનીએ ગુસ્સામાં આવી તરવાર ખેંચી છે (એટલે જવાનિ તરવાર ખેંચાવે છે) ત્યારે બુઢાપાએ પણ આ તરફ લાકડી સંભાળી લીધી છે. (એટલે બુઢાપો આવ્યો એટલે લાકડી હાયગા પકડવી પડી છે.)

ઇધર હય તીરસા કામત ઉધર વોહ પીટ કમાં,
ઉધર વોહ તેડા બદન ઔર ઇધર અકડકે નશાં;
જવાની કહેતી હય બઢકરકે અય બુઢાપેમીયા,
કે તેરી ખયર ઇસીમેં હય ચલ સરક ઇસઆં;
વગર ના તેરી અજલ મેરે હાથ આઈ હય. ૩

૩ આ બાજુ સીધું તીર જેવું શરીર (એટલે જવાનીનું શરીર) જેની ખેંચેલી ધનુષ (કમાન) એટલે (બઢાપાનું કમ્મરમાથી કમાન જેવું વાકું) તે તરફ વાંકું શરીર તે આ બાજુ અકડાયલુ નિશાન. યુવાની વધી । કહે છે કે એ બુઢાપા તારી એમાજ ભનાઇ છે કે તુ અહીંથી ખશી જા, નહીં તો તારી મોત મારે હાથે નિપજશે.

મ ય આજ વોહ હું કે રૂસ્તમકો ખડ ખડા ડાલું,
પહાડ હોવે તો એક દમમે હલ હલા ડાલું;

દરખ્ત જડસે ઉખાડું જમીં હિલા ડાલું,
અભી કહે તો તેરી ધજ્જીયાં ઉડા ડાલું;
કે મુજકો જોરકી કુવ્વતકી બાદશાહી હય. ૪

૪ હું આજે એવો જબરજસ્ત છું કે રૂસ્તમને પણ પછાડી નાખું. પર્વત પણ હોય તો તેને પણ એક મીનીટમાં હલાવી નાંખુ મુળથી ઝાડ ઉખેડી ભુમીને હલાવી નાંખું જો તુ હમણાં કહે તો તારી ધજ્જીઆ ઉડાવી નાખું; કારણ કે મને જોર અને તાકત હાલમાં બાદશાહી મળેલી છે.

કહા બુઢાપેને ગર તુઝમેં જોર હય બચ્ચા;
તો-દૌડ દેખ હમારે તું સામને આજા;
અગરચે જોર હમારે નહીં હય તનમેં રહા,
મસોડાસેંહી તેરી હાડ્ડીયોંકો ડાલેં ચબા,
ન હમસે લડકે ઇસીમેં તેરી ભલાઇ હય. ૫

૫ બુઢાપાએ કહ્યું કે જો તારામાં તાકત છે બચ્ચા તો અમારી સામે આવી જા, જો કે અમારા શરીરમાં જોર રહ્યુ નથી; પરંતુ મસોડા થીજ તારી હાડકીઓ ચવાવી નાખુ તારી એમાંજ ભલાઇ છે કે અમારી સાથે લડવાનું માંડીવાળ.

અગર ચે તુ હય નયા હમ પુરાને હય લેકીન
નયા હય નવહી દિન આખિર પુરાના હય સો દિન;
હજાર ગોકે તેરા જોર પર ચઢા હય સિન,
પે હમ ન છોડેં તેરે કાન અબ મરોડે બિન;
કે તુને આકે બહોત ધુમ યાં મચાઇ હય ૬

૬ જો કે તું નવો અને હું જુનો છું; પરંતુ નવો નવ દહાડા અને પુરાણો સો દહાડા રહેનારો છે જો કે તારી કેટલીએ જોર ઉપર જવાની ચઢી હશે; પરંતુ અમો તારો કાન મરડયા શીવાય છોડનારા નથી: કારણ કે તેં અહીં આવીને ઘણી ધુમ મચાવી છે.

કહા જવાનીને તેરા તો અબ હય કયા એહવાલ,
તુ મેરે કાન મરોડે કહાં યહે તેરી મજાલ;
ન તેરે પાસ તમંચા તબર ન સયફ ન ઢાલ,
અભી ઘડી રહે બિખરાતા ફિરેગા એક એક બાલ;
રહે દાઢી તુને જો મુદ્દતમેં અબ બઢાઈ હય. ૭

૭ જવાની કહેવા લાગી કે તું આ । કાન મરોડવાનો જે ફાંફા રાખે છે એ તારી મજાલ નથી; કારણકે તારી પાસે તલવાર, બંદૂક પીસ્તોલ, ઢાલ કશુંએ નથી. હાલ જો મને ગુસ્સો આવશે તો હમણાં તારી આ મુદતથી વધારેલી દાઢીના એક એક વાળ વિખેરાઇ જશે.

કહા બુઢાપેને સુનકર કે તું અગર હય પહાડ,
તો હમભી સુખકે ઝડ બેઠી કે હુવે હંય ઝાડ;
અભી કહેતો તેરે કપડે લત્તે ડાલે ફાડ,
જરાસી બાતમેં એક દમકે બીચ લેવેં ઉખાડ;
હર એક મુછ ચ્હે તેરી જો તાપ ખાઇ હય. ૮

૮ આ સાંભળી બુઢાપાએ કહ્યું કે જો તુ પર્વત છે તો અમો પણ સુખાઇ ગએલ બોરડીનાં ઝાડ રૂપી થઈ ગયા છીએ. જો તું હમણા કહે તો તારાં લત્તાં ફાડી નાખવામાં આવે, જરાસી વાતની અંદર આ તારી તાવ આપેલી મુછો ઉખાડી નાંખીએ.

ચ્હે સુનકે બોલી જવાની કે ચલ ન કહેતુ બાત,
અભી જો આનકે મારૂં તેરી કમરમેં લાત;
કહીં હો પાઉં યહીં સર કહીં પડા હો હાત,
જીસે તુ જીના સમઝતા હય ઔર ખુશીકી બાત;
વોહ તેરા જીના નહીં હય વોહ બેહયાઇ હય. ૯

૯ આ સાંભળી જવાની બોલી કે આવીને આવીવાતો ન કર. હમણાં આવી તારી કમરમાં લાત મારીશ તો પગ માથું કમર અને હાથ વીખેરાઇ પડશે, તું જેને આનંદની વાત સમજે છે તે જીવવું નથી; પરંતુ એક રીતની બેહયાઇ (નાગાઇ) છે

ચ્હે સુનકે બોલા બુઢાપાકિ તુને ઝુંઠ કહા,
જો પુછે સચ તો હમીકો મજા હય જીનેકા
શરાબ હોજો પુરાની તો ઉડ ચલે હય નશા,
પુરાને જબ હુવે ચાંવલતો હય ઉન્હો મેં મજા
કદીમ હય ચ્હે મસલ હમને કયા બનાઇ હય ૧૦

૧૦ આ સાંભળી બુઢાપો કહેવા લાગ્યો કે તેં જુઠું કહ્યું. ખરૂં જો પૂછો તો અમોનેજ જીવવાની મોજ છે. જો પુરાણી શરાબ

...ય તોજ નીશો ઉડી જાય, ચોખા જુના થાય છે ત્યારેજ તેમ સ્વાદ પણ આવે છે એ પુરાણી કહેવત છે કાંઇ તેને અમોએ બનાવેલ નથી.

તેરી તો ખ઼લ્કમેં હય ચાર દિનકી સબકો ચાહ,
જહાં તુ હો ચુકી ફિર બસ વહો હય હાલે તબાહ;
હમી હંય વોહકે કરેહંય તમામ ઉમર નિબાહ,
તુ આપહી દેખ. ગિરેબાંમેં ડાલકર મુંહ આહ;
કિ અબ હય કિસમે વફા કિસમે બેવફાઇ હય. ૧૧

૧૧ દુનિયામાં તારો તો ચારજ દિવસનો પ્યાર છે; જ્યાં તુ ખલાસ થઇ પછી ઘણીજ ખરાબ હાલત થાય છે. તેતો અમોજ છીએકે આખી ઉમર તેની સાથે ગાળીએ છીએ. (એટલે મરતાં દમ સુધી બુઢાપો રહે છે) તું પોતેજ વિચાર કર કે કોની અંદર વફા અને કોનામાં બેવફાઇ છે.?

જવાની જબતો રહે બોલી બુઢાપેસે સુનકર,
તેરી વફાપે મેરી બેવફાઇ હય બહેતર;
મંય જબ તલક હું નિહાયત મજે હંય સરતાસર,
જો સલતનત હો ઘડીભરકી તો ભી હય બુસ્તર;
મજે તો લુટ લીએ ગો કે ફિર ગદાઇ હય. ૧૨

૧૨ બુઢાપાનાથી આ સાંભળી યુવાનીએ કહ્યું કે તારી વફાની ઉપર મારી બેવફાઈજ સરસ છે. હું જ્યાર સુધી છું; ત્યાર સુધી ઘણી ગમ્મત છે. જે ઘોડીવારનું રાજ્ય હોય તો પણ ખુશી છુ. બધી મોજ તો લુટી લીધી જોકે પાછી ફકીરીજ છે.

રહે સુનકે બોલા બુઢાપા વોહ સલતનત હય કયા;
કિ જીસકે સાથ લગારો જવાલકા ધડકા;
હમે મિલી વોહ બુજુર્ગી વોહ સજ઼ીદત ઇસ્દત,
કિ જબતલક હય રહેગી હમારે સાથ સદા.
ખુદાને અયસી હમેં દૌલત અબ દિલાઇ હયં ૧૩

૧૩ આ સાંભળી બુઢાપાએ કહ્યું કે જેની સાથે પડતીની બીક લાગે છે તે રાજ્યજ નકામું છે. અમોને તે વડાઇ અને મોટાઇ અજેલ છે કે જ્યાર સુધી છીએ; ત્યાર સુધીએ પણ દરેક સમય સાથે રહે એવી દોલત સદા માટે ખુદાએ અમને આપી છે.

કહા જવાનીને ચલ ઝુઠ અબ ન કર તકરાર,
મેરે તો વાસ્તે અયશો તરબ હુંય બાગો બહાર;
શરાબો નાબ મજે, ગુલબદન ગલેમેં હાર,
તેરી ખરાબી ચડે દેખી હય હમને કિતની બાર;
કે તુને હર કહીં જીલ્લતહી જોકે પાઇ હય. ૧૪

૧૪ જવાનીએ કહ્યું કે ચાલ જુઠી તકરાર અમારી સાથ ન કર; કારણ કે મારાજ માટે આ એશો આશરામ અને બાગ બગીચાઓ છે મજાની શરાબ અને સુંદર યુવતીઓનાં ગળાઓમાં હાથ નાખીને રહેવાનું છે. તારી ખરાબી તો અમોએ કેટલીક જોઇ છે કે તું જ્યાં ત્યાં તેં બેઆબરૂજ ઉઠાવી છે.

મુઝે ખુદાને દિયા હય વોહ મરતબા વોહ શાન,
જીધરકો જાઉ ઉધર અયશો રંગ ફુલ ઔર પાન;
ઉછલ હય કુદ હય લજ.જ.ત મજે ખુ.શીકે ધ્યાન,
ગલે લીપટેતે હય મહ.બુબ ગુલબદન હરઆન;
ઘડી ઘડીકી નઈ સએર ચડે ઉડાઇ હય. ૧૫

૧૫ મને ઇશ્વરે તે માન મરતબો અર્પણ કર્યો છે કે જે તરફ જાઉ છું તે તરફ એશ આરામ રંગ ફુલપાનજ મળે છે. ઉછલ કુદ મોજમઝા અને આનંદિત વિચારો છે. અને સુંદર યુવતીઓ ગળે આવી લપેટાઇ પડે છે. ઘડી ઘડીમાં આ નવી મોજ ઉડાવી છે.

કહા બુઢાપેને ચલ ઝુઠ ઇતના મત બોલે,
ફિદા તુ જીનપે હય વોહ મેરે પાઉ હુંય પડતે;
હમેં કહે ચહે વોહ હજ.જત તુઝે કહે આબે,
હજ.રોં બાર પડે તુઝપે લાત ઔર ઘુસે;
ભાગ્ના બતા તો કહીં હમને માર ખાઇ હય. ૧૬

૧૬ બુઢાપાએ કહ્યું થોડ્ર એટલું બધુ જુઠું ના બોલ: કારણકે તું જેની ઉપર ફિદા છે તે મારા પગે પડે છે. અમાને એ હજરત કરીને બુમ મારે છે અને તને એ આબે કરી બુમ મારેછે અને હજારો વખત તારી ઉપર લાત અને ઘુંસા પડે છે. પણ એ બતાવકે અમોએ પણ કોઈ જગ્યાએ માર ખાધો છે.

તુઝે કુચલતે હુંય વોહ ખુ.ગરૂ જો લાતોમેં,
હમ ઉનકે માર ઉતારે હુંય દમકી બાતોંમેં;
. ન બ્યરા દિનકો ઉડાતે હુય ઔર તુ રાતોંમેં,
કરે હંય ઇસ્ક.કો હમ જીસ્તરેહકી ઘાતોંમે,
કહાં અભી ઇમ બાતમેં રસાઇ હે ા. ૧૭

૧૭ તને જે સુંદરીઓ પગોની અંદર કચડે છે તે ને અમો મારી એકદમમાં તેનું અભિમાન ઉતારી નાંખીએ છીએ. અમો દિવસે મોજ ઉડાવીએ તો તમો રાત્રીમાં જે ગીનની ઘાતોમાં અમો પ્રેમ કરીએ છીએ. તે બાબતોમાં તારૂં તો ગાન પણ પહોંચી શકતું નથી.

તુ જીસ્કે વાસ્તે ગલિયોંમેં અબ ફિરે હય ખ્વાર,
હમ ઉનકી લુટે હંય અ.યશો તરબકી બીચ બહાર;
તુઝે તલાશો તલબમેં કટે હય લયલો નહાર,
હમ અપની ટટીમેં બયઠે રહે ખેલતે હંય શિકાર,
તું કયા વોહ જાને જો કુછ હમને ઘાત પાઇ હય. ૧૮

૧૮ તું જેને માટે ગલીઓમાં આબરૂ ખોઈ ફરે છે તેઓનાં એશ આરામ બહારની અંદર અમો લુટીએ છીએ, તને તો તપાસમાંજ રાતદિવસ ગુજરી જાય છે. અમો અમારા બુઢાપાની આડમાં કાર્ય સિદ્ધ કરીએ છીએ. તું શું જાણે કે જે અમોએ ઘાત મેળવી છે.

બુઢ.પેને કહા ઉસદમ જવાનીસે બાબા,
મેરા તો વસ્ફ-કિતાબોમેં હય લિખા હરજા;
બુજુર્ગી ઔર મશીખ.તા બુઢ.પેપે હય સદા,
તેરી જો બાતકા મજ.કુર હય કહીં આયા;
તો હરતરીક.મેં ખ્વારીહી તુઝપર આઈ હય. ૧૯

૧૯ તે સમયે બુઢાપાએ જવાની ને કહ્યું કે મારી તારીફ કીતાબોની અંદર લખેલી છે કે માન અને આબરૂએ બુઢાપા ઉપરજ છે તારી વાત કોઇ જગ્યાએ આવી છે ત્યાં તારી ઉપરજ ખ્વારીજ આવેલી છે.

જુંહી જવાનીને ખ્વારીકા મુંહસે નામલીયા,
બુઢાપા દૌડ જવાનીસેવહીં આ લિપટા;
મરોડી મુછે ઉધર ઉસને દાઢીકો ખીંચા,
લડે જો દોનો બઢા હર તરફ યહે શોર મચા;
કે યારો દોડીઓ ફરીયાદ હય દુહાઇ હય, ૨૦

૨૦ જ્યાં જુવાનીએ મોઢેથી ખ્વારીનું નામ લીધું એટલે બુઢાપો તો જવાનીને વળગી પડયો. તેણે મુછો મરોડી તો એણે દાઢી ખેંચી બન્ને લડવા લાગ્યા તો દરેક તરફ બુમારો પડયો કે દોડો ફરીયાદ છે દુહાઇ છે !

ખડેથે લોગ હજારોં યહે દોનો લડતે થે,
ઘડી પછડતેથે ઔર ઘડી પછડતે થે;
જો બાજુ છોડતે થે તો કમર પકડતે થે,
હર એક તરફસે નએ ઘોંસે લાત જડતે થે;
તો સબ યહે કહેતે થે કયા ઇનકે જીમેં આઇ હય. ૨૧

૨૧ આ બન્ને લડવા લાગ્યા, ત્યારે હજારો લોકો ઉભા રહીને જોવા લાગ્યા. એક તેને નીચે પાડતો તો બીજો પાછો તેને નીચે નાંખતો જો હાથ છોડતા હતા તો કમ્મર પકડતા હતા- દરેક બાજુથી મુક્કા અને લાતો પડતી હતી, ત્યારે લોકો કહેતા હતા કે એમના હૃદયમાં શું આવ્યું છે !

યહે માર કુટકા આપસમેં જબ હુવા ચરચા,
નજીર ઉસમેં વહીં એક અંપેડ પન આયા,
કુછ ઉસકો રોકા ઇધર ઔર કુછ ઉસેકો સમઝાયા;
તુ અપને ખુશ રહો યહે અપને ખુશ રહે હરદમ,
મિલાપ ખુબ હય લડનેમેં કયા બડાઇ હય. ૨૨

૨૨ જ્યારે આ મારામારીનો જોસ વધી પડયો; ત્યારે એમાં નજીર કહેછે કે તેમાં એક અપેડ આવી પહોંચ્યો, બન્નેમાંથી એકને આ તરફ અટકાવ્યો એકનેતે તરફ અટકાવ્યો અને કહ્યું તુ તારી જગ્યાએ ખુશી રહે એ એમની જગ્યાએ ખુશી રહે. અને મેળાપ રાખો લડવામાં વડાઈ નથી.

જોગ. ૩૨

ગીઆં મંય કયા કહું એહવાલકી અપને પરે શાની,
લગા હલને મેરી આંખોંસે એકદિન ખુદ બખુદ પાની;
યકાયક આપહી ઉસદમ ચેરે દિલપર યહ હયરાની,
કે જીસકી હો રહી હય યહે જો હરએક જા સના ખ્વાની;
કીસી સુરતસે ઉસ્કો દેખિયે કયસા હય વોહ જાની. ૧

૧ હું મારી પ્રીતિનું દુઃખ શું બતાવી શકું એક સમયે એકાએક મારી આંખ્યોમાંથી પાણી નીકળવા લાગ્યું. અને તે વખતે મારા હૃદયમાં એ બાબત આવી કે જેની આ જગ્યા જગ્યાએ તારીફ થાય છે તેને કોઇ પણ રીતે જોવું જોઇએ.

ચઢા ઉસ ફિકરકા દરિયા ભરા ઉસ જોશમેં આકર,
કે એક એક લહેર ઉસકીને ઉડાયા લા હવા ઉપર;
કરારો અકલો હોશો સબરો દાનિશ બહેગએ અકસર,
અકેલા રહે ગયા આજિઝ ગરીબો બેકસો બેપર;
લગા રોને કે ઇસ મુશ્કેલકી હો અબ કયસી આસાની. ૨

૨ આવી રીતની ફીકરનો દરિયો ચઢતાંજ એક જુસ્સો આવી ગયો અને તેની લહેરોએ મને હવા ઉપર ઉડાવ્યો જેની અંદર મારૂં ચેન અક્કલ સમઝ ધીરજ એ સર્વે ખેંચાઇ ગયાં અને હું બેચારો મદદગાર એકલો રહી ગયો તે સમયે રડવા લાગ્યો કે એવી મુશ્કેલ એવી રીતે આસાન થઇ શકશે.

યહે સુરતથી ઉસીમેં દિલમેં ધુન એક ઓર લાડાલી,
મંગા થોડાસા ગેરૂ ઓર વહીં કફની રંગા ડાલી;
બના મુંદરે ગલેમેં ડાલ સેલી બરંમલઃ ડાલી,
લગા મુંહપર ભભુત ઓર શકલ જોગી કી બના ડાલી;
હુવા વોહ ધુત જોગી જોગીયોમેં આપ ગુરૂ ગયાની. ૩

૩ આવી હાલત હતી એટલામાં હૃદયમાં એક જુદીજ ધુન સમાઇ ગઈ અને થોડો સરખો ગેરૂ મંગાવી ત્યાંજ કફની રંગાવી નાંખી. મુંદરા બનાવી ગળે નાંખી અને સેલી પણ ગળામાં પહેરી લીધી અને ભભુતી લગાડી જોગીની શીકલ બનાવી નાંખી અને આવી રીતનો ધુત જોગી જોગીયોમાં ગુરૂગ્યાની તરીકે થઇ ગયો.

फ़िर उस ज़मानमें यारो यकायक कुज जो जोश आया,
पीटारी दर्दकी थी सो तो कांधेपर लीई लटका;
उठा कर फावडी ओर धयनमें मनका फ़िरा मनका,
लीया सेंदुर ओर माथेपे खींचा ईस कदर नकशा;
के जीसके नुरसे जलने लगी ज्युं शम्अ पेशानी. ४

४ ते समये जे एकाएक जुस्सो आव्यो तो दुःखनी पेटारी कांधा उपर उंचकी लीधी पावडो उठावी अने माराज ध्यानमां मनका फेरवा लाग्यो अने सींदुर लई माथा उपर लीटीओ खेंची लीधी के जेना प्रकाशथी बत्ती पण झांखी पडवा लागी गई.

उठाई चाहकी झोली पियाला चस्सका खप्पर,
बनाकर ईश्कका घंटा तलबका सरपे रख चककर;
मुंडा सर गेरुवा बाधा रखा तीरसुल कांधे पर,
लगा जोगी हो फ़िरने धुंढता उस यारको घर घर;
दुकां बाजारो कुचा धुंढनेकी दिलमें फ़िर ठानी ५

५ प्रीतीनी झोली उठावी आंखोनो प्रेम संभाळी अने इश्कनो घंटो बनावी शोधनो चककर शीर उपर राखी लीधो माथुं मुडावी गेरुवो बांधी खांध उपर त्रीशुळ मुकी जोगी थई ते प्याराने घरे घर शोधतो फरवा लाग्यो अने दुकान बजार गलीओमां तेने शोधवानुं शरु कर्युं.

व्हे साधा जोग मयने फ़िर कहो कयसा हुवा जोगी;
कोई दुनियांमें काहेको गरज अयसा हुवा जोगी
कहुं मय वाहवा उसवकत मंऐ कयसा हुवा जोगी,
महोबतमें सरापा डुबकर, अयसा हुवा जोगी:
के मेरी शकलभी हरगिज किसीने फ़िर न पहेचानी. ६

६ आ जोग साधी एवो जोगी बन्यो के तेवो जोगी दुनियामांहे कोई पण थवा पाम्यो न हशे हुं शुं कहुं के ते समये में केवो जोगी थयो प्रीतीनी अंदर डुबी जोगी पण एवो थयो के मारो चहेरो पण कोई ओळख्यो नहीं.

लगी थी दिलमें एक आतश धुंनां आहोंका उठता था,
तमाशेके लीऐ हलका बना था साथ लोगोंका;
तलब थी यारकी ओर गर्म था बाजार आतोंका,

ન કુછ સરકી ખબર થી ઔર ન થા કુછ હોશ પાવોંકા;
ન કુછ ભોજનકા અન્દેશા ન કુછ ફિકરે આલમ પાની. ૭

૭ હૃદયમાં એક અગ્ની સળગી હતી જેનો ધુમો હાય સાથે બહાર પડતો હતો જે જોવા માટે લોકોએ ઘેરી લીધો હતો જેમાં યારની તપાસ હતી અને વાનોનો બજાર ગરમ હતો તેમાં કાં પગ અને માથા સુધાંની કશી પણ ખબર નહતી. જેમાં ભોજનની ફિકર અને પાણીની ફિકર એમાંનું કશું ન હતું.

તો ફિર ઉસ જોગકા ઠએરા અજબ કુછ આનકર નકશા,
જો આયા સામને મેરે તો કહેના ઉસસે સુનતા જા;
કહો પ્યારે હમારે યારકો તુમને કહીં દેખા,
જો કુછ મતલબકી વોહ બોલા તો ઉસસે ઔર કુછ પુછા;
વગર સુહીં લગા કહેને તો ફિર દેના આના કાની. ૮

૮ તે પછી એ જોગનો કાંઈ એવો નકશો થયો કે જે સામે આવ્યો તો કહ્યું કે સાંભળતો જા. અને બતાવ કે મારા યારને તેં જોયો છે જો તેણે મતલબનો જવાબ આપ્યો તો તેનાથી બીજું કાંઈ પુછયું અને જો એમજ કહેવા લાગ્યો તો પછી આપણે પણ આનાકાની કીધી.

યહી નાલેસે કહેતા થા લગા કર જેપસે માલા,
હું વાહું જબસે જોગી મંએ ઢુંઢી ઉસ યારકો બર્સલા;
કભી ઘબરાકે હંસતા થા કભી લે સાંસ રોતા થા,
લબોંસે આહ આંખોંસે બહા પડતા થા દરિયા સા,
અજબ જંજાલમેં ચક્કરકે ડાલી હુય પરેશાની. ૯

૯ એવીજ હાથથી માળા જપતો કે જે સમયથી હું જોગી થયો છે માટે મને મારા યારથી મેળવ કોઈક કાળે તો ઘભરાઈને હસતો હતો તો કદી સાંસ લઈ રડવા લાગી જતો હતો તેમાં હોટોમાંથી હાય અને આંખ્યોમાંથી પાણીના દરિયા રૂપી વહેતું હતું આ જંજાલ પરેશાનીએ અક્કર નાંખ્યો હતો.

કોઈ કહેતા થા બાબાજી ઇધર આઓ ઇધર બયઠો,
પડે ફિરતે હો ઓયસે રાતદિન ટુક બયઠ સુસ્તાઓ;
જો કુછ દરકાર હો મેવા મીઠાઈ હુકમ ફરમાઓ,
ન કહેના ઉસસે લે આઓ ન કહેના ઉસસે મત લાઓ,
ખબર હરગિજ ન થી કુછ ઉસ બડી અપના ન બેગાની. ૧૦

૧૦ માંઇ કહેતો હતો કે અવાજ અહીં આવીને આ તરફ એનો તમો શોધ તપાસ કરતા ફરો છો તો થોડી વાર ગેબમાં રહો તો તમને મેળો, પીછાઈ જે કાંઈ જોઈતુ હોય તેનો હુકમ કરો તો તેને લાવવાનું અથવા ન લાવવાનું કહ્યું કહેવું નહિ ને તેમણે આપણી અથવા બીજાની કહેલી પણ ખબર ન હતી.

ખડી હયરતમેં થા ઉસ દમ કહાં જાઉ કિધર દેખું,
કીસે પુછું કીસે પુછું કીધર જાઉં કહાં ઢુંડું;
કરૂં તદબીર કયા જીસને મંએ ઉસ દિલદારકો પાઉ,
નશાં હરગિઝ ન મિલતાથા પડા ફિરતાથા જ્યું મંજનું;
અ.જબ દરિયાએ હ.યરતકી હુઈથી આકે તુ ગિયાની. ૧૬

૧૧ તે સમયે અત્યંત આશ્ચર્યમાં હતો કે ક્યાં જાઉં અને કઈ બાજુએ જોઉં કોને કહેવું અને કોને પુછું કઈ બાજુએ જાઉં ક્યાં શોધ કરૂં અને તે પ્યારને મેળવવાની શી તદબીર કરૂં કેમકે નીશાન મળતાં ન હતાં અને હું ગાંડાની રીતે ફરતો હતો આ હયરતમાં આશ્ચર્યના દરિયાનો તોફાન થયો હતો એમ દેખાતું હતું.

ઉસીકો ઢુંડતા ફિરતા હુવા મસ્જીદમેં જા પહોંચા.
જો દેખા વાંભી હય રોઝે. નમાજે. કહીં એક ચરચા;
કોઈ કુફરમેં અટકા હય કોઇ દાંભીમે હય અટકા.
તસલ્લી કુછ ન પાઈ જબતો આખીર વાંસે ઘબરાયા,
ગયા રોતા હુવા બાહિર બ અહેવાલે પરે ગાની. ૧૭

૧૨ તેનેજ શોધતો શોધતો મસ્જીદમાં જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં જોયું તો તે સ્થળે પણ નમાજ—રોજાનીજ ચર્ચા ચાલી રહી છે. કોઈ કુફ્રમાં એટલે નાસ્તિકતામાં તો કોઈ દાંભીકપણામાં અટકેલા છે ત્યાં મેં જરા પણ સંતોષ ન મેળવ્યો ત્યારે ગભરાઈને રડતો રડતો બહાર ચાલ્યો ગયો.

ચહી દિલમેં કહા ટુક મદરેસોકો ઝાંકીએ ચલકર,
ભલા શાયદ ઇસીમેં વોહ નજર આજાએ ગર દિલબર;
ગયા જબ વાં તો દેખી વાહવા કુછ વાંસેભી બઢવર,
કીતાબેં ખુલ રહી હૈં ચ મચ રહી હય શોરો ગુલ યકસર,
હર એક મસલેપે કાઝિલ કેર રહે હૈં ચ બહેસે નફસાની

૧૩ દિલમાં વિચાર આવ્યોકે મદરેસાને પણ ઝાંકી લઇએ
એમાંજ તે પ્યારો નજરે પડી જાય ત્યાં ગયો તો કાંઇએથી પણ
વધારે નિહાળ્યું કીતાબો ખુલી રહી છે ને બુમાબુમ પડી રહી છે
તેમાં દરેક મસલાની ઉપર પોતાના મારેની વાદવિવાદ કરે છે.

ચલા જબ વાંસે ઘબરાકર તો ફિર યહે આ ગઇ જીમેં,
કે યહે જાગા તો દેખી અબ ચલો ટુક દએરભી દેખેં;
ગયા જબ વાંતો દેખા મુરત ઔર ઘંટોકી ઝનકારે,
પુકારા જબતો રોકર આહ કિસ પથ્થરસે સર મારે;
કહીં મીલતા નહીં વોહ શોખ કાફિર દુશમને જાની.

૧૪ ત્યારથી ઘભરાઇ ચાલ્યો તો જીમાં આવ્યું કે એ જગ્યા
તો જોઇ હવે જરા મંદીર પણ નિહાળી લઇએ ત્યાં ગયો તો મુર્તિ
અને ઘંટાઓની ઝણકાર સાંભળી તો બુમ મારી કહ્યું કે અહીં
કયા પથ્થર ઉપર માથું મારીએ તે માગે જાની દુશમન અને
પાશાણુ રદઇ ક્યાંએ મળેનો નથી.

કહા દિલનેકે અબતક તીરથોંકી સએરભી કીજે,
ભલા વોહ દિલરૂબા શાયદ ઉસી જાગાપે મિલ જાવે;
બહોત તીરથ મનાએ ઔર કીએ દરશનભી બહોતેરે.
તસલ્લી કુછ ન પાઇ તબતો હો લાચાર ફિર વાંસે;
મહોબત છોડકર ખસ્તીદી શ્રી ચુકે બયા બાની. ૧

૧૫ રદયે કહ્યુ કે તીરથોની જાત્રા પણ કરવી જોઇએ કે ત્યાંજ તે ઘણું કરી મલી જાય ઘણા ખરા તીરથ જોયા અને ઘણા દરશન કર્યાં અને મુરાદ નૂ મેળવી તો એ સર્વ વસ્તીની મહોબત છોડી જંગલનો રસ્તો પકડયો.

ગયા જબ દસ્તો સહેરામેં તો રોયા આહ કયા કરીએ,
કહાંતક હિજ્‌રમેં ઉસ શોખ્‌કે રોરોકે દિન ભરીએ;
કહાંકો જાઇએ ઔર કિસ્કે ઉપર આસરા ધરીએ,
યહી બહેતર હય અબતો ડુબીએ યા જ઼હેર ખા મરીએ,
ભલા જી જાનકે જાનેમે શાયદ આ મિલે જાની. ૧૬

૧૬ ત્યારે જંગમ અને પહાડોમાં ગેયો તો રડયો કે હવે શું કરવું જોઇએ. અને તે યારની જુદાઇમાં રડી રડીને દીવસ કયાં સુધી ભરીએ કયાં જવું અને કોની ઉપરે આંસરો ધરવો જોઇએ હવે તો એજ રહ્યું છે કે યાતો ડુબી મરીએ અથવા ઝેર ખાઈ જવુ જોઇએ તે સમયે જો આવી મળે તો મળે

રહા કીતને દિનોં રોતા ફિરા હય દસ્તમેં નાલાં,
ગ઼રીબો બેકસો તનહા મુસાફિર બે વતન હયરાં;
પહાડોંસેભી પર પટકા ફિરા શેહરોમેં હો ગિરીઆં,
ફિરા ભુકા પ્યાસા ઢુંડતા દિલબરકો સરગરદાં,
ન ખાનેકો મિલા દાના ન પીનેકો મિલા પાની. ૧૭

૧૭ એવી રીતે કેટલા દીવસો સુધી જંગમમાં રડતો ફરવા લાગ્યો. અને તે વખતે ગરીબ બેકસ એકલો મુસાફર બે વતન હેરાનીમાં ફરતો હતો પર્વતોથી પણ માથું ફોડયું. અને સહેરોની અંદર પણ રડતો ફર્યો જેમાં ભુખ્યો તરસ્યો પ્યારાને શોધતો ફર્યો જ્યાં ખાવાને દાણો અને પીવાને પાણી પણ મળ્યો નહીં.

ચહી દિલમેં કહા ટુક મદરેસોકો ઝાંકીએ ચલકર,
બેલા શાયદ ઇસીમેં વોહ નજર આજાએ ગર દિલબર;
ગયા જબ વાં તો દેખી વાહવા કુછ વાંસેભી બદતર,
કીતાબેં ખુલ રહી હૈંય મચ રહીહય શોરોં ગુલ યકસર,
હર એક મસલેપે કાંબિલ કેર રહે હૈંય બહેસે નફસાની ૧૩

૧૩ દિલમા વિચાર આવ્યોકે મદરેસાને પણ ઝાંકી લઇએ કે એમાંજ તે પ્યારો નજરે પડી જાય ત્યાં ગયો તો કાંઇએથી પણ વધારે નિહાળ્યું કીતાબો ખુલી રહી છે ને ધુમાધુમ પડી રહી છે તેમાં દરેક મસલાની ઉપર પોતાના મોટેની વાદવિવાદ કરે છે.

ચલા જબ વાંસે ઘબરાકર તો ફિર ય્હે આ ગઇ જીમેં;
કે ય્હે જાગા તો દેખી અબ ચલો ટુક દએરભી દેખે;
ગયા જબ વાંતો દેખાં મુરત ઔર ઘંટોકી ઝનકારેં,
પુકારા જળતો રોકર આહ કિસ પથ્થરસે સર મારે;
કહીં મીલતા નહીં વોહ શોખ કાફિર દુશમને જાની. ૧૪

૧૪ ત્યારથી ઘભરાઇ ચાલ્યો તો જીમાં આવ્યું કે એ જગ્યા તો જોઇ હવે જરા મંદીર પણ નિહાળી લઇએ ત્યાં ગયો તો મુર્તિ અને ઘંટાઓની ઝણકાર સાંભળી તો બુમ મારી કહ્યું કે અહીં કયા પથ્થર ઉપર માથું મારીએ તે મારો જાની દુશમન અને પાશાણ હ્રદઇ કયાંએ મળતો નથી.

કહા દિલનેકે અબતક તીરથોંકી સએરભી કીજે,
અજબ વોહ દિલરૂબા શાયદ ઉસી જાગાપે મિલ જાવે;
બહોત તીરથ મનાએ ઔર કીએ દરશનભી બહોતેરે.
તસલી કુછ ન પાઇ તબતો હો લાચાર ફિર વાંસે;
મહોબત છોડકર બસ્તીકી લી રાહે બયા બાની. ૧૫

૧૫ દદયે કહ્યું કે તીરથોની જાત્રા પણ કરવી જોઇએ કે ત્યાંજ તે ઘણું કરી મલી જાય ઘણા ખરા તીરથ જોયા અને ઘણા દરશન કર્યાં અને મુરાદ ન મેળવી તો એ સર્વ વસ્તીની મહોબત છોડી જંગલનો રસ્તો પકડ્યો.

ગયા જબ દસ્તો સહેરામેં તો રોયા આહ ક્યા કરીએ,
કહાંતક હિજરમેં ઉસ શોખકે રોરોકે દિન ભરીએ,
કહાંકો જાઇએ ઔર કિસ્કે ઉપર આસરા ધરીએ,
યહી બહેતર હય અબતો ડુબીએ યા જહેર ખા મરીએ,
ભલા જી જાનકે જાનેમે શાયદ આ મિલે. જાની. ૧૬

૧૬ જ્યારે જંગલ અને પહાડોમાં ગયો તો રડ્યો કે હવે શું કરવું જોઇએ. અને તે યારની જુદાઇમાં રડી રડીને દીવસ ક્યાં સુધી ભરીએ ક્યાં જવું અને કોની ઉપરે આસરો ધરવો જોઇએ હવે તો એજ રહ્યું છે કે યાતો ડુબી મરીએ અથવા ઝેર ખાઇ જવુ જોઇએ તે સમયે જો આવી મળે તો મળે

રહા કીતને દિનોં રોતા ફિરા હય દસ્તમેં નાલાં,
ગરીબો બેકસો તનહા મુસાફિર બે વતન હયરાં;
પહાડોંસેભી પર પટકા ફિરા શેહરોંમેં હો ગિરીયાં,
ફિરા ભુકા પ્યાસા ઢુંઢતા દિલબરકો સરગરદાં,
ન ખાનેકો મિલા દાના ન પીનેકો મિલા પાની. ૧૭

૧૭ એવી રીતે કેટલા દીવસો સુધી જંગલમાં રડતો ફરવા લાગ્યો. અને તે વખતે ગરીબ બેકસ એકલો મુસાફર બે વતન હેરાનીમાં ફરતો હતો પર્વતોથી પણ માથું ફોડ્યું. અને શહેરોની અંદર પણ રડતો ફર્યો જેમાં ભુખ્યો તરસ્યો પ્યારાને શોધતો ફર્યો જ્યાં ખાવાને દાણો અને પીવાને પાણી પણ મળ્યો નહી.

૩૩. ખુદાકી ઇબાદત—ઇશ્વરની બંદગી.

દિલાતુ કહેને કો મેરે યકીન જાન મીઆં,
જો બાત તુઝસે કહું મય ઉસે તુ માન મીઆં;
ન ખોતુ ઉમ્રકો ઉલફતમેં હર જમાને મીઆં,
દહનમેં ફિરતી હય જબ તક તેરે જબાન મીઆં,
ખુદાકા નામ લીયા કર તુ આન આન મીઆં. ૧

૧ હૃદય તુ મારૂં કહેવાનુ માની લે અને જે કહું તેને તુ સમજી લે તુ આ તારી ઉમરને પ્યારમાં ન ગાળ જ્યાં સુધી તારા મોઢામાં જીભ ફરે છે ત્યાં સુધી ઘડી ઘડી તુ ઇશ્વરનું નામ રટયા કર.

મિલી જહાંમેં તુઝે યહ જો ઝીન્દગાની હએ,
રહે ચહ રોજ. હય આએ ન જાવેદાની હયે;
ઇબાદત ઇશકી નિહાં દિલમેં જીસને ઠાની હય.
ઉસીકો દોનો જહાં બીચ શાદમાની હય,
વહી તુ કરજો રહે સુખી શાદમાન મીઆં. ૨

૨ આ દુનિયામાં જે તને જીવન મળ્યું છે તે દરેક સમય માટે નથી પરંતુ થોડા દીવસ માટેનું છે એની સેવા જેણે હૃદયમાં નક્કી કરી છે તેને જ બન્ને દુનિયામાંહે આનંદ છે અને તેવુ તું પણ કર કે જેથી ખુશીથી તારા દીવસો નીકળે.

જો ઇસ તરેહ તુ ઇબાતમેં દિલ લગાવેગા,
તો યોંભી ખુશ રહેગા વોંભી ખુશતુ જાવેગા;
હજારોં ફાયદે દિલખાહ ઉસમેં પાવેગા,
ઔર અપની ઉમ્ર જો ગફલતમેં તુ ગવાવેગા;
તો ઉસમેં હોગા નિહાયત તેરા નુકશાન મીઆં. ૩

૩ જો દરેક રીતે ઈશ્વર બંદગીમાં દિલ લગાડશે તો એહ પણ ખુશી રહી ત્યાં પણ ખુશીથી જશે અને તારા રદયને ઇચ્છીત હજારો ફાયદાઓ એની અંદરથી તુ જોશે અને જો તારી ઉમર ગફલતમાં કાઢશે તો તેમાં તારૂં ઘણુંજ નુકશાન થશે.

નમાજ પઢકે જરા સનઅ્‌કે ચમનકો દેખ,
બહારે બાગે ઇનાયાતે ઝુલ મનન કો દેખ.
રિયાજે રૂટકો ઔર ગુલસિતાને તનકો દેખ,
નઈમો રાહતો આસપો પયરહનકો દેખ;
કે હૈ ય ખુદાકે યેહે અલતાફ એક્રિરાણ મીઆં. ૪

૪ નમાજ પઢીને તેની કારીગરીના બગીચાને જો અને બગીચાની બહાર તેમજ ખુદાની મહેરબાનીઓને જો આત્માની ગ અને તારા શરીરના બગીચાને જો અને બાગ, આરામ અને કપડાંઓને જો કે એઓ ખુદાની બખશીશથીજ સર્વે કાંઈ છે

લબોંકો જેબ હે કુરઆનકી તિલાવતસે,
ખબરકો નુજકો જો અહ્‌બાલકી બેશારતસે,
ખુશીકો દિલકો તેરે ખુલ્કકી તહારતસે,
બદનકો હુસ્ન બડા તાઅતો ઇબાદતસે,
ઉસીમેં ખુબી હય તેરી બાહર મકાન મીઆં. ૫

૫ તારા હોઠોને કુરાન પઢવાથી શોભાવજે અને તેની મહેરબાનીની ઇચ્છા હોય તો તને સ્વર્ગની ખુશી પણ એથીજ મળશે એજ ખુદાની બંદગીથી તારા શરીરની ખુબસુરતીમાં વધારો કર એમાંજ તારી ખુબી દરેક રીતે છે.

કીએ ગુનાહ જો રંજો અલમ તેહ,
બરોંજે હશ્ર બહોત પેચો તાબ ૧૧

૩૩. ખુદાકી ઇબાદત—ઇશ્વરની બંદગી.

દિલાતુ કહેને કો મેરે યકીન જાન મીઆં,
જો બાત તુઝસે કહું મંય ઉસે તુ માન મીઆં;
ન ખોતુ ઉમ્રકો ઉલફતમેં હર જમાને મીઆં,
દહનમેં ફિરતી હય જબ તકતેરે જબાન મીઆં,
ખુદાકા નામ લીયા કર તુ આન આન મીઆં. ૧

૧ રદય તુ મારૂં કહેવાનું માની લે અને જે કહું તેને સમઝી લે તુ આ તારી ઉમરને પ્યારમાં ન ગાળ જ્યાં સુધી તારા મોંહામાં જીભ ફરે છે ત્યાં સુધી ઘડી ઘડી તુ ઇશ્વરનું નામ રટયા કર

મિલી જહાંમેં તુઝે યહે જો જીન્દગાની હય,
યહે ચંદ રોજ હય આગે ન જાવેદાની હયે;
ઇબાદત ઇસકી નિહાં દિલમેં જીસને ઠાની હય.
ઉસીકો દોનો જહાં બીચ શાદમાની હય,
વહી તુ કરજો રહે તુભી શાદમાન મીઆં. ૨

૨ આ દુનિયામાં જે તને જીવન મળ્યું છે તે દરેક સર માટે નથી પરંતુ થોડા દીવસ માટેનું છે એની સેવા જેણે નક્કી કરી છે તેને જ બન્ને દુનિયામાંહે આનંદ છે અને તેમ પણ કર કે જેથી ખુસીથી તારા દીવસો નીકળે.

જો હર તરેહ તુ ઇબાદતમેં દિલ લગાવેગા,
તો યોંભી ખુબ રહેગા વોંભી ખુશતુ જાવેગા;
હજારોં ફાયદે દિલખાહ ઉસમેં પાવેગા,
ઔર અપની ઉમ્ર જો ગફલતમેં તુ ગંવાવેગા,
તો ઉસમેં હોગા નિહાયત તેરા જીયાન મીયાં.

૩ જો દરેક રીતે ઈશ્વર બંદગીમાં દિલ લગાડશે તો આ પણ ખુશી રહી ત્યાં પણ ખુશીથી જશે અને તારા હ્રદયને ઈચ્છીત હજારો ફાયદાઓ એની અંદરથી તુ જોશે અને જો તારી ઉમર ગફલતમાં કાઢશે તો તેમાં તારૂં ઘણુંજ નુકશાન થશે.

નમાજ પ.ઢકે જ.રા સનઆ.કે ચમનકો દેખ,
બહારે બાગે. ઇ.નાયાતે જુલ મનન કો દેખ.
રિયાજે. રૂટ.કો ઔર ગુલસિતાને તનકો દેખ,
નઈમો રાહતો આસપો પયરહનકો દેખ;
કે હુંય ખુદાકે યહે અલતાફ બેકિરાણ મીઆં. ૪

૪ નમાજ પઢીને તેની કારીગરીના બગીચાને જો અને બગીચાની બહાર તેમજ ખુદાની મહેરબાનીઓને જો આત્માની ગમ્મત અને તારા શરીરના બગીચાને જો અને બાગ, આરામ અને તારા કપડાંઓને જો કે એઓ ખુદાની બખશીશથીજ સર્વે કાંઇ છે.

લબોંકો જેબ દે કુરઆનકી તિલાવતસે,
ખબરેંકો નુજકો જો અકલ.લકી. બશારતસે,
ખુશીકો દિલકો તેરે ખુદકી તહારતસે.
બદનકા હુસ્ન બડા તાઆ.તો ઇબાદતસે,
ઉસીમેં ગુની. હય તેરી બાહર મકાન મીયાં. ૫

૫ તારા હોટોને કુરાંઆન પડવાથી શોભાવજે તને તેની મહેરબાનીની ઈચ્છા હોય તો તને સ્વર્ગની ખુશી પણ એથીજ મળશે એજ ખુદાની બંદગીથી તારા શરીરની ખુબસુરતીમાં વધારો કર એમાંજ તારી ખુબી દરેક રીત છે.

કીએ ગુનાહ જો રંજો અજાબ દેખેગા,
બરોજે. હશ્ર બહોત પેચો તાબ દેખેગા;